

GRONDEN

DER

NEDERLANDSCHE WOORDAFLEIDKUNDE,

VOOR ZOO VER DEZELVE MENIGZINS ZEKER IS,

OF

WOORDONTLEEDRUNDIGE BESCHOUWING

VAN DE WIJZE, WAAROP IN HET HOLLANDSCH DE WOORDEN UIT
ELKANDER VOORTSPRUITEN, EN MET ELKAAR
VERMAAGSCHAFT, OF VERBONDEN ZIJN.

*Tot zelfoefening voor de Heeren Schoolonderwijzers, en voorts ten ge-
bruike van elkeen, die zich een geleidelijk overzicht onzer
Woordvorming verschaffen wil.*

IN EEN', ZOO VEEL MOGELIJK, DUIDELIJKEN EN BEVATTE-
LIJKEN TRANT VOORGEDRAGEN

DOOR

MR. B. H. L U L O F S,

*Hoogleraar te Groningen, Lid van het Koninklijk-
Nederlandsch Instituut enz.*

Hoe onzeker tot nog toe de kunst van
Afleiding genomen zij geweest, nogtans
vond ze t'aller uere, zo lang de Letteroe-
feningen in bloey stonden, zo vele Lief-
hebbers, en daer onder van de schran-
derste Geesten, dat men niet behoeft te
twijffelen, of die stoffe heeft iets in,
't gene de gedagten streelt en kittelt.

LAMBERT TEN KATE.

—•••••—
TE GRONINGEN, BIJ

J. OOMKENS,

Akademie-drukker.

1855.

VOORREDE.

Ik heb niet noodig een wijloopig Voorberigt bij dit Geschrift te voegen, daar het doel en de strekking van hetzelfde voor hem, die de moeite neemt het eens in te zien, duidelijk genoeg zijn. In een' geleidelijken en bevattelijken trant, en zonder hierbij in de diepten eener bloot gisfende Etymologie af te dalen, een kort overzicht te geven van de wijze, waarop in onze taal de woorden uit elkander voortspruiten, zie daar, wat ik beoogd heb, en waarin ik mij gelukkig zal rekenen eenigermate geslaagd te zijn! Vooral heb ik, zoo als men uit den titel zien kan, dit werkje ten dienste dier Heeren Schoolonderwijzers geschreven, die zich-zelven in de kennis onzer taal nog wat verder oefenen willen, en voorts ten gebruike van elkeen, wien het om een beknopt en, zoo veel mogelijk, duidelijk overzicht onzer Woordvorming te doen is. Schoon ik mij dus van alle eigenlijk gezegde geleerdheid in dit boek onthouden en telken reize getracht heb te diep gaande navorschingen te vermijden, vertrouw ik echter op verschillende plaatsen eenige wenken gegeven te hebben, die bij leerlieden de zucht tot nader onderzoek kunnen opwekken en hen doen beseffen, hoe vele vragen er nog in het vak der Woordafleidkunde te beantwoorden zijn, welk duister nog over de diepere gronden dier wetenschap zweeft, en met wat omzigtigheid men bij het onderzoek naar de wortelen der woorden te werk moet gaan. Inderdaad, men moge

ook al hier of daar een' stonk van die wortelen kunnen opgraven, hunne uiterste spruiten, vezelen en weeffels zijn zoo diep in den bodem der taal geschoten, dat al het delven en wroeten naar dezelve menigmaal geheel vruchteloos is, en men de geleerdste Arbeiders over de rigting, welke die worteldraden onder den grond genomen hebben, verschillende gevoelens ziet koesteren. Met die diepere wroetingen heb ik mij dus ook, blijkens het aangemerkte in § 14, niet opgehouden, naar blootelijk de vorming, offlaming en verwantschap der woorden door, van, en met elkander beschouwd, voor zoo ver zulks door Woordontleding duidelijk en zichtbaar wordt, en naar eene vaste, kennelijke, in het oog loopende regelmaat plaats heeft. Ik heb daarbij de Etymologische en Woordontleedkundige beginselen van onzen voortreffelijken oud-Nederlandschen Taalkenner LAMBERT TEN KATE Hermansz. ten leiddraad genomen, want ik kan niet genoeg zeggen, met welk een' eerbied ik voor dien grooten man vervuld ben, niet, omdat ik al zijne Etymologiën, elk in het bijzonder, voor waar houde (daarvoor heeft TEN KATE zelf ze nooit uitgegeven, en er zijn er ongerijmde onder), maar wijl ik de theoretische gronden zijner Woordafleidkunde in haar geheel beschouwd zoo uitnemend vind, wijl ik b. v. alleen reeds zijne leer over de oudheid der zoo lang miskende en als onregelmatig uitgekretene zoogenaamde Ongelijkvloeiende Werkwoorden een meesterstuk vind van scherpzinnigheid en eenvoudigheid, een grondbeginsel, welks ontdekking der Taalkennis meer voordeel heeft aangebragt, dan de honderd en duizend gelukkige Etymologiën van enkele woorden, die door andere taalbeoefenaars geopperd zijn; — kortom, een grondbeginsel, dat in niet weinig opzigten de sbering en den inslag uitmaakt van het tegenwoordige reuzenwerk van JAKOB GRIMM, dien schranderen, dien bovenmenschelijk

vlijtigen Geleerde, dat wonder van taalkunde in Duitschland. Maar ik behoef niet te herhalen wat ik tot lof van GRIMM, en tevens over de verpligting, die hij aan TEN KATE heeft, in dit Geschrift-zelf op meer dan ééne plaats gezegd heb. Ook heeft zich onze beroemde Landgenoot, de Hoogleeraar KINKER, met zijne gewone scherpsinnigheid daarover zeer duidelijk verklaard, gelijk wij hem, mitsgaders den Heer SIEGENBEEK, tevens dank moeten zeggen voor de wijze, waarop hij de eer van TEN KATE tegen de hoogst onbescheidene aanvallen van wijlen onzen grooten, maar grilligen, en soms, zoo 't schijnt, op eens anders lawvereren wat naijverigen BILDERDIJK gehandhaafd heeft. En waarlijk, de Heer BILDERDIJK had zijn zwart maken, zijn uitjouwen van TEN KATE wel achterwege mogen laten, hij, die dikwerf op tienwerf losser, muller zandgrond zijne Etymologische gebouwen optrekt, dan de zoo voorzichtige TEN KATE, en vele van wiens zoo apodictisch uitgevente verklaringen onzer Achtervoegfels of wat dies meer zij, op zijn hoogst voor niet veel meer dan vernuftige gisfingen kunnen aangezien worden, gisfingen, op welke de Ervaring of geenen, of maar een' zeer zwakken stempel der waarheid drukken kan. Dit zij hier gezegd, zonder in andere opzigten den roem van BILDERDIJK afbreuk te willen doen, een' man, ook in zijne dwalingen, drogredenen en mastspreuken vaak nog onvergelykelyk, en voor wien ik mijne bewondering dikwerf genoeg openlijk aan den dag gelegd heb, schoon ik tevens reeds, toen hij nog leefde, in eenige vlugtige aanmerkingen op des Heeren BOWRING's overzicht onzer Letterkunde van zijne lastige en onaangename zijde niet heb gezwegen. Maar mijn oordeel zal tot des Heeren BILDERDIJK's waarde en onwaarde luttel afdoen. Wij wonen echter, Goddank! nog in een vrij land, waarin ieder zijn gevoelen gul uitspreken mag,

en van die vrijheid heb ik gebruik gemaakt. Anderen staat het even vrij die meening gering te achten, of er zelfs over te lagchen.

Ten slotte dezer Voorrede wil ik aan deskundigen nog ruitertlijk, en wyl ik schijngeleerdheid haat, gezegd hebben, dat ik mij, schoon dikwerf van oud-Duitsche talen sprekende, en mij ook een overzicht van haar zamenstel hebbende trachten te verschaffen, in geenen deele voor een' grondgeleerd kenner dier talen uitgeve, weshalve ik soms in bijzonderheden meer op de nasporingen in dezelve van anderen, dan op mijne eigene, de slotdommen mijner redekavelingen gegrondvest heb. Wel zoude ik tot eene diepere studie der oud-Duitsche talen, zoo als die door GRIMM en zulke Geleerden tegenwoordig met zulk eene ijzeren vlijt, tot in de grootste kleinigheden toe, gedreven wordt, lust gevoelen, maar eilieve, voor wien zulk een', in ons beknopt landeke ondankbaren arbeid te ondernemen? Voor de Heeren Studenten? Die trekt men met recitéren en declaméren, met nieuwere Poëzij en Welsprekendheid, maar jaagt men met Moefo-Gothisch en Angelsakfisch de gehoorzalen uit. — Voor het Hollandsche Publiek? Schrijf daar Preken, Romans, Reisbeschrijvingen, Nieuwspapieren, of praktikaal-bruikbare, populaire Taalgeschriften voor. Ik wenschte toch wel eens te zien, hoe men b. v. van een werk, als dat van GRIMM, (thans reeds uit bijna drieduizend fijn ineengedrukte bladzijden bestaande) tien bladzijden bij ons gedrukt kreeg, zonder de drukkosten uit zijn' eigen zak te betalen. — Voor zichzelf? Maar ik houde niet veel van die kundigheden, die men, zonder er van aan anderen iets te hebben kunnen mededeelen, weér met zich in de kist neemt. — Voor Buitenlanders? Maar lezen die Hollandsch? — Ja, toen het Latijn nog de algemeene taal was, die alle Geleerden in Europa tot burgers éener groote Republiek verbond, toen kon

men hier in Holland voor Buitenlanders schrijven, toen gaf zelfs Holland, het vrije, het verlichte, het verdraagzame Holland, die haven en wijkplaats voor allen, wie Dweepzucht en Dwingelandij van haardsteden en altaren verdreven hadden, in een groot deel van het overige, nog half barbaarsche Europa den toon, ja, Hollands Geleerden waren de Opperpriesters in het algemeene heilighdom van kunst en wetenschap! Thans echter is dit voorbij. Elk volk schrijft in zijne eigene taal, en wee der sprake, die geen Fransch, Duitsch, of Engelsch is! Ook is men buiten af ('t zij stil in het oor gefluisterd) op vele plaatsen niet zoo bot meer, als vóór een paar eeuwen, en men begrijpt de wijsheid, die men weleer, te gader met koffij en thee, zindelijk ingepakt uit Holland ontving, thans zelf in pacht te hebben. Kortom, wij zijn met onze letterkundige waren, gelijk, helaas, met vele andere, tegenwoordig tot ons eigen Vaderland beperkt, en welke wetenschappelijke handel van belang kan in een, sinds de jammerlijke scheuring van Zuid en Noord, nu weér zoo klein geweest plaats grijpen? Zeker ten minste geen handel in het groot, geene geleerde kantoorverrigtingen (mag ik het boertend zoo eens heeten), als onder de firma van GRIMM en Comp. in Duitschland gedreven worden, maar zoo wat koopmanschap in dagelijksche benoedigdheden, zoo wat marskramerij, zoo wat uitveiling en uitventing van voor elke maag verduwbare letterkost. Ziedaar, waarmede wij ons — althans in bloot theoretische Wetenschappen, die noch S. S. Theologia, noch Jurisprudentia, noch Medicina, dat wil zeggen, geene broodgevende Wetenschappen of broodwetenschappen zijn — op den duur zullen moeten te vrede stellen!

Maar ik had gedacht deze Voorrede in een paar regels af te zullen doen, en zie, dezelve is tot eenige bladzijden aangegroeid! Lig daar, mag ik met den Dichter wel

uitroepen: lig daar, mijne veder! en Gij, geëerde Lezer! vergeef het mij, dat ik in zulke uitweidingen vervallen ben, ja, het zelfs gewaagd heb op het laatst in een' half schertsenden en min deftigen stijl te schrijven, dan voor zulk een bedaard en ingetogen boek, als het onderhevige, mischien wel vereischt wierd. Het is echter eene mijner erfzonden noch altijd even statig te kunnen denken, noch altijd even statig te kunnen spreken, als de helden uit een ouderwetsch Fransch Treurspel. Beginnen daarenboven de gedachten eens in beelden voor mijne verbeelding te wemelen, en grijpt mij de aangeboren zucht aan, om mij figuurlijk uit te drukken, zoo bekreun ik er mij weinig om, of die figuren en metaphoren meer hoogadellijk, dan wel meer burgerlijk zijn, een onderscheid trouwens, dat in onzen liberalen tijd ook minder te pas komt. En kan men het een' Hollander van ouder tot ouder, ook wel euvel duiden, dat hij van den handel eenige verbloemde zegswijzen ontleent? Gewisfelijk niet! Zoo wil ik dan in dien trant ook eindigen, van harte namelijk wenschend, dat dit Geschrift eene letterkundige koopwaar zij, die veler gading is, en aan de vereischten dier hier boven vermelde soort van wêtschaftelijke waren voldoet, welke in ons klein land nog eenigen aftrek en te gelijker tijd toch haar nut hebben. Zijt daartoe echter, geachte Lezer! een niet te kieskeurig en vitziek kooper!

GRONINGEN,
20 April 1833.

B. H. LULOFS.

INLEIDENDE AANMERKINGEN.

§ 1.

De Nederlandsche WOORDAFLEIDKUNDE is de Wetenschap, die ons den oorsprong, de vorming en afleiding, mitsgader de verwantschap en vroegste beteekenis der in het Nederlandsch voorkomende woorden leert kennen. Men noemt die Wetenschap ook wel WOORDVORSCHING, omdat zij naar den oorsprong der woorden vorscht; of wel WOORDGRONDING, omdat zij den grondslag der woorden opdelft. Met een onduitsch, hoewel zeer bekend, en uit het Grieksch ontleend woord, heet zij ETYMOLOGIE, dat letterlijk zoo veel zegt, als *Waarkunde* of *Waarheidkunde*, als houdende de Woordafleidkunde zich op met het opsporen van het ware in den oorsprong en de beteekenis der woorden. Anderen vertalen Etymologie door *Waarspreking*.

§ 2.

De stoffe dus, waaromtrent de Nederlandsche Woordafleidkunde werkzaam is, zijn woorden. Die woorden beschouwt zij in hunne verschillende bestanddeelen, dat is, in de letteren en lettergrepen, waaruit ze zijn zamengefeld. Zij onderzoekt, hoe

uit de vereeniging dier letteren en lettergrepen op duizenderlei wijze woorden en welke woorden gevormd worden, en hoe dan weêr van die woorden andere woorden ontftaan, die dikwerf ook al weêr nieuwe woorden telen.

Zij doorloopt dus, om zoo te fpreken, alle woordfamiliën, gaat derzelve ftamboomen, zoo ver zij maar eenigzins met hare blikken reiken kan, na, en kan dus in een' zekeren zin de Geflachtsrekenkunde of *Généalogie* der taal geheeten worden. Doordien zij tevens de woorden in hunne beftanddeelen ontleedt, zweemt zij ook iets naar eene Ontleedkunst of *Anatomie* der taal. Of wel, ten gevolge van het door haar in het werk geftelde fchiften en uiteenfcheiden dier beftanddeelen, zou men haar de Scheidkunde of *Chemie* der taal kunnen noemen.

§ 3.

De Woordafleidkunde is van tweederlei aard, of 1) meer vast en zeker, of 2) bloot gisfend of gisbaar. De eerstgemelde verkeert met hare befchouwing omtrent woorden, wier oorfprong en afftamming genoegzaam buiten bedenking kunnen gefield worden. Zeker is het, b. v., dat *looper* uit het worteldeel *loop* van het ongelijkvloeiend werkwoord *loopen* / *liep* / *geloopen* / met toevoeging van het achtervoegfeltje *ER* ontftaan is, en dat honderd andere woorden als *fchrijver*, *zwemmer*, *vlieger* op dezelfde wijze gevormd worden. Zeer onzeker is echter de oorfprong van het werkwoord *loopen* zelf. Over zoo iets kan de Etymologie slechts gisfingen, ja ook foms deze niet eens, opperen.

§ 4.

De Nederlandsche Woordafleidkunde is eene alerbelangrijkste wetenschap. 1) Zij maakt ons met het kunftig zamenstel der taal bekend. 2) Zij doet ons de verwantschap van een aantal woorden en den band, die de meeste talen meer of min met elkander verbindt, opmerken. 3) Zij verspreidt daardoor licht over den oorsprong der volkeren. 4) Zij strekt tot eene fakkel bij verschillende betwiste punten van spelling, spraakleer enz. 5) Zij vergewist ons van de ware en oorspronkelijke beteekenis veler woorden, die thans voor een' onkundigen iets duisters hebben. Zoo leert zij ons b. v., dat *Bruidegom* is zamengesteld uit *Bruid* en het oude *gomo*, *guma*, dat in de Duitsche talen *man*, *mensch* beteekende, zoo dat *Bruidegom* zoo veel als *Bruidman*, dat is, aanstaande man der bruid is, dat *Jonker* uit *Jonk-heer* is verbasterd; dat *Freule* eene versmelting is van *Frouwlijn* (in het Hoogd. nog *Fräulein*), hetwelk eigenlijk, krachtens het verkleinend, voorheen ook bij ons zeer gebruikelijk achtervoegsel *lijn*, hetzelfde als *Vrouw-tje* beteekende, en al vleijend op een jong, adellijk meisje werd toegepast; dat *Juffer* verzacht is uit *Jong-fer* (in 't Hoogd. nog *Jungfer*) dat is *Jong-vrouw*, wordende het woord *Ver* bij onze oud-Hollandsche schrijvers nog dikwerf voor *Vrouw* gebruikt; dat *Kermis* verlopen is uit *Kerk-mis*, welk woord outtijds in den zin van jaarmarkt genomen werd, wijl in de middeleeuwen groote kerkelijke plegtigheden en misfen vele kooplieden en kramers met hunne waren bijeenlokten, om ter plaatse, waar het kerkfeest gevierd werd, die waren uit te venten en te slijten. 6.) De Etymologie is dus somtijds de eenige sleutel, die ons in oude, middeleeuwsche handschriften en oorkonden den

zin van verschillende, thans niet meer in zwang zijnde en daardoor duistere woorden ontsluit kan.

§ 5.

Van de Woordafleidkunde kan echter ook groot misbruik gemaakt worden, wanneer men niet op hechte gronden in haar bouwt, en meer zijn vernuft dan kundigheden en geleerdheid te baat neemt. Vooral geldt dit van de Etymologie, welke wij de gisfende genoemd hebben. (Zie § 3.) Deze heeft tot het uitkramen der zotste stellingen aanleiding gegeven, stellingen, die, hoewel soms door beroemde mannen verdedigd, vaak de geheele wetenschap in een bespottelijk licht hebben doen voorkomen. Maar ook zelfs in het uitleggen van den oorsprong en den zin van zeer duidelijke en gemakkelijk te verklaren woorden kan een onkundige feilen, als hij, blootelijk op den klank en het uiterlijk voorkomen dier woorden afgaande, ze alleen naar dien klank en schijn verklaren wil. Hoe dwaas b. v. zou men handelen, als men het woord *godsvrucht* uitlegde door: eene vrucht, uit God voortkomende; terwijl toch dat woord niets anders dan *godsvrees* beteekent. Immers *vrucht* is hier geen ooft, is hier geen boom- of tuinvrucht, maar door letterverzetting, dat is door verplaatsing der *r* vóór, in stede van achter de *u*, uit *furcht* voortgesproten, welk *furcht* vrees wil zeggen en door de Hoogd. nog altijd in dien zin gebruikt wordt. *Godsvrucht* is dus hetzelfde als het Hoogduitfche *Gottesfurcht*, dat is, de vreeze Gods, de vreeze des Heeren. — Zoo is *oordeelen* niet het oor verdeelen tusfchen twee partijen, gelijk sommigen op eene dwaaze wijze dit woord hebben willen verklaren, maar het woordje *oor* fchijnt met ons *ver-* en *uit* zamen te hangen, en *oordeelen* is *verdeelen*, *uit-* of *uiteendeelen*, dat is, de gronden voor en tegen iets uiteenfcheiden met zijn verftand, om daarnaar dan zijn gevoelen in te rigten.

Op dezelfde wijze toch gebruiken de Latijnen hun werkwoord *discernere*, dat ook oorspronkelijk niets dan verdeelen, scheiden, uiteenschiften beteekent, en waarvan de Franschen *discerner*, *discernement* enz. gevormd hebben. Zoo heeft de uitgang *dom* in *Christendom*, *adelDOM*, *menschDOM* enz. met ons *dom*, onverftandig, of eigenlijk *bedompt* of bedampt van herfenen beteekenend, niets te maken, maar is een oud woord, hetwelk begrijpen, zamenvatten, of omfluiten van iets te kennen geeft, zoodat *adeldom*, *Christendom* dus het denkbeeld uitdrukt van omvatting, begrip van hetgeen tot de Christenen (of Christenleer), tot de menschen enz. behoort. Zoo duidt *mostert* in de spreekwijze: *hij ruikt naar den mostert* niet die specerij aan, welke wij *mostert* heeten, maar is eene verbastering van *mutsaard*, dat is, een takkebosch, tot brandstof dienende. In de rampzalige tijden namelijk, toen men onze voorvaderen om het geloof verbrandde, zeide men van iemand, die van ketterfche gevoelens verdacht werd: *hij riekt al naar den MUTSAARD*, d. i. hij heeft al den brandreuk der vlammeende takkebosfchen aan zich; men zal hem ook spoedig gijzelen en ten vure doemen. Indiervoege is ons *bakhuis* in de platte spreekwijze: *iemand een klap' in zijn BAKHUIS geven*, niet uit *bak* en *huis* zamengefteld, maar eene verbastering van *bakkes*, welk *bakkes* weër misvormd is uit *bakken*, een woord, dat bij de Hoogduitfchers nog altijd in den zin van *wang* of *wangen* gebruikt wordt, en wij-zelve nog bezigen in het koppelwoord *kinnebakken*, d. i. dat gedeelte der wang, hetwelk aan de kin fluit; alsmede in het woord *bakkebaard*, (waarvoor fomigen *dom* genoeg *bokkebaard* fchrijven) zijnde de baard, die langs de wang groeit. Zoo is *likdoorn* niet een likkende, of gelikte doorn, maar *likdoorn*

is hetzelfde als *ligchaamsdoorn*, daar het woord *lik* of *leik* oudtijds ligchaam, lijk enz. beteekende. Om de pijn nu, naar het steken van een' doorn zweemend, die eksterroogen vaak veroorzaakten, noemde men ze figuurlijk een' doorn in het ligchaam of in 't vleesch, gelijk men in een' nog figuurlijker zin wel eens zegt: dat is mij een doorn in 't oog, of op dezelfde wijze, als de oude Romeinen iets, dat hun kwelde en zorg baarde, een *keisfeentje* (*scrupulus*) noemden. Zij zeiden b. v.: die zaak heeft mij een *keisfeentje* ingeworpen, voor die zaak heeft mij kwelling, moeite veroorzaakt. Daar namelijk een kei- of kittelsteentje, in eene schoen of laars geraakt, onder 't gaan vrij wat pijn kan veroorzaken, werd dat woord *scrupulus* bij overdragt later ook gebruikt van iets, dat aan het gemoed zorg, pijn, kwelling baarde. — En zoo hebben de Franschen er nog hun *scrupule*, en wij ons bastaardwoord *scrupuleus* van, b. v. ik ben *scrupuleus*, om dit of dat te doen.

Genoeg, de aangehaalde voorbeelden kunnen doen zien, hoe omzigtig een onkundige, ook bij het uitleggen van zeer duidelijk schijnende woorden, te werk moet gaan, en hoe ligt men zich door eene woordafleiding, blootelijk op den klank en het uiterlijk voorkomen van een woord gegrond, bescpottelijk kan maken. Van dit laatste zijn de BECANUSSEN, de SCHRIECKS, de DE GRAVES en foortgelijken de treurige voorbeelden geweest.

§ 6.

Hoe veel kundigheden dus iemand bezitten moet, die in den waren zin van het woord een goed Nederlandsch Etymoloog of Woordafleidkundige heeten zal, valt ligt te begrijpen. Hij moet toch in de eerste plaats zijne eigene taal grondig verstaan, en zulks niet

alleen, zoo als zij tegenwoordig zich vertoont, maar zoo als zij was van eeuw tot eeuw, zoo lang wij haar kennen. Hij moet zich een overzicht trachten te verschaffen van de verschillende tongvallen, die in haar heerfchen, wijl toch uit die dialekten soms veel licht over den oorsprong der woorden ontleend kan worden. Hoe menige uitdrukking b. v., die in de beschaafde schrijftaal duister is, kan uit het Groningsch, het Geldersch enz. worden verklaard. Vooral moet hij tevens eenige hulpmiddelen bezitten tot het verstaan der vroegere Duitfche tongvallen, uit welke, ook onze taal, zich allengskens gevormd, of waaruit zij woorden ontleend heeft. Tot die tongvallen en talen behooren het Gothisch, Angelfakfisch, Frankduitsch, Friesch en soortgelijke(*). Van de hedendaagfche Duitfche talen, die allen met de onze uit ééne bron zijn voortgevloeid, moet hij ook meer of min iets kennen, want van vele woorden vinden wij de wortels in het Hoogduitsch, Platduitsch, Deensch, Zweedsch, IJslandsch enz., of omgekeerd zijn somtijds de wortels van woorden uit die talen bij ons te vinden; terwijl daarenboven de beschouwing van de verschillende gedaanten, waarin zich een en hetzelfde woord in de onderscheidene Duitfche talen voordoet, ongemeen veel licht over de Woordafleidkunde verspreiden kan en den oorsprong van een aantal andere uitdrukkingen spoedig kan doen vinden. Ook de kennis van het Fransch is voor een Nederlandsch Etymo-

(*) Zie een kort verflag van die oud-Duitfche Dialekten in mijne *Schets van een Overzicht der Duitfche taal of der Germaansche taaltakken in derzelve oorsprong en tegenwoordige verdeeling in het Nederlandsch, Hoogduitsch, Deensch, Zweedsch en andere soortgelijke verwantschappe talen of tongvallen.* Gron., bij J. OOMKENS, 1819.

loog zeer veel waard, daar die taal, offchoon van een' anderen ftam dan de onze, echter van oudsher een' grooten invloed op haar heeft uitgeoefend, en zeer veel woorden in haar heeft weten binnen te fluiken. In het algemeen kan men zeggen, dat hoe meer talen een Woordafleidkundige verftaat, des te beter hij in zijne Etymologifche navorfchingen flagen zal, daar toch vermoedelijk alle talen ten laafte uit ééne algemeene bron zijn voortgevloed, en de meesten nog woorden bezitten, die, hoe geheel verfchillend er uitziende, toch voor een fcherpziend oog kennelijke familie-trekken verraden. Zoo hebben geleerde mannen ontegenzeggelijk de overeenkomst tufchen eene menigte Nederlandfche, Griekfche, Hebreeuwfche, Perzifche en andere woorden doen opmerken. Sommigen echter hebben dit ook wel eens te ver gedreven, en gelijkheden willen ontdekken, die niet in de natuur der zaak, maar flechts in hunne verhitte verbeelding aanwezig waren.

Dat een Nederlandsch Woordafleidkundige ook veel nut kan trekken uit de kennis der gefchiedenis, zeden en gebruiken van ons Vaderland en andere gewesten, zal door het voorbeeld, in § 5 aangehaald, duidelijk genoeg zijn, weshalve hij dan ook, met die kennis dient te zijn uitgerust.

Vooraf is het noodig, dat een Etymoloog heldere en gezonde begrippen voede over het geheele ontftaan der taal als taal, en over de wijze, waarop de mensch zijne begrippen, voorftellingen en ge waarwordingen door middel van woorden uitdrukt. Zonder den wijsgeerigen blik hierin, zal zijne moeite dikwerf ijdel zijn, en al zijne overige geleerdheid zal hem niet baten, terwijl hij integendeel, met die wijsgeerige fcherpzigtheid begaafd, soms hetgeen hem aan wetenfchap ontbreekt, door nadenken eenigzins zal kunnen vergoeden. —

Met dat al verlate een Woordafleidkundige zich nooit alleen op zijn vernuft, maar trachte voor elke afleiding, die door dit laatste hem wordt aan de hand gedaan, ook geldige bewijzen uit het taalgebruik-zelf op te delven. Anders toch loopt hij gevaar van zich aan een' ijdel en schijn te vergapen, en eene wolk, gelijk men het noemt, voor Juno te omhelzen. Zie daar iets, dat den grootsten Woordvorscheren maar al te dikwerf wervaren is.

§ 7.

Offchoon de Woordafleidkunde dikwerf eene bloot *gifsende* kunst zij, is zij dit echter in de eene taal meer dan in de andere. Hoe meer oorspronkelijkheid eene taal bezit, dat is, hoe meer zij zich uit haren eigen boezem gevormd, hoe minder zij uit vroeger levende, maar nu doode talen hare woorden ontleend heeft, hoe gemakkelijker de Woordafleidkunde in haar zijn zal. Men behoeft dan namelijk niet de geheele wereld door te reizen, om de wortelen der woorden van zulk eene sprake te zoeken, maar vindt die in eigen grond en bodem. Is integendeel eene taal eene voortzetting, om zoo te spreken, van eene geheel andere, vreemde, niet meer gesproken wordende taal, heeft zij van die laatste zonder orde en regemaat hare woorden voor een groot deel overgenomen, zoo gevoelt men, dat dan het onderzoek naar den oorsprong dier woorden dikwerf zeer moeilijk zijn moet. Dit is b. v. het geval met het Fransch, dat voor een groot deel uit doode Latijnsche wortelen gesproten is, en daardoor dikwerf hoogst bezwaarlijk is af te leiden. Honderden van Fransche woorden hebben hunne stamwoorden in het Latijn, en zijn onverklaarbaar voor hem, die geen Latijn kent.

Men kan ze bij afgesneden boomtakken of struiken vergelijken, die men uit een ander land heeft medegebragt, en waarvan de stam en de wortelen in dat land zijn blijven steken. Ik vraag elk een, der Fransche taal magtig, of hij, uit het Fransch-zelf, de woorden *parricide*, *suicide*, *matricide*, *décapiter*, *occiput*, *préface*, *exorde*, *ecclésiastique*, *transfuge*, *transgresfer*, *dérivé*, *démence*, *corriger*, *calamité*, *sujet*, *subterfuge* enz. zoo gemakkelijk verklaren kan, als wij de letterlijke overzettingen dier woorden *vadermoorder*, *zelfmoorder*, *moedermoorder*, *onthoofden*, *achterhoofd*, *voorrede*, *inleiding*, *kerkelijk*, *overlooper*, *overschrijden*, *afleiden*, *onzinnigheid*, (*krankzinnigheid* of *waanzin*,) *verbeteren*, *onheil*, *onderdaan*, *uitylugt*, uit het Hollandsch. Een kind hij ons kan u zeggen, dat *vadermoorder*, *zelfmoorder*, *moedermoorder* enz. moorder van zijn vader, van zich-zelven, van zijne moeder moet beteekenen. Is dit ook zoo duidelijk in *parricide*, *suicide*, *matricide* enz., of zijn de bestanddeelen van die woorden, zijn *parri-*, *sui-*, *matri-* en het daarmede vereenigde *cide* niet duister in het Fransch, omdat zij geene Fransche, maar Latijnsche of verfranscht-Latijnsche uitdrukkingen zijn? Verstaat elk een niet dadelijk ons *onthoofden*, daar ieder weet, dat het van *hoofd* komt, terwijl het voorvoegfeltje *ont-* bij ons berooving te kennen geeft, zoodat *onthoofden* dus zoo veel zegt als van het hoofd berooven? Maar kan men zoo ook, door ontleding van het woord-zelf, het Fransche *décapiter* verstaan? Moet men de afleiding van *capiter* niet in het Latijnsche *caput*, d. i. *hoofd*, gaan zoeken, daar toch de Franschen voor hoofd niet *caput*, maar *tête* hebben, en het woord dus, om verstaanbaar te zijn, *dététer* zou moeten luiden? En wat is door zich-zelven verklaarbaarder, wat is gemakkelijker te etymologizéren, ons *achterhoofd*, of het

Fransche *occiput*, dat ook alweêr van dat Latijnsche *caput* komt, ja, nog klinkklaar Latijn is? Maar men kan duizend zulke voorbeelden bijbrengen. — Om nu niet eens te spreken van al de Grieksche en Latijnsche kunsttermen, die nog dagelijks bij dozijnen in het Fransch worden ingevoerd. Hem, die Franschen-zelve hierover wil hooren klagen, zij het mij vergund te verwijzen tot mijne Aanteekeningen op den door mij uitgegeven derden druk van BLAIRS *Lesfen over de Redekunst, of Voorschriften over taal, stijl, welsprekendheid en dichtkunst*. Gron. bij J. OOMKENS, 1832, bl. 196.

§ 8.

Bij alle Etymologie komt bijzonder in aanmerking, dat men de verschillende deelen kenne, waaruit een woord bestaan kan. In de eerste plaats zijn dit natuurlijk de letteren, en dus is een overzicht van deze, de ontwikkeling van derzelve onderscheidene kracht, verdeling en verwisfeling, vooral bij de dieper doordringende Woordvorfching, van het uiterfte belang. Van veel minder belang is zulks evenwel, als wij de Woordafleidkunde bloot van hare meer vaste en zekere zijde befchouwen, gelijk wij in dit gefchrift voornemens zijn te doen. Wij zullen ons dus in de befpiegeling der letteren hier niet verdiepen. Maar in alle Etymologie, om het even of zij tot de vaste, dan gisfende behoore, is het een vereifchte, dat men in de woorden drie hoofddeelen onderscheide, 1) namelijk *het Zakelijk Deel*, ook wel eens *de Wortel* van het woord geheeten, fchoon dat woord wortel foms de nog dieper kiem, die in een woord fchuilt, beteekent, en daarom wat dubbelzinnig is, 2) datgeen, wat men *Buigingsdeelen* noemt, en 3) de zoogenaamde *Voor- en Achtervoegfels* van afleiding. Niet, dat juist

die drie hoofddeelen in ieder woord zich vertoonen. Integendeel, men vindt een aantal woorden die alleen uit een zoogenaamd zakelijk deel of wortel bestaan, b. v. *loop*, *dronk*, *les*, enz., anderen, die slechts het eerste en tweede bezitten, b. v. *loop-EN*, anderen, die het eerste en derde vertoonen, b. v. *loop-ER*, maar evenwel ze kunnen in één woord allen gevonden worden, en het is zeer noodig, dat men het eene deel niet met het andere verwarre. Maar wij moeten nader aantoonen, wat men door die verschillende hoofddeelen verstaat.

DOOR HET ZAKELIJKE DEEL van een woord verstaat men dat gedeelte van hetzelfde, waarin deszelfs ware wezen ligt opgesloten, en dat, wat men ook tot het woord toe of afdoe, noch voor het geheel, noch voor een deel kan weggenomen worden, of het geheele woord en al deszelfs afleidfels zouden ophouden te bestaan. Zoo zijn in *loopen*, *schrijven*, *lezer*, *vrienden*, *geluk* enz., *loop*, *schrijf*, *lees*, *vriend*, *luk* de zakelijke deelen. Door de syllabe *loop*, *schrijf* toch, ziet men, zijn *loopen* en *schrijven*, ja alle afstammelingen derzelve, van elkaar onderscheiden, want het lettergreepje of Buigingsdeel *EN* hebben beide met elkander en duizend andere woorden gemeen, b. v. *hooren*, *spreken*, *treden*, *boeken* enz. Even zeer is in *lezer* de lettergreep *lees* het zakelijke deel, want het Achtervoegfel *er* vindt men in ontelbare andere substantieven, b. v. *bakker* (*), *koker*, *drukker*, *prediker* enz. enz.

(*) Eens vooral moet ik hier waarschuwen, dat men zich ten aanzien der ware gedaante van een woord niet late misleiden door de spelling. *Bakker* is niet zamengefeld uit *bak*- en *ker*, of uit *bakk*- en *er*, maar uit *bak* (van *ik bak*) en *er*. De tweede *k* is er slechts bijgevoegd, opdat men niet *baker* leze. Zoo is *mannen*, meervoud van *man*, niet *man-nen*, noch *mann-en*, maar *man*, vereenigd met het meervoudsteeken *en*. Men spelt het echter met twee *n*,

In *vriendin* is ook weêr *vriend* het voorname, het zakelijk of wortelachtig deel, want *in* is slechts een achtervoegfel of uitgang, dien men even zeer aantreft in *koningin*, *keizerin*, *gravin* enz. Hetzelfde geldt van *geluk*, waarin nu echter het zakelijk deel in *luk* van *lukken* ligt opgesloten, terwijl *ge* slechts een voorvoegfeltje is, met hetwelk duizend andere woorden even goed voorzien zijn, b. v. *gehoor*, *geschreeuw*, *geloop*, *gekrijt* enz. enz.

Geen Nederlandsch woord dus, ja geen woord in eenige taal ter wereld kan zonder zakelijk deel bestaan. 't Is de ziel van het ligchaam, 't is de stam van den boom, die blijven moet, welke takken men ook wegkappe.

BUIGINGSDEELEN zijn die lettergreepjes, nu al, dan niet aan een woord gehecht, welke dienen, om de Declinatie, Conjugatie, Comparatie en wat dies meer zij, welke hetzelfde in den stijl ondergaat, te kenteekenen. In het woord *loopen* is *en* zulk een buigingsdeel, want het wijst aan, dat dit werkwoord in de onbepaalde wijze staat, daar toch de onbepaalde wijze of *infinitivus* bij ons op *en* uitgaat; b. v. *loop-EN*, *schrijv-EN*, *hoor-EN* enz. — *En* is even zeer een buigingsdeel in het woord *boek-EN*. Hier duidt het nu echter niet een' *infinitivus* aan, maar is een teeken, dat het woord *boek-EN* in het meervoud staat. Zoo is in het woord *kok-s* de letter *s* het buigingsdeel, hetwelk dat meervoud aanwijst. In het woord *grootER*,

opdat onkundigen niet *manen* lezen. *Lezer* bestaat uit *lees* en *er*; maar de *s* is in *z* verandert, ten einde men ze niet scherp uitpreke, terwijl men voorts slechts ééne *e* gebruikt, daar dit, om den klank, dien de *e* in *lezer* hebben moet, uit te drukken, voldoende is. Schreef men echter *ik lees* met ééne *e*, zoo zou elk *ik les* lezen. Ik herhaal dus: noch de spelling, noch de wijze, waarop wij de woorden gewoon zijn aan het einde der regels af te breken, moeten ons over hunne ware gedaante in den war brengen.

dikker is *er* het buigingsdeel van Comparatie, waardoor wordt uitgedrukt, dat iets *meer* groot, *meer* dik is, dan iets anders.

Men ziet, dat deze Buigingsdeelen dus geene deelen zijn, onaffcheidelijk aan de woorden verbonden, maar een en hetzelfde woord nu aanklevende, dan varen latende, al naar mate de gang der denkbeelden, de stroom der rede zulks medebrenget. Zoo zal ik b. v. zeggen: *groot* als zeeheld was PIET HEIN, *grootER* M. HZ. TROMP, maar de *grootSTE* van allen was DE RUITER. Zie hier hetzelfde woord *groot* door de buigingsdeelen elk oogenblik van gedaante eenigzins veranderende, elk oogenblik een' anderen staart, eene andere liverei bekomende, schoon het ligchaam des woords hetzelfde blijft. —

Van een' geheel anderen, vaster aard zijn de VOOR- EN ACHTERVOEGSELEN VAN AFLEIDING. Hierdoor verstaat men, gelijk wij dit in het vervolg in het breede zien zullen, zoodanige van de woorden onafscheidbare lettergrepen of letteren, die *vóór* of *achter* aan het zakelijke deel van dezelve gehecht, strekken, om van een stamwoord een aantal nieuwe woorden of afleidfels te vormen. Daartoe behoort b. v. het zoo even aangehaalde lettergreepje *er* in *loop-ER*, *schrijv-ER*, *bleek-ER* en duizend anderen, gelijk zoo ook het achtervoegfel *in* in *vriend-IN*, het voorvoegfel *ge* in *GE-luk* enz. — Zulke voor- en achtervoegselen blijven aan het woord gehecht, en zijn in den stroom der rede niet afscheidelijk van hetzelfde, als de Buigingsdeelen. Zij helpen toch het geheele woord mede uitmaken, en strekken, om aan het begrip, dat in een zakelijk of worteldeel; of in het algemeen in een vroeger woord bevat is, allerlei bijbegrippen toe te voegen, en daardoor van zulk een woord weêr nieuwe woorden te vormen. Zoo

wordt b. v. in *loop-ER* het begrip van *loopen* met dat van een' mannelijk perfoon, die de werking van loopen uitoefent, verbonden. In *loop-STER* met die van een' vrouwelijk perfoon. Het achtervoegfel *in* in *vriend-IN* brengt even zeer het begrip van' een manvriend op een' vrouwvriend over. — Nimmer kunnen bloote Buigingsdeelen zulk eene kracht uitoefenen, welke laatste daarenboven ook niet, zoo als de voorvoegfelen en achtervoegfelen, altijd onmiddellijk aan het zakelijke deel gehecht, maar in afgeleide woorden eerst achter het achtervoegfel en geheel aan het einde gevoegd worden. *Loop-ER* b. v. *loop-ER-S*, *loop-STER* *loop-STER-S*.

Met het op het oog houden nu der bovenstaande hoofdbestanddeelen de woorden ontledende, zullen wij zien, dat b. v. in het woord *on-ge-LUKK-ig-lijk*, de syllabe *LUK* het zakelijk of worteldeel van het woord is, *on* een eerst, *ge* een tweede voorvoegfel, *ig* een eerst, *lijk* een tweede achtervoegfel van afleiding; dat in *MAAT-schapp-ij-en* *MAAT* het zakelijk deel, *schap* een eerst, *ij* een tweede achtervoegfel van afleiding, en het lettergreepje *en* blootelijk een buigingsdeel is, aanwijzende, dat het van *MAAT* afgeleide woord *maatschappij* hier nu in het meervoud staat; — dat in *OM-STAND-ig-hede-n* *STAND* het zakelijk deel, *om* nu niet juist een voorvoegfel van afleiding, maar een ook afzonderlijk nog gebruikelijk, met dit *STAND* vereenigd woord, *ig* een achtervoegfel van afleiding, het oude *hede*, waarvoor wij nu *heid* zeggen, ook zulk een achtervoegfel, en *n* weer het buigingsdeel des meervouds is; — dat in *LEV-end-ig* de syllabe *LEEF* het zakelijk deel, *end* een teeken van het deelwoord of participium, en *ig* een achtervoegfel van afleiding is. Enz. enz.

Elk een gevoel, dat het wel onderscheiden dezer hoofdbestanddeelen, welke de woorden hebben, of hebben kunnen, den grondslag uitmaakt van de ge-

heele nasporing, die wij naar hun' oorsprong en vorming in het werk stellen. En hoe gemakkelijk het ook in vele woorden schijne, deze onderscheiding te maken, zijn er echter ook een aantal, waarin het zeer moeilijk valt, datgene, wat derzelver zakelijk deel bevat, van hetgeen in hen bloot voor en achtervoegfel is af te zonderen.

Van sommige woorden is dit bij de scherpzinnigste Woordafleidkundigen nog niet regt uitgemaakt. Wie zal b. v. zeggen, of in de woorden *roem*, *doem*, *ruim*, *heil*, *deel* en foortgelijke de *m* en *l* tot het worteldeel behooren, dan of zij reeds letteren van afleiding zijn? De Heer BILDERDIJK verklaart woorden van zulk een' stempel maar stout weg. Ongelukkig voert deze beroemde man echter zelden bewijzen aan voor de waarheid zijner stellingen.

Wij zullen ons evenwel in dit geschrift met woorden, die zulke duistere bestanddeelen hebben, zoo min mogelijk ophouden, maar de Etymologie liever beschouwen in die gedeelten van haar gebied, welke minder in nevelen gewikkeld zijn (*).

(*) Ik wil hier voor hen onder mijne lezers, die Latijn kennen, in 't voorbijgaan deze opmerking maken, dat het wel onderscheiden der bovengemelde hoofdbestanddeelen ook in die taal veel licht over den waren aard en de gedaante der woorden verspreidt, en vaak de overeenkomst derzelve met vele woorden in de Duitsche talen op eene verrassende wijze zien doet. Vooral moet men op de buigingsdeelen in het Latijn acht geven, en wel in het oog houden, dat zich deze niet alleen, gelijk bij ons, in de zijdelingfche naamvallen, maar ook in den eersten naamval of nominativus vertoonen. Zoo is in het Latijnsche *hōm-o* (mensch) het zakelijk deel *hōm*, en *o* is het buigingsdeel van den eersten naamval, gelijk *inis* in *hōm-inis* dat van den tweeden naamval is. Enz. Dit *hōm* in *hōm* is het oud-Duitsche *chōm*, *gom*, dat ook man, mensch beteekent. Zie hier boven § 4. Zoo is in *FLUM-en* (rivier) *FLUM* (spreek uit *floem*) het zakelijk, EN het

Na deze voorafgaande Inleidende aanmerkingen kunnen wij tot de ontvouwing der Gronden van de Nederlandfche Woordafleidkunde overgaan.

buigingsdeel. Dit *floem* nu hangt met ons *vloeyen*, d. i. stroomen, zaam, gelijk ons Hollandsch *bloem* met *bloeyen*. Zoo is het Latijnsche *nom-en*, als men er het buigingsdeel *en* van affcheidt, niets anders dan ons *naam*, *noeming*, — Het Latijnsche *HAB-ere* (hebben) levert, van het buig- of flectiedeel *ere* beroofd, het zakelijk deel *hab* op. Wat is dit anders dan ons *heb*, of het Hoogduitsche *hab* in *HEBB-en* en *HAB-en*, waarin *en* ons buigingsdeel der werkwoorden is. — Zoo kan men het Latijnsche werkwoord *mon-ere* en ons *MAN-en*, het Latijnsche *NAS-us* en ons *neus*, in 't Hoogduitsch *Nase*, 't Latijnsche *oculus* (spreek uit *ooc-ulus*) en ons *oog*, *AUR-is* en ons oor, *DEN-s* zaamgetrokken uit *DENT-s* en ons *tand*, *CAP-ut* en ons *kop*, *FALS-us* en ons *valsch*, *TON-us* en ons *toon*, *FRUCT-us* en ons *vrucht*, *PAL-us* en ons *paal* tegen elkander vergelijken, en als men dan in het Latijn maar de buigingsdeelen wegneemt, ziet men, dat het dezelfde woorden zijn, en dat het oud-Duitsch en oud-Latijn al weder uit ééne bron zijn voortgevloeid. Vraagt men, hoe in het Latijn die buigings- of flectiedeelen regt te onderscheiden, ik antwoord: door te zien, wat in de declinatie, conjugatie en comparatie van een woord stand houdt, wat van gedaante verandert. Het eerste is het zakelijke, het ander slechts buigdeel. Declineer b. v. *homo*, en gij zult zien, dat de syllabe *hom* onveranderlijk blijft, en nu eens *o*, dan *inis*, dan *ini*, dan *inem* enz. achter zich neemt. Al dat wisselende behoort niet tot het wezen des woords. Zoo zult gij, *HABere* conjugérend, merken, dat alleen de syllabe *HAB* in alle wijzen, tijden en perfonen dezelfde blijft, b. v. *HABere*, *HABeo*, *HABui*, *HABueram*, *HABuissem*, *HABiturus* enz. Scheidt men in de Latijnsche woorden tevens de achtervoegfelen van afleiding, zoo wordt de oorsprong van een aantal hunner nog duidelijker. Maar dit eene en andere is voor dit gefchrift te geleerd, en wordt dus hier slechts ter loops aangeroord.

EERSTE HOOFDSTUK.

Over de Stamwoorden, of die ten minste daarvan in meerdere of mindere mate den schijn hebben.

§ 9.

Wanneer men de woorden uit een bloot spraak-kunstig oogpunt, of in de betrekking, waarin zij tot elkander in eene verstaanbare rede staan kunnen, beschouwt, verdeelt men ze in Zelfstandige en Bijvoegelijke Naamwoorden, Lidwoorden, Voornaamwoorden, Werkwoorden, Voorzetsels, Bijwoorden en Koppelwoorden, waarbij sommigen nog Getalwoorden en Tusschenwerpsels gewoon zijn te voegen.

Uit een bloot Etymologisch oogpunt de woorden gadeslaande, verdeelt men ze 1) in Stamwoorden, 2) in Afgeleide Woorden, en 3) in Zamengestelde Woorden (*Primitiva, Derivata, Composita*).

§ 10.

Stamwoorden noemt men zoodanige woorden, die (met of zonder buigdeel) (§ 8) niets dan den stam of het zakelijke deel bevatten, of schijnen te bevatten, waaruit andere woorden vervolgens, door middel van Voor- en Achtervoegsels, (zie hier boven § 8) zijn voortgesproten, of kunnen voortspuiten. Anders gezegd: Stamwoorden zijn de zoodanige, die bij de berekening der woordgeslachten, als de vaders van andere woorden kunnen aangezien worden, zoodat met hen die geslachten hunnen oorsprong nemen. Gelijk men toch, in de familiën der menschen, van ouder tot ouder opklimmende, eindelijk tot een' zoodanig persoon komt, die als de stamvader van het geheele geslacht

kan worden aangezien, omdat zijne voorvaders verder onbekend zijn, zoo klimt men ook in eene woordfamilie van het eene woord tot het andere op, tot dat men eindelijk datgene bereikt, welks hoogere afstamming, of geheel onbekend, of ten minste meer of min onzeker is, en zulk een woord heet dan Stamwoord of Primitief. In dien zin noemen wij b. v. *berg, hond, huis, muis, kind, dun, vriend, dik, dol, groot, klein, stil, ja, neen* enz. enz. Stamwoorden. Offchoon men toch over de afkomst dier woorden wel eenige gisfingen kan maken, ja, offchoon fommigen hunner voor fcherpziende ooggen zelfs de duidelijke kenteekenen dragen, dat zij reeds van anderen zijn afgeleid, is, die afleiding, die afkomst-zelve echter vaak eenigzins twijfelachtig, en ten minste in dit ons gefchrift, dat omtrent de zekere en stellige, niet omtrent de bloot gisfende of gisbare Etymologie verkeert, (§ 3) kunnen wij ze gerustelijk als Stamwoorden befchouwen. Ook zijn ze zulks in allen gevalle ten aanzien van al die woorden, die kennelijk uit hen zijn voortgefproten, b. v. van *berg* komt *ge-BERG-te*, *BERG-achtig*, van *hond*, *HOND-sch*, enz., van *groot*, *GROOT-heid*, *GROOT-te*, *GROOT-en*, *verGROOT-en* enz.

§ II.

De Stamwoorden in onze taal zijn of inheemsche, dat is, van zuiver Duitschen (Opper- of Nederduitschen) oorfprong, of uitheemsche, dat is, uit andere, niet tot den Duitschen Spraakftam behoorende talen ontleend, fchoon met dat al volkomen het burgerregt verkregen hebbende en vaak bijna geen het minste merk meer van hunnen vreemden oorfprong dragende. Tot die laafte klasfe behooren b. v., als men niet te fijn uitpluist, *kaart, troon, kroon, kerk, mis, ftool, kaars, juist, plank, fier, vers, koor,*

preek, *zegenen*, *offeren* (*) en foortgelijke. Velen van die woorden zijn in de middeleeuwen uit het wereldlijk en kerkelijk Latijn in onze en de overige Duitfche talen gefloopen. Velen ook hebben wij Nederlanders aan het Fransch te danken, dat van oudsher, door de nabuurfchap van Frankrijk, grooten invloed op onze taal heeft uitgeoefend, grooter dan b. v. dien op het Hoogduitsch. —

§ 12.

Stamwoorden, of ten minfte *die voor gewone oogcn zich als zoodanig meer of min vertoonen*, treft men onder al de zoogenaamde rededeelen aan. B. v. onder de Zelfftandige Naamwoorden kan men *berg*, *borst*, *bloed*, *hand*, *baard*, *deel* enz. Stamwoorden noemen. Onder de Bijvoegelijke Naamwoorden *groot*, *dik*, *dun*, *ligt*, *koud* enz. Onder de Voornaamwoorden *ik*, *gij*, *hij*, *zij* enz. Onder de Werkwoorden, *drinken*, *eten*, *flapen* enz. Onder de Voorzetsfels *in*, *op*, *met*, *na*, *bij*, *af* enz. Onder de Koppel- of Voegwoorden *maar*, *of*, *en*, *dan* enz. Onder de Bijwoorden, *toen*, *hier*, *daar*, *nu*. Onder de Getalwoorden, *één*, *twee*, *drie* enz. enz.

Men ziet, dat al deze woorden éénlettergeregig zijn. Dit is met onze meeste Primitieven het geval, en eene eigenschap der Duitfche talen, die *misfchien* voor derzelver oorfpronkelijkheid en hoogen ouderdom pleit.

Dat de hier genoemde werkwoorden *eten*, *drinken*, *flapen* en alle overige zich als tweelettergeregig vertoonen, is bloot toevallig, wijl wij dezelve met het buigingsdeel van den Infinitivus of de Onbepaalde wijze *en* aanhalen (§ 8). Als men ze in den eerften

(*) Zie over het Onduitfche dier laafte twee woorden *Aanteekeningen* op BLAIR bl. 132.

perfoon van den tegenwoordigen tijd aanhaalt, b. v. *ik loop, drink, eet*, merkt men, dat zij even éénlettergrepig, als de meeste overige Stamwoorden zijn, even éénlettergrepig, als b. v. *boek, huis*, offchoon deze laatften ook, door het aannemen des flectiedeels van het meervoud, soms voor een oogenblik meerlettergrepig worden kunnen, *boek, BOEK-en, huis, HUIZ-en*. Vergelijk hier boven het gezegde over de buigingsdeelen in § 8.

§ 13.

Bij eene dieper doordringende Woordafleidkunde, die ook den oorsprong van vele fchijnbare Stamwoorden-zelve nog wederom tracht op te fporen, wordt het zelfs zeer waarfchijnlijk, (en de beroemdste Taalkundigen van onzen en ook reeds van wat vroeger tijd ftemmen hierin overeen) dat alle Stamwoorden zich oorfpronkelijk tot Werkwoorden laten terugbrengen. Zie aantekeningen op BLAIR. Ieder woord in onze taal moet ten laafte gerekend worden uit een Werkwoord te zijn voortgefproten, om het even, of dat Werkwoord inderdaad bestaan hebbe, dan of het den mensch, bij de eerfte vorming der taal, flechts denkbeeldig voor den geest hebbe gezweefd. Werkwoorden, kan men dus vermoeden, zijn de of werkelijke, of meer denkbeeldige Stamvaders, de Adams der geheele taal geweest, fchoon het dikwerf even onmogelijk zij van ieder woord die opperftamvaders meer aan te wijzen, als het buiten het bereik van eenig mensch ligt te toonen, hoe elke familie ten laafte met ADAM zamenhange. Onze groote Nederlandfche Taalkenner LAMBERT TEN KATE, *Hermansz.* heeft, vóór ruim eene eeuw, het eerst die waarheid ten aanzien onzer Hollandfche en der overige Duitfche talen in het licht gefield, terwijl hij bepaaldelijk het er voor houdt, dat men vooral

onze zoogenaamde Ongelijkvloeiende (*) Werkwoorden als die stamvaders moet aanzien. Daar hij ontegenzeggelijk de afstamming van een aantal woorden van die Werkwoorden bewezen heeft, daar hij tevens voldingende uit de oudste, ons bekende Duitfche tongvallen de hooge oudheid dier Ongelijkvloeiende Werkwoorden heeft betoogd, heeft dit zijn gevoelen ongemeen veel voor zich, te meer, wijl verschillende andere gronden voor hetzelfde pleiten.

De geleerdste hedendaagsche beoefenaar der Duitfche talen, JAKOB GRIMM, heeft hetzelfde dan ook in zijn reuzenwerk aangenomen, fchoon hij voorzigtig genoeg moge geweest zijn TEN KATE slechts ter loops te noemen. Wij-Hollanders moeten daarom 's laatst gemelden lof te minder vergeten.

§ 14.

In dergelijke Etymologifche diepten willen wij in dit ons gefchrift, dat wij zoo veel mogelijk bevatelijk zoeken te maken, niet afdalen. Nog minder zullen wij nog al een' trap lager aftijgen, en, na eerst onze pogingen ingefpannen te hebben, om alle woorden tot Verba terug te brengen, dan weêr naar

(*) Ongelijkvloeiende Werkwoorden zijn, gelijk men weet, de zoodanige, die in den onvolmaakt verleden tijd en het verleden deelwoord in meerdere of mindere mate den klinker van hun zakelijk deel (§ 8) veranderen, b. v. de *e* in *ik lees* gaat in het imperfect in *a* over, *ik las*. *Spreken* maakt *ik fprak*, en in het deelwoord *gefproken*. Hier wordt de *e* tegen *a* en *o* verruild. In de Gelijkvloeiende Werkwoorden heeft zoo iets niet plaats. Hun wortelklinker blijft de geheele conjugatie door onveranderd; b. v. *hooren*, *hoorde*, *gehoord*, *maken*, *maakte* *gemaakt* enz., waartegen zij in het imperfect het lettergreepje *de* of *te* aannemen, en als de ongelijkvloeiende in het deelwoord niet op *en*, maar op *d* of *t* uitgaan.

de wortels dier Verba of Werkwoorden wroeten, ten einde eindelijk de geheele taal te herleiden tot eenige weinige grondklanken, die het alleroudfte fundament van het taalgebouw zouden zijn. Sommigen hebben dit gedaan. Sommigen hebben b. v. gezegd: wij weten nu, dat die en die woorden in onze taal, neem maar eens de woorden *slaperig*, *drank*, *aas*, van de ongelijkvloeiende Werkwoorden *slapen*, *drinken*, *eten* enz. afftammen, maar waar komt nu dat worteldeel *slap*, *drink*, *et* weêr van? Waarom zijn juist die klanken *slap*, *et*, *drink* gekozen, om die handelingen, welke wij slapen, eten, drinken noemen, uit te drukken? Is er tusfchen die klanken en die denkbeelden eenige natuurlijke overeenkomst? Is er ook eene zekere kracht in de letters, waardoor b. v. de *s*, vereenigd met de *l*, of voorbedachtelijk, of bloot infinktsgewijze uitgekipt is geworden, om dien toestand des ligchaams, welken men slapen heet, aan te duiden? Kan ons de beschouwing der letterklanken en der wijze, waarop wij die met onze spraakwerktuigen vormen, daarvan ook iets leeren? Kunnen wij ook merken, dat in andere talen dezelfde denkbeelden door meer of min dezelfde woorden, als in de onze, worden uitgedrukt? Zou, voor het overige, bij het eerste ontstaan der taal of talen in het begin der wereld, de mensch, door eigen kracht-alleen, de taal van lieverlede gemaakt hebben, of zou de Godheid hem hierin eerst eenigzins behulpzaam zijn geweest? Zou er in het eerst maar ééne taal, of zouden er meer geweest zijn? — Zie daar, wat, — en hoe veel meer niet! — een aantal Geleerden gevraagd (*), en waarop de eene dit, de andere dat antwoord gegeven hebben, maar

(*) Vergelijk over dergelijke vragen het eene en andere in 't eerste deel van BLAIR, hier boven bl. II aangehaald, en mijne aantekeningen op dat werk.

zie daar tevens vragen, die met de meest afgetrokene bespiegelingen in verband staan, en waarop dikwerf schier geen antwoord te geven is. Wel kan men hier en daar nog sporen aanwijzen van den weg, dien de mensch in het vormen van sommige woorden is gegaan; wel kan men b. v. aantoonen, dat sommige woorden bepaaldelijk naar zekere geluiden gevormd zijn; wel kan men ook in het algemeen opmerken, dat de mensch, om harde voorwerpen aan te duiden, harde, om zachte te bestempelen, zachte letterklanken gekozen heeft, maar dit verspreidt slechts licht over het ontstaan van enkele uitdrukkingen, terwijl dat van de meeste overige in duisternis verborgen blijft. Men gevoelt dus, hoe onzeker de Woordafleidkunde wordt, die zulke vraagpunten poogt te beantwoorden, en schoon wij het vernuft, door vele groote mannen hierin ten toon gespreid, bewonderen, schoon ook de telkens vermeerderende taalkennis, de telkens meer herhaalde vergelijking der talen onder elkander hoe langer hoe meer licht op die punten begint te werpen, zullen wij ons wel wachten bij derzelver ontwikkeling in dit eenvoudig geschrift stil te staan. — Neen, wij zullen den stroom der taal niet tot in zijne eerste, verborgenste bronwellen gaan peilen, om afgemat en vaak onverrichter zake van zulk eene navorsching terug te keeren, maar wij zullen hem slechts zoo hoog opvaren, als hij zich in het heldere zonnelicht zichtbaar en duidelijk voor het oog vertoont, en wij de verschillende vlieten en beken, waarin hij zich vervolgens splitst, meer of min met gemak overzien kunnen. — Die over de diepere Woordafleidkunde, voor zoo ver zij zich met het ontwikkelen van de kracht, in de letteren-zelve verborgen, onledig houdt, *bij ons* iets lezen wil, raadplege het stukje van den Heer BILDERDIJK getiteld: *Beginsels der Woordyorsching*.

Ik raad hem echter welmeenend aan een aantal afleidingen, die de Heer BILDERDIJK daar op zijne fellingen grondt, voor niets meer dan vernuftige gissingen te houden, sommigen misfchien waar, anderen geheel valsch.

Ik kan hier echter niet voorbij ter afwisseling eenige verzen van dien grooten Geleerde en Dichter aan te halen, waarin hij, uitgaande van het door hem aangenomen gevoelen, dat de Spraak oorspronkelijk eene regtstreeksche gift der Godheid geweest is, maar door den zonderval van hare eerste voortreffelijkheid verbasterd, op de volgende wijze het nog altijd verwonderlijke en schier onbegrijpelijke, hetwelk er in het geheele zamenstel der taal heerscht, treffend bezingt. —

*ó Vloeibre klanken, waar, met d' adem uitgegoten,
De ziel (als Godlijk licht, in stralen afgeschoten)
Zich-zelve in meêdeelt! Meer dan licht of melody;
Maar schepsel van 't gevoel in de engste harmony,
Die 't stofloos met het stof vereenigt en vermengelt!
Door wie zich 't hart ontlast, verademt, en verengelt
Cy, band der wezens; en geen ijdel kunstgewrocht,
Door arbeidzaam verstand met moeite en vlijt gezocht,
Maar goddelijke gift, met d' ademtocht van 't leven,
Aan 't schepsel ingestort, zoo verr' er geesten zweven;
En, tevens met hun val, vervallen en ontaard!
Wat waart ge, als Adams hand zijn scepter had aanvaard!
Nog doet ge ons door uw kracht het stroomgeruisch der wateren,
't Geplasp van 't klettrend nat, 't geklak der beekjens klateren,
Des afgronds joelen op 't gedonder van de lucht,
En 't stormgebulder van den noodstorm als hy zucht —,
Nog 't zacht geritsel van het lover, 't aaklig loeien
Des woudtiers naar zijn prooi, door luistrende ooren vloeien,
En 't tjiplend piepen der gepluimde burgerschap
Met krakend raafgekras of knettrend uilgeknep
Verwisfen, — liefde en haat met onderscheid van klanken
Bezielen; 't spartlen zelfs der dartle wijngaardranken
Erkennen, en den toon, waarmee de braambosch schudt,
Of de olm het hoofd beweegt, wen hy zijn weêr'heeft stut.*

*Nog rukt ge 't hart om hoog, of weet het door uw galmen
 Met sombren weemoed, als een mistdamp, te overwalmen;
 Stort vreugde en droefheid, stort den hemel voor ons uit,
 Of 't siddren van de hel, vermogend spraakgeluid!
 ô Schildring zonder verf, door loutre luchtpenceelen!
 ô Mocht ge een oogenblik het sterflijk zintuig streelen,
 Als toen ge in Edens hof der Serafijnen lied
 Aan 's menschen adem huwde, en aarde en bosch en vliet,
 Van hemelweelde stom, den weërgalm op deed vangen,
 Waarby de praalzucht krijscht van onze kunstgezangen;
 En elk der woorden, vol van echten wijsheidschat,
 Meer uitdrukte aan 't verstand, dan heel onze aard bevat!*

TWEEDE HOOFDSTUK.

Over de Afgeleide Woorden of Afleidfels (Derivata).

§ 15.

Afgeleide Woorden, Afleidfels of Derivaten in onze taal zijn alle zoodanige woorden, die zich meer of minder duidelijk aan ons vertooncn, als uit andere woorden voortgesproten, hetzij nu die andere woorden in den strengsten zin Stamwoorden geheeten kunnen worden, hetzij ze dit slechts zijn in betrekking tot de woorden, uit hen afgeleid.

In dien zin, dat wil zeggen, in betrekking tot vroeger woorden, zijn *gebergte*, *achtbaarheid*, *spreker*, *eerloos*, *grijsaard*, *tuinier*, *grootte*, *menschheid* en foortgelijke Afgeleide Woorden, als zijnde, om zoo te zeggen, de zeer kenbare kinderen van de woorden *berg*, *achtbaar*, *spreken*, *eer*, *grijs*, *tuin*, *groot*, *mensch* enz. Sommigen dier vaders zijn zelve echter kennelijk weêr spruiten van andere woorden, *achtbaar*, b. v. van *achten*, *mensch* van

man enz. , waaruit men ziet , dat derivatie zoo wel van derivaten , als van stamwoorden plaats kan hebben , anders gezegd : dat Afleidfels nieuwe Afleidfels , en deze soms weêr nieuwe Afleidfels kunnen telen. Ja , zoo als hier boven reeds gezegd is , zeer moeilijk is het bij eene dieper doordringende Woordvorfching te bepalen , waar de grenzen zijn , die Primitieven (Stamwoorden) en Derivaten van elkander fcheiden. Wij zullen ons echter zoo veel mogelijk wachten , om plaatfen te betreden , waar wij met die grenzen in den war kunnen raken , en zullen bloot van Afleidfels handelen , die zich kennelijk als zoodanig vertoon. De afleiding voor het overige kan plaats hebben van allerlei rededeelen , als daar zijn Subftantieven , Adjectieven , Verba enz. Afleidfels , kenbaar onmiddellijk van een verbum of werkwoord dalend , noemt men met een Latijnsch woord *Verbalia* (Werkwoordelingen).

§ 16.

Afgeleide woorden zijn , even als de Stamwoorden , of *zoogenaamde* Stamwoorden , in onze taal of van geheel zuiver Duitschen (Opper- of Nederditschen) oorfprong , of uit andere talen ontleend , fchoon evenwel bij ons ingeburgerd. *Grootte* van *groot* , *mensch* van *man* , *lezer* van *lezen* , *gehoor* van *hooren* , *verloop* van *loop* enz. zijn zuiver Nederlandsch of Duitsch (*). *Rivier* integendeel ,

(*) Eens vooral zij gezegd , dat ik door het woord *Duitsch* in dit gefchrift niet het Hoogduitsch alleen , maar alle talen en tongvallen bedoel , die tot den algemeenen Duitschen fpraakftam behooren , of vroeger behoord hebben. *Duitsch* kan dus zoo wel Neder- , als Hoogduitsch betekenen.

dat ook een afgeleid woord is, *kasteel*, *kanaal*, *koraal*, *keizer*, *kanker*, *prinses*, *engel*, *duivel*, *bischof*, *citer* enz. vertoonen zich als afgeleide woorden van uitheemsche afkomst. Ze zijn echter bij ons thans even goed en wettig gezeten, als in orzen staat de afftammelingen der Fransche vlugtelingen, die in de tijden der geloofsvervolging hunne woonplaats in de Nederlanden vestigden. Voor een geoeffend oog kunnen zulke woorden echter hunne vreemde afkomst niet verbergen.

§ 17.

Gelijk men in alle rededeelen Stamwoorden aantreft, vindt men in alle rededeelen ook Afgeleide woorden. *Drinker* is b. v. een afgeleid Substantief; *aardig*, *moedig* zijn afgeleide Adjectieven; *mijn*, *zijn*, afgeleide Pronomina; *trappelen* (van *trappen*) *huppelen* van *huppen* (in 't Hoogd. *hüpfen*) zijn afgeleide Verba; *grootelijks*, *slechts* afgeleide Adverbia; *over*, *boven* afgeleide Praepositiën; *elf*, *twaalf*, *twintig* afgeleide Getalwoorden. Enz. enz.

Slechts in de Lidwoorden of Artikelen, die trouwens slechts uit *een*, *de*, *het* bestaan, vertoont zich geene derivatie, ten zij men *een*, *de*, *het* zelve reeds als afgeleid wilde beschouwen. Dit is echter een van die diepere vraagpunten, welke meer in het gebied der bloot vermoedendé en gisfende Etymologie te huis behooren, en die wij, als bij herhaling reeds gezegd, in dit geschrift niet zullen aanroeren.

Ook de Conjunctiën vertoonen weinige of geene eigenlijk gezegde Derivaten, want *indien*, *hoewel*, *offchoon*, *noch* enz., zijn meer als Zamengefelde, dan Afgeleide woorden te beschouwen.

Nieuwere Taalkenners, als b. v. de beroemde JAKOB GRIMM, noemen in de Duitfche talen, alleen die woorden Afleidfels, welke van een Stamwoord, of in het algemeen van een vroeger woord, gevormd worden door middel van eene letter, of lettergreep, *achter* aan dat vroeger woord gehecht; b. v. *LEZER*, *gunstig*, *fleutel* enz. van *lezen*, *gunst*, *fluiten*. Woorden, van andere woorden gevormd door de aanhechting eener letter of lettergreep *vóóraan*, b. v. *geluk*, *Begrip* van *lukken* en *grijpen*, zijn bij hen geene Afgeleide, maar eer Zamengfelde woorden, even als *voorgaan*, *doorgang*, *hoewel* en foortgelijke ook bij ons geene Afleidfels, maar Zamenftelfels zijn.

Ook de woorden, die, zonder eenige toevoeging *vóór* of *achter*, blootelijk uit het zakelijk deel van een ftamwerkwoord ontfpruiten, b. v. *een dronk* van *ik dronk*, *een loop* van *ik loop*, noemen zij geene eigenlijk gezegde Derivaten.

Wij zullen hen hierin niet volgen, maar, in *vele* opzigten op het voetspoor van onzen grooten TEN KATE, *alle, van andere kennelijk afgeleide woorden, en die daarbij niet duidelijk voor elks oog uit de vereeniging of zamenkoppeling van twee afzonderlijke, ieder op zich-zelf nog gebruikelijke woorden bestaan, Afleidfels of Derivaten heeten*, daar deze leerwijze voor min geoefenden de eenvoudigfte is, en daar het tevens, om de benaming van afgeleid te regtvaardigen, genoeg fchijnt, dat er afleiding plaats hebbe; om het even, of dit nu door toevoeging *vóór*, of *achter* aan een ftam- of vroeger woord, dan wel geheel zonder toevoeging gefchiede. Kortom, *gedrink* en *dronk* (b. v. een *dronk water*) heeten wij zoo wel afleidingen van het ongelijkvloeiend werkwoord *dzinken / dzonk / gedzonken* / als *drinker*.

De Afleiding der woorden dan nu heeft plaats of 1) door dat blootelijk uit den stam of het zakelijk deel-zelve van een vroeger woord, met name van een werkwoord, het Afleidfel, 't zij met of zonder eenige vokaalwisfeling (*), gevormd wordt, of 2) door middel van Voor- of Achtervoegfelen, die aan het vroeger woord worden gehecht. Van het eerste kan het zoo even gemelde substantief *dronk*, van *drinken* / *dronk* / *gedronken* spuitend, van het laatste *drinker* ten voorbeeld strekken.

Maar waartoe brengt men dan woorden, als b. v. onze Substantieven *het hooren*, *het spreken*, *het schrijven*, *het schoone*, *het verheyene*, *het groote* enz.? Zijn dat ook geen Afleidfels van de werkwoorden *hooren*, *spreken*, van de adjectieven *schoon*, *groot* enz.? Ik antwoord: men kan zulke woorden eigenlijk minder als Derivaten beschouwen, dan als woorden, waarvan het begrip slechts veranderd is. *Het hooren* is niets anders dan het werkwoord *hooren* als een substantief gebruikt, gelijk het toch eene fraaije eigenschap onzer taal is, dat wij op die wijze de Onbepaalde Wijzen onzer meeste werkwoorden, als substantieven kunnen bezigen; iets, dat b. v. de Franschen slechts zelden doen kunnen. Zoo is *het schoone*, *het groote* enz. enz. ook weêr niets anders dan het Adjectief *schoon*, in een Substantief omgekeerd. Ja, zoo kunnen wij het begrip onzer meeste rededeelen in dat van Substantieven doen overgaan, en spreken b. v. van

(*) Vokaalwisfeling noemen wij hier de verandering, die er in den Wortelklinker of in den klinker van 't zakelijk deel der ongelijkvloeiende Werkwoorden bij de conjugatie soms plaats heeft. Zie bl. 22.

het ik, het mijn; het voor, het tegen, het heden, het namaals, het ach en wee, zijn ja, zijn neen enz. enz. Ook hebben wij fommige Substantieven, die zuiver Deelwoorden of Participiën van werkwoorden zijn. *Heiland* b. v. is niets anders dan *heelend*, (in het Hoogduitsch *heilend*) oudtijds *heil-land*, dat is, de heelende, genezende, behoudende. *Vijand* is *vijend*, dat is, de hatende, van het oude *vijen* in den zin van haten, wrok voeden, waarvan wij nog het woord *veete* voor twist, haat, vijandschap, wrok, krijg hebben.

Ik herhaal echter: men kan dergelijke woorden bijna geene Afleidfels noemen, *daar zij het ten minste niet in den vorm zijn*. Wil men zulks desnietteenstaande, zoo brenge men dan de Derivaten tot drie klasfen, en plaatfe in de eerste de gemelde woorden met bloot veranderd begrip, in de tweede de woorden, onmiddellijk uit den naakten ftam van een vroeger woord gevormd, en in de derde en talrijkste klasfe diegene, welke door middel van Voor- en Achtervoefels hun bestaan erlangen. Wij zullen nu tot de nadere befchouwing dier twee laatste hoofdforten en der wijze harer vorming overgaan.

A. *Over de Afgeleide woorden, onmiddellijk, en zonder eenige toevoeging van letteren of lettergrepen, uit het zakelijk deel der zoogenaamde Ongeleijkvloeiende Werkwoorden, zonder, of met Vokaalwifeling, gevormd.*

§ 19.

De afleiding uit den naakten ftam, het zakelijke deel, of den wortel van een vroeger woord (zie § 8)

heeft vooral plaats uit de zoogenaamde Ongelijkvloeiende Werkwoorden, en zulks of uit de Onbepaalde Wijze (of, wat hetzelfde is, den Tegenwoordigen Tijd van dezelve) of uit hunnen zoogenaamden Onvolmaakt Voorleden Tijd en Verleden Deelwoord. Wat Ongelijkvloeiende Werkwoorden zijn, is hier boven in § 13 reeds gezegd, gelijk mede, dat dezelve allervermoedelijkst tot de oudste woorden in alle Duitsche talen behooren. Dit toch is door onzen grooten TEN KATE zeer duidelijk in het licht gesteld, en Duitschlands tegenwoordige geleerdste taalkenner, JAKOB GRIMM schijnt niet te aarzelen in 's mans voetstapen te treden. Men kan het er dus voor houden, dat, wanneer men het eene of andere woord heeft, hetwelk zich gemakkelijk uit zulk een ongelijkvloeiend werkwoord laat afleiden, dit laatste buiten kijf als deszelfs vader moet worden aangezien, en niet omgekeerd zulk een woord als de vader van het ongelijkvloeiend verbum. B. v. alles pleit voor de stelling, dat de Substantieven *vond*, *dronk* enz. van de Werkwoorden *vinden*, *drinken* stammen, en niet de Werkwoorden *vinden*, *drinken* van de Substantieven *vond*, *dronk*. Trouwens, al wilde men ook de Verleden Tijden *ik vond*, *ik dronk* als van de Substantieven *vond* en *dronk* afgeleid beschouwen, hoe zouden er dan nog de Tegenwoordige Tijden *ik vind*, *ik drink* van gekomen zijn?

Iets anders is het met de zoogenaamde Gelijkvloeiende Werkwoorden. Schoon ook velen van deze als vermoedelijke vaders van sommige Substantieven enz. moeten worden aangezien, is dit echter zoo uitgemaakt zeker niet. Of b. v. het zelfstandig naamwoord *druk* van het gelijkvloeiend werkwoord, *drukken*, *drukte*, *gedrukt*, dan wel dit laatste van het Substantief *druk* spruite, valt moeilijker uit te maken. Buiten kijf zijn toch vele gelijkvloeiende

Verba eerst van Substantieven ontstaan, nadat die Substantieven-zelve door ongelijkvloeiende geteeld waren. B. v. het woord *zog* spruit van het Imperfect *ik zoog* van *zuigen* / *zoog* / *gezoogen* / maar van het Substantief *zog* komt weêr het gelijkvloeiend Werkwoord *zogen*, *zoogde*, *gezogd*, dat is, een kind zog geven.

§ 20. (*).

Maar laat ons de afleiding van een aantal woorden uit den stam of het zakelijke deel van Ongelijkvloeiende Werkwoorden door voorbeelden ophelderen! Wij zeiden, dat die derivatie plaats had uit den tegenwoordigen tijd, (en de daarmee overeenkomende onbepaalde wijze) of uit den voorleden tijd, 't zij nu verleden imperfectum, of voorleden deelwoord.

(*) Men gelieve hier niet uit het oog te verliezen, dat ik slechts enkele proeven van Woordafleiding uit ongelijkvloeiende werkwoorden geve, en dan nog in die proeven mij tot de *duidelijkste* voorbeelden bepale. Minder in het oog loopende, of aan eenigen twijfel onderhevige woordvormingen sla ik over. Ook vergete men niet, dat ik hier slechts de *naakte* afleidingen uit de zakelijke deelen der ongelijkvloeiende werkwoorden aanhale, en niet de zoodanige, die, door vermeerdering met voor- en achtervoegfels, uit die worteldeelen ontstaan zijn. Deze laatste foort van afleidfels behooren, even min als de zaamgestelde woorden (composita), in de klasse, waarvan wij hier spreken, te huis. Zoo haal ik b. v. als uit *lezen*, *las*, *gelezen* voortgesproten, alleen *les* aan. *Lezer*, toch *gelees*, *lezing*, *lezers*, *lesenaar*, *leeslust* en allerlei dergelijke Afleidfels en Zaamstelsels zijn ook wel uit het zakelijk deel *lees* ontstaan, maar met toevoeging der lettergrepen van afleiding *er*, *ge*, *ing*, *es*, *aar*, of met aanhechting van het volledige woord *lust*.

Van *schijnen* / of *is schijn* / *scheen* / *gescheenen* / komt *de schijn*, d. i. hetgeen schijnt. Zoo ook *schoon*, d. i. fraai, maar eigenlijk zoo veel als helder schijnend of blinkend beteekenend.

Van *lezen* / *lag* / *gelezen* komt de *les*, d. i. hetgeen men leest.

Van *breken* / *brak* / *gebroken* / spruit het substantief *braak*, d. i. de daad van het breken, en het daarmee samenhangend werkwoord *braken*, b. v. in *glas braken*, *spijs uitbraken*, of *uitbreken* d. i. met geweld uitwerpen. Zoo komt er ook van het adjectief *braak*, d. i. door den ploeg gebroken, gelijk men van land, dat *braak* ligt, spreekt. Voorts *brok* voor een afgebroken stuk, en *broke* of *breuk* voor hetgeen gebroken is. Ook nog *het broek* in den zin van eene met water overal doorbroken en afgebroken vlakte, enz. enz.

Van *spreeken* / *spreek* / (*twee spreek*) *gesproken* stamt de *spraak*, d. i. de daad, of wel het werktuig van spreken. En zoo ook *de sprook*, bij verkleining *sprookje*, d. i. iets, hetwelk bij wijze van vertelsel gesproken wordt. Alsmede, met eene andere uitpraak, *de spreuk* voor iets, dat kort en puntig wordt gesproken.

Van *vliegen* / *vloog* / *geblagen* spruit *de vlieg*, d. i. zeker infekt, om deszelfs vliegen bepaaldelijk zoo genoemd. En zoo het Substantief *vloge*, 't welk men bij onze oud-Nederlandsche schrijvers vindt voor *het vliegen*, de werking van vliegen, *de vlugt*, gelijk wij thans zeggen. Houd in het oog, dat dit laatste woord *vlugt* ontstaan is van het adjectief *vlug*, met aanstaarting van het achtervoegsel *te*, bij verkorting *t*, waarover straks nader.

Dit adjectief *vlug*, eigenlijk vliegend beteekenend, gelijk wij het nog gebruiken in het zeggen: die jonge vogels zijn al *vlug*, d. i. beginnen al te

vliegen, komt echter weêr van **vliegen/ vloog/ geblagen/** of, zoo als het in andere Duitsche talen luidde, *vliugen, vluken* enz.

Van **snuiten/ (ik snuit) snoot/ gesnoten** komt *de snote*, thans *snot*, d. i. het uit den neus vloeiend gesnotene. En zoo komt van den tegenwoordigen tijd **ik snuit** het substantief *de snuit* voor het snuitlid of den neus bij sommige dieren, b. v. *de snuit* van een varken.

Van **zuigen/ zoog/ gezogen** komt het substantief *zog, zoge*, dat is, hetgeen uit de borst gezogen wordt. En zoo ook *zoge, of zeuge*, (d. i. zoogster, zoogmoeder) voor het wijfje van een varken. Dit laatste kan evenwel ook eerst later uit het Gelijkvloeiend Werkwoord *zogen, zoogde, gezoogd*, 't welk weêr van *zog* stamt en *zog* geven beteekent, gevormd zijn. Den samenhang van **zuigen** met *ziek, zucht* enz. zullen wij hier, als wat dieper gaande, niet aanroeren.

Van **sluiten/ sloot/ gesloten** komt *slote*, bij verkorting *slot*, d. i. iets tot sluiting dienend, b. v. het *slot*, de *sloten* van deuren, vensters enz. En zoo ook *slot, sloten*, in den zin van wel gesloten, bevestigde, versterkte huizen, of wat wij met een bastaardwoord *kasteelen* heeten.

Van **wijken/ week/ geweken** komt *wijk*, eigenlijk wijkplaats beteekenend, maar voorts plaats, of deel van eene plaats in 't gemeen. — Zoo ook het adjectief *week*, dat oorspronkelijk terugwijkend, den druk geen weêrstand biedend aanduidt, b. v. die grond is *week*; men zakt er in. Misschien ook wel *wak* voor plek, waar het ijs geweken, weg is.

Van **breiden/ breed/ gebreiden/** nu *breiden, breidde, gebreid*, komt het adjectief *breed*, d. i. uitgebreid ter zijden uit. *Breiden, kousen breiden* of *breijen* hangt er ook mede zamen, en schijnt een

van lieverlede zich uitbreidend dooreenvlechten van draad of garen aan te duiden.

Van *graben* / *groef* / *gegraben* komt *graf*, in 't meervoud *graven*, dat is eene diepte, die men graaft. Zoo ook *groeye*, in eene voortgelijke beteekenis. Insgelijks *greb* of *grup*. Verder komt er dan ook van *grafi* of *gracht* voor een gegraven water. Dit *gracht* echter, gevormd uit *graf*, met toevoeging van *t* of *te*, behoort in de volgende klasse van Afleidfels, waarover wij thans nog niet handelen.

Van *bijten* / *biet* / *gebieten* komt *de bijt* in den zin van eene in het ijs, met de bijl gebeitelde of gekapte opening. Zoo ook *de beet* of *bete* voor mondvul, of zoo veel als men in eens van iets afbijt, b. v. een *bete* broods, een teug waters.

Van *blijken* / *blank* / of oudtijds *blank* / *geblonken* komt ons adjectief *blank*, dat eigenlijk blinkend beteekent, gelijk wij nog b. v. zeggen *blank* geschuurde pannen en ketels, en hetwelk voorts ook in den zin van wit, helder genomen is; b. v. eene *blanke* kleur, *blanke* leliën, *blanke* onschuld. Alle wit toch is blinkend. Van dit ons *blank* hebben de Franschen hun *blanc*, *blanche* in dezelfde beteekenis ontleend.

Van *blijken* / *bleek* / *gebleken* / dat oorspronkelijk helder, witachtig er uitzien, helder schijnen aanduidt, is ons adjectief *bleek* gesproten, eigenlijk zoo veel als witachtig van kleur beteekenend. B. v. de *bleeke* doodskleur, de *bleeke* maan enz. Van dat *bleek* ontstond vervolgens weër het Gelijkvloeiend Werkwoord *bleeken*, *bleekte*, *gebleekt* in den zin van wit doen worden door de lucht, b. v. linnen *bleeken*. En zoo het Substantief *de bleek* voor de plaats, waar gebleekt wordt.

Van het gemelde *blijken* / of naar de oude uitspraak *blijken* / stamt ook *de blik*, zoo veel als een' helderen

fraal of lonk van het oog beteekenend, b. v. een' *blik* op iemand werpen; zijne *blikken* opflaan enz. Van dat *blik* komt later *blik*-SEM in den zin van een helder schitterend licht. Maar dit woord behoort niet in deze klasse van afleidfels, daar het met een Achtervoegfel, met dat van *sem* namelijk, gevormd is. Van *blik* komt ook *blikkeren*, en, tegen verwisfeling der liptletter *b* voor de liptletter *f*, *flikkeren*.

Van *staan* / *stouu* of *stand* / (welk laatste de Hoogd. bezigen) *gestaan* komt de *stand*, d. i. de werking van staan, of wel de houding, waarin men staat, b. v. *stand* van zaken, *stand* van een huis. Zoo ook *stad*, *stede* voor iets, dat ergens staat of geplaatst is, en die plaats voorts zelve. Ook *stond* (in den zin van uur) voor eene zekere afdeeling des tijds, waarbij wij denzelfden een oogenblik als staande denken. Ook vermoedelijk *stut* voor iets opstaands, om iets anders staande te houden, b. v. *stutten* onder een gebouw zetten, Zoo ook *steun* in eene voortgelijke beteekenis. Ook *staat*, b. v. *staat* van zaken, hetzelfde als *stand*. Dit *staat*, gelijk ook *stut*, *steun* en *stad*, zijn echter reeds als afleidfels te beschouwen, niet uit den naakten wortel van *staan* gevormd, maar met behulp van Achtervoegfels, en dus eigenlijk niet in de klasse der derivaten, waarvan wij hier spreken, te huis hoorende. Zoo is het ook met *stoel*, *stal* en meer dergelijke woorden gelegen, die alle van *staan* schijnen te komen. Immers deze wortel is zeer rijk, en vertoont zich in de Duitsche talen onder verschillende gedaanten, nu eens b. v. in den Onvolmaakten Verleden Tijd *stond*, dan *stand*, dan *stend*, dan *foe*, dan *sto* enz. luidend. Daardoor zijn uit denzelfden woorden voortgesproten, die, bij den eersten oogopslag, weinig met elkaar gemeen schijnen te hebben; *staat* en *stoel* b. v. Intusfchen is *staar*

of oudtijds *stare* van *ik sta* met het achtervoegfel *te* gevormd, gelijk zoo van *ik schrijf*, het substantief *schrijfe*, *schrift* komt. *Stoel* schijnt integendeel uit het imperfect *ik sto*, d. i. *ik stond*, voortgesproten, met aanhechting van het achtervoegfel *el*, bij verkorting *l*, waarover hier onder nader. *Stoel* is dus mischien zamengetrokken uit *sto-EL* of *stoe-EL*, en beteekent oorspronkelijk een staand voorwerp, maar voorts bepaaldelijk een zoodanig, waarop men zit. Dat *stoel* tevens met *stellen* zamen kan hangen, is niet vreemd, wijl het werkwoord *stellen* vermoedelijk ook zijn wortel in *staan* heeft, en eigenlijk iets *doen staan* aanduidt. Van daar, dat b. v. de substantieven *stand* en *stelling* soms door elkaar gebruikt worden.

Van *spuiten* / *sboot* / *gespaten* komt *de spuit*, zijnde het werktuig, waarmede men spuit, en mischien ook wel *de spot* voor hoon, bespottig. 't Schijnt toch, dat dit laatste woord oorspronkelijk iets vuils beteekent, waarmede iemand bespoten wordt, en slechts eene veranderde uitpraak van *spat* is, hetwelk ook eigenlijk iets op ons gespotens en waarvan weêr het gelijkvloeiend werkwoord *spatten*, *spatte*, *gespat* komt. Even als *spot*, schijnt ook het woord *hoon* in zijn oorsprong iets vuils, dat op ons geworpen wordt, te kennen te geven. —

Van *varen* / *voer* / *gebaren* komt *voer* in den zin van eene hoeveelheid, die in één varen, in een' rid vervoerd kan worden, b. v. een *voer* hooi, koren enz. Men houde in het oog, dat *varen* oorspronkelijk niet alleen varen op het water, maar ook rijden te land, en in 't algemeen zich van de eene plaats naar de andere begeven beteekent. Zoo gebruiken het de Hoogduitfchers nog, en in Gelderland zal men ook niet zelden hooren zeggen :

ik ben met den postwagen *gevaaren*; ik ben met *gevaar*, d. i. met rijdtuig, gekomen. Van *baren* komt vermoedelijk ook *voor*, *ploegvoor*.

Het Substantief *voer* teelt weêr het Werkwoord *voeren*, *voerde*, *vervoerd* voor iets of iemand varen, of doen varen.

Van *buigen* / *hoog* / *gehagen* komt *boog* voor iets, dat gebogen is, b. v. een *boog*, om mede te schieten, eene boogachtig gewelfde brug, (te *Groningen* een *boog* geheeten) de *bogen* of booggewelven in eene kerk enz. *Boog* wordt met eene andere uitspraak *boeg*, en beteekent dan het rondgebogen eind van een schip, *de boeg* van een schip. Zoo ook het ronde borstdeel van een paard boven de voorpooten, b. v. het scheelt dat paard in den *boeg*, het is *boeglam*. —

Van *smelten* / *smolt* / *gesmalt* komt *smout* in den zin van gesmolten, of smijdig smeer en vet. Dat wij dit niet *smolt*, maar *smout* heeten, is toe te schrijven aan eene geneigdheid onzer uitspraak, om den klank *ol* en *al* dikwerf in dien van *ou* te veranderen. Zoo zeggen wij b. v. *goud*, *hout*, *oud*, *woud*, waar de Hoogduitschers *gold*, *holz*, *alt*, *wald* zeggen, en men bij ons onder het volk ook nog dikwerf *gold*, *holt*, *old*, *wold* hoort. 't Is iets, dat wij met de Franschen gemeen hebben. Bij onze oud-Nederlandsche schrijvers conjugeert men zelfs vaak *smelten* / *smout* / *gesmouten*.

Van dit *smelten* komt ook *smalt*, zeker gesmolten bergstof, met een bastaardwoord *émail* geheeten.

Van *blieten* / *bloot* / *geblaten* komt *vliet* voor een vloeijend water, stroompje of beekje. Ook *vloed*, dat hetzelfde, maar in wat grooter, sterker beteekenis uitdrukt. Men kan echter dit *vloed* ook van *blieden* / *blood* / *gebloden* afleiden. — Van *blieten* stamt tevens het adjectief *vloot* voor ondiep. Ook

het adjectief *vlot* voor aan 't vlieten, aan 't drijven rakend, b. v. het schip is *vlot*, wordt *vlot*. *Poot* zingt bij overdragt in een lijkdichtje op zijn zoon-
tje zeer fraai:

*Zijn zieltje moè van 't zuchten,
Nu vlot in 't lijfsgevaer,
Nam zijne kans des waer,
Om 't pijnlijk vleesch te ontyluchten.*

Ook het substantief *vlot* voor een vlietend, op het water drijvend getimmerte van planken hebben wij van **blieten**. Van 's gelijken *vloot* (Hoogduitsch *flotte*) voor eene menigte van zulke *vlotten* in 't groot, dat wil zeggen, van schepen.

Van *vloed* komt weêr het gelijkvloeiend werkwoord *vloeden*, bij verzachting van uitspraak *vloei-
jen*, *vlocide*, *gevloeid*, gelijk op dezelfde wijze van *gloed*, *gloeijen*, van *broed broeijen*, van *moede*, *moeijen*, *vermoeijen*, van welk laatste, met het achtervoegfel *lijk*, *moeijelijk*.

Van **binden** / **bond** / **gebonden** komt *vond*, in den zin van eene schrandere looze uitvinding, b. v. een aardige *vond*, looze streken en *vonden*.

Van **binden** / **bond** of **band** / (zoo als in 't Hoogduitsch) **gebonden** komt *bond* voor vereeniging, verbinding, en meest in de afleiding *verbond* gebruikelijk. Zoo ook *band* voor werktuig of middel van verbinding, of waar men iets mede bindt; b. v. *band* van broederschap, schoeneband enz.

Van **snuiven** / **snoef** / **gesnoven** komt *snuij* of *snuf*, bij verkorting voor *snuijtabak*, d. i. fijn gemalen tabak, dien men snuijft. Voorts *snoey* of *snoef*, oorspronkelijk *gesnuij*, *snuijing* beteekenende, en vervolgens voor verkoudheid in 't hoofd genomen, als in welke kwaal men moeijelijk met den neus op-snuijft, of wel een snuivend geluid doet hooren. Dit

snoye, snof teelt weêr het gelijkvloeiend werkwoord *snoeven, snoefde, gesnoefd*, dat eigenlijk hetzelfde als **snuiben** te kennen geeft, maar in een' figuurlijken zin voor pogchen, pralen, opsnijden, wind maken genomen wordt. *Snoeven* is dus veel wind, veel gefnuif, veel geblaas maken, een windbreker, een blaaskaak zijn. Op dezelfde wijze beteekent ons werkwoord *snorken* in zijne eerste beteekenis: een ronkend geluid door den neus in den slaap doen hooren, maar vervolgens pogchen, snoeven. B. v. die vent doet niets dan *snoeven* en *snorken*; 't is een pochhans, een *snorkers*-baas; belagchelijk pralen! belagchelijke *snorkerij*!

Van **dꝛinken / dꝛank /** of op zijn Hoogduitsch **dꝛank / (trank) gedꝛanken** komt *drenke* of *drinke*, oudtijds een drink- of watervat beteekenend. Voorts *drank* voor hetgeen tot drinken bestemd is, in tegenoverstelling van *spijs*, die gegeten wordt. Al verder *dronk* in den zin van eene zekere hoeveelheid dranks, b. v. een *dronk* waters, een *dronk* wijns. Van het substantief *drenke* komt later het gelijkvloeiend werkwoord *drenken, drenkte, gedrenkt* voor iemand te drinken geven.

Van het wat verouderd **tiegen** of **tuigen / toog / getogen /** d. i. trekken, komt *toog*, of, met eene andere uitspraak, *teug*, in den zin van een' trek of ophaal met den mond, b. v. eene *teug* of *toog* waters. Zoo spreekt men ook van eene *toog* of een' trek met een' pasfer. Hoort b. v. zingt van de cirkelvormige, als met den pasfer afgemetene wenkbrauwen zijner Geliefde:

*Overjuiste pasfertooghjes,
Teer sieraadtjes, ebben booghjes,
Booghjes, die de Min ontleent,
Als hij niet te schertsfen meent!*

Van *toog* komt weêr *toogen* of *betoogen*, *betoogde*, *betoogd*. Ook het koppelwoord *zieltogen* in den zin van den laatsten adem, de ziel-zelve, stervend, als het ware omhoog trekken, in de keel ophalen, hangt hiermede zamen. De Hoogduitschers, die naar hunne uitspraak *Zug* voor ons *toog*, *teug* zeggen, noemen dit *in den letzten Zügen liegen*, d. i. letterlijk: in de laatste *togen* of trekken liggen. — *Tuigen*, *tuigde*, *getuigd*, *toojen* en meer andere woorden schijnen met *tiegen* / *toog* in verband te staan, waarover TEN KATE verdient nagezien te worden. Zoo ook over *tijgen* / *teeg* / *getegen*.

Van *steken* / in 't Hoogduitsch *stechen*, *ik stak* (*wij staken*) *gestoken* komt *steek* voor het uitwerkfel van *steken*, b. v. hij bragt mij een' *steek* toe. Voorts *stek* in den zin van een in den grond gestoken takje, b. v. een *rozenstekje*. Voorts *sik*, dat soms voor *stek* gebruikt wordt, maar ook een' fijnen steek beteekent, b. v. van een naald enz., en waarvan weêr *sikken*, *sikte*, *gestikt*, in den zin van borduren, met de naald ergens in prikken, stamt. Voorts *staak*, d. i. een in den grond gestoken stok of paal, b. v. de snijboonen aan staken binden. Insgelijks *stok*, oorspronkelijk hetzelfde beteekenend als *staak*, gelijk men dus onverschillig zegt: aan *stokken* of aan *staken* binden, en zoowel *stokblind* als *stekeblind*. Voorts denkelyk *stuk* (*), dat eigenlyk een

(*) Hoe kan *stuk* en *sik* van *ik steek* komen, zal men vragen, daar in het laatste de *e*, in de twee eerste woorden *u* en *i* de vokalen zijn. Mag men zoo maar willekeurig met de vokalen omspringen? Volstrekt niet, maar men houde in het oog, dat hetgeen bij ons *steken* luidt in andere Duitsehe tongvallen *sliken*, *styken* zal worden uitgesproken. — Het behoort juist tot de groote verdiensten van

afgestoken deel schijnt te beteekenen, gelijk *brok*, van *braken* / *brak* / *gestroken* / een *afgebroken* deel weshalve die twee woorden dan ook eigenaardig vereenigd worden in de spreekwijze: iets in stukken en brokken breken. Men ziet, dat dit werkwoord *steken* / *stak* / *gestoken* rijk is in kinderen, welke laatsten zelve weér veel nieuw kroost telen, waarmede wij echter hier niet te maken hebben. Zoo laten zich de gelijkvloeiende werkwoorden *staken*, *stuiken*, (*verstuiken*) *sikken* (*verslikken*) *stokken* enz. zeer gepast uit deze bron afleiden.

Van *gieten* / ik *goot* / *gegaten* komt *goot* of *geut* voor buis, door welke het water zich uitgiet. Zoo ook mischien *guit* in den figuurlijken zin van een slecht, ondeugend mensch, in hetwelk zich, als in eene moddergoot, allerlei vuil ontlast. Deze afleiding zou wat gezocht kunnen schijnen, indien wij niet juist zoo zulk een' sneerlap een' *vuilijk*, dat is, vuile, vuilige, vuilaard noemden, en indien men niet het oude woord *gietleugen* had voor een' leugenaar, leugenfmeder.

Van *bidden* / (in 't Hoogd. *beten*) *bad* / *gebeden* komt *bede*, d. i. iets wat gebeden wordt. Van welk *bede* later weér het werkwoord *bedelen* stamt, in

onzen TEN KATE, dat hij in zijne *twee Proeven van geregelde afleiding* zoo veel vlijt er aan besteed heeft, om telkens al de vormen, waarin zich een ongelijkvloeiend werkwoord in de Duitfche talen voordoet, op te geven, en dan eerst daarop zijne afleidingen te gronden. Ik wil intusfchen hiermede in 't minste niet alle afleidingen van TEN KATE verdedigen, die hij-zelf trouwens fomtijds niets meer dan gisfingen noemt. Ik prijs slechts 's mans *gelegde gronden* en voortreffelijke methode in de Woordafleidkunde, eene methode, die veel bescheidener is en vaak zekerder, dan die van den voor het overige altijd grooten BILDERDIJK.

den zin van iemand dringend en bij herhaling om iets bidden of verzoeken.

Van **bidden**/ **bood**/ **geboden** komt *bod*, zijnde het bieden, of hetgeen geboden wordt, b. v. ik heb op dat huis een *bod* gedaan. Zoo ook *bode*, dat eigenlijk iemand beteekent, die iets komt aanbieden, vervolgens een' boodschapper in het algemeen.

§ 21.

Deze weinige proeven zullen voldoende zijn, om te doen zien, welk eene aanzienlijke menigte van woorden onmiddellijk uit den stam onzer zoogenaamde Ongelijkvloeiende Werkwoorden afftammen. Wij zeggen onmiddellijk afftammen, d. i. zonder toevoeging van eene letter of lettergreep vóór of achter aan; want woorden, waar zulk eene aanstaating bij plaats heeft, gelijk zoo b. v. van **bidden**/ *bied-ER*, **verbieden**, **gebod**, **boodschap**, *boden* of *baden*, d. i. voor het geregt dagen, enz. spruiten; van *lijden*, dat oudtijds zoowel gaan, als pijn hebben beteekende, *belijden*, *overlijden* (letterlijk overgaan naar eene andere wereld) *verlijden*, *beledigen* (d. i. leed aandoen) mischien ook wel *lid* enz. stammen — zulke woorden, herhaal ik, behoren in de klasse van derivaten, die wij straks behandelen zullen. Men zal voorts opgemerkt hebben, dat de Afleidfels van de Ongelijkvloeiende Werkwoorden deels uit derzelver Tegenwoordigen Tijd, deels uit den Voorleden Tijd en Voorleden Deelwoord ontspruiten, gelijk b. v. *steek* van **ik stek**, *staak* van **ik stak**/ **wij staken** spruit. Juist de verandering van klinker of vokaal, welke die Ongelijkvloeiende Werkwoorden in hunnen Onvolmaakt Verleden Tijd, of in hun Verleden Deelwoord, of wel in beiden tevens ondergaan, maakt hen zoo uitnemend geschikt, om

tot vaders van zulk een talrijk kroost te dienen, en geeft hun zulk eene uitnemende waarde in onze taal. Want terwijl ik b. v. van het gelijkvloeiende werkwoord *drukken*, *drukte*, *gedrukt* slechts de afleiding *druk* zou kunnen maken, geeft het ongelijkvloeiende **steken** / **stak** / **gestaken** / waarin men drierlei vokaal hoort, namelijk de *e* in **ist steek** / de korte *a* in **ist stak** / de lange *a* in **lij staken** / en de *o* in **gestaken** gelegenheid, om van elk zijner tijden afleidfels te vormen, die duidelijk van elkaar in klank onderscheiden zijn, en daarenboven nog het voordeel van korthed bezitten. Immers ook het imperfect **ist stak** / is even éénlettergrepig, als het praefens **ist steek**. — Zijn daarentegen alle imperfecten van de gelijkvloeiende Werkwoorden niet tweelettergrepig, b. v. *ik hoorde*, *ik drukte*, *ik zuchtte*, *ik hakte* enz. enz.? Wel mogt dus de groote TEN KATE het onwaardeerbare nut der Ongelijkvloeiende Werkwoorden in de Duitsche talen ten hemel toe verheffen! Wel mogt hij tegen de taalkenners van vroeger tijd uitvaren, die, (zoo als nog sommigen in Duitschland doen) die foort van Werkwoorden *onregelmatig* en van de ware conjugatie verbasterd noemden. Wel mogt hij uitroepen, dat onze sprake, en met haar alle overige Duitsche talen, dan in hare edelste, oudste, eerwaardigste, schoonste deelen de schandvlek van onregelmatigheid zou dragen. En ten allen tijde, ik herhaal het, moge zijn naam geprezen zijn, dat hij, Hollander, de eerste geweest is, welke de Duitsche talen van die blaam heeft gezuiverd, de eerste, welke heeft aangetoond, dat de schijnbare ongeregeldheid van de conjugatie der Ongelijkvloeiende Werkwoorden zich tot eene duidelijke regelmaat terug laat brengen, de eerste, welke bewezen heeft, dat die Ongelijkvloeiende Werkwoorden, wel verre van latere ver-

basteringen der gelijkvloeiende te zijn, integendeel als de oudste bestanddeelen van de geheele Duitse taal moeten worden aangezien, ouder dan honderden van gelijkvloeiende, (wier jonger geboorte toch zeer dikwerf zonneklaar is), ja mischien de alleroudste grondsteenen van het gansche taalgebouw.

Hoe is het mogelijk, dat zulk een groot man als **BILDERDIJK** was, dergelijke onwaardeerbare verdiensten van **TEN KATE** heeft kunnen minachten, verdiensten, die zelfs een buitenlander en de geleerdste kenner der Duitse talen van onzen tijd, **JAKOB GRIMM** niet in twijfel trekt?

Wij willen voor het overige, voor dat wij deze klasse van Afleidfels, uit den stam of het zakelijk deel van een vroeger woord gevormd, laten varen, nog een paar opmerkingen maken.

1). Men ziet, dat de Afleidfels, waarvan wij nu gesproken hebben, uit het zakelijk deel of den stam der Ongelijkvloeiende Werkwoorden gevormd worden, maar dat men soms, om zich hiervan te overtuigen, niet alleen de Tegenwoordige en Voorleden Tijden dier Verba beschouwen moet, zoo als die tijden zich bij ons *thans* vertoonen, maar ook, zoo als zij zich voorheen vertoond hebben, of in andere Duitse talen nog voordoen.

B. v. van **binden/ bünd/ gebunden** komt het Substantief *bund*, maar ook dat van *band*. Dit laatste nu regelt zich naar de Hoogduitse Conjugatie, waarin men niet conjugeert **ist bind/ ist bünd/** maar **ist bünd/ ist bünd**. Of wel het regelt zich naar de oude uitspraak van het Hollandsch, die vaak de *a* in plaats van de *o* bezigde, ten gevolge waarvan men zelfs nog in onzen Statenbijbel soms zal lezen: hij *vand*, hij *zand*, hij *klam* voor hij *yond*, *zond*, *klom*. En zoo vindt

men in fchriften van de dertiende en veertiende eeuw dikwerf *kramp* voor *kromp*, *began* voor *begon*, *drank* voor *dronk*, *vlacht* voor *vlocht*, *vacht* voor *vocht*, *dwang* voor *dwong* enz. enz. Omgekeerd laten zich vele woorden in het Hoogduitsch, Engelsch, Deensch en Zweedsch weër uit onze conjugatie verklaren. Met het bewijs hiervan kan zich echter dit eenvoudig gefchrift niet ophouden.

2). Men kan verfchillende Afleidfels aanwijzen, waarvan de Ongelijkvloeiende Werkwoorden, die men als derzelver vaders kan aanzien, heden bij ons niet meer aanwezig zijn, maar nog in andere Duitfche talen gevonden worden. B. v. *flang*, in het Hoogduitsch *schlange*, ftamt van het werkwoord **flin-
gen / flang / geflongen** / dat onder anderen zich ergens omheen slaan of omheen flingeren beteekent. *Slang* is derhalve flingerdier, aldus naar hare flingerende en kronkelende bewegingen geheeten. Het werkwoord **flingen / flang / geflongen** is echter in het Hollandsch niet meer aanwezig, maar wel in het Hoogduitsch, in welke taal het naar de Hoogduitfche uitspraak **schlin-
gen / fchlang / gefchlungen** luidt. Wij hebben van die werkwoord, behalve het als ftamwoord voor het oog zich voordoende *flang*, ook het, door toevoeging van het lettegreepje *er*, afgeleide woord **SLING-
er** gevormd, in den zin namelijk van een werktuig, om al zwaaijend fteenen mede te werpen. Van die *flinger* komt weër het gelijkvloeiend Werkwoord *flingeren*, *flingerde*, *geflingerd*.

Omgekeerd hebben de Hoogduitfchers van ons **flinden** (of **berflinden**) **flond / geflonden** / dat naar hunne uitspraak **schlinden / schlund / gefchlunden** zou moeten luiden, nog hun Subftantief *schlund* in den zin van een' alles verzwelgenden afgrond. SCHILLER zingt in zijne heerlijke Ballade *der Taucher* (de Duiker):

*Und wie er tritt an des Felsen Hang
Und blickt in den Schlund hinab.
(En als hy treedt aan den glooi der rots,
En neërstaart in 's afgronds muil).*

Zoo helderen alle Duitfche talen elkander beurte-
lings op, daar zij allen tot één' en denzelfden ftam
behooren.

3). Men moet ook, om een aantal Afleidfels, die
van Ongelijkvloeiende Werkwoorden ftammen, uit
te leggen, niet alleen onze taal befchouwen, zoo
als zij tegenwoordig is, maar ook, zoo als zij
vroeger was, en dus niet alleen acht slaan op de
Ongelijkvloeiende Verba, die zij thans bezit, maar
ook op diegene, welke zij vroeger bezeten heeft,
maar die thans gelijkvloeiend van conjugatie gewor-
den zijn. Hoe hooger men opklimt, des te meer
ongelijkvloeiendheid vindt men in onze taal, en
dit pleit juist voor de oudheid der wijze van con-
jugéren, ja doet vermoeden, dat bij het allereerfte
ontftaan der Duitfche taal, en op het oogenblik,
dat onze Duitfche voorouders misfchien nog in
Azië vertoefden, alle conjugatie ongelijkvloeiend
geweest is. TEN KATE fchat onze tegenwoordige
Ongelijkvloeiende Werkwoorden (wel te verftaan,
bloot de onafgeleide en onzamengefelde) op een
paar honderd. Vóór een vier, vijfhonderd jaren,
toen onze eerfte, *eigenlijk gezegde Nederlandsch-
Duitfche* fchrijvers zich begonnen te vertoonen,
waren er zeker meer. Ten minfte wij treffen er
bij die fchrijvers verfcheiden aan, die thans ge-
lijkvloeiend zijn; b. v. *begeeren* / *begeer* / *begeer-
ren* (thans *begeeren*, *begeerde*, *begeerd*) *laden* /
laed / *geladen* (thans *laden*, *laadde*), *fchjoeben* /
fchjoef / *gefchjoeben* / (thans *fchroeven*, *fchroefde*,
gefchroefd) *waden* / *waed* / *gewaden* (thans *waden*,

waadde, gewaad) **wreken** / **wraak** of **wroek** / **gewroeten** / (thans *wreken, wreekte*) **krijtschen** / **kreefsch** / **gekreefschen** / (thans *krijtschte, gekrijtscht*) **heeten** / **hiet** / **geheeten** / (thans *heeten, heette*) **beseffen** / **beseft** / **beseben** / (thans *beseffen, besefte, beseft*) **verwaten** / **verwiet** / **verwaten** / (d. i. *vervloeken*, thans alleen nog maar in het deelwoord *verwaten* gebruikelijk) **malen** / **moel** / **gemalen** / (thans *malen, maalde*). Enz.

Sommige dezer vroeger Ongelijkvloeiende Werkwoorden bieden den sleutel aan ter uitlegging van afleidfels, uit hen voortspruitende. Ons *wraak* b. v. stamt duidelijk van **ik wraak** / **wij wraaken**, van **wreken** / terwijl ons *wrok* weêr van **ik wroek** en **gewroeten** kan worden afgeleid. Ons *molen*, met het achtervoegsel *en*, komt van **ik moel** van **malen** / gelijk zoo *meel* insgelijks van **malen** komt.

Wij krijgen nog meer dergelijke sleutels, wanneer wij al de Ongelijkvloeiende Werkwoorden beschouwen, die in de overige oud-Duitsche talen en tongvallen aanwezig waren. Dan wordt de hoogere afkomst van een aantal woorden, die zich voor het oog als stamwoorden vertoonen, en die men in betrekking tot hun kroost ook gerust zoo heeten kan, (vergelijk § 12) in één oogenblik zichtbaar. Onze beroemde TEN KATE heeft zulks in de tweede Proeve zijner geregelde afleiding door eene menigte voorbeelden bewezen, en dezelve zijn nog met eene wolke van nieuwen vermeerderd door den reusachtig geleerden JAKOB GRIMM, dat licht der tegenwoordige taalkenners in Duitschland. Zoo kan men b. v. van ons *oud, koud, speen, (tepel) stap, sloep, schaaf, schok, dom, rijk* enz., waarvan wij thans niet, of niet dan gewrongen, de vaders onder onze Ongelijkvloeiende Werkwoorden vinden kunnen, die vaders nog in het oud-Noordsch, of wel in het Gothisch, Angelsakfisch, Frank-Duitsch, oud-

Friesch, en hoe die oud-Duitsche talen en tongvallen verder heeten mogen, (zie bl. 7) op het duidelijkst en ontegenzeggelijkst aanwijzen.

Inderdaad, het is waar wat de zoo even aangehaalde beroemde Hoogduitsche Taalkenner zegt, dat men in geene Sprake op vele plaatsen zoo duidelijk nog tot op den grond en bodem, gelijk in de diepte van een kristalhelder water, neêrzien kan, als in de Duitsche talen. En juist hieruit blijkt het, dat die talen niet, gelijk het Fransch en andere dergelijke spraken van het Zuidelijk en Westelijk Europa, voor het grootste deel uit vroeger, thans reeds doode talen zijn zamengefeld — b. v. het Fransch uit het Latijn — maar dat zij een uit zich-zelve opgegroeid geheel uitmaken, en bij een' boom vergeleken kunnen worden, die van de kroon tot aan de wortelen nog vol leven is. Vergelijk § 7.

4). Wij zagen, dat, en uit den Tegenwoordigen, en uit den Onvolmaakt Verleden Tijd (of soms ook het Verleden Deelwoord) der Ongelijkvloeiende Werkwoorden, woorden gevormd werden. Schoon nu, oppervlakkig beschouwd, dit onderscheid van tijden, op de beteekenis dier woorden geen' invloed schijnt te hebben, is het echter aan sommige Taalkenners, bij scherper toezien, voorgekomen, dat men in de woorden, uit den Tegenwoordigen Tijd of het Praefens ontleend, meer het begrip van iets, dat nog geschiedt en werkt, in diegene integendeel, welke van het Imperfect stammen, meer het begrip van het reeds geschiede of gewerkt hebbende kan opmerken. *Drop* b. v. van *ik dꝛoop* / van *dꝛuipen* / is het water, dat gevallen is, *kloof* van *ik klooꝛ* / van *klieden* / is het gespleten zijnde, enz. Men moet daartoe echter vooral de woorden beschouwen, zoo als zij zich vóór eenige eeuwen voordoen. Thans valt dit onderscheid minder in het oog, en wij laten daarom

ook deze en voortgelijke meeningen, als te diepgaande voor dit eenvoudig gefchrift, verder onaan-geroerd.

5). Wij willen ons uit dien hoofde ook niet verdiepen in de befchouwing van den gang en de verbinding der denkbeelden, welke men in de wijze, waarop een aantal woorden van Ongelijkvloeiende Verba gevormd zijn, kan opmerken. Hoogst belangrijk en aangenaam tevens is anders deze ftoffe. Zoo ziet men b. v., hoe de werkingen of eigenschappen van geluid en kleur zich aan 's menschen verbeelding in sommige opzigten als gelijk voordoen, en hoe daardoor helder klinken en helder fchitteren, dof klinken en dof fchitteren door woorden van denzelfden oorfprong worden aangeduid. In vroeger tijd b. v. treft men de oud-Duitfche ongelijkvloeiende Werkwoorden **hellen / galen /** in den zin van klinken, galmen, aan. Van het eerfte is *hel*, of *helder* in den zin van helder-klinkend, maar voorts ook in den zin van helder-fchitterend gefproken. Wij zeggen toch zoo wel: eene *heldere* kleur, als een *heldere* klank, op dezelfde wijze, als wij, omgekeerd, zoowel van het licht, (dus van iets, dat wij zien) als van het geluid (dus van iets, dat wij hooren) zeggen, dat het verdooft of uitdooft, weshalve ook en van *doffe* klanken en van *doffe* verwen gefproken wordt. Van het oude werkwoord **galen** hebben wij nog *gaal* in het zamengefelde woord *nachteGAAL*, d. i. *nacht-galmer*, vogel, geluid makend in den nacht. Wij hebben er ook vermoedelijk van **gelben / gald / gegalben /** dat eigenlijk hetzelfde als *galen*, (gillen, gellen) voorts door luid geraas opzien verwekken, en ten gevolge daarvan zich ontzag verwerven beteekent; gelijk wij daarom ook zeggen b. v. hij heeft zich LUID doen **gelben**. Van dit **gelben / gald /** ftamt ons Subftantief *goud*, (bij de Hoogduitschers, en bij ons ook onder 't volk, *gold* luidend) welks eerfte beteekenis zoo veel

als iets klinkends en schitterends tevens uitdrukt. Want dat ook in het oude werkwoord **gafen** de begrippen van schitteren en klinken zich oorspronkelijk weêr vereenigen, blijkt uit ons daarvan afftammende *geel*, dat eigenlijk iets blinkends aanduidt, daar onder de verwen *geel* het naast bij de meest blinkende van allen, *het wit*, komt. Zoo hangt zelfs misfchien *kling*, (lemmer van een' fabel of degen) als zijnde een klinkend en blinkend ftaal, met het werkwoord *klinken* (bij de Hoogduitschers *klingen*) te zamen, ja ons *zengen*, d. i. verbranden, kan, door die vermenging der begrippen van zichtbare en hoorbare werkingen, uit **zingen/ zong/ gezongen** / d. i. geluid met den mond maken, ontstaan zijn. *Zengen* namelijk is schroeijen met een sifend geluid. — Van diezelfde toepassing, wat nu woorden, tot den reuk betrekking hebbende, op voorftellingen van den fmaak aangaat, zijn ook voorbeelden genoeg bij te brengen. Kortom, men ziet in een aantal woorden, hoe de verbeelding onderscheidene zinnelijke gewaarwordingen met elkander verbindt, ter uitdrukking van beiden dezelfde letterklanken bezigt, en vervolgens van het stoffelijke tot het meer onstoffelijke opklimt. Hoe kan, zal men b. v. vragen, **lezen/ laſ/ gelezen** niet alleen bij ons, maar zelfs in het Latijn, zoowel beteekenen: een boek *lezen*, als iets *verzamelen*, *bijeenzoeken*, gelijk het dit laatste doet in de fpreekwijze: bloemen, korenaren *lezen*? — Zeer natuurlijk! **Lezen** beteekent oorspronkelijk niets dan verzamelen, bijeenbrengen, bijeenzoeken. Dat is deszelfs eerfte, groffte, zinnelijkfte beteekenis, eene beteekenis, die het vermoedelijk reeds had, toen men nog van letters en boeken niets wist. Met datzelfde woord heeft men echter later het denkbeeld dier handeling pogen uit te drukken, welke wij uitoefenen, als wij een boek *lezen*. Wij zamelen en brengen dan name-

lijk zekere figuren, letters genoemd, met onze oogen tot woorden bijeen, en maken er voor ons verftand een' zin uit. Indiervoege beteekent ons voormalig werkwoord *reden*, dat is fpreken, waarvan wij nog *leerreDE*, *voorrede* enz. hebben, en dat de Hoogduitschers nog altijd bezigen, in de oud-Duitsche talen oorfpronkelijk ook al *verzamelen*. Trouwens, wat is *fpreken* anders dan zekere klanken, woorden geheeten, bijeenzamelen, en met den mond uitbrengen?

Men houde wel in het oog, dat in alle talen de woorden oorfpronkelijk van uitwendige, onder de zinnen vallende voorwerpen ontleend zijn, maar dat men naderhand die zelfde woorden ook op meer geestelijke denkbeelden heeft toegepast. Men kon toch niet voor ieder nieuw denkbeeld nieuwe woorden fcheppen. Zoo beteekent b. v. *hoofd* (vermoedelijk van *hoog* afkomstig) eerst het hoogfte lid des ligchaams, maar in hoe veel andere beteekenissen wordt het thans niet genomen, b. v. *hoofd* van den ftaat, *hoofd* van een boek, *hoofd* eener zamenzwering enz. enz.?

6). Uit het eene Ongelijkvloeiende Werkwoord, ziet men voor 't overige, fchieten veel meer onmiddellijke Afleidfels op, dan uit het andere. Hoe veel meer woorden b. v. komen van *blieten* / *bloot* / *gebloten* / dan b. v. van *binden* / *bond* / *gebonden*? Terwijl wij toch van het eerfte de fubftantieven *vliet*, *vloed*, *vlot*, *vloot*, het adjectief *vlot* enz. hebben, bezitten wij van het tweede thans weinig meer dan het fubftantief *een vond*. Hiervan is geene andere reden op te fporen, dan dat het begrip, door het eene ongelijkvloeiend werkwoord uitgedrukt, voor meer onderbegrippen vatbaar is, en dus tot meer woorden aanleiding kan geven, dan dat van een ander. Evenwel ziet men ook oms, dat hetzelfde onge-

lijkvloeiend werkwoord in deze Duitſche taal rijker is, dan in gene. Ook gebeurt het wel, dat hetzelfde ongelijkvloeiend werkwoord, hetwelk arm is in afleidfels, die onmiddellijk uit deſzelfs ſtam gevormd zijn, weër rijk is in derivaten, door toevoeging van eene lettergreep ontſtaan, dat wil zeggen, rijk in zoodanige afleidfels, waarvan wij bij de beſchouwing der volgende klasſe ſpreken zullen. Trouwens, zoo hebben wij van **linden** de ſubſtantieven *vinder*, *vinding*, het adjectief *vindig*, (in *uitvindig*) *vonnis*, dat is *vondenis*, enz., die wij van **lieten** niet bezitten. Want *vlieter*, *vlieting* b. v. zijn of geheel niet, of maar weinig gebruikelijk, en nog minder is *vlietig* bekend.

7). In het gebied der diepere Woordafleidkunde behoort de vraag te huis, of men zelfs niet in de Ongelijkvloeiende Werkwoorden een verſchil tuſſchen Stamwoorden en Afleidfels kan waarnemen, dat wil zeggen: of men reeds niet ſommige dier ongelijkvloeiende Verba houden moet als van anderen, even ongelijkvloeiend, afgeleid. Dit is zeer wel mogelijk, en hier en daar vertoonen zich van zulk eene afleiding werkelijk de ſporen. De geleerde GRIMM heeft in zijn reuzenwerk er verſchillende voorbeelden van bijgebracht. Over het algemeen kan men het er voor houden, dat hoe korter van vokaal en hoe minder met conſonanten *achter die vokaal* voorzien, het zakelijk deel van een ongelijkvloeiend werkwoord zich vertoont, des te oofpronkelijker zulk een werkwoord zijn zal. Zoo ſchijnen werkwoorden, als **ſtelen** / **ſtal** / **geſtolen** / **namen** / **nam** / **genomen** / **bezeken** / **bezak** / **gebezoken** / **ſteken** / **ſtaks** / **geſtoken** en foortgelijke, geene, ten minſte geene zeer bewijsbare, vroegere afleiding te veronderſtellen, en tot de oofpronkelijkſte Verba onder de ongelijkvloeiende te behooren.

Integendeel *geiben* / *goib* / *gegoiben* / *meikien* / *moik* / *gemoikien* / *binden* / *band* / *gebonden* / *bersten* / *bašt* / *gebašten* / *dzinken* / *dzank* / *gebzanken* / *blinken* / *blank* / *geblanken* / *bergen* / *bažg* / *gebažgen* en een aantal andere, die, even als zij, *na de wortelyokaal* twee consonanten hebben, vertoonen meer blijken van zelven reeds uit andere vroeger ongelijkvloeiende werkwoorden te zijn voortgesproten, ja die vroegere ongelijkvloeiende Verba zijn soms nog hier en daar aan te wijzen. Hierover echter verder uit te weiden, zou ons tot uitpluizingen voeren, die in dit geschrift niet te pas komen. Nog minder zouden wij willen pogen, om alles terug te brengen tot slechts gisbare themas, als *tra-ën*, *dra-ën*, *sto-ën*, *lo-ën* enz., waarmee de Heer BILDERDIJK telkens in den weêr is, en de beroemde man zich het etymologiféren misfchien wel eens wat al te gemakkelijk maakt. Vergelijk het gezegde in § 14.

8). De Afleidfels eindelijk, waarvan wij nu gesproken hebben, en die allen uit den naakten stamzelve der Ongelijkvloeiende Werkwoorden, zonder eenige voor- of achtervoeging, gevormd zijn, kan men veilig voor zuiver Hollandfche, of laat mij in 't algemeen zeggen: zuiver Duitfche, dat is tot de Duitfche talen behoorende woorden, houden. Geen ongelijkvloeiend werkwoord in onze taal is een bastaardwoord. Alle bastaard-werkwoorden b. v., die wij uit het Fransch of foortgelijke spraken ontleend hebben, zijn altijd gelijkvloeiend. Slechts van een paar ongelijkvloeiende werkwoorden heb ik in onzen tijd de eerlijke Duitfche afkomst in twijfel zien trekken, namelijk van *fchrijven* / *fchreef* / *gefchrieben* / en van *prijzen* / *preež* / *geprezen*. Die wil men, dat wij aan het Latijn te danken zouden hebben. Is dit echter al waar, dan moeten zij in de

Duitsche talen reeds gekomen zijn, toen de Romeinen het eerst aan de Germanen kennis kregen, en hunne taal en zeden tot hen overbragten. Maar zoude het evenwel niet waarschijnlijker zijn, dat de oorzaak der overeenkomst, die er tusfchen de gemelde woorden in het Latijn en Duitsch bestaat, (eene overeenkomst, waarop men dan de afftaming van *schrijven* en *prijzen* uit het Latijn grondt) daarin te zoeken zij, dat de gezamenlijke Aziatfche voorvaders der Romeinsche en Duitsche volkeren, die woorden reeds in gemeenfchap bezeten hebben, zoodat zij van hen en op de latere Romeinen en op de Germanen zijn overgegaan? Wij laten echter dit fluk aan de Geleerden ter beflifing over, en zullen nu, na de eerfte klasfe van Afleidfels, die wij echter in vele opzigten ook wel Stamwoorden kunnen noemen en foms genoemd hebben, (zie § 10) te hebben befchouwd, tot de tweede overgaan, namelijk tot de klasfe van woorden, uit andere woorden ontftaande *door middel van voor- en achtervoegfels*. Hier beginnen alle bronnen, waaruit de taal haren overvloed van woorden put, eerst regt te froomen.

B. *Over de afleiding door middel van Voor- en Achtervoegfels.*

§ 22.

Wij hebben gezien, hoe in de eerfte plaats een aantal woorden uit den ftam-zelven van Ongelijkvloeiende Werkwoorden ontftaan, en hoe men daardoor op het denkbeeld zou geraken, dat men bij ieder woord in onze taal een zoodanig werkwoord, 't zij het nog aanwezig, of verloren zij, als vader of grootvader van

hetzelve te veronderstellen hebbe; (zie § 13) een denkbeeld evenwel, dat, bij gebrek aan bescheiden over den oudsten toestand der Duitfche talen, wel nooit misfchien tot volledige zekerheid zal kunnen gebragt worden. — Het zoude er echter fober met onzen voorraad van uitdrukkingen uitzien, indien er in de taal geene andere middelen, om woorden te vormen, voorhanden waren, dan blootelijk die vormkracht, in den ftam der gemelde verba met of zonder vokaalwifeling opgefloten; maar, neen, aan die middelen is geen mangel. Door het hechten van één of meer letteren aan het begin of einde der ftamwoorden; (of die ten minfte van ftamwoorden eenigzins den fchijn hebben) vermeerdert de taal nu onophoudelijk haren rijkdom. — Woorden telen daardoor telkens nieuwe woorden, en, gelijk het met de nakomelingen van JAKOB en zijne zonen ging, is het kroost van vaders, die gemakkelijk te tellen waren, op het laatst ontelbaar als het zand der zee geworden.

Maar welke zijn de letteren of lettergrepen — met andere woorden — welke zijn de Voor- en Achtervoegfels, ter afleiding dienende, waarmede de taal dat wonder verrigt? Zijn ze geregeld op te noemen? Kan men ze in foorten of klasfen verdeelen? Hebben ze vaste beteekeniften? Is er orde en regelmaat in hun gebruik te befpeuren? Kan men ze gemakkelijk van het ligchaam des woords, waarmede ze vereenigd worden, fcheiden enz. enz.? Wij hopen al deze vragen zoo goed mogelijk te beantwoorden, en zullen met de befchouwing onzer Achtervoegfelen of Uitgangen beginnen, daar deze toch in den eigenlijken zin des woords aan de Afleiding dienstbaar zijn. Voorvoegfelen immers worden door sommige taalkenners meer gehouden voor middelen ter zamenkoppeling of compofitie. Eigenlijke Derivatief, zeggen die geleerden, kan niet plaats hebben aan

het begin, maar alleen aan het einde der woorden.

Hoe wij echter over dat gevoelen denken, hebben wij hierboven in § 18 gezegd. Wij noemen Afleiding het afstammen van het eene woord van het andere, om het even, of dit door bloote vorming uit den stam-zelven, dan met bijvoeging daarenboven van een paar letters of lettergrepen geschiede; om het even voorts, of die bijvoeging vóór, dan achter aan het vroeger woord plaats hebbe. Kortom, wij beschouwen *verspreken* door het Voorvoegfeltje *ver* zoowel afgeleid van *spreken*, als *spreker* van dit werkwoord stamt door het Achtervoegfeltje *er*. Ook noemen wij *verspreken* geen zamengesteld woord, omdat wij tot het begrip van een zamengesteld woord noodig achten, dat het uit twee, elk op zich-zelf gave en gangbare woorden is aaneengevoegd, b. v. *daglicht*, *zonnenschijn*, *toespreken* enz. want *dag* en *licht*, *zon* en *schijn*, *toe* en *spreken* kunnen ook ieder afzonderlijk gebruikt worden. *Ver* in *verspreken* is integendeel een lettergreepje, dat, zoo min als *er* in *spreker*, een woord op zich-zelf, en hetwelk ook afzonderlijk gebruikt kan worden, tegenwoordig uitmaakt.

Intusfchen willen wij, beleefdheidshalve, aan het gevoelen, dat Afleiding slechts aan het einde der woorden plaats kan hebben, in zoo ver te gemoet komen, dat wij het eerst van onze Achtervoegfels van afleiding spreken, om daarna de Voorvoegfels te beschouwen.

Wat wij door Achtervoegfels, Achterleden, Uitgangen, Terminatiën, of Suffixen, ter afleiding dienende, te verstaan hebben, is hier boven reeds meer of min aangeduid. Het zijn zoodanige, aan een vroeger bestaand woord gehechte letteren, waardoor een nieuw woord met eene, in meerder of minder mate

andere beteekenis uit dat eerste woord geboren wordt. Zoo komt van *lees* (worteldeel van het werkwoord *lezen*) *lezer*, van *jong jongling*, van *goed goedheid*, van *rijk rijkdom*, van *vrucht vruchtbaar* enz. enz.

Men ziet, dat hier de woorden *lezer*, *jongeling*, *goedheid*, *rijkdom*, *vruchtbaar* door middel der Achtervoegfels *er / ling / heid / dom* en *baar* afgeleid worden, en dat nu hier niet meer alleen uit het zakelijke deel van een werkwoord het afleidfel ontftaat, gelijk b. v. *de les* van *lezen* / *het voer* van *voeren* / van *baren* / *voeren* / *gebaren* / *de vond* van *binden* / *bonden* / *gebonden* / en al de overige woorden, waarvan wij in de eerste klasfe gefproken hebben. Integendeel, men ziet, dat een paar of meer letteren met zulk een zakelijk deel, of in het algemeen met een vroeger woord vereenigd worden, welke letteren het Achtervoegfel of middel van afleiding uitmaken.

Men ziet voorts, dat men die Achtervoegfelen vooral niet verwarren moet met hetgeen bloot Buiingsdeelen zijn, zoo als b. v. *en* in *boeken*, *lezen*, *hooren*, *fprekken* is, en men gelieve zich nogmaals te herinneren, hetgeen over het onderscheid tusschen Buiingsdeelen en Achtervoegfels hier boven in § 8 is aangemerkt.

Maar hebben wij nu geen meer Achtervoegfels van afleiding, dan het zoo even gemelde *er / ling / heid / baar / dom*? Wel zeker! Een aantal. Laat ons dezelve geregeld opnoemen, en daartoe met den Grondlegger onzer Woordvorfching, den grooten TEN KATE ze in drie klasfen verdeelen (*).

(*) Men zou met den diepgeleerden GRIMM uit Duitschland wel eene geheel andere en ook veel meer uitgeplozene verdeling kunnen nemen, maar die van TEN KATE is door hare eenvoudigheid en duidelijkheid juist gefchikt voor een gefchrift, als

TEN KATE namelijk heeft de Achtervoegfels in drie klasfen verdeeld, naarmate zij 1) of bijna geheel geen' accent in de uitspraak van het woord, waaraan zij gevoegd zijn, naar zich trekken, of 2) zulks eenigzins, of 3) zulks geheel en al doen. De eerste foort noemt hij *zachtftaartig*, wjl zij een' naauwelijks hoorbaren ftart aan het woord geven, b. v. *er / el* in *lezer*, *meester*, *fleutel* enz. Men laat hier dat *er / el* naauwelijks hooren. De tweede klasfe noemt hij *onzachtftaartig*, omdat nu de ftart of het einde van het woord reeds wat meer nadruk van uitspraak heeft, b. v. *jongeling*, *rijkdom* enz. Die ftart van het woord, dat Achtervoegfel *ling / en dom* klinkt hier reeds meer door, dan het *er / el* der eerste klasfe. Eindelijk wordt de derde klasfe door TEN KATE die der *volopklemftaartige* achtervoegfels geheeten. Zij toch, die in die klasfe behooren, trekken den accent of klem geheel naar zich, ja fhreeuwen in de uitspraak harder dan het woord-zelf, waarbij ze gevoegd zijn. Tot die fhelkinkende uitgangen behooren b. v. *ier* in *tuinier*, *igt* in *fluitist* enz. Waarom die Achtervoegfels zoo hard fhreeuwen, zullen wij in het vervolg nader zien. Wij moeten echter nu eerst geregeld al de Achtervoegfels der eerste klasfe, of de zoogenaamde *zachtftaartigen* befchouwen.

a). *Eerste klasfe van Achtervoegfels.*

§ 23.

In die klasfe behooren, naar onze tegenwoordige fhrijfwijze en uitspraak, de uitgangen :

het onderhevige, dat op eene populaire wijze en zonder te diep in zee te fteken, van de gronden onzer Nederlandfche Etymologie een kort overzicht poogt te geven.

rr / bij verkorting of inkrimping foms r.
 ster.
 el / bij verkorting foms l.
 tel.
 em / bij verkorting of inkrimping m.
 fem.
 en / ingekrompen n of nr.
 ig / ingekrompen g / ft.
 um / of we / ue / f.
 de / bij afkorting d.
 te / bij verkorting t.
 he / je / tje / she / lijn.
 ste of st.
 sch / of se / of s of tsh.
 tig
 lf.

TEN KATE voegt hier ook de slotvokaal *e* in enkele woorden, de buigingsdeelen *and*, *end*, *ond*, benevens die van *enen*, *eren*, *elen*, *emen* en *igen* achter sommige werkwoorden bij. Het komt mij echter voor, dat men de eene en de andere eigenlijk niet regt onder de Achtervoegfels kan plaatsfen, daar toch de gemelde *e*, op een enkel woord misfchien na, niet veel meer dan een verzachtend toevoegfel is, volgens hetwelk men oudtijds *de zone*, *de heere*, *de vrouwe* enz. zeide, en terwijl de ftaarten *elen*, *enen* enz. zoo als zij b. v. in *teekenen*, *wandelen* enz. voorkomen, flechts Achtervoegfels zijn, met Buigingsdeelen vereenigd. *Teekenen* b. v. van *teeken*, *wandelen* van *wandel*. Even zoo is *and*, in *heiland* b. v., niets anders dan *end*, het Buigingsdeel van ons handelend Deelwoord. Zie hier boven § 8. Over de Achtervoegfels nu fpreken wij van zelve, met de Buigingsdeelen hebben wij niet te maken. Wij zullen echter over den bastaardfkaart

eren in *waardÉREN*, *redemÉREN* enz. later nog iets zeggen, maar nu vooreerst de hier gemelde *zachtfaartige* Achtervoegfels, of Achtervoegfels der eerste klasse, één voor één, beschouwen 1) in hun gebruik, 2) in hunne kracht en beteekenis, 3) in hunnen oorsprong, bij welk laatste wij ons echter slechts ter loops zullen ophouden, daar dit onderwerp voor de eenvoudigheid van dit geschrift te moeilijk is, en bij den lezer van hetzelfde te veel voorafgaande kundigheden zoude vorderen. —

Over het Achtervoegfel er.

§ 24.

Dit is een stokoud, en een van de meest voorkomende achtervoegfels in onze taal. Wij plaatsen hetzelfde achter het zakelijke deel van allerlei, 't zij Ongelijkvloeiende, 't zij Gelijkvloeiende Werkwoorden, soms ook achter Substantieven enz., en vormen er dan of 1) Substantieven, of 2) deze en gene Adjectieven, of 3) enkele Praepositiën en Adverbiën mede.

Zoo maken wij van *ik loop* *looper*; van *Amsterdam* *Amsterdammer*.

Van *ik eet* *eter*

Van *ik slaap* *slaper*.

Van *ik hang / hing* of *hong / gehangen* / in den zin van tot iets neigen, overhellen, lust gevoelen, (gelijk men zegt: een' hang tot iets hebben) *honger*, dat eigenlijk eene sterke gezindheid of lust tot eten schijnt te beteekenen.

Van *ik blaak* (d. i. brand) *blaker*, in de beteekenis van vlakken kandelaar, blaakwerktuig.

Van *ik bijt / oulings ik biet* of *bit*, waarvan *bit*, *gebit*, (voor de tanden, waarmede men *bijt*) *bitter*,

dat eigenlijk zoo veel als bijtend beteekent, b. v. *bittere* mostert, *bittere* smart, ellende enz. Gelijk door het achtervoegfel *er* het adjectief *bitter* van *bijten* of *biten* komt, stamt door het Achtervoegfel *sch* ons adjectief *bitsch*, d. i. bijtend, scherp, vinnig, er ook van af.

Van *ik lek* of *lik lekker*, dat dus te kennen geeft behagelijk met de tong lekkend of likkend, om goed te proeven, zoo als lekkerbekken doen. Wij hebben van *likken* ook het werkwoord *likkebaarden*, d. i. den baard likken, b. v.

*Wat likkebaardt die kleine kat
Naar boter uit het gindsche vat!*

Lekker wordt voorts genomen voor 't geen aan iemand, die *lekker* is, behaagt, b. v. *lekkere* wijn, *lekker* gebak enz.

Van *ist maakt* / oudtijds ook ongelijkvloeiend gebruikt, *wakker*, dat is, wakend, waakzaam.

Van *ver*, in den zin van verwijderd, komt *verre*, of, gelijk wij het met ingevoegde *d* gewoon zijn te spellen, *verder*. Van het voorzetseltje *op*, oulings ook wel *of*, *uf*, (gelijk in 't Hoogduitsch *auf*) geschreven, *over*.

*Kracht en beteekenis van dit Achtervoeg-
feltje er.*

Over het algemeen zet dit *er* aan de Substantieven, die door middel van hetzelfde gevormd worden, de beteekenis van eene werkende zelfstandigheid, en bepaaldelijk meestal van eenen mannelijken werker bij, b. v. *speler* is een wezen van het mannelijk geslacht, dat de werking uitoefent van

spelen, *looper* die van *loopen*, *slaper*, die van *slapen*, *bakker* die van *bakken* (*).

Somtijds echter wordt door *er* dat denkbeeld van werker ook wel op personen van het vrouwelijk geslacht overgedragen. Zoo is *baker* vrouwelijk, en duidt vermoedelijk iemand aan, die koestert of verwarmt, zijnde dit woord van een oud verloren werkwoord *baken* afkomstig in den zin van warm maken, waarmede ons *bakken* / *bakke* (oudtijds *bieft* of *boek*) *gebakken* samenhangt, gelijk ook het Groningsche woord *bagge* voor warm, zoel in de lucht. *Zuster*, *dochter* zijn ook vrouwelijk, en beide, even als *vader*, *moeder*, *broeder* onheugelijk oude, niet alleen in alle Duitsche, maar in een aantal andere talen aanwezige woorden, over wier oorsprong weinig met zekerheid te zeggen valt. — Merk toch op, dat, offchoon vele zelfstandige naamwoorden, met behulp van het achtervoegfeltje *er* gevormd, zich gemakkelijk verklaren laten, zoo als wij dat in *looper*, *bidder*, *drinker* en duizend anderen zien kunnen, de afkomst van zeer velen echter vrij ongewis is, omdat, als wij het achtervoegfel *er* afscheiden, wij niets dan een' onduidelijken, onkennelijken romp overhouden. Wat is b. v. *docht-*, in *dochter*? Wie zal dit woord tegenwoordig met zekerheid uitleggen? Ja, is het wel eens volkomen gewis, of men *er* hier als een waar achtervoegfel, gelijk aan *er* in *looper* enz., beschouwen kan? Hier wordt de Etymologie weêr giskunst.

Eenige Substantieven, door *er* gevormd, zijn van

(*) Vergelijk over de spelling van dergelijke woorden het gezegde in de aantekening op bl. 12.

het onzijdig geslacht, b. v. *het voeder* van *ik voed* of geef spijs, *het leger* (*legerstede*) van *ik lig* enz. In deze woorden schijnt **er** tegenwoordig meer eene werking ondergaande, dan werkende beteekenis te brengen, schoon evenwel *het voeder* in zoo ver werkend is, als het de kracht heeft van te voeden. Gras, hooi b. v. voedt het vee, en is zoo wel iets, dat *voedt*, als *looper* iets is, dat *loopt*. In een aantal onzijdige woorden echter is **er** bijna geheel niet te verklaren, b. v. *koper*, *ijzer*, *silver*, *weder*, *water* (welk laatste van het adjectief *wat* of *wet*, dat is nat, vochtig en bij de Engelschen nog gebruikelijk, komt) enz.

De Bijvoegelijke Naamwoorden of Adjectieven, door **er** gevormd, b. v. *bitter*, *lekker*, laten zich in den zin van Substantieven en Participiën uitleggen, zoodat, als ik zeg: die wortel is *bitter*, dit zoo veel uitdrukt, als die wortel is een *bitter* of *bijter*, is een *bijtende*, bijt op de tong. Zoo luidt het in een rijmpje op den mosterd:

*Geef kindren zoeten koek, en vrouwen nieuwen most,
Al wat op de tonge bijt, is regte mannenkost.*

Houd tot beter verstand van het woord *bitter* nog in het oog, dat, offchoon het werkwoord *bijten*, waarvan het stamt, bij ons luidt *bijten* / *biet* / *gebieten* / het bij de Hoogduitschers *beissen* / *bisse* / *gebissen* geschreven wordt. Daarom zeggen wij Hollanders een *beet*, maar de Hoogduitschers ein *biss*. Zij zeggen echter, even als wij, *bitter*, en niet, zoo als men verwachten zou, *bisser*. Voor ons *bijachtig*, *bitsch* zeggen zij echter *bissig*, of *beissig*.

De weinige Bijwoorden (Adverbiën), en Voorzetsels (Praepositiën), die wij door middel van **er** vormen, schijnen meer of min een' vergrootings- of

comparatieven trap uit te drukken, zoodat b. v. *over*, oorspronkelijk *meer op*, *naër*, *nader* (waarvoor wij thans bij zamentrekking *naar* zeggen) *meer na*, *meer nabij* (*), *verder meer ver* beteekent, schoon evenwel die eerste beteekenissen in het gebruik allengskens verdwenen zijn. In dergelijke adverbien en praepositiën is dus *er* meer een buigingsdeel, dan achtervoegfel. Onze Comparatieven toch vormen wij door het buigingsdeel *er*, b. v. *groot*, *grooter*, *wijs wijzer*, *dik dikker*. Vergelijk bl. 14. Men moet dit Buigdeel *er* niet met het Achtervoegfel *er* verwisfelen. Zie toch hetgeen gezegd is over het onderscheid tusschen Buigingsdeelen en Voor- en Achtervoegfelen, hierboven in § 8.

Het achtervoegfel *er* / voor het overige, is achter zeer vele woorden tot eene bloote *r* verkrompen, en bijna van die woorden niet meer te onderscheiden. — Zoo is *vuur* vermoedelijk uit *vuër* zamengetrokken, gelijk de Hoogduitschers nog *feuer* zeggen. *Boer* is *boër*, dat is bouwer, landbouwer. De Hoogduitschers zeggen *bauer*. Op dezelfde wijze staat vermoedelijk *duur*, (d. i. voortdoring, in 't Hoogduitsch *dauer*) *muur* (in 't Hoogd. *mauer*) *luur*, hetzelfde als *luijer*, *zuur* (in 't Hoogd. *sauer*) enz. voor *duër*, *muër*, *luër*, *zuër* enz. Onze Nederlandsche taal bemint zamentrekkingen. Zelfs in het gemeene leven zeggen wij b. v. *teër* voor *teeder*, *weër* voor *weder*, *leër* voor *leder*, *aår* voor *ader*, *vaår* voor *vader*, *broër* voor *broeder* enz., welke zamentrekkingen in het Hoogduitsch zeer zeldzaam zijn.

(*) *Naar* iemand toegaan zegt oorspronkelijk zoo veel als: gaan in eene rigting, die ons in de *nabijheid* brengt van iemand; dus *naër* of *nader* bij hem.

Oorsprong van het Achtervoegsel rr.

Deze ligt zeer in het duister, daar dit achtervoegfeltje eeuwen oud, en reeds in de oudste Duitfche fchriften voorhanden is. Even zeer fchijnt het reeds in het Grieksch en Latijn, ja oud-Perfifch enz. aanwezig, nu eens in die talen den klank van *er*, dan van *ir*, *or*, dan van *ur*, dan van *ar* enz. hebbend. Of het misfchien oorspronkelijk een op zich-zelf ftaande woord geweest zij, zoo veel als ons voornaamwoord *hij* beteekenend, zoodat *loopER* hetzelfde is, als *een hij*, dat is, een mannelijke perfoon, die loopt, — dan of het bloot eene natrilling van de tong zij te noemen, wie zal dit uitmaken? Zeker is het, dat het woordje *er* in het Hoogduitsch ook nog als voornaamwoord voor ons *hij* gebruikt wordt. Men heeft het Achtervoegfel *rr* ook al in verband gebragt met een oud woord *weer*, dat man aanduidt, en waarvan wij nog *weerwolf*, dat is, *manwolf*, man, die zich door tooverij in een' wolf herfchept, *weergeld* voor belasting, door elk man hoofdgewijze op te brengen, enz. hebben. Anderen hebben *rr* door *Heer*, in 't Hoogduitsch *Herr*, willen uitleggen, als ware b. v. *loopER*, *loopHEER* of *loopHER*; waarmede een derde weër te regt den draak geftoken heeft, en gevraagd, of *kater* dan *katHEER*, *doffer* ('t mannetje eener duif) dan *duifHEER* was. Intusfchen is het waar, dat zeer enkel *rr* uit heer verbasterd fchijnt, b. v. *jonker* uit *jonkHEER*, gelijk *juffer* uit *jonkvrouw*. Zie hier boven bl. 3. Genoeg, wij herhalen het: dit achtervoegfeltje fchiet zijne wortels zoo diep in den bodem der taal, dat het graven naar die wortels vruchteloos fchijnt. In een gefchrift ten minfte, als dit, komt verder onderzoek in dezen niet te pas. Voor het overige heeft dit ons *rr* veel overeenkomst met het ach-

tervoegfel **aar** (b. v. *leer*Δ**AR**), waarover wij bij de beschouwing van de achtervoegfelen der tweede klasse spreken zullen.

*Werkwoorden, of van woorden, met **er** gevormd, afstammend, of te gelijk daarmede voortgesproten.*

De taal is in eene ophoudelijke voorttelling en baring. Van de woorden, door middel van **er** afgeleid, ontstaan weêr vële spruiten, met name drielettergropige werkwoorden. Zoo komt van *donder*, dat zijnen oorsprong in het woord *toon*, of *deun* schijnt te hebben, en met het Latijnsche *TONITRU*, het Fransche *TONN-erre* (van *TONN-er*) schijnt zamen te hangen, *donderen*, — van *hamer* *hameren*, van *lekker* *lekkeren*, of 't nu gebruikelijk *verlekkeren*, van *zwanger* *zwangeren*, *bezwangeren*, van *akker* *akkeren*, van *beker* *bekeren*, van *broeder* *broederen*, *verbroederen*, (dat weêr, door middel van het achtervoegfel *ing* / *verbroedering* maakt) van *voeder* *voederen*, van *water* *wateren*, van *baker* *bakeren*, van *bitter* *bitteren*, *verbitteren*, en duizend andere. Deze werkwoorden zijn allen gelijkvloeiend van conjugatie, al weêr ten bewijze, dat zij niet tot de stammaar afgeleide woorden behooren. Zie hier boven § 13. Trouwens, zoo is *bitteren*, of het gebruikelijker *verbitteren* een achterkleinkind van *hijten* / *heet* / *geheten*. Want *ih* *hijt* vormt *bit*, *gebit*, en dit *bitter*, en dit *bitteren*. Ik moet hier echter bijvoegen, dat dergelijke werkwoorden ook wel *te gelijk* met die Substantieven op **er** ontstaan kunnen zijn, ja, dat somtijds zelfs het Substantief van het gelijkvloeiend werkwoord zou kunnen zijn gesproten. Vergelijk het gezegde op bl. 32. Voor het overige zijn deze foort van drielettergropige verba zeer klankrijk, en zetten

veel welluidendheid aan onze taal bij. Hoe fraai b. v. is ons woord *donderen!* Men hoort in hetzelfde en het geknal en de nadreuning des donders. Verscheidene van die werkwoorden drukken het denkbeeld van herhaling, versterking, soms ook van vermindering, van overhelling enz. uit.

§ 25.

Over het Achtervoegfel ster.

Met het Achtervoegfeltje **er** hangt dat van **ster** zeer naauw te zamen, en is als eene foort van onderafdeeling van hetzelfde te beschouwen. Wij vormen echter door **ster** alleen Substantieven, en wel Substantieven van het vrouwelijke geslacht. B. v. van *ik loop*, (of wil men van *looper*) komt *loopster*, van *ik bak* *bakster*, van *ik speel* *speelster*, van *ik drink* *drinkster*, van *een tuinier* *tuinierster*, van *een babbelaar* *babbelaarster*, enz. Men ziet uit deze twee laatste voorbeelden, dat **ster** soms een tweede Achtervoegfel der woorden uitmaakt, want in *tuin-ierster* van *tuin* is *tuin* het zoogenaamde stamwoord, **ier** het eerste, **ster** het tweede Achtervoegfel enz.

Kracht en beteekenis van dit Achtervoegfel ster.

Het strekt, om het denkbeeld eens mannelijken werkers, dat door vele woorden, met **er** afgeleid, uitgedrukt wordt, op personen of zaken van het vrouwelijk geslacht over te brengen. Zoo is *looper*, *bakker* de man, *loopster*, *bakster* de vrouw, die *loopt* en *bakt*. *Halster*, of eigenlijk *haltster* van 't Hoogduitsche werkwoord *halten*, waarvoor wij *houden* zeggen, is het touw of de riem, die het paard vasthoudt, dus *houdster*. Men zegt ook wel *halter*. Wij druk-

ken dit verschil tusſchen het mannelijke en vrouwelijke der perſonen ook foms uit door de Achtervoegſelen *er* en *in* / waarover ſtraks nader. Zoo is *zanger* de man, *zangster*, *zangeres*, of op zijn Hoogduitsch *zangerin*, (*fängerinn*), de vrouw, die zingt. In Groningerland bezigt men tot een meer of min voortgelijk einde wel eens het Achtervoegſel *ſter*. B. v. *meester* is de man, *meesterske*, de vrouw van den man, die onderwijst.

Wel, Meesterske, hou biste weêr zoo doen?
(*Wel Meestersvrouw, hoe zijt gij weêr zoo dronken*)

luit zeker rijmpje.

Oorsprong van het Achtervoegſel ſter.

Deze verliest zich met die van *er*, waartoe het behoort, in de duisternis der eerste taalwording. Onze vernuftige BILDERDIJK geeft er eene uitlegging van, die ik echter voor niet veel meer dan eene gisſing houde, en waarbij wij in dit geſchrift niet ſtil zullen ſtaan. — *ſter* / voor 't overige komt, in ſomnige Duitſche talen niet, of maar zelden voor.

'Onze naaste zuster onder dezelve, het Hoogduitsch b. v. kent het maar weinig. *Naaister*, *bidelaarster*, *koppelaarster* enz., heeten bij onze bureu *Nählerinn*, *Betilerinn*, *Kupplerinn* enz.

§ 26.

Over het Achtervoegſel el.

Ook dit Achtervoegſel, door flapper tongſlag gevormd, is in onze taal, of liever in de Duitſche talen in het algemeen een ſtokoude grijsaard, met dat al nog vol vuur en leven, en zich in een aantal woorden vertoonende, hoewel het evenwêl niet

zulk eene groote rol speelt, als het ratelende *rr*. Het wordt op dezelfde wijze, als dit laatste, achter werkwoorden, substantieven en meer andere taal-deelen gevoegd, en teelt er dan nieuwe woorden mede, 't zij Substantieven en daarmee zamenhangende Verba, 't zij enkel ook Adjectieven.

Van *ik lep*, d. i. ik schep of sloep op, b. v. *water leppen*, komt *lepEL*, of op zijn boersch *leppEL*, (bij de Hoogd. *löffel*.)

Van *ik klep*, komt *klepEL* (in het Hoogduitsch *klöppEL* of *klöpfEL*) dat is werktuig, waarmede men klept, of geluid maakt.

Zoo komt van *ik stuit* *stutel*.

Van *ik vlieg* / *ik vloog* / *vlogEL* of *vleugel*.

Van *ik schuif* / *schooft* / *schoffel*, (voortschuivend werktuig, om den grond te bearbeiten) en zoo ook het Groningsche *scheuVEL* voor *schaats*, dat is, ijzer, waarop men zich al glijdend voortschuift. De Hoogduitschers noemen een schaats *stedeschoen* (*schlittschuh*) d. i. een schoen, die tot schuifstede voor den voet dient. In Friesland noemt men de schaatsen ook wel *riders*, dat is, *rijders*, van *rijden*, en dus werktuigen, waar men mede *rijdt*. Wij zeggen toch: op schaatsen *rijden*, *schaatsrijden*.

Van *ik bind* / *bond* / komt *bondEL* of *bundEL*, d. i. zaamgebonden pak.

Van *drempe*, verouderd, maar nog zamenhangend met het platte *tramp*, b. v. iemand een' *tramp* met den voet geven, welk *tramp* hetzelfde als *trap*, *trappel* beteekent, komt *drempeL*, *drempeLsteen*, d. i. de steen, het eerst met den voet bij het intreden van een huis gedrukt wordende.

Van *ik naai* *nadel*, dat de Hoogduitschers nog gebruiken, maar dat bij ons verkrompen is tot *naald*.

Van *ik hef* / *hief* / *heuveL*, d. i. verhevene plaats.

Van *keet*, dat eigenlijk zuivering, opkoking be-

teekent, en nog overig is in *zoutkeet*, stamt *ketel* voor werktuig, waarin het zuiveren en opkoken plaaas heeft.

Men ziet, dat deze en foortgelijke woorden, met *el* afgeleid, duidelijk te verklaren zijn. Naar de afkomst van een aantal andere b. v. *wachtel*, *ezel*, *hemel*, *poedel*, *wafel*, *distel*, *kegel*, *kogel*, *dissel*, *gaffel* enz. kan men slechts gisfingen maken.

Wij hebben ook eenige afgeleide Adjectieven door middel van *el*. B. v. van *hzuipen* / *ift hzuap* / komt *kropel*, of, met gewone verandering van *o* in *eu*, *kreupel*, hetwelk oorspronkelijk beteekent: moeilijk, half kruipend zich bewegend.

Van *schaam*, *schaamte* stamt *schamel*, dus eigenlijk *schaamachtig*, zich *schamende*, maar vervolgens, voor *armoedig*, *zwak*, *genomen*, b. v. *schamele* pogingen, *schamele* armoede, d. i. eene armoede, die zich *schaamt*, om zich te vertoonen.

Van *krijgen*, *krijgde*, *gekrijgd*, d. i. *strijd voeren*, komt *krijgel*, *kriegel*, thans meest *kegel* gefchreven, en dus eigenlijk *krijgziek*, *strijdlustig*, maar voorts ligt geraakt, niets op zich zitten latend beteekenende enz. Uit *kriegel* is *kriel* zamengetrokken in den zin van *prikkelbaar* door *wellust*.

*Zoo wordt de KRIELE lust
Gebluscht;*

zingt ergens onze geestige *STARING*.

En zoo hebben wij *vermetel* (van *bermeten* / *ift bermat*) in den zin van zich veel aanmetend, *aanmatigend*, en daardoor *wagend*; *onnoozel* van 't oude *nooze*, d. i. *schuld*; *dartel* misfchien van 't oude *darren*, d. i. *durven*, — om van de bij oud-Nederl. fchrijvers te vinden adjectieven *behagel*, *vergetel*, *wantrouwel* enz. voor *behagend* of *behagelijk*, *vergeetachtig*, *wantrouwend* thans niet te spreken.

Dergelijke Bijvoegelijke Naamwoorden worden dan ook wel als Bijwoorden of Adverbiën gebruikt, b. v. *luttEL*.

Kracht en beteekenis van het Achtervoegfel el.

Aan verscheidene woorden, door *el* gevormd, schijnt dit achtervoegfel het begrip van een werktuig bij te zetten, gelijk *er* die van een' werker. *Sluiver* is hij, die de werking verrigt van *sluiten*, *sleutel* het werktuig, waarmede men *sluit*. Zoo zijn *lepel*, *beitel*, *klepel*, *ketel*, *gordel*, *hevel* (van heffen), *ratel*, *schoffel*, *scheuvel*, *vleugel*, *nadel*, (*naald*) enz. de werktuigen of middelen, waardoor men *lept*, *bijt* (d. i. hakt, inboort), *klept*, *kookt*, *gordt*, *heft*, *ratelt*, *schuift*, *glijdt*, *vliegt*, *naait* en zoo vervolgens. Soms echter heeft *el* eene nog meer lijdelijke beteekenis; *zetel* b. v. van *zitten* / *zat* / *gezetten* / is niet het werktuig, waarmede, maar waarop men zit. Zoo ook *zadel* van *ik zat*, *bon-del* of *bundel* van *ik bond*, dat niet het middel, om te binden, maar de zaak, die gebonden is, aanduidt. In honderden van woorden daarenboven laat zich noch de eene, noch de andere beteekenis van *el* te pas brengen, en zelfs hunne afleiding is duister. Ei lieve, zeg mij met zekerheid, wat is b. v. *appel*, *adel*, *kogel*, *kegel* en foortgelijke woorden, waarvan eenigen reeds hierboven zijn opgenoemd. In *vogel* is zeker ook niet het denkbeeld van een middel tot vliegen, (gelijk in *vleugel* of *vlogel* uit *iff* *vloug* van *vlie-gen*) maar dat van *vlieger* opgesloten. Omgekeerd is *snuiver* minder de man die *snuit*, dan het werktuig om te snuiten, gelijk zoo ook *hamer* het werktuig om te *hameren* is. Kortom, de toepassing van den regel, dat *el* werktuig beteekent, is of in vele woorden door de onbekendheid hunner afkomst moeilijk, of in sommigen, wier afkomst bekend is,

aan veel uitzondering onderhevig. Over het algemeen wil ik echter die stelling, ten minste wat woorden op *el* van het mannelijk geslacht aangaat, laten gelden.

Van de Adjectieven, door *el* gevormd, is weinig te zeggen. De beteekenis, die *el* aan hen geeft, is meer of min door die van het Deelwoord of Participium te omschrijven, even als die, welke door *er* aan anderen gegeven wordt. *KreupEL* ontstaat van *kruipen*, gelijk *bitter* van *bijten*. *KreupEL* is wat in eene zekere mate de eigenschap van *kruipen* bevat, gelijk *bitter* die van *bijten*. *KreupEL* is *kruipend*, *bitter* *bijtend*. Zie daar alles; of men moest er nog bijvoegen, dat *el* soms meer zachte, *er* meer harde eigenschappen zou kunnen uitdrukken, waarover de ruisachtig geleerde GRIMM verdient nagezien te worden. Sommige dier adjectieven ook, als b. v. *luttEL*, *schrepEL*, zijn van vrij duisteren oorsprong.

Oorsprong van het Achtervoegsel el.

Deze is, even als die van *er* / in nevelen verborgen. Wie vermag met het vaak flauwe lampje der woordafleidkunde in den nacht van het eerste ontstaan der taal te dringen, om te zeggen, of *el* oorspronkelijk een woord op zich-zelf geweest zij, dat eene bepaalde beteekenis gehad hebbe, dan of het bloot als een onwillekeurig bijvoegfel der tong moet worden aangezien, als een op zich-zelf beduidinglooze klank, slechts gevormd, om het eene woord van het andere af te leiden, gelijk b. v. de klank van *s* of *n* bij ons dient, om het meervoud uit te drukken, die van *en*, om de onbepaalde wijze der werkwoorden te beteekenen enz. enz. Zoo iets wil de Heer BILDERDIJK. En toch moet er dan weêr eene zekere reden voor geweest zijn, waarom juist die klank of die lettergreep *el* hiertoe gekozen is, want op het toeval zich te beroepen is onzin. Er is,

naauwkeurig gesproken, nergens toeval. De minste klank in de taal moet zijne oorzaak gehad hebben, om het even, of men zich van die oorzaak al, dan niet bewust zij geweest. Of denkt men, dat tong, lippen, keel, tanden, verhemelte ter aanduiding van het eene denkbeeld dezen, van het andere genen klank gevormd hebben, zonder dat zulks zijne fysieke of moréle oorzaak had, al ware, herhaal ik, die oorzaakzelve ook den sprekenden onbekend, en al geschiedde die klankvorming schier onwillekeurig, schier bij wijze van instinkt? Maar laat ons hier een speldje bij steken! Zulke onderzoekingen behooren niet in dit geschrift. Ik verwijs tot hetgeen op bl. 23 over de eerste grondklanken der taal gezegd is.

Genoeg, sinds veertien eeuwen, dat wij de Duitse talen in geschrifte beginnen te kennen, is het achtervoegsel *el* bij alles, wat Duitsch spreekt, aanwezig, hier echter in de gedaante van *il*, of *ili*, *ila*, *ilo*, daar van *ul* of *ula*, ginds van *al* of *ala*, elders van *ol* enz. te voorschijn komend. Men moet toch wel in het oog houden, dat, in plaats van den doffen *e-klank*, die thans in onze taal de hoofdrol speelt, oudtijds veel meer de helderklinkende vokalen *i*, *u*, *a*, *o* enz. gehoord werden, en de woorden ook dikwerf op eene vokaal uitgingen. De Duitse talen waren in vroeger dagen juist zoo, als FREDERIK DE GROOTE het Hoogduitsch later hebben wilde. Hij begreep namelijk, dat er te veel medeklinkers en doffe vokalen, zoo als de zoogenaamde stomme *e* is, in voorkwamen, en oordeelde, (in scherts of ernst, dit laat ik daar) dat men de woorden, even als in het Italiaansch, op *i*, *o*, *a* enz. moest doen uitgaan, en dus b. v. maar zeggen: *mijni Hero, wilda gia mijja datto boeki gevena?* (Mijn Heer, wilt gij mij dat boek geven?) 't Zou hem dus best bevallen zijn, dat sommige Duitse stammen oudtijds niet *naald*,

maar *nadala*, niet *perel*, maar *perala*, niet *wezel*, maar *wifala*, niet *appel*, *apfel*, *apul*, *apol*, maar *epli*, *epfili*, enz. zeiden. Zie GRIMM.

Op dezelfde wijze, als zulks van de Substantieven, door *ei* gevormd, plaats heeft, *spruiten* ook *uit*, of *met*, of soms mischien *voor* die, welke door *ei* in de wereld groepen worden, een aantal meest drielettergeregige werkwoorden. Uit *wenden* b. v., dat niet alleen zich keeren, maar oorspronkelijk ook *gaan* beteekent, want de Engelschen zeggen nog *ik wend* (*I went*) voor *ik ging*, ontstaat het Substantief *wendel*, of met eene andere uitspraak *wandel*, d. i. *gang*, en *met*, of van dat *wandel* komt *wandelen*, *wandelde*, *gewandeld*, in den zin van herhaald gaan, herhaald zich wenden. Houd toch in het oog, dat, niet minder dan in sommige Substantieven en Adjectieven op *ei* / ook in dergelijke werkwoorden dikwerf of het begrip van eene zekere herhaling, of dat van eene zekere verkleining, verzachting en wat dies meer zij, ligt opgesloten. B. v. *wandelen* schijnt in sommige opzigten een *herhaald* keeren en gaan, of wel in andere opzigten een *zacht* keeren en gaan uit te drukken. Zoo schijnt *preutelen*, *pruttelen*, *protelen* eigenlijk een *schielijk*, herhaald, zacht *praten* aan te duiden, welk *praten* weêr oorspronkelijk bloot geluid geven beteekent. *Zamelen* van het Bijwoord *zaam*, *te zamen*, waarvan het min gebruikelijk werkwoord *zamen*, *verzamen*, drukt eene zekere versterking in het begrip van dat *verzamen* uit. *Trommelen* schijnt een herhaald, nadreunend *trommen*. *Lagchelen*, nu wel niet bij ons, maar bij de Hoogduitschers, die het *lächeln* schrijven, gebruikelijk, is een zacht *lagchen*, of wat wij Hollanders *glim-* of *grimlagchen* heeten. *Fonkelen* is *vonken*, dat is, vonken maken, vonken verspreiden, (en gevolgelijk schitteren) met eene zekere herhaling. *Mompelen*, een woord naar den klankzelveu gevormd, is een zacht *gemom*, *genomp* met den

mond maken. Dikwerf vervliegt echter in zulke woorden de oorfpronkelijke beteekenis van herhaling, versterking, verzachting, vermindering, verkleining enz. Dit evenwel ziet men, dat de werkwoorden, met *el* gevormd, *over het algemeen*, (uitzonderingen dus daargelaten) niet zulke harde, forsche begrippen uitdrukken, als die uit *er* spruitend. Ik beken echter, dat men onze fraaije, klankrijke en klankschilderende woorden *ratelen*, *rommelen* en foortgelijke niet tot advokaten van dien regel moet oproepen.

Wij moeten ten slotte nog opmerken, dat *el* in sommige woorden tot *l* verkrompen is, gelijk *er* bij wijlen tot *r*. Zoo is *zeil* (zeildoek van een schip) samengetrokken uit *zegel*, welk *segel* de Hoogduitschers nog gebruiken; *veil* (*veeglap*, bij 't schrobben) staat voor *vegel* van *ik veeg*, gelijk op dezelfde wijze *dweil* voor *dwegel* van het oude *dwaën*, *dwagen*, d. i. wischen, komt. Misschien is zoo *stal*, *stoel* voor *staël*, *stoël* van *staan* / dat oudtijds in het imperfect ook wel *ist stoe* had. Zie hier boven bl. 38.

Men ziet, dat die inkrimping van *el* vooral plaats heeft achter de *g*, die daarbij in *i* verandert. Niets is gewoner in alle talen dan die overgang van *g* in *i*. Onder de Duitsche talen, heeft zij vooral plaats in het Engelsch. Zoo luidt ons *hagel*, *vlegel*, *nagel*, *mag*, *dag* enz. in het Engelsch *hail*, *flail*, *nail*, *may*, *day*. Men kan in het Friesch, dat nog zoo veel van het Engelsch heeft, iets dergelijks ook opmerken.

Over het Achtervoegsel sel.

§ 27.

Dit achtervoegsel schijnt zoo wat te behooren bij *el* / gelijk *ster* bij *er*. Wij vormen er Substan-

tieven van het onzijdig geflacht door. Zoo komt van *ik bak*, het *bakSEL*, van *ik kook* het *kookSEL*, van *ik raad* het *raadSEL*, van *ik doop* het *doopSEL*, van *ik bloei*, het *bloeiSEL*, van *ik stijf* het *stijfSEL*, van *ik span uit* het *uitspanSEL*, van *ik wind* het *windSEL*, van *ik welf*, het *welfSEL*, van *ik maak* het *maakSEL*, van *ik verguld* het *verguldSEL* enz.

Kracht en beteekenis van ſel.

Dikwerf zet dit Achtervoegfel bij ons Hollanders eene eenigzins lijdende of pasſieve beteekenis aan de woorden bij. *BakSEL*, *kookSEL*, *spanSEL*, *welfSEL*, *maakSEL* enz. is wat *gebakken*, *gekookt*, *gespannen*, *gemaakt wordt of is*. Evenwel gaat dat lijdende der beteekenis soms in wat meer handelends over, b. v. *verguldSEL* is wel de oppervlakte van iets, dat verguld is, maar nog meer de ſtof, die verguld heeft. *WindSEL* is wel de gewonden wordende band of lint, maar ook het windende. *StijfSEL* kan soms het geſtevene beteekenen, maar meer nog het ſtijvende, of het middel, de ſtof om te ſtijven. *DekSEL* is regſtreeks het dekkende, en niet het gedekt wordende. De Hoogduiſchers zeggen in zoo ver gepaſter *dekkEL*. *BloeiSEL* ſchijnt ook iets actiefs, ten minſte onzijdigs te hebben. Evenwel drukt *bloeiSEL* meer het gebloed hebbende, het uitgebloeide, *bloei*, *bloeSEM* meer het nog bloeiende uit. Men zal niet zeggen: de boomen ſtaan in *bloeiSEL*, maar in *bloei* of *bloeSEM*; wel integendeel zegt men: *het bloeiSEL* (dat is, het nu volbloeide) der boomen valt reeds af. Hier heeft men dus iets meer lijdelijks in de beteekenis.

Oorſprong van ſel.

Dit Achtervoegfel ſchijnt eigenlijk dubbeld. *BakSEL*

moet ontleed worden als *bak-f-EL*. De *f* dient men dan als ons achtervoegfel *fchj* / bij verkorting *f* / (waarover hier onder) aan te zien, schoon de oorsprong van die *f* ook al duister zij. Kortom, *fel* is al even moeilijk te verklaren, als *el*. Men vindt het intusfchen reeds, hoewel niet ruimfchoots, in de meeste oud-Duitsche talen, waarin het *sal* of *sala* luidt. En zoo zeggen de Hoogduitschers nog *schicksSAL* voor *schikSEL*, dat is, *beschikking*, *noodlot*; *scheusSAL*, letterlijk *schuwSEL*, d. i. voorwerp, 't welk ons affchuw inboezemt; *labsSAL*, letterlijk vertaald *laafSEL* enz. Hierdoor laten zich sommige Bijvoegelijke Naamwoorden bij ons ophelderen. Zoo schijnt met toevoeging van het achtervoegfel *ix* / (waarover in het vervolg) ons *rampzalig* van een verdwenen *rampsSAL*, *rampSEL*, dat is, *ramp* ontstaan. Straks hierover nader.

Enkele werkwoorden spruiten weêr, 't zij uit, 't zij te gader met de woorden, door *fel* gevormd. Van *raadSEL* b. v. komt *ontraadselen*, van *wissEL* *wisselen*, van *hutSEL*, dat van *hotten* (fbooten) ftamt, *hutselen*, *hotselen*, van *riisEL* *riiselen*. Evenwel kunnen sommige van die woorden ook wel als blootelijk door middel van *el* afgeleid befchouwd worden.

Over het Achtervoegfel em / of bij verkorting m.

§ 28.

Dit achtervoegfel komt op ver na zoo veel niet voor, als die van *el* en *er* / en is ook fons moeilijk van het vroeger woord, waaraan het gehecht is, te onderkennen. Meest krimpt het tot *m* in, en fchijnt dan voor min fcherpziende oogen tot het ftamwoord, of zoogenaamd ftamwoord-zelf te behooren. Wie zou b. v. zeggen, dat *arm*,

galM, *bloem*, *form*, *worm*, *stroom*, *boom*, *halM*, *darm*, *zoom*, *scherm*, *schelm*, *helm*, *droom* en meer andere woorden vermoedelijk uit *arr-EM*, *storr-EM*, *worr-EM*, *stroc-EM*, *gall-EM*, *hall-EM*, *darr-EM*, *boo-EM*, *zoo-EM*, *schell-EM*, *scherr-EM*, *hell-EM*, *droo-EM* zijn samengetrokken, fchoon men naar de beteekenis van sommige dier woorden slechts raden kan? Enkele der opgenoemden laten zich evenwel vrij duidelijk verklaren. *GalM* b. v. komt van het uit de Duitsche talen bewijsbaar *ist gal/ gal/ gegallen/* dat klinken beteekent, en waarvan wij nog het werkwoord *gillen* en het substantief *gaal* in *nachtegaal*, d. i. *nachtgalmer*, hebben. Zie hier boven bl. 51. *GalM* is dus klinking, klank, geluidgeving, geluid. Zoo spruit *walM* op dezelfde wijze van het verouderde ongelijkvloeiend werkwoord *wal-ien* of *wellen/ wal/ gewollen/* waarvoor wij thans *wellen*, d. i. opborrelen, *welde*, *geweld*, zeggen, en *walM* is dus een opwellende damp, wien wij ook wel, met voorgevoegde *k/ kwalM* (in 't Hoogduitsch *qualm*) noemen. *Bloem* is van *bloeien*. *Worm* stamt van *warren*, *verwarren*, dat vroeger ongelijkvloeiend *warren* of *warren/ war/ geworren* luidde, en door-éénwarren en draaijen beteekende, zoodat een *worm* dus naar zijne draaijende en wriemelende beweging genoemd schijnt. Maar wie zegt ons, wat *boo-EM*, *stroc-EM* enz. (*stroom*, *boom*) is? De Heer BILDERDIJK moge zulke woorden stout weg uitleggen, wij bewonderen zijn vernuft, maar vragen naar het bewijs. En evenwel, de jongste geleerden, zoo als GRIMM, welke diergelijke woorden, *door alle Duitsche talen heen*, van eeuw tot eeuw, nagegaan hebben, meenen duidelijk te zien, dat men ze niet kan houden voor regtstreeks uit den stam van een ongelijkvloeiend werkwoord, zonder toevoeging van een achtervoegsel, gevormd, zoo als b. v. het substantief

een vond van *ik vond* van **uinden** / *een voer* van *ik voer* van **uaren** / (zie bl. 40) maar dat het wel degelijk woorden zijn, door middel van het Achtervoegfel **em** afgeleid. Intusschen kunnen wij bij dit moeilijk punt in een geschrift, dat slechts over het klare en duidelijke der Woordafleiding loopt, niet stil staan.

*Kracht en beteekenis van het Achtervoegfel
em of m.*

Weinig valt er van te zeggen, dan dat door **em** meest Substantieven afgeleid worden, die hoofdzakelijk eene zekere werking of handeling, of wel het gewrocht hiervan schijnen aan te duiden. Uit dien hoofde laten de Substantieven op **em** zich dikwerf door woorden, met het Achtervoegfel **ing** gevormd, meer of min omschrijven. *Galm* b. v. door *galming*, *walm* door *welling*, *opwelling* enz. Het zijn vooral, zeg ik, Substantieven, die door **em** ontstaan. Hier en daar slechts vertoont zich een Adjectief, dat aan hetzelfde zijn aanzijn te danken heeft; b. v. *arm*, *warm*, *vroom*, *kalm* (welk laatste eigenlijk zoo veel als *kil*, *koel*, *koud*, in 't Hoogduitsch *kalt*, is) zijn zamentrekkingen, zoo 't schijnt uit *arr-em*, *warr-em* enz., daar men ten minste vele van die woorden in oud-Duitsche tongvallen tweetergpegig aantreft.

Oorsprong van het Achtervoegfel em of m.

Deze is nog duister, als die van **el** en **er**. Onze beroemde BILDERDIJK houdt **em** voor eene veranderde uitspraak van het Achtervoegfel **ing** / over welk **ing** hier onder nader. Wij laten het gegronde of ongegronde van deze stelling (die wij echter als niet veel meer

dan eene gisfing befchouwen) daar. Zeker is het, dat het Achtervoegfel **rm** of **m** in alle Duitsche talen, van de vroegste tijden aan, voorkomt, nu onder de gedaante van *am*, dan van *um*, ook wel van *amo*, *umo*, maar zeer dikwerf geheel tot **m** ingekrompen.

Voor het overige telen de verschillende, 't zij ware, 't zij gegiste Afleidingen op **rm** weér vele nieuwe Werkwoorden, of ten minste, zij hangen daarmede te zamen. Uit *warm* b. v., uit *boom*, *froom*, *toom*, *bloem*, *adem*, *bezem* enz. ontstaan de Verba *warmen*, *verwarmen*, *boomen*, *froomen*, *toomen*, *bloemen*, *verbloemen*, *ademen* enz.

Over het Achtervoegfel fem.

§ 29.

Dit Achtervoegfel maakt eene bijfoort van **rm** uit, gelijk **ster** van **er**, **fel** van **ei**. Het heeft intuschen een veel duidelijker voorkomen, dan **rm** / en groeit zoo oogbedriegend niet met de woorden, waaraan het gehecht wordt, te zamen, als wij zagen, dat zulks in die op **rm** vaak plaats heeft. *Bloisem* of *bloesem* ziet elk duidelijk, dat uit *bloei* en **fem** / gelijk *bloisem* uit *bloei* en **fel** / gesproten is. *Deesem*, zoo veel als eene uitdijende of uitdijgende stof, van het oude *dijen* of *dijgen* / *deeg* / *gedegen* / is niets anders dan *deegsem*, gelijk de woorden *deeg*, *deegsem* of *deesem* ook wel door elkander gebruikt worden. Zoo is *bliksem* uit *een blik*, in den zin van een' flikkerenden lichtstraal, en uit **fem** gevormd. Zie hier boven bl. 36. Wij treffen dit niet veel gebruikte Achtervoegfel slechts in Zelfstandige Naamwoorden bij ons aan, die dan over het algemeen van het mannelijk geslacht zijn.

Beteekenis en kracht van sem.

't Schijnt, zou men zeggen, het begrip van een' werker mede te brengen. *BlikSEM* is de stralende, schitterende, *deesEM* de dijende, uitdijende, uitzetende, *bloesEM* de bloeiende. Evenwel, men moet hier niet te veel op drukken.

Oorsprong van sem.

Dit Achtervoegfel schijnt, als *sel* / eigenlijk tweevoudig te zijn, zoodat men het moet splitsen in *f-em*. *BlikSEM* zou dus, ontleed wordende, zijn *blik-s-EM*. Over het Achtervoegfel § hier onder. Hoe men in de taal aan die klanken gekomen zij, ligt, wat men er ook naar rade, nog tamelijk in het duister. Vergelijk het gezegde, bl. 74 hier boven, over *el*. *Sem* is eeuwenoud.

Over het Achtervoegfel en.

§ 30.

Dit Achtervoegfel, 't welk men vooral niet met het Buigingsdeel *en* verwarren moet, (zie bl. 13) is een van de meest voorkomende in onze taal. Wij voegen het achter verschillende taaldeelen, en vormen er Substantieven, Adjectieven, Praepositiën, Adverbiën en Conjunctiën mede, om van de Werkwoorden niet te spreken, die er, 't zij onmiddellijk, 't zij middellijk, door afgeleid worden.

Zoo komt van *ik maal*, thans in het Imperfect *ik maalde*, maar oudtijds *ik moel* hebbende, het Zelfftandig Naamwoord *moelEN* of *molEN*, d. i. werktuig, waar men mede maalt. Van *wegen* (d. i. bewegen) *waag* / *gewagen* stamt *wagEN*, d. i. werktuig, om zich mede voort te bewegen.

Van *ist lieg/ loog/ gelogen*, stamt *logen* of *leugen*. Van het oude *hug*, d. i. *ziel*, *zin*, *gemoed*, 't welk wij nog overig hebben in de spreekwijze *tegen heug* en *meug*, d. i. tegen onzen zin en vermogen, komt *geheugen*. Deze en vele andere woorden, door *en* afgeleid, laten zich duidelijk genoeg verklaren. Honderden zijn er echter, naar wier oorsprong slechts met meerder of minder zekerheid te gisfen valt, b. v. *haven*, *seven*, *wapen*, *regen*, *teeken*, *laken*, *baken*, *koren*, *garen*, enz.

In sommige, met *en* afgeleide Substantieven verkrimpt *en* tot *n*; b. v. in *doorn*, (Hoogduitsch *dorn*) welk *doorn* van het verouderd werkwoord *teren/ toz/ getoren*, d. i. scheuren, steken, komt, en nog met ons *tornen*, *lostornen* of *lostarnen*, d. i. openhalen, openfcheuren, samenhangt. Zoo ook in *hoorn*, *toorn*, (Hoogd. *zorn*) vertoorntheid, welk *toorn* insgelijks door dat oude werkwoord *teren/ ist toz* schijnt verklaard te kunnen worden, en oorspronkelijk eene geprikkelde, geraakte, als opengescheurde gesteldheid der ziel aan te duiden schijnt. In onze zustertaal, het Hoogduitsch, heeft die verkrimping van *en* tot *n* nog veel meer plaats, dan in de onze. Ons *garen*, *koren*, *horen* enz. luidt bij de Hoogduitschers *garn*, *korn*, *horn* enz.

Als voorbeelden van Bijvoegelijke Naamwoorden, door middel van *en* ontstaan, kan men aanvoeren *eigen*, van een oud werkwoord afstammend, dat hebben, bezitten beteekent. *Eigen* drukt dus bezit uit. Mijn *eigen* goed is het goed, dat *ik heb*, bezit. Van daar verder weêr *eigendom*. — Voorts *dronken* van *ist drinik/ dzonik/* en dat dus te veel gedronken hebbende aanduidt. *Open*, vermoedelijk van het voorzetsel *op*, gelijk men zoo wel nog zegt: doe *op*, als doe *open* de deur. Verder *effen* of *even* enz.

Vooral echter ontstaan door **en** vele Adjectieven, afgeleid van Substantieven, welke eene stof beteekenen. Zoo komt van *tin*, *zilver*, *koper*, *ijzer*, *marmor*, *steen*, *hout* enz. **tinnen**, **zilveren**, **koperen**, **ijzeren**, **marmoren**, **steen**, **houten**, waarvan men nooit de **n** weg mag laten, zoo' als sommigen wel eens verkeerdelijk doen. Want *ijzene*, *zilver* te schrijven is even ongerijmd, als *verheve* in plaats van *verheven*, *ope* voor *open*, *eige* voor *eigen*.

Boven (in 't Hoogduitsch *oben*) is eene met **en** afgeleide Praepositie, vermoedelijk uit een vroeger, met het Voorvoegfeltje **he** gevormd *be-oven* zamengetrokken, en van *op* afftammend. Zoo is **binnen** *be-innen*, van *in*. Zie over het Voorvoegfel **he** hier onder. De Voorzetsfels *tegen*, *jegen* of *jegens* zijn ook door **en** gevormd.

Gaarn, *gaarne* of *garene*, is een door middel van **en** afgeleid Bijwoord of Adverbium. Het komt van het werkwoord *geeren*, *begeeren*, oudtijds in den Voorleden Tijd *ik gar* / thans *ik geerde*, of 't gebruikelijker *begeerde* hebbende. Zie bl. 48. **Gaarn** iets doen is iets doen, waar men begeerte en lust toe gevoelt. In het Duitsch der vierde eeuw heeft men het Bijvoegelijk Naamwoord *gairns* voor *begeerig*.

Ondertuschen is een zamengefteld afgeleid Koppelwoord of Conjunctie. **Tuschen** (in 't Hoogduitsch *zwischen*) komt van *twee*, (in 't Hoogduitsch *zwei*, oudtijds *zwie*) en drukt het denkbeeld van splitting tuschen twee zaken uit. Als ik zeg: ik plaats mij *tuschen* de deur en het venster, geef ik daardoor te kennen, dat ik mij die beide voorwerpen als door mijne plaatsing van elkander en in twee gefcheiden voorftel. **Ondertuschen** beteekent dus letterlijk het zijn van iets, gedurende dat twee dingen van elkaâr zijn afgezonderd. B. v. „A is rijk,

ondertusfchen of *intusfchen* moet ik u zeggen, dat hij gierig is." Hier wordt het begrip *rijk* op den perfoon A toegepast, maar de aanduiding der daardoor veroorzaakte verbinding van die twee denkbeelden wordt weêr in zoo ver gefcheiden, in tweën gedeeld, als ik tusfchen die denkbeelden de voorftelling voeg: A is gierig. Voor dat *ondertusfchen*, *intusfchen*, *tusfchenbeide* gebruiken wij ook wel *onderwijl*, dat is, *onder die wijle tijds*. „A is rijk, *onderwijl* is hij gierig,” beteekent letterlijk: „A is rijk, maar gedurende den tijd, dat ik u dit zeg, moet ik er bijvoegen: hij is gierig,” of liever: „A is rijk, maar in dezelfde wijle tijds, maar te zelfder tijd, maar tevens, (dat is, *te even*) maar te gelijk, maar daarbij, dat hij rijk is, is hij ook gierig.” Zoo ziet men, dat er in al dergelijke woorden een verftandige zin ligt opgefloten, en dat ze niet louter ijdele klanken zijn.

Kracht en beteekenis van dit Achtervoegfel en.

Deze beteekenis is niet wel tot een' algemeenen regel te brengen, ten minfte niet wat de Subftantieven aangaat. In fommige Subftantieven op *en*/ zou men zeggen, ligt weêr het denkbeeld of van werker of van werktuig opgefloten. *MolEN* is het werktuig, dat maalt, *doorn* het voorwerp, dat fcheurt of fteekt. Zeer vele Adjectieven op *en* drukken het begrip uit *van te beftaan*, of *te behooren* tot de zaak, door het woord uitgedrukt, achter hetwelk *en* gevoegd is. *Gouden* is tot goud behoorend, of uit goud beftaande. Zoo *tinnen*, *zilveren* enz.

Oorsprong van en of n.

Deze is ook al even onzeker, als die van *el*/ *er*/ *en*/ en verfhuilt zich in den nacht der eeuwen.

Is **en** in den aanvang der taal een woord op zich-zelf geweest? Wie zal dit zeggen? — Voor zoo ver het in fommige Adjectieven de stof van iets uitdrukt, of liever het uit die stof bestaande of gemaakte, zou men met **TEN KATE** verleid kunnen worden, om het voor den tweeden naamval der Substantieven, waarvan die Bijvoegelijke Naamwoorden afdalen, te houden, zoodat dus **gouden** zoo veel zou zijn, als *wat* **DES gouds** of **DES gouden** is. Zeker ligt in het Adjectief **gouden** die beteekenis des Genitiefs opgesloten, en het Fransch, dat het Achtervoegfel **en** niet vertalen kan, moet dus ook alle dergelijke Adjectieven omschrijven door *van goud*, *van zilver*, *van koper* enz. — b. v. *un chaudron DE CUIVRE*, (een **koperEN** ketel) *une table DE BOIS*, (eene *houten* tafel). Is nu echter de tweede naamval op **EN** uit het Achtervoegfel **en**/ of dit laatste uit den tweeden naamval ontstaan, en wat is dit **en** eigenlijk dan nog? Wij zullen ons hier in dat spitsvondig onderwerp niet verdiepen. Genoeg, het Achtervoegfel **en** is van de vroegste tijden aan in alle Duitsche talen en tongvallen te huis; — volgens GRIMM, nu eens *an*, *ana*, *ani*, *anu*, dan *in*, *ina*, *ini*, zeer enkel ook *un*, *unna*, soms *ein*, luidend, en niet zelden tot *n*, *na* enz. verkrimpend.

Met **en** worden ook vele Werkwoorden gevormd, 't zij men die als kinderen, of als broeders van de Substantieven, Adjectieven enz. op **en** gelieve te beschouwen. Vergelijk bl. 68.

Zoo spruiten *van* of *met* de woorden **open**, **even**, **wapen**, **toorn**, **teeken**, **regen**, **logen**, (dat oorspronkelijk *ontkenning* beteekent) enz. de Verba *openen*, *evenen*, *wapenen*, *toornen*, *teekenen*, *regenen*, *loochenen*, die allen dan ook, ten blijke van hunne later afstamming, gelijkvloeiend van conjugatie zijn. Vergelijk bladz. 32.

Over de latere afleidingen van woorden, die door en gevormd zijn, spreken wij in het vervolg. Van *dronken* komt b. v. weêr *dronkenschap*.

Over het Achtervoegfel ig/ (bij verkorting soms mischien g of h.)

§ 31.

Dit Achtervoegfel is een van de meest voorkomende in onze en de overige Duitfche talen. Het wordt en achter zoogenaamde flamwoorden, en achter afleidfels van verfchillenden aard geplaatst, en doet dan Bijvoegelijke Naamwoorden, mitsgaders daarmede zamenhangende, of wil men, daarvan afftammende Werkwoorden ontftaan. Zoo komt van *bloed bloedig*, van *goed goedig*, van *haast haastig*, van *ik geer*, *begeer*, *geerig* of *gierig*, van *man menig*, (in 't Hoogduitsch *mannig*, bij zamentrekking *manch*) en dus zoo veel als *veel mannen* beteekenend, van *moed moedig*, van *water waterig*, van *gunst*, *gunstig*, van *zwavel zwavelig* enz. Men ziet, dat verfcheiden van deze woorden eene dubbelde afleiding vertoonen; *waterig* b. v. van *water*, en dit laafte van *wat*, d. i. nat, vochtig flammend, is, ontleed zijnde, *wat-er-ig*. *Gunstig* van *ik gun*, is *gun-st-ig*. Bij fommige afleidingen door *ig* moet men zich een denkbeeldig werkwoord of fubstantief denken, dat dezelve voorafgegaan is. Van *wind* komt b. v. *windig*, maar van het denkbeeldige werkwoord *winderen*, of van een Substantief *winder*, die van *wind* zouden kunnen ontftaan, ftamt *winderig*, in den zin van wind makend. Zoo *flaperig* van *ik flaper*, en dat van *flaap*, welk *flaperen* evenwel niet bij ons, maar wel bij de Hoogduitschers in hun *schlâfern*, *einschlâfern* werkelijk in gebruik is. Men gevoelt echter, dat bij het vormen van *flaperig* zulk

een werkwoord *ik flaper*, of wel het substantief *een flaper* onzen voorvaderen voor den geest moet hebben gezweefd.

Wie ziet voorts niet, dat het Achtervoegfel *ig* zich meestal duidelijk van het woord, waarmede het vereenigd wordt, laat afscheiden, en niet, zoo als b. v. *em* / geheel met hetzelfde ineengroeit?

In *honiG* hebben wij een Substantief met *ig*. Andere herinner ik mij zoo fchielijk niet, want in Substantieven gaat *ig* bij ons meest in het Achtervoegfel *ing* over. Over dit laatste in het vervolg nader. De Hoogduitschers gebruiken echter dikwerf *ig* ook tot het vormen van Substantieven, b. v. *könig*, *essig* (koning, azijn of edik) enz.

Beteekenis en kracht van ig.

Wij scheppen, zoo als wij zeiden, met dit Achtervoegfel Adjectieven, door welke meestal eene hebbing, bezitting, of overhelling van, of tot de zaak of handeling wordt uitgedrukt, die in het woord, waaraan *ig* gehecht wordt, ligt opgefloten. Zoo is *haastig*, *bloedig*, haast, bloed hebbende, of in zich bevattende. *Waterig* is tot het wezen van water neigend, vele waterdeelen bezittende. Schoon dus de Bijvoegelijke Naamwoorden op *ig* in beteekenis eenigzins met Deelwoorden overeenkomen, is er echter dit verschil, dat het Deelwoord meer de onmiddellijke werking-zelve, het Adjectief het hebben van, of wel de geneigdheid, of den aanleg tot die werking aanduidt. Een *haastend* mensch is, die op het oogenblik-zelf aan het haasten is. *Haastig* integendeel is iemand, die er den aard, de eigenschap, de neiging toe bezit, overvloed van heeft, die dus haasten kan, of gehaast heeft, of haasten zal, al haast hij *nu* ook niet. Men wil dus te regt tegenwoordig in den stijl onderscheid gemaakt hebben tusfchen *levend*

en *levendIG*. *Levend* is een mensch in leven, *levendIG* een mensch, vol eigenschappen, die het leven kenmerken. *Levend* staat tegen *dood*, *levendIG* tegen *doodsCH* (dat des noods ook door *doodIG* had kunnen uitgedrukt worden) over; b. v. eene *levendige*, eene *doodsche* straat. — Soms tijds echter vloeit de beteekenis van dergelijke Adjectieven op *ig* met die van de Deelwoorden of Participiën bijna ineen.

Ig zegt bij wijlen hetzelfde, als het van *ig* afgeleide Achtervoegfel *achtig*. Vergelijk b. v. *bedrijvig* en *bedrijfachtig*, *schreeuwrig* en *schreeuwachtig*. *Ig* is ook soms éénbeteekenend met het Achtervoegfel *sch* / waarover straks nader.

De veelvuldige Verba, die met of van de Adjectieven op *ig* geboren worden, b. v. *eindigen*, *vereenigen*, *vervaardigen*, *overhandigen*, *behartigen*, *bekrachtigen*, *kruisigen*, *bemoedigen*, *steenigen*, *beschuldigen* enz., drukken meestal het voortbrengen of maken van de eigenschap uit, in het Adjectief opgefloten. *Vereenigen*, *eindigen*, *krachtigen*, *moedigen* is *eenig*, *eindig*, *krachtig*, *moedig* maken. *Vernietigen* is nietig of te niet maken, hetzelfde dus als *vernielen*, welk *vernielen* uit *vernietelen* (tot *niet* doen keeren) schijnt zamengetrokken. *Steenigen*, *kruisigen* drukken uit met steenen op iets of iemand werpen, iemand of iets aan een kruis hechten.

Oorsprong van het Achtervoegfel ig.

Dit Achtervoegfel behoort in 't algemeen tot de Achtervoegfelen met *g* of *h* gevormd, die zich van de oudste tijden aan in de Duitsche talen voordoen, nu eens met eene voorgevoegde vokaal *ak*, *ik*, *uk*, *ag*, *ug*, *eig* enz. luidend, dan zonder voorgevoegde vokaal zich vertoonend. Of ons *ig* met een oud Duitsch werkwoord, dat *hebben*

beteekent, en waarvan wij nog ons Adjectief *eigen* bezitten, afstamme, valt moeilijk te zeggen, en in dit eenvoudig geschrift niet te onderzoeken. GRIMM twijfelt. Zoo behoort insgelijks tot de diepere woordvorfching de vraag: of men niet vele Substantieven, op *g* of *k* bij ons eindigende, als oorspronkelijke Adjectieven op *ig* te beschouwen hebben. Men kan vragen b. v., of *zorg* niet ontstaan zij uit *zorrig* van een vermoedelijk Substantief *zor* of *zeer*, in den zin van pijn, ongemak, of *buijk* niet zoo veel als *bo-ig* zij, en omfluiting beteekene. Onze geleerde en in weêrwil zijner magtspreuken en grillen groote BILDERDIJK drijft, naar gewoonte, dit gevoelen meer, dan dat hij het bewijst, en maakt er zich dikwerf zijne Woordafleidkunde wat al te gemakkelijk mede. Intuschen schijnt ook de beroemde GRIMM sommige Substantieven op *g* voor zamenge trokken, of ten minste als door *g* afgeleid te houden. In het oog loopend is de overeenkomst, die men tusfchen het Achtervoegfel *ig*/ en tusfchen deze en gene Achtervoegfels in de Griekfche en Latijnfche talen aantreft. Met dergelijke geleerdheid hebben wij echter in dit eenvoudig geschrift niets te maken.

*Over het Achtervoegfel utu / bij verkorting we / we
of f / of misfchien g.*

§ 32.

Dit Achtervoegfel komt maar in weinig woorden bij ons voor, die deels Substantieven, deels Adjectieven zijn. Zoo zien wij het in *schaduw*, vroeger *schade*, (in 't Hoogduitsch *schattEN*) in *geluw*, de geelziekte, van *geel*, in *zaluw*, d. i. vuil-geel, tanig, in 't weinig bekende *meluw*, (van *meel*) welk *meluw*

een houtwormpje beteekent, dat het hout doet vermelen en vermolmen, — in *yaluw*, 't zelfde als *yaal*, in *zwaluw*, in *maluw* (bekende bloem, op zijn Latijnsch *malva* geheeten) in *weduw*, vermoedelijk van Latijnschen oorsprong, in *zenuw* van *zeen*, *zene*, dat de Hoogduitschers, die 't *sehne* schrijven, nog voor ons *zenuw* bezigen, en in enkele andere.

Somtijds verkrimpt *uu* tot eene bloote *u* met uitwerping der voorgevoegde vokaal. Zoo schijnt *murw* voor *murruw* te staan, *verw* voor *verruw* of *verrew*. Dit woord *verw* wordt ook wel *verve* of *verf* geschreven.

Kracht en beteekenis van uu.

Men kan er niet veel meer van zeggen, dan dat het Substantieven helpt vormen, die eene eigenschap of hoedanigheid als zelfstandigheid uitdrukken. *Geluw* is de geelte, *schaduw* het schaadw gevende. Het verouderd Adjectief *yaluw* drukt niet meer uit dan wat *yaal* doet, gelijk *geluw* ook wel voor het Adjectief *geel* genomen werd.

Oorsprong van uu.

Deze is nog vrij duister, wat ook de Heer BILDERDIJK tot verklaring aanvoere. Men moet dit Achtervoegfel brengen tot die algemeene klasse van afleidingsmiddelen in de Duitsche talen, die door *v* en *w* worden gevormd, bij welke letters nu eens eene vokaal vóór, dan achter, en nu eens *a*, dan *e*, dan *i*, dan *o* geplaatst worden, terwijl somtijds de *v* of *w* alleen wordt aangetroffen, ja in vele woorden geheel verwisfelt. — Onze zuster, het Hoogduitsch, kent tegenwoordig geen *uu*, ja niet eens eene *v*, *w*, of *f* op het einde van die woorden,

waarin wij die letteren bezigen. *Zwaluw* (misfchien met *zwaaijen* zamenhangend en de snelzwaaiende vlugt diens vogels uitdrukkende) luidt in het Hoogduitsch *schwabe*, *geluw*, d. i. geel, luidt *gelb*, *schaduw* luidt *schatten*, *valuw* *falb*. In het Engelsch, onze nicht, gaan die woorden meest op *ow* uit. *Schaduw* b. v. wordt *shadow*. Dergelijke woorden, gevormd door het Achtervoegfel *ow*, heeft men veel bij onze Britsche bureu, onder anderen ook dikwerf dan, als wij ze op **u** doen eindigen. Ons *zorg*, *murg*, *borgen*, *wilg*, *talg* enz., luidt ginds over zee *sorrow*, *marrow*, *borrow*, *willow*, *tallow*.

*Over het Achtervoegfel de / te / of bij
inkoring d / t.*

§ 33.

Wij hebben eerst onder de *zachtstaartige* of Achtervoegfelen der eerste klasfe (zie bl. 61) diegene beschouwd, welke zich bij ons met de vokaal vóór den medeklinker vertoonen, en een paar andere, die daarmede in verband staan. Nu zullen wij den aard diergene kortelijk ontwikkelen, die de vokaal achter den medeklinker hebben, en wij zullen beginnen met **de /** ook **te /** of zonder vokaal **d / t** luidend.

Door dat, of door deze Achtervoegfels, welke wij achter Werkwoorden en Adjectieven plaatsen, vormen wij Substantieven. Van *lief* komt *liefde*, van *groot* *grootte*, van *vro* of *vroog*, blijde betekenend, oudtijds bij ons en nog bij de Hoogduitschers in hun woord *froh* (d. i. vrolijk) gebruikelijk, stamt *vroogde* of *vreugde*. Van *ik dijg*, in het imperfect *ik deeg*, of *doog*, d. i. ik zet uit, ik ben in gezonden toestand, komt *doogde*, nu met eene andere

uitspraak *deugDE*, bij verkorting *deugd*, welk woord oorspronkelijk een uitgedegen, deugenden, gezonden toestand der ziel aanduidt (*). Van *dik*, dat insgelijks van het oude *dijgen* of *digen* / *ik* *deeg* / *gedegen* / d. i. uitzetten, zwellen komt, stamt *dikte*. Van *giben* / nu *geben*, *gifTE*; van *ik* *draag* / *dragT*, d. i. hetgeen men draagt; van *ik* *vlieg* / *vlieg* komt *vlug* en daarvan *vlugT*; van *ik* *kloef* / *kloof* komt *kloof*, in den zin van hetgeen het geklovene in iets uitmaakt, en van dat *kloof* weer *kloofT* of *kluft*, welk *kluft* in het Hoogduitsch hetzelfde als ons Substantief *kloof* beteekent, en bij ons in verschillende zin voor een afgescheiden, afgespleten deel van iets genomen wordt. *Schrift* van *ik* *schrijf* / *ik* *schreef* / *drift* van *ik* *drijf* / *dreef* / en dus *drijving*, gejaagdheid der ziel beteekenend, *graft* van *ik* *graaf* / *ik* *groef* / *vaart* van *ik* *baar* / *voer* / *togt* van *ik* *tijg* / *toog* zijn allen op dezelfde wijze ontstaan.

*Beteekenis en kracht van dit Achtervoegsel, of
van deze Achtervoegfels.*

Wij vormen er Substantieven mede, die niet zelden meer eene onstoffelijke, onzinnelijke, dan zinnelijke, stoffelijke, ligchamelijke geaardheid, werking, toestand enz. uitdrukken. *VreugDE* is de verheuging der ziel, *liefDE*, het lieven, als daad of handeling

(*) De verwisfeling van *o* met *eu* is in onze taal zeer gewoon, b. v. *mogen* en *meugen*, *logen* en *leugen*, *toog* en *teug*, *vlogel* en *vleugel* zijn even zeer bekend. En zoo in de volkstaal *zeun* voor *zoon*, *Teunis* voor *Tonis* (van *Anthony*) *keuning* en *koning* enz. Hij *doogt* niet, voor hij *deugt* niet, kan men ook nog op vele plaatsen hooren. Dat *deugd* dus voor *doogd* staat, en van *dijgen*, (thans *dijen*, *gedijen*) komt, zal duidelijk genoeg zijn. 't Is, zoo als ik

verperfoonlijkt, *droogTE* het droogzijn, als zelfftandigheid gedacht. Kortom, deze Subftantieven zijn dikwerf zoodanig, als men gewoon is afgetrokkene of abstracte te heeten. Met allen is dit evenwel niet het geval, vooral niet met hen, die zich bloot met **t** of **û** vertoonen. Voorts helpt **te** bij ons zoogenaamde collectieve Zelfftandige Naamwoorden vormen, als daar zijn *gevogelTE*, *gebloemTE* enz., dat is vogelen, bloemen, collectief of verzameld gedacht.

Oorsprong van deze Achtervoegfels.

Zij behooren tot de algemeene klasfe dier Achtervoegfelen in de Duitsche talen, die uit **û** of **t** bestaan, maar schijnen voor het overige bij ons in vele woorden niets dan een Buigingsdeel van Adjectieven met voorvoeging van de letter *d* of *t* te zijn. Namelijk van de Adjectieven *lief lieve*, *warm warme*, *groot groote*, *klein kleine*, *dik dikke*, *dun dunne*, enz. schijnt men de Substantieven *de lieve*, *de warme*, *de groote*, *de kleine*, *de dikke*, *de dunne* gemaakt, en die naderhand, met inlasfching der *d* of *t*, als *liefDE*, *warmTE*, *grootTE*, *kleinte* enz. uitgesproken te hebben. Het bewijs hiervoor is, dat men *dikte*, *liefDE* enz. oudtjts bij onze Nederlandfche fchrijvers altijd *de dikke*, *de lieve* gefchreven vindt, voorts dat wij nog de *kouDE*, en niet de *koudTE* zeggen, en eindelijk dat de Hoogduitschers al dergelijke woorden zonder *d* of *t* gebruiken, b. v. *die Liebe*, *die Dicke*, *die Dünne*, *die Wärme* enz. Op verre

zeide, eigenlijk een wel gedijende, gezonde toefland van de eene of andere zaak. Daarom fpreekt men nog b. v. van de *deugd* van hout, fteen enz.; b. v. dat hout is niet *deugdzzaam*, *deugt* niet. Ons adjectief *degelijk*, b. v. een *degelijk* man, hangt hier ook meê zamen.

na kunnen echter alle Afleidfels door **de** of **te** gevormd, bij ons zoo niet uitgelegd worden, en **de** of **te** is foms even duister van oorsprong, als **el/er/em** enz. Des beroemden **BILDERDIJKS** uitleggingen er van zijn niet veel meer dan aardige vernuftsfpelingen.

*Over het Achtervoegfel **ke** / **ken** / **kenġ** /
of **je** / **jen** / **jenġ**.*

Wij plaatfen die achter Substantieven en Adjectieven, en vormen er dan Substantieven of Adverbiën, beiden met eene verkleinende beteekenis, door. Van *boek, ſchaap, paard, aap*, enz. komt *boekje, ſchaapke* of *ſchaapje, paardje, aapje*. Van *zoet* ſtamt *zoetkens, zoetjes*, of *zoetjens*. Zeer dikwerf wordt er nog eene **ġ** voor **ke** gevoegd, om de uitſpraak wat gemakkelijker te maken, terwijl vóór **je** om dezelfde reden wel eens eene **t** geplaatst, en daarenboven foms het woord verlengd wordt. — B. v. van *jonge* komt dus *jongske, jongetje*, van *boek* *boekske* of *boeksen*, van *zee, ei*, *zeetje, eitje*, van *ſchel, bel*, *ſchelletje, belletje*, van *zak* *zakske zaksken*.

*Beteekenis en kracht van die Achtervoegfels
ke / **je** enz.*

Zij vormen, als gezegd, bij ons Verkleinwoorden of Diminutieven, die dan of het denkbeeld van iets kleins, of van iets zachts, liefs, vleijends uitdrukken. Voorheen bezigden wij daartoe ook het Achtervoegfel **lijn** / en zeiden *Prinselijn, Slotelijn, nimfelijn* voor *Prinsje, Slootje, nimfje* enz. Thans komt dit Achtervoegfel **lijn** nog maar bij wijlen in *maagdelijn* van *maagd*, en in *oogelijn*

van *oog* voor, maar bloeit nog wakker bij de Hoogduitfchers.

Oorsprong van deze Achtervoegfelen.

Deze is grootendeels duister. *ken* vertoont zich finds lang in vele Duitfche talen, nu *chen*, dan *kin*, dan *ken*, dan *kijn*, dan *gen* of *ge* gefchreven. Zoo is ook *lijn* / dat oudtijds *lo*, *li* enz. luidde, eeuwenoud. *ge* is van later oorsprong, en bijzonder ons Nederlanderen, geloof ik, eigen. 't Is niets anders dan *ken* / *ke* of *ge* / bij verzachting en op zijn Fransch uitgefproken; want de Franschen fpreken de *g* voor de *e* bijna als *j* uit. *Schaapge* werd dus in het aan Frankrijk grenzende Braband ligt *fchaapje*, gelijk als *gij* onder 't volk bij ons *jij* luidt. In Duitschland-zelf echter fpreekt men op vele plaatfen de Hoogduitfche woorden *Gott*, *gut*, *ganz* enz. als *jot*, *jut*, *janz* uit, zoo als men b. v. te *Berlijn* het onder 't gemeen hooren kan.

Daar dus het onderzoek naar den oorsprong van *ke* en *lijn* / door fommigen als afzonderlijke woorden, door anderen (gelijk door onzen vermaarden BILDERDIJK) als vormingen van Deelwoorden of Participiën, nog weër door anderen als beteekenlooze vleiklanken befchouwd, geheel in het gebied der gisfende Woordafleidkunde ligt, (vergelijk § 13) zullen wij er ons hier niet langer bij ophouden.

*Over het Achtervoegfel *te* / of ingekort *g*.*

§ 34.

Een, op bl. 61 onder *te* genoemd, daarvan echter te onderscheiden, maar, voor zoo ver het niet bloot gegist wordt, niet veelvuldig voorkomend Achtervoegfel, dienende om Substantieven te vormen. Wij

treffen het b. v. aan in *spies*, *spits*, van een te vermoeden werkwoord *spieën*, nu *spitsen*, dat scherp, puntig maken, en voorts steken beteekent. In al dergelijke woorden toch, waartoe ook *pin* (b. v. een ijzeren *pin*) behoort, schijnt een zekere grondklank, die men *pi*, *spi*, zou kunnen heeten, te liggen, waardoor het denkbeeld van fijnheid, puntigheid, spitsheid wordt uitgedrukt, en die in zoo ver met den aard der begrippen, door de woorden, waarin die grondklank voorkomt, uitgedrukt, overeenkomstig zou kunnen heeten, als de *i* de fijnste, dunste, scherpstklinkende van alle vokalen is, en bij het geluid *pi*, *spi* de lippen zich het meest spitsen moeten. Vergelijk echter het gezegde over zulke grondklanken in § 14.

Met *se* of *f* wordt ook afgeleid *flonds* of *fons*, in de beteekenis van een flordig, haveloos vrouwsperfoon of sloerie. Dit *fons* schijnt te stammen van het ongelijkvloeiend Werkwoord *ist flind* / *flond* / dat is, *verflind*, *verflodder*, doe verdwijnen. Zoo heeft men ook *fets*, hetzelfde als *fet*, van *ist flect* / en even zulk een haveloos, met gefleten kleederen omlopend, en wat wij dus noemen *fleetsch* wijf aanduidend. Van 's gelijken *flits*, dat is *split*, *splitting* van *ist splijt* / *ist spleet*. Al verder *bots* (van 't oude *batten* of *botten*, d. i. slaan, stooten, waarvan de Franschen nog hun werkwoord *battre* hebben. Voorts *Loods*, dat is *LoodsER*, en dus eigenlijk iemand, die met het lood, peillood of diepllood de zee peilt en voor de schepen den weg aanwijst. De Franschen hebben van dat peillood *pilote* gemaakt.

Ons *gids*, *flits* (d. i. pijl) en *rots* schijnen uit het Fransche *guide*, (geleider) *flèche*, (pijl) en *roche* (rots) gevormd, of er meê zamenhangend. —

Laars, *leers* echter schijnt ook door *ſ* afgeleid, en zoo veel als *leersch*, d. i. *van leer*, *uit leder genaakt* te beteekenen.

Met de Substantieven op *ſe / ʃ /* hangen weêr verschillende Werkwoorden zamen, b. v. *ſpitſen*, *ſlonſen*, *verſlonſen*, *loodſen*, *binnenloodſen* enz.

Of voor het overige vele zoogenaamde Stamwoorden, (§ 10) met eene *ʃ* fluitend, niet als door middel van die letter reeds afgeleid moeten beſchouwd worden; b. v., of men niet de Substantieven *gans*, *vos*, *vaars*, *hals*, *vlas*, *blos* enz. te houden hebbe voor ontſtaan uit *gan-s*, *vo-s*, *vaar-s*, *hal-s*, *vla-s*, *blo-s*, behoort tot de diepere, min zekere, ten minſte in dit gefchrift niet aan te roeren Woordvorſching.

Beteekenis en kracht van ſe / ʃ.

Hiervan valt weinig te zeggen, dan dat het ook al weêr een' werker, werkſter, werking, of wel werktuig ſchijnt aan te duiden, soms meer actief, soms meer paſſief van beteekenis te zijn. Bij wijlen heeft het eene ſoort van vervrouwelijkende kracht.

Oorſprong van ſe / ʃ.

Deze verliest zich, als die van bijna alle Achtervoegfels der eerſte klafſe, in de duïſternis van het verleden. De afleidfels toch, vooral de bloot gisbare, met *ʃ* zijn eeuwen oud, en vertoonen zich in alle Duitſche talen. In ſommige andere Achtervoegfels ſchijnt *ſe / ʃ* te ſchuilen. Vergelijk het gezegde hier boven bl. 79, 83 over *ſem / ſel*. Soms ook is *ʃ* eene verkorting van *ſchj /* waarover in de volgende §.

Over het Achtervoegfel ſchj of iſchj.

§ 35.

Wij maken met hetzelfde, even als met dat van *ig /* (§ 31) over het algemeen Bijvoegelijke Naamwoor-

den, die voorts, gelijk alle onze Adjectieven, soms ook als Bijwoorden of Adverbiën gebruikt worden. Zoo komt van *dood* *doodsch*, welk woord, ware dit door het gebruik gewild, ook *doodig* zou hebben kunnen luiden. Vergelijk hier boven bl. 90. Van *ik loop* komt *loopsch*, (b. v. eene *loopsche* teef) 't zelfde schier als 't min gebruikelijk *looperig*. En zoo *boersch*, *steedsch*, *aardsch*, *hemelsch*, *linksch*, *regtsch*, *engelsch*, *Joodsch*, *Russisch*, *Gallsch* enz., in alle welke voorbeelden, zoo als men ziet, *sch* zich duidelijk en gemakkelijk van het woord, waarachter het is gevoegd, scheiden laat.

Wij hebben ook hier en daar een Substantief, dat door dit Achtervoegfel ontstaan is. Zoo stamt *mensch* door het zelve van ons *man*, dat in sommige Duitsche talen ook wel *men* luidt. *Men-sch* is dus oorspronkelijk een Adjectief, zoo als het woord *menig*, (in het Hoogduitsch *mannig*, bij zamentrekking *manch*) welk *menig* ook uit *man* spruit, insgelijks is. Houd hierbij in het oog, dat het woord *man* oudtijds zoo wel vrouw als man beteekende, en dat daarom *mensch* ook man en vrouw beide aanduidt. Van hier nog de uitdrukking *vrouw-mensch*, als bepaaldelijk eene vrouw door het woord *mensch* verstaan wordt. In ons woordje *men*, (b. v. *men* zegt) hetwelk bij verkorting voor *mannen* staat, beteekent *man* of *men* ook personen van beiderlei geslacht. *MEN* zegt is zoo veel als *de mannen of menschen* zeggen.

De Adjectieven *Engelsch*, *Fransch* en sommige andere van die soort gebruiken wij zoo ook in het Meervoud wel als Substantieven, b. v. *de Engelschen*, *de Franschen*. Ik zeg in het Meervoud; want een *Engelsch*, een *Fransch* in het Enkelvoud zeggen wij niet. Dan luidt het *Engelschman*, *Franschman*. Slechts enkel zeggen wij: *eene En-*

gelsche enz. voor eene Engelfche vrouw. De Hoogduitschers spreken van *Engellanders*, b. v. *die Engländer*, *die Franzosen*, zijnde dit laatste eene verbasterde uitspraak van het Fransche *François*, en bij ons oudtijds ook wel *Françooisen* luidend.

Beteekenis en kracht van sch.

't Vormt, als wij zeiden, meestal Adjectieven, waaraan het de beteekenis geeft van behoorende of betrekking hebbende tot de personen of zaken, uitgedrukt door de woorden, waaraan het gehecht wordt. Zoo is *aardsch*, *hemelsch* tot aarde of hemel behoorende, of er naar zweemende, er op gelijkende, b. v. een *hemelsch* gezigt. Schoon *sch* in beteekenis dikwerf met *ig* zamenstemt, gaat dit echter niet altijd door. *Sch* b. v. duidt *soms* meer de betrekking van afkomst, afstamming, landaard enz. aan, als te zien is in *Heidensch*, *Duitsch*, *Fransch*, *ig* *soms* meer iets afgetrokkenens. Met *lijk* en *achtig* komt *sch* ook wel eens wat in beteekenis overeen. *Goddelijk* b. v. staat tot *God*, als *hemelsch* tot *hemel*. In *kinderlijk* en *kindsch* heerscht nu overeenkomst, dan verschil. Bij *wijlen* schijnt met *sch* een zeker denkbeeld van verachting gepaard. *Wijfsch* b. v. van *wijf*, en in *oudwijfsch* gebruikelijk, duidt iets verachtelijks aan. Evenwel ligt dit mischien meer in het woord *wijf*, dan in het Achtervoegfel.

Oorsprong van sch.

Sch luidt in de Duitsche talen van vroeger of later tijd, *ask*, *isk*, *esk*, *sk*, *ska*, *isci*, *isca*, *eskja*, *aeska*, *isch* (welk laatste *isch* tegenwoordig in het Hoogduitsch nog altijd geldig is, en ook nog bij ons in *Russisch*, *Arabisch* enz.). *Sch* is overoud,

maar daardoor al weér duister van afkomst. Wij voeren uit dien hoofde de verschillende gisfingen over dien oorsprong niet aan. *Hemelsch* b. v. (en zóó al zulke Adjectieven op *ſch*) als ontstaan uit den tweeden naamval van het Substantief *hemel* (*de hemel, des hemels*) uit te leggen, is meer ſchijnschoon dan waar, daar die verklaring toch flecht met de oude gedaante van dit Achtervoegfel, die, met of zonder vokaal, meest *ſt* is, overeenſtemt. Die vroeger uitſpraak van *sk, ske*, in plaats van het tegenwoordige *ſch* / hebben fommige Nederlandsche tongvallen in deze en gene Substantieven nog bewaard. Zoo zegt men in Groningerland *Meesterske, Pastrooske, Schipperske, Dominéske*, d. i. *Meestersche* of *Meesterse, Pastroosche* of *Dominésche*, voor *Meestersvrouw, Dominésvrouw*, op dezelfde wijze als ook de Zweden nog *Majorska* voor *Majoórsvrouw* of *Majoorske* zeggen. En zoo hebben zij *blekerska, danserska* voor *bleekster* of *waschvrouw, danseres* enz.

De vergelijking dezer Achtervoegfelen op *ſch* met fommige Latijnsche en Grieksche uitgangen, die eene in het oog loopende overeenkomst er mede hebben, is boven de eenvoudigheid van dit gefchrift. —

Over het Achtervoegfel ſt.

§ 36.

Dit Achtervoegfel doet over het algemeen Zelfſtandige Naamwoorden of Substantieven geboren worden, en plaatst zich doorgaans achter ſtamwoorden, dat wil zeggen, die zich meer of min als zoodanig vertoonen. Zie § 10. Het Achtervoegfel *ig* b. v. zal in woorden, daardoor afgeleid, wel achter *ſt* / maar niet omgekeerd *ſt* achter *ig* komen; want dat men hier dit *ſt* niet met het Buigingsdeel *ſt* /

waarmede wij den overtreffenden trap of Superlatief uitdrukken, b. v. *klein kleinst*, *groot grootst*, moet verwarren, is uit het gezegde op bl. 13 over het onderscheid tusschen Achtervoegselen en Buigingsdeelen genoegzaam op te maken.

Door *st* dan vormen wij onder anderen *gunst* van *ik gun*, *kunst* of *konst* van *ist kan* / *ist kon* / *wij kunnen* / *komst* van *ist kom* / *winst* van *ist win* / *angst*, zamenhangend met *ang*, d. i. *eng*, en oorspronkelijk beëngdheid, beklemdheid van het gemoed beteekenend, (zoo als het Latijnsche woord *ANG-or*). — *Vangst* van *ist vang* / *oogst*, oudtijds *oegst*, d. i. *oekst*, van een oud werkwoord *oeken*, in den zin van verzamelen, vermeerderen, *dorst*, vermoedelijk van *dor*, dat is droog, en dus oorspronkelijk *dorte* of *droogte* der keel te kennen gevend, zijn allen ook door *st* gevormd. Niet echter *vorst* (koude), verbasterd uit *vrost*, welk laatste de Hoogduitschers nog gebruiken, en dat met achtervoeging der *t* van *ist hzieg* / *hzoog* komt. Men moet met dit ons *vorst* niet *Vorst* in den zin van *Prins* verwarren. Dit laatste is niets anders dan *Voorst*, d. i. *de voorste*, hij, die den voorrang boven anderen heeft. Deskundigen weten toch, dat het Latijnsche woord *Princeps*, waarvan de Franschen hun *Prince* en wij ons *Prins* hebben, letterlijk vertaald zijnde, ook *de eerste* of *voorste*, of die *de eerste plaats*, *het begin* (*principium*, in het Fransch *principe*) inneemt, beteekent.

Men ziet, dat de opgenoemde Substantieven op *st* zich nog al duidelijk laten afleiden. Van anderen, die ook met *st* gevormd schijnen, is dit moeilijker. Wat is b. v. *ernst* enz.? Zelfs is het moeilijk te bepalen, of men in sommige woorden op *st* de *g* tot het stamwoord, dan wel tot het Achtervoegfel moet brengen, en of men dus het woord als door *st* / dan wel als door *t* afgeleid

beschouwen moet. Zie § 33. De beroemde GRIMM houdt dus *dorst* niet voor bestaande uit *dor-st*, maar uit *dors-t*. En zoo *list*, *kist* enz. Wij laten deze onderscheidingen, veel te spitsvondig voor dit gefchrift, daar. Zeker is het, dat ons bovengemeld *vrost*, (koude) door letterverzetting thans bij ons *vorst* luidend, niet uit *vro-st*, maar uit *vros-t*, daar het van *връзън*/*връст* komt, te verklaren is. *Vorst* is *vros-t*, d. i. de werking van het *vriezen*.

Beteekenis en kracht van het Achtervoegsel ft.

Er ontstaan, zoo als wij zeiden, Substantieven door, waarvan dan voorts sommige Werkwoorden weer aftammen, of mede zamenhangen. Van of te gelijk met *dorst* b. v. spruit *dorsten*, *dorstte*, *gedorst*, d. i. *dorst* hebben. De gemelde Substantieven drukken meest eene werking, of wel het uitvloeisel eener werking uit. *Kunst* is *het kunnen*, *gunst* of de handeling-zelve, of wel het uitvloeisel, het gevolg van *gunnen*, *winst* hetgeen gewonnen is, *komst*, de werking of handeling van het komen, *vuist* (in het Hoogduitsch *Faust*, (niet onvermoedelijk van *vouën*, of zoo als wij nu schrijven *vouwen*, spruitend) de gevouwenheid of vouwing der hand. — Men ziet, dat zulke Substantieven op *ft* *meer of min* eene voortgelijke beteekenis hebben, als die, welke met het Achtervoegsel *ing* (waarover hier onder) gevormd worden. *Kunst*, *gunst*, *winst*, *komst*, *vuist* of *vaust* zijn eenigermate uit te leggen, als zeide men *kunning*, *gunning*, *winning*, *coming*, *vouwing*.

Oorsprong van dit Achtervoegsel ft.

Onzeker! Het vertoont zich in de Duitfche talen

van vroeger of later tijd onder de verschillende gedaante van *ast*, *ist*, *ust* enz. met foms nog eene vokaal er achter, b. v. *ast*, *asta*, maar het is, zoo als reeds gezegd is, foms moeilijk van het Afleidmiddel *t* te onderscheiden. Met fommige Achtervoegfelen in de Latijnsche taal schijnt het naauw zamen te hangen. Trouwens, alle talen van Europa zijn in de oudste tijden uit ééne bron voortgevloeid, ja ten laatste is dit mischien het geval met alle talen der wereld. Maar zulke diepe bespiegelingen behooren niet in dit geschrift. Zie bl. 23.

De Heer BILDERDIJK geeft eene verklaring van den oorsprong van *st*/ die van 's beroemden mans gewoon vernuft getuigt, maar die wij gaarne wat meer bewezen zouden zien.

§ 37.

Wij kunnen nu rekenen, dat wij de voornaamste *kennelijk zich voordoende* Achtervoegfelen der eerste klasfe, of de zoogenaamde Zachtftaartigen (vergelijk § 23) afgehandeld hebben. *And* of *ond* toch in *viJAND*, *heilAND*, *avOND*, zijn eigenlijk Buigingsdeelen van het Deelwoord en geene Achtervoegfelen. Zie hier boven § 23. Zoo is *avOND* hetzelfde als *avEND*, d. i. *de avende* of afnemende dag, van het oude werkwoord *aven*, d. i. afnemen, hetwelk van 't voorzetsfel *af* komt.

De eindingen van fommige Verba op *enen*, *elen*, *igen* b. v. *teekENEN*, *wandELEN*, *begunSTIGEN*, zijn ook al weér, wat de laatste syllabe aangaat, buigingsdeelen, en wat de eerste betreft, onder de Achtervoegfelen *en/ el/ ig* behandeld. Nog een' foortgelijken staart van werkwoorden hebben wij in *éren*, b. v. in *waardEREN*, *redENEREN*, *halvEREN*, *trotserEN* enz. Deze staart bestaat uit twee buigingsdeelen, (§ 8) namelijk uit *er* en *en*. Het eerste is bastaard-

achtig, het tweede ons gewoon Buigingsdeel *en*, dat het kenteeken der Onbepaalde Wijze onzer werkwoorden uitmaakt, als in *loopen*, *schrijven*, *zoeken* enz. Vergelijk § 8. Te weten, wij Hollanders zijn wel gewoon Fransche woorden te verhollandfchen, en b. v. van *parler*, *sommer*, *charmer*, waarin *er* het Buigdeel der Onbepaalde wijze in het Fransch is, met bijvoeging van ons Buigingsdeel *en*, de bastaardwoorden *parleren*, *sommeren*, *charmieren* te maken. Datzelfde half bastaardachtige *eren* nu hebben wij ook aan fommige echt-Hollandfche woorden gehangen, en zoo is van *waarde* *waarderen*, van *reden*, dat is spreken, en bij de Hoogduitschers in dien zin nog gebruikelijk, *redeneren*, van *trots* *trotseren*, van *half halveren* ontftaan, woorden, die thans het volle burgerregt bij ons hebben, maar die toch het teeken hunner bastaardij daarin vertoonen, dat in hen, tegen den aard onzer taal aan, de accent of klem der uitspraak op het Buigingsdeel *eren* valt, terwijl anders nooit een echt Hollandsch of Duitsch Buigingsdeel dien accent naar zich trekt. Nooit zal een Hollander *hebben* zeggen, gelijk een Franschman *avoir* zegt, maar altijd *hebben*, *loopen*, *schrijven*, *wandelen* enz.

TEN KATE spreekt nog van het Achtervoegfel *tig* en *lf* in fommige woorden, b. v. *twintig*, *dertig*, *veertig*, *elf*, *twaalf*. Deze Achtervoegfels komen maar alleen in getalnamen voor, en zijn oorspronkelijk op zich-zelf staande woorden geweest. **Tig** komt van het oude werkwoord *tigen*/*taag*/*getogen* / (bl. 41) en beteekent een' trek, haal of reeks. *Twintig* is dus twee trekken of halen, ieder van tien, *dertig*, dat is *drietig*, zijn drie zulke reekfen, *veertig*, d. i. *viertig*, (in 't Hoogduitsch *vierzig*) zijn er

vier, enz. *ELF* is samengetrokken uit *éénLIF*, *twaaLF* uit *twalIF*, d. i. *tweeLIF*. Dit *lif* komt van 't oude *liven*, waarvan wij nu nog *blijven* of *blijven* hebben, en zegt zoo veel als overblijffel. *ELF* is dus één overblijffel, *twaaLF* twee overblijffels boven de tien; met andere woorden: *ELF* is tien met ééne éénheid, *twaaLF* is tien met twee éénheden er bij. *Dertien* voorts is *drie en tien*, *veertien vier en tien* enz. Waarom heeft men echter ook niet *ééntien*, *tweéttien* in plaats van *éénLIF*, *twalIF*, of thans samengetrokken *ELF*, *twaaLF*, gezegd? Vermoedelijk duidelijkheidshalve, daar ten minste *ééntien* ligt niet voor *tien en één*, maar eenvoudig voor niets meer dan *ééne* tien zou kunnen genomen zijn.

b.) *Tweede klasfe van Achtervoegfelen, of Onzachtfaartige Achtervoegfels.*

§ 38.

Wij herhalen, dat *TEN KATE* deze Afleidlettergrenpen *Onzachtfaartig* heeft genoemd, wijl op den door hen gevormden *ftaart* van het woord de accent of nadruk van uitspraak wat meer valt, dan op de bijna geheel toonlooze Achtervoegfelen der eerste klasfe.

Er b. v. is van de eerste, *aar* van de tweede klasfe. Men vergelijkte nu *SpreKER* en *LeeraAR*; hoe veel meer doet zich de klank van dat *aar* in *leeraAR*, dan die van *er* in *SpreKER* hooren!

Tot de Achtervoegfelen der tweede klasfe behooren

aar.

aard / of *aart* / *erd* / of *ert*.

achtig en *haftig*.

ing.
 baar.
 dom.
 heid.
 tijt of tijt.
 ling.
 loog.
 nig.
 fchap.
 zaam.

Waarbij men met TEN KATE nog voegen kan halve / hande / lei / tier / vol / veft / wegen / wille / zal / fchoon deze Achtervoegfelen echter of bijna niet voorkomen, of meer als afzonderlijke woorden befchouwd moeten worden. —

Over het algemeen zijn de Achtervoegfelen der tweede klasfe veel duidelijker, dan die van de eerfte, ja, in velen kan men zien, dat het in vroeger tijd op zich-zelf fttaande woorden geweest zijn. Sommige taalkenners brengen dan ook de woorden, door verfccheiden dier Achtervoegfelen gevormd, niet tot de *Afgeleide*, maar tot de *Zamengefelde* woorden. Wij doen dit echter niet, daar toch over het algemeen deze Achtervoegfelen, fchoon zij dan ook al vroeger afzonderlijke woorden mogen zijn geweest, dit *nu* toch niet meer zijn, en daar wij de *Zamenftelling* of *Zamenkoppeling* (compositie) van woorden liefst tot de vereeniging van twee of meer, beide ook nu nog op zich-zelf gebruikt wordende woorden bepalen, b. v. tot woorden, als *raadzaal*, *vuurvlam*, *eervergeten* enz. Vergelijk hier boven bl. 58, en hetgeen wij hier onder uitvoerig over de Koppeling van woorden of *Woordkoppeling* zeggen zullen.

Over het Achtervoegfel aar.

§ 39.

Dit Achtervoegfel is gelijk aan het hier boven in § 24 behandelde **er** / schoon op verre na zoo veel niet voorkomend. Wij zien het b. v. in *LeeraAR*, *zondaAR*, *schuldenAAR*, *lasteraAR*, *woekeraAR*, *wandelaAR*, *babbelaAR*, *makelaAR*, zijnde dit laatste van het oude werkwoord *makelen*, dat is vereenigen, in orde brengen, en niet met sommigen onverftandig te verklaren, als wilde *makelaAR* zeggen: *een maak het klaar*. — *Barbaar* is geen Hollandsch woord, maar het Latijnsche *barbarus*, in het Fransch *barbare*. 't Is echter volkomen bij ons ingeburgerd. BILDERDIJK noemt de Engelfchen ergens:

Barbaren, duizendwerf barbaarscher dan barbaren.

Beteekenis en kracht van aar.

Deze is overeenkomstig met die van **er** / schoon op verre na niet zoo uitgebreid. **Aar** duidt een' mannelijken werker, soms ook een werktuig aan, zoo als dit laatste in *lesfenaAR*, d. i. leestafel. Vrouwelijke Substantieven met **aar** komen niet voor. Ook geene Bijvoegelijke Naamwoorden. Beide worden wel door **el** / **er** gevormd. Vergelijk hier boven bl. 61 en 72.

Oorsprong van aar.

Is, als die van **er** / duister. **Aar** / voor het overige, schijnt oorspronkelijk niets anders dan een voller, helderder uitgesproken **er** / want de oud-Duitsche talen beminden de heldere vokalen *a*, *i*, *u* boven de

doffe, zachtkorte *e*, die thans overal bij ons heerschend is. Zie aantekeningen op BLAIR bl. 213, en vergelijk het gezegde hier boven op bl. 75. *War* klonk oudtijds in de Duitſche talen *ari*, *are*, *ar* enz. b. v. *lerARI*, d. i. *leeraAR*. Onze taalbroeders, de Hoogduitschers, kennen dat Achtervoegſel tegenwoordig niet meer. Zij gebruiken er *er* voor. *LeeraAR*, *MakelaAR* is bij hen *LehrER*, *MäklER* enz.

*Over het Achtervoegſel aard / verdoofd van
klank ert.*

Wij vinden dit Achtervoegſel, dat niet dikwerf voorkomt, in *grijsAARD*, *dronkaAARD*, *baſtaAARD*, *SpanjaAARD*, *luiAARD* en enkele anderen, waarin het of dadelijk achter een *zoogenaamd* ſtamwoord, gelijk in *grijsAARD* achter *grijs*, of achter een afgeleid woord, gelijk in *wandelaAR* achter *wandel* van *wenden* (vergel. bl. 76) geplaatst wordt.

Kracht en beteekenis van aard.

Ward heeft ſoms met *aar* en *er* ſchier dezelfde beteekenis. *GrijsAARD* zegt weinig meer dan hetgeen *GrijZER*, *GrijZAAR*, zoo die woorden gebruikelijk waren, zeggen zouden, en wat wij door *een grijze* aanduiden. Soms echter drukt *aard* meer een' voortdurenden werker, en dien ten gevolge ook wel eens iets ſlechters uit dan in *er / aar* ligt opgeſloten.

Zoo is *dronkaAARD* een drinker bij uitnemendheid, een zuiper, iemand, die zich dronken drinkt, *ein trunkenbold* zouden de Hoogduitschers zeggen. *LuiAARD* is iemand, die bij aanhoudendheid lui is, in wiens aard het lui zijn ligt. Uit dien hoofde zet *aard* ook wel eens het begrip van vergrooting aan de woorden bij; b. v. *rijsAARD* is iemand, die onbefchaamd

rijk is, en dit woord is dus eene foort van Vergrootwoord of Augmentatief, welke foort van woorden wij anders in onze taal niet hebben. *GierigaARD* is ook een bij aanhoudendheid *gierige*, dat is *begeerige*. Vergelijk bladz. 88. *VeinsaARD* is een *veinzer* bij uitnemendheid en op den duur. Men kan veinzen, zonder een *veinsaARD*, dat is, een *altijd veinzende*, men kan gierig zijn, zonder een *gierigaARD*, dat is een *altijd gierige*, of *doorgaans gierige* te wezen.

Oorsprong van aard.

't Is nog niet gemakkelijk te beflisen, of men dit **aard** voor ons Substantief **aard** / dat is inborst, hoedanigheid, dan bloot voor eene door **t** versterkte uitspraak van **aar** of **er** te houden hebben. Voor het laatste pleit, dat men het soms in **ert** verandert, b. v. *grijzERT*, *SpanjERT* enz. Voor het eerste, dat het in beteekenis juist ons **aard** / d. i. inborst, schijnt uit te drukken, want wat is *dronkAARD*, *veinsaARD* enz. anders dan iemand, wiens aard of inborst genegen is tot den drank, tot het veinzen? De Hoogduitschers kennen noch **aard** / noch **ert** / en over het algemeen vindt men het niet in vroeger Duitsche talen en tongvallen, waarin men evenwel wel het Achtervoegfel *hart* vindt, b. v. *neidhart*, (nijdigaard) uit welk *hart* de beroemde GRIMM **aard** voor verbasterd houdt. Zie daar dus een derde gevoelen. De Franschen schijnen woorden naar **aard** gevormd te hebben, *rijkaARD* luidt in het Fransch *richard*, *bastaARD* *batARD*, *babbelaAR* *babillard* enz. Intusfchen zijn ten minste *rijk* en *babbelen* woorden, tot de Duitsche talen behoorende. Mij is dus de oorsprong van **aard** nog niet regt klaar, en ook in dit geschrift is een verder onderzoek hiernaar niet noodig.

Over de Achtervoegselen achtig en haftig.

Dit zijn zamengeftelde Achtervoegfels. **Achtig** uit *acht* en *ig*, *haftig* uit *haft* en *ig*. Zie over **ig** hier boven bl. 88. Wij zien ze in *leugen*ACHTIG, *geel*ACHTIG, *zwart*ACHTIG, *wit*ACHTIG, *krijgs*HAFtig, *praat*ACHTIG, *koper*ACHTIG, *ernsthaf*tig, *snoef*ACHTIG enz. Men merkt, dat die Achtervoegfels voornamelijk achter Subftantieven, Adjectieven en Werkwoorden geplaatst worden, en dat de woorden, die er mede worden gevormd, Bijvoegelijke Naamwoorden of Adjectieven zijn.

Kracht en beteekenis van achtig en haftig.

Achtig geeft over het algemeen te kennen iets van den perfoon of de zaak, die door het woord, waarachter het gevoegd wordt, is uitgedrukt, hebbende of bezittende. *Geel*ACHTIG is iets hebbende van de *gele* kleur, *leugen*ACHTIG naar leugentaal zweemend, den aard van leugen hebbende. Let hierbij op, dat de toon der uitspraak in dergelijke woorden valt op *leugen*, *geel* enz., want voor zoo ver de toon in dergelijke woorden geheel valt op **achtig** / dan beteekent **achtig** niet meer bloot *iets* van eene zaak, maar de geheele zaak hebbende. *Waar*ACHTIG zou dus zijn een weinig *waar*, gelijk *geel*ACHTIG een weinig *geel* is, maar *waar*ACHTIG, zoo als wij dat woord uitspreken, beteekent volkomen *waar*, het ware volkomen hebbende, b. v. *God is waar*ACHTIG.

Op de eerste, evenwel ongebruikelijke beteekenis van *waar*ACHTIG, d. i. *een weinig waar*, zinspeelt HUYGENS in het volgende bekende Punttdicht :

*Het is WAERACHTIG, Jan!
 Ghy zyt een eerlick man;
 WAERACHTIG is het: maer
 Dat is wat min als waer.*

Hastig zegt niet *een weinig*, maar *vol op iets hebbende*. **Krijgsh**AFTIG is vol van krijg, dat wil zeggen, moedig, krijgszuchtig, strijdbaar. **Man**HAFtig drukt schier hetzelfde als **Mannelijk**, dat is, *mangelijk, gelijk aan een' man*, uit. In al die woorden valt de accent wat meer op **h**astig / dan dezelve in die met **achtig** (**waar**ACHTIG, **deel**ACHTIG, **woon**ACHTIG enz. uitgezonderd) op dit **achtig** valt.

Oorsprong dezer Achtervoegselen.

Ze schijnen oorspronkelijk op zich-zelf staande woorden geweest te zijn. **Achtig** is af te leiden of van het verouderde werkwoord *agen* of *aegen*, dat is hebben, bezitten, waarvan wij nog het Adjectief *eigen* hebben, (vergelijk bl. 84) of wel het geeft te kennen *te achten zijnde* en komt van *achten*, *achte*, *geacht*, of wel het is, met wegwerping der *h*, slechts eene andere uitspraak van **h**astig. Dit **h**astig nu is kennelijk van ons nog gebruikelijk hebben, *ik had*, in het Hoogduitsch *haben*, dat in den Verleden tijd *habe-te*, en nu bij zamentrekking *hatte* heeft, en waarvan voorts *haften*, (ons *hechten*) in den zin van *vasthebben*, *vasthouden* komt. Men kan **achtig** en **h**astig dus door *hebbend*, *hechtend*, *gehecht* vertalen.

Het gebruik heeft echter bij ons aan **achtig** meestal de beteekenis van niet *ten volle*, maar *ten deele hebbend* gegeven. Bij de Hoogduitschers is maar alleen **h**astig / of meest, zonder bijvoeging van **ig** / alleen **h**ast / b. v. *ernsth*AFT, *mann*HAFt, in zwang. Evenwel hun Achtervoegsel **icht** schijnt met ons

achtig doorgaans zoo wat van ééne beteekenis. Het Hoogduitsche *fetticht* b. v. is ons *vetachtig*, *schwefelicht* ons *zwavelachtig*, *steinicht* ons *steenachtig*. Werkwoorden ontstaan niet met **achtig** en **haftig** / want b. v. ons *bekrachten* is niet uit **achtig** afgeleid, maar van het Substantief *kracht*, waarvan dan, door middel van *ig* / het Adjectief *krachtig* ontstaat. Vergelijk bij **achtig** het gezegde over *ig* bl. 90.

Over het Achtervoegfel ing.

§ 41.

Dit is een onzer meest gebruikelijke Achtervoegfels, na verschillende foorten van woorden geplaatst wordende, en Substantieven (vroeger ook wel eens Adverbiën) vormende, die bij ons over het algemeen van het vrouwelijke geslacht zijn, schoon er echter enkele mannelijke onder hen voorkomen. Wij zien dit Achtervoegfel in *binding*, *trouwing*, *lezing*, *zending*, *wandeling*, *ligging*, *stelling*, *wrijving*, *buiging*, *koning*, *penning*, *haring*, *paling* enz. In al deze woorden is, zoo als men ziet, het Achtervoegfel duidelijk van het stamwoord, waarachter het gevoegd wordt, te onderscheiden. Vergelijk daar eens tegen de Achtervoegfelen *em* of *m* en voortgelijke der eerste klasfe.

Van de vroeger met *ing* gevormde, thans ongebruikelijke Adverbiën kunnen tot voorbeelden strekken *varinghe*, dat is, in der vaart, haastig, onverwachts, *niewinghe*, d. i. onlangs, of letterlijk 't geen wij nu *nieuwelings* heeten, en voortgelijke, die men bij Hollandsche Schrijvers uit de dertiende en veertiende eeuw vindt.

Beteekenis en kracht van ing.

Het vormt over het algemeen zakelijke, geen per-

foonlijke Substantieven, en drukt de daad van een werken of lijden uit. *Wrijving* is het wrijven of gewreven worden, *handeling* het handelen; *woning* is de plaats, die bewoond wordt. Dergelijke woorden zijn allen vrouwelijk. In *Koning*, dat mannelijk is, duidt *ing* thans een' perfoon aan. Mischien stamt echter, gelijk *TEN KATE* wil, dit woord van *kunnen*, dat is vermogen, magtig zijn, en beteekent oorspronkelijk zoo veel als *kunning*, dat is *magthebbing*, met welk *magthebbing* vervolgens de *magthebber*-zelf is aangeduid, even als men nu b. v. het woord *Raad*, hetwelk de zaak, die men aanraadt, beteekent, ook wel voor den perfoon, die den raad geeft, gebruikt, b. v. hij is *Raad* der stad. In het vroeger gebruikelijke *Edeling* voor edelman, aanzienlijk man, (gelijk in den *Gijsbrecht van Amstel* een koor van *Edelingen* voorkomt) ligt ook de beteekenis van perfoon, en niet die van zaak opgesloten. En zoo in *Vlaming*, waarin, gelijk in de veelvuldige eigenamen op *ing* / dit *Achtervoegsel* landaard, geflacht enz. uitdrukt. *Vlaming* is iemand uit Vlaanderen.

Oorsprong van ing.

Deze is vrij duister. Het voor een Deelwoord of Participium met onzen geleerden en vernuftigen *BILDERDIJK* te houden, omdat in het Engelsch het handelend Deelwoord thans op *ing* uitgaat, komt mij ongegrond voor, daar dit Engelsch Deelwoord op *ing* eene verbastering van later tijd is, toen het *Achtervoegsel ing* reeds aanwezig was. Ook kent geene andere beschaafde vroeger of later Duitfche taal zulk een' vorm voor de Deelwoorden. Eer zou men *ing* dan in veel woorden met den scherpzinnigen *KINKER* voor eene veranderde uitspraak van het Buigdeel *EN* der Onbepaalde Wijze onzer Werkwoorden kunnen houden, zoodat *de wrijving* niets anders ware dan *het wrijven*, met

verandering van *n* in *ng*. Dit gefchrift is echter niet gefchikt, om in hetzelfde deze en meer andere gevoelens te beoordeelen. Genoeg, het Achtervoegfel *ing* is zeer oud, en luidde voorheen *ang*, *ung*, *ing*, *ingi*, *inga*, *enga* enz. Het verwacht zich dikwerf met het Achtervoegfel *ling*/ waarvan men het echter onderscheiden moet. Zie over *ling* hier onder § 46. Onze naaste taalmagen, de Hoogduitschers fehrijven voor *ing* veelal *ung*/ b. v. *lesung*, *bindung*, *sendung* (lezing, binding, zending).

Over het Achtervoegfel baar.

§ 42.

Wij hebben die Achtervoegfelen der tweede klasfe, die tegenwoordig met eene vokaal beginnen, nu befchouwd, thans gaan wij tot diegene over, wier beginletter eene consonant is. Vooreerst komt *baar* in aanmerking. Dit is een vrij gebruikelijk Achtervoegfel, dienende om Adjectieven te vormen, en te dien einde meestal of achter Substantieven, of achter Werkwoorden geplaatst wordende. Zoo ontstaan door hetzelfde de Bijvoegelijke Naamwoorden of Adjectieven *vruchtbaar*, *etbaar*, *hoorbaar*, *leesbaar*, *dienstbaar*, *bruikbaar*, *achtbaar*, *dankbaar*, *eerbaar* enz.

Beteekenis en kracht van baar.

Baar is in den oorsprong eigenlijk een woord op zich-zelve, en komt van het verouderde werkwoord *beren*/ *bar* of *bar*/ *geboren*/ dat dragen, voortbrengen beteekent en nog in ons *geboren*, hetwelk *gedragen* in den moederschoot te kennen geeft, voortleeft, gelijk ook het gelijkvloeiend werkwoord *baren*,

baarde, *gebaard* (insgelijks zoo veel als dragen, voortbrengen, b. v. kinderen *baren*) van hetzelfde afftamt. Zoo zien wij ook in de Zelfstandige Naamwoorden *baar* en *berrie*, zijnde werktuigen, om te dragen, als mede in het werkwoord *beuren*, *opbeuren*, d. i. opheffen van den grond, omhoog dragen, spruiten van dat oude *beren* / *bar* / *geboren*. **Baar** drukt dus letterlijk uit dragend, voortbrengend, of wel de geschiktheid, de geaardheid daartoe of daarvan; hetzij dit tot het begrip van iets actiefs, of van iets passiefs betrekking hebbe. *Vruchtbaar* is dus *vruchtdragend*, *vruchtbrengend*, of liever geschikt, bij voortdoring geneigd, tot het dragen van vruchten. *Eetbaar* is letterlijk: het *gegeten worden dragende*, dat is het geschikt zijn in zich bevattend, om te worden gegeten; gelijk *hoorbaar* datgene aanduidt, wat gehoord, *leesbaar* wat gelezen, *voelbaar* wat gevoeld kan worden. Men ziet, dat achter een Werkwoord, zoo als *eetbaar*, *hoorbaar* van *ik eet*, *ik hoor*, **baar** meer een lijdend of passief begrip, soms ook met een moeten, als in *strafbaar*, gepaard, aanduidt. Zelden komt het deswege achter Onzijdige Werkwoorden (*Verba neutra*) voor, wijl deze geen Passief hebben. Slechts *vloeibaar* en een enkel soortgelijk woord maken hierop eene uitzondering, zoo zelfs *vloei* hier niet voor eene veranderde uitspraak van *vloed*, en dus niet voor het Werkwoord *ik vloei*, maar voor het Substantief *vloed* te houden zij, zoodat *vloeibaar* door *vloedbaar* moet uitgelegd worden. Vergelijk bl. 40.

Het Achtervoegfel **baar** wint hoe langer hoe meer veld in onze taal, en verdringt dikwerf dat van *lijk* / waarmede het, even als met dat van *zaam* / soms vrij wat overeenkomst in beteekenis heeft, b. v. *openbaar*, *openlijk*, *eerbaar*, *eerzaam*. De beroemde JOH. VAN VOLLENHOVE klaagde over dat indrin-

gen van **haar** reeds vóór een anderhalf honderd jaren. Wat zou hij thans zeggen, als hij hoorde gewagen van *zielverscheur*BAAR in den zin van *zielverscheurend*, gelijk onze groote dichter HELMERS ergens zingt :

En Afrons schim stort daar haar ZIELVERSCHEURBRE klagt.

eene zamenstelling, die eigenlijk ongerijmd is, daar *verscheur*BAAR niet *verscheurend*, maar *wat verscheurd kan worden* beteekent. Intusschen, op hoe veel wederregtelijks en onnaauwkeurigs drukt het gebruik niet van lieverlede het zegel! **Baar** is eene heerlijke uitredding voor de Dichters, als zij foms met maat en rijm verlegen zijn. —

Werkwoorden ontstaan door **haar** niet; wel weér, met behulp van een tweede Achtervoegfel, nieuwe Substantieven en Adverbiën, b. v. *acht*BAARHEID, *eer*BAARLIJK enz.

Oorsprong van haar.

Deze is uit het gezegde duidelijk genoeg. Men vindt **haar** reeds finds eeuwen in vele Duitfche talen, waarin het *bare*, of *pari*, of *baere*, of *ber* enz. luidt. De kennelijke overeenkomst van hetzelfde met het Latijnsche Achtervoegfel *fer* in de woorden *fructi*FER, *belli*FER (vrucht dragend, ster dragend) enz. aan te wijzen, en hoe het oude werkwoord **hieren** met het Latijnsche werkwoord *fero*, *ferre*, d. i. dragen, samenhangt, is voor dit eenvoudig gefchrift te geleerd. —

Over het Achtervoegfel dam.

§ 43.

Ook dit komt zeer veel voor, en wordt meest

achter Substantieven, schoon soms ook achter Adjectieven geplaatst, b. v. in *rijkDOM*. Er ontstaan door hetzelfde nieuwe Substantieven of Zelfstandige Naamwoorden, hetzij van het mannelijk, hetzij van het onzijdig geslacht; b. v. *menscDOM*, *adeldOM*, *ChristendOM*, *priesterDOM*, *maagDOM*, *wasDOM*, *vrijDOM*, *rijkDOM*, *engelendOM*, *JodenDOM* enz. enz.

Kracht en beteekenis van dom.

De Substantieven, door dit Achtervoegfel gevormd, kunnen bij ons tegenwoordig een' tweederlei zin hebben. Soms drukken zij het begrip eener gefteeldheid of omvatting van zaken en hoedanigheden, b. v. van stand, waardigheid, geloof, magt, ziels- of ligchaams-eigenfchappen enz. — soms dat eener omvatting van perfonen uit. *Het ChristendOM* b. v. beteekent de omvatting van al hetgeen tot het Christen zijn en Christelijk geloof betrekking heeft. Zoo zegt men: hij heeft het *ChristendOM* omhelsd, dat is, hij heeft datgene aangenomen, wat door het begrip van Christen te zijn verstaan wordt. *De AdeldOM* is wat het adellijk zijn of het adelwezen bevat en uitmaakt. *Het menscDOM* is de omvatting van alle menschen, alle menschen te zamen genomen; b. v. als ik zeg: het *MenscDOM* wint aan in bescheving, zeg ik zoo veel als: de mensch, de menschen winnen aan. Beide beteekenissen van **dom** wisselen *thans* in één en hetzelfde woord wel eens af. Zoo kan *ChristendOM* soms het Christen zijn of het Christelijk geloof, soms alle Christenen beteekenen; het laatste b. v. in: het geheele *ChristendOM* vloog tegen de Turken te wapen. *ChristendOM* is dan hetzelfde wat ook wel eens *de ChristenHEID* geheeten wordt. Zoo spreken onze

Dichters van *Engelendom*, *Duivelendom* voor de *gezamenlijkheid* der Engelen en Duivelen. Deze beteekenis van **dom** schijnt echter in de Duitsche talen van later oorsprong en bij de eerste in vervolg van tijd gevoegd, gelijk over het gemeen het begrip van dit Achtervoegfel zich meer en meer verwijdt heeft. Met *schap* wisselt **dom** ook wel eens af. *Het Priesterdom* en *de Priesterschap* worden beide soms voor de Priesters genomen. Men plaatst in de laatste beteekenis het woord *Priester* dan echter thans liefst in het meervoud en zegt het *Priesterendom*. Het *Priesterdom* toch zou meer 't priesterambt beteekenen.

Oorsprong van dom.

Dom schijnt een oud afzonderlijk woord te zijn, schoon nog moeilijk tot een bepaald Werkwoord, waarvan het zou aftammen, terug te brengen. Ons *doemen*, *doemde*, *gedoemd* beteekende oordeelen, thans veroordeelen, zou het dus zoo veel als *doeming*, *oordeeling*, zeggen willen, en dus zoo veel als iets, hetwelk voor dit of dat geoordeeld of gehouden wordt, b. v. *rijkdom* het rijk te zijn geoordeelde, *Christendom* het voor Christen te zijn gehoudene, *maagdom* dat, wat geoordeeld wordt de maagd uit te maken? **TEN KATE** schijnt zoo iets te vermoeden, terwijl hij weêr andere woorden op **dom** met het Latijnsche woord *dominium*, dat is heerschappij, in verband brengt. Wij kunnen echter noch zijn, noch anderer gevoelen in dit eenvoudig geschrift ter toets brengen. **Dom** luidt in de oud-Duitsche tongvallen *tuom*, *duom*, *doom* of *dome*, in het tegenwoordige Hoogduitsch *thum*. Het oudste, in geschrifte bekende Duitsch, het zoogenaamde Gothisch of Mefogottisch schijnt dit Achtervoegfel niet te kennen.

Over het Achtervoegfel heid.

§ 44.

Wij ontmoeten dit duidelijk en gemakkelijk van de woorden, waaraan het gehecht wordt, te scheiden Achtervoegfel in *goedHEID*, *éénHEID*, *drieéénHEID*, *welsprekendHEID*, *bespraaktHEID*, *veelHEID*, *regtvaardigHEID*, *weerloosHEID*, *zuurHEID*, *matigHEID*, *achtbaarHEID*, *dartelHEID*, *schranderHEID*, *levendigHEID*, *manhaftigHEID*, *welvoegelijkHEID*, enz. Het wordt, zoo als men ziet, meest achter allerlei primitieve en afgeleide Bijvoegelijke Naamwoorden en Deelwoorden geplaatst, en vormt met dezelve nieuwe Substantieven, allen van het vrouwelijke geslacht. Met Substantieven, en vooral niet met Werkwoorden, wordt het zelden verbonden. Noch *drinkHEID* b. v. van *ist drinkt* / noch *dronkHEID* van *een dronk* zijn in onze taal vormbare woorden. — Wel echter kan van het Adjectief *dronken dronkenHEID* ontstaan, schoon het gebruik meer *dronkenschap* hebbe ingevoerd. Wij hebben evenwel *GodHEID*, *kindsHEID*, *menschHEID*, *ChristenHEID* en enkele anderen misschien, waarin *heid* achter Substantieven voorkomt. In *nabijHEID* achter een Voorzetsfel.

Beteekenis en kracht van heid.

Heid maakt het begrip van hoedanigheid of van eigenschap in de Adjectieven, waarachter het gevoegd wordt, bevat, tot iets zelfstandigs, en drukt tevens eene verperfoonlijking van die hoedanigheid of eigenschap uit. *GoedHEID* is goed in een' zekeren zin verzelfstandigd en verperfoonlijkt. Het Hoedanige wordt hier tot Hoedanigheid gemaakt. Die man is goed kan omschreven worden door: bij dien

man is *goedHEID*. Daarom zijn evenwel *het Wijze* en *het Goede* nog niet altijd hetzelfde met *WijshEID* en *GoedHEID*. Immers in de Substantieven, met *heid* afgeleid, heeft, offchoon zij veelal tot zaken, en niet tot personen betrekking hebben, eene zekere meerdere denkbeeldige verpersoonlijking plaats. *DomHEID*, *wijsHEID*, *goedHEID*, *regtvaardigHEID* kan men meer of min verpersoonlijkte zaken heeten. *Het schoone* b. v. is een meer levenloos denkbeeld dan *de schoonHEID*, waaruit dan ook voortvloeit, dat wij aan die door *heid* verzelfstandige Adjectieven zoo ligt perfoonlijke eigenschappen en handelingen toekennen; b. v. *de domHEID* maakt hare flaven ongelukkig; *de wijsHEID* wordt geregtvaardigd van hare kinderen. — *GodHEID* is het Goddelijk wezen. In *kindsHEID* zegt *heid* bijna 't zelfde, wat *dom* in *ouderDOM*. In *ChristenHEID* drukt *heid* de gezamenlijkheid der Christenen uit. Door *menschHEID* verstaan wij de menschen met al hunne betrekkingen, in hun vol begrip als menschen gedacht. Geschiedenis der *menschHEID* zegt daarom nog iets anders dan bloot Geschiedenis *der menschen*, of bloot die *des menschDOMS*. *MenschHEID* neemt hier iets aan van *menschelijkheid*, of van al wat menschelijk is, of wat het menschelijk geslacht aangaat. Men zou „Geschiedenis der *menschHEID*” kunnen omschrijven door: „Geschiedenis der menschen, in al hunne hoedanigheden en handelingen, als zinnelijke, zedelijke en redelijke wezens. — *heid* heeft soms eenige overeenkomst met *de* en *te* / waarover bl. 93. Vergelijk *grootTE*, *grootHEID*, *hoogTE*, *hoogHEID*. Soms ook met *nis* / als in *droefHEID*, *droefenis*.

Oorsprong van heid.

heid schijnt oudtijds een woord op zich-zelf ge-

weest te zijn; ten minste men heeft *heit* en *haad* in het oud-Duitsch in den zin van perfoon, ook wel van kunne, staat enz. Het drukt dus oorspronkelijk misfchien het begrip van verperfoonlijking, verzelfftanding uit. Anderen verklaren *heit* uit ons werkwoord *hebben*, als ware het *hebbing*, (*goedHEID* b. v. *goedhebbing*) wat mij echter thans minder waarfchijnlijk voorkomt. In de oud-Duitsche talen en tongvallen vindt men *heit* veel met perfoonlijke Substantieven vereenigd, b. v. *bisfchopheid*, *priestheid*, *maagdeheid*, en zulke woorden bij fommige Duitsche flammen, dan ook wel mannelijk gebezigd. Bij onze oudfte Nederlandsche fchrijvers luidt *heit* zeer veel *hede* / b. v. *waarHEDE* voor *waarHEID*. Wij hebben daarvan in de woorden op *heit* thans nog altijd het meervoud *heden*; *waarHEID*, b. v. *waarHEDEN*, *omftandigHEID*, *omftandighEDEN*. Bij onze taalbroeders, de Hoogduitschers wifelt *heit* met *heit* bij wijlen af. Het eerfte zien wij b. v. in *WahrHEIT*, het tweede in *GraufamKEIT* (gruwzaamheid).

Over het Achtervoegfel lijt.

§ 45.

Dit Achtervoegfel komt duizendmalen in onze taal voor, en plaatst zich meestal achter of meer primitieve, of achter afgeleide Substantieven, ook achter Adjectieven en Werkwoorden, terwijl door hetzelfde Bijvoegelijke Naamwoorden, en vooral ook Bijwoorden of Adverbiën gevormd worden. Wij zien het in *goddelijk*, *menschelijk*, *adelijk*, *storfelijk*, *doenlijk*, *ijselijk*, *eerbaarlijk*, *defliglijk*, *meesterlijk*, *ziekeliik* enz. enz. Men merkt, dat het zeer gemakkelijk van de woorden, waarachter het gevoegd wordt, af te fcheiden is, even

als zulks met de overige Achtervoegfelen der tweede klasfe meestal plaats heeft.

Beteekenis en kracht van lijft.

Dat lijft eene zekere gelijkheid en overeenkomst te kennen geeft met den perfoon of de zaak, die door het woord, waarachter het gevoegd wordt, wordt aangeduid, zal ik niet behoeven op te merken. *KoninkLIJK* is gelijk dit of dat van een' koning, *vorstELIJK* gelijk dit of dat van een' vorst, *maagdelIJK* gelijk dit of dat van eene maagd, *vreesfeLIJK*, gelijk dit of dat van vrees. Een *koninkLIJK* geschenk is dus een geschenk, zoo als, of gelijk een koning geven zou. *MaagdelIJK*E onfchuld is onfchuld, gelijk aan die eener maagd, eene *vreesfeLIJK*E daad is eene daad, gelijk aan eene zoodanige, welke vrees inboezemt. Men ziet, dat, dien ten gevolge, uitdrukkingen, als: *KoninkLIJK* paleis voor paleis *des Konings*, b. v. het stadhuis te Amsterdam dient thans tot een *KoninkLIJK* paleis, in steê van dient tot een paleis *voor den Koning*, in den grond niet zeer naauwkeurig zijn, daar *KoninkLIJK* paleis eigenlijk een paleis is, gelijk aan dat eens *Konings*, of zoo als een' Koning past. Men ziet voorts, dat *lijft soms* met de Achtervoegfelen *ig / baar / zaam / achtig* en *haftig* eenige overeenkomst van beteekenis heeft, gelijk trouwens *ontroostELIJK* en *ontroostBAAR*, *statig* en *statELIJK*, *meesterLIJK* en *meesterACHTIG*, *mannelIJK* en *manHAFTIG*, *deugdELIJK* hout en *deugdZAAM* hout wel eens bijna door elkaâr gebruikt kunnen worden.

De oud-Hollandfche Dichter HUYGENS maakt zelfs van *eten*, *ik eet*, *etELIJK* voor *eetBAAR* in het volgende geestige Punt dicht, tot een' Predikant gerigt, die

wat te weinig de fijne schaaf over zijne leerredenen liet gaan :

*Vleesch, versch geslagen, moet versterven,
Of 't kost ons menigh taeyen beet,
Soo kan 't een Prediker verkerven,
Die dat versterven niet en weet.
Hoor, Dominé, ghy pronckt met spoedige gedachten,
En brengt ons rijp en groen op stoel — en dat is fray,
Maar, liet Ghy 't versch geslacht versterven en vernachten,
't Werd ETELICKEER spys en onghelyck min taey.*

Ook met **sch** wisselde **lijft** oudtijds elders wel eens af, gelijk nog b. v. bij ons *kindsche* en *kinderlijke* spelen bijna hetzelfde beduiden. Het vervangt **ling** wel eens in Adverbiën. De Adverbiën, door **lijft** gevormd, nemen dikwerf eene *f* aan, b. v. *dagelijks*; oudtijds ook wel eene *n* of *en*, b. v. *vlijtelijken*. **Lijft** is in onze taal bij uitnemendheid eene Adverbiale terminatie, en plaatst zich daartoe achter velerlei andere Achtervoegfels, b. v. *eerbaarlijk*, *deftiglijk* enz.

Oorsprong van lijft.

Dit Achtervoegfel stamt zonder twijfel van het werkwoord *lijken*, *gelijken*. Er is geene reden voor, om het met den Heer *BILDERDIJK* als van **ig** (bl. 88) ontstaan, te beschouwen, en dien ten gevolge *adelijk*, (gelijk *BILDERDIJK* wil) in plaats van *adelijk* te schrijven. **Lijft** vertoont zich van de oudste tijden in de Duitse talen, en steeds met het Adjectief *gelijk* in vorm en beteekenis overeenkomstig. Het luidt voor het overige in dezelve nu eens *leiks* dan *lih*, *lik*, *lice*, *lich*, enz.

Over het Achtervoegfel ling.

§ 46.

Dit Achtervoegfel ontmoeten wij in *jongeling*,

ouderLING, *kloosterling*, *boeteling*, *aterLING*, *ouderLING*, *zonderLING*, *vondeling*, *leerLING*, *balLING*, (voor *bannelING* *wellusteling*, *overwonnelING*, *verworpeling*, *drieling*, *vreemdeling*, *kamerLING*, *zilverLING* en vele andere woorden, wier getal nog telkens vermeerderd wordt, daar *ling* een Achtervoegfel vol leven is, dat zich nog telkens met nieuwe woorden verbinden laat. Zoo zagen wij in onze dagen het woord *loteling*, in den zin van iemand, die wegens den krijgsveld dien loten moet, meer en meer bezigen. Uit de hier aangehaalde voorbeelden ziet men voorts, dat *ling* aan Substantieven, Adjectieven, Werk- en soms Deelwoorden en aan meer andere reedeelen gehecht wordt, en dat door hetzelfde meest Substantieven, enkel ook Adjectieven (b. v. *zonderLING*, *zonderLINGE*) en voorts vele Adverbiën gevormd worden, welke laatstgemelde hierbij dikwerf eene *saanne* men, b. v. *blindELINGS*, *ruggELINGS*, *kruiSELINGS*, *zijdelINGS*, waarvan weër het Adjectief *de zijdelINGSCHE* enz. enz. — Werkwoorden ontstaan door *ling* even zelden, als door *ing* / of ze moesten hier en daar in de boertende volkspraak gevonden worden; b. v. die vrouw heeft *getweELINGD*, d. i. heeft *tweELINGEN* gekregen.

Beteekenis en kracht van ling.

De Substantieven, die door dit Achtervoegfel gevormd worden, zijn meest perfoonlijk, gelijk die op *ing* meer zakelijk zijn, dat is meer tot zaken betrekking hebben. Vergelijk over *ing* bl. 114. **Ling** brengt het begrip, dat in het woord, waaraan het gevoegd wordt, ligt opgefloten, in betrekking tot een' perfoon. *Jongeling* is een perfoon, die jong, (een *jong-perfoon*, *jongman*) *nakomeling* een perfoon, die nakomend, *kloosterling*, een perfoon, die in het klooster, *schepeLING*

een perfoon, die te fcheep, *zuigeling* een perfoon, die zuigend, *vondeling* een perfoon, die gevonden, *baling* een perfoon, die gebannen is. Offchoon zulke woorden veelal mannelijk zijn, worden zij echter op vrouwelijke perfonen foms toegepast en dan vrouwelijk gebruikt. B. v. *zuigeling*, *vreemdeling* kunnen zoo wel op iemand van het vrouwelijk, als op iemand van het mannelijk geflacht zien. In het eerste geval evenwel, en om zich als vrouwelijk des te beter te kenmerken, nemen zulke Substantieven op *ling* thans bij wijlen ook al eene *e* aan, b. v. *de kloosterlinge*, *de boeteling*, want de taal wil telkens meer duidelijkheid, en uit dien zelfden hoofde fchrijft men zeer gepast *echtgenoot*, *gemalin*, fchoon *echtgenoot* en *gemaal* oorfpronkelijk beide en vrouw en man beteekenen, en men, zulks verkiezende, dus van eene vrouw ook *mijne echtgenoot*, zonder *e* er achter, zeggen kan. — De Adjectieven op *ling* zijn maar weinig in getal. In hen laat *ling* zich tamelijk wel door *lijft* of *baar* omfchrijven. *Zonderling* b. v. drukt hetzelfde uit, wat *zonderlijk* zou uitdrukken, (ware dit laatste gebruikelijk), of wat het wel gebruikelijke *zonderbaar* te kennen geeft. Dit geldt ook van de Adverbiën op *ling*. *Blindelings* is nagenoeg 't zelfde, als 't niet in zwang zijnde *blindelijk*, d. i. gelijk een blinde, *kortelings* zegt zoo veel als *kortelijks*, d. i. gelijk aan voor kort. Moeijelijk is *ling* foms van *ing* te onderscheiden. Is *wiseling* b. v. *wisfe-ling*, of *wisfel-ing*, *schelling* *schel-ling*, of *schell-ing*? Van *wiseling* geloof ik het tweede, wijl het eene zaak uitdrukt, van *schelling* het eerste, wijl het woord oorfpronkelijk een' klinker, geluidgever, van *schellen*, *schallen*, (d. i. geluid maken) beteekent.

Oorsprong van ling.

Ling voor één in oorsprong met het Achtervoegfel **ing** te houden, en dus *vreemdeling*, *schepeling*, *zuigeling* enz. te beschouwen als uit vermeende Werkwoorden *ik vreemdel*, *ik schepel*, *ik zuigel*, met **ing** daar dan voorts achter gevoegd, ontstaan, zoodat *vreemdeling* dus zou zijn *vreemdel-ING*, komt mij met den Hoogleeraar KINKER niet zeer gegrond voor, hoe sterk de Heer BILDERDIJK die stelling moge gedreven hebben. Intuschen schijnt de beroemde GRIMM toch ook iets verbasterds in **ling** te proeven.

De uiteenzetting hiervan zou echter te diep voor dit geschrift gaan. Nog zoo onwaarschijnlijk misfchien niet is des voortreffelijken TEN KATE's gevoelen, die **ling** met een oud-Duitsch Substantief **lung** / dat beeldtenis beteekent, in verband poogt te brengen, en dit Substantief, zoo wel als ons Achtervoegfel **ling** / voor gefproten houdt uit het verouderde (bij de Hoogduitschers evenwel voor een deel nog gebruikelijke) Werkwoord **lingen** / **lang** of **long** / **gelongen** in den zin van zich naar iets schikken, naar iets voegen, aan iets gelijkaardig toonen, welk **lingen** ook vader is van ons gelijkvloeiend Werkwoord *belangen*, *belangde*, *belangd*, d. i. betreffen, aangaan. **Ling** zou dan kunnen beteekenen de betrekking, de gelijkaardigheid van personen of zaken tot en met iets anders. **Ling** is geen zeer oud Achtervoegfel, ten minste niet, zoo 't schijnt, in het oudste, ons in geschrift bekende Duitsch, het Gothisch of Meso-Gothisch namelijk, voorkomend. 't Luidt in de oud-Duitsche talen en tongvallen *linc*, of *ling*, of *linga* enz. en in 't oud-Noordsch *lingr*.

Over het Achtervoegfel loog.

§ 47.

Ook een zeer duidelijk Achtervoegfel, dienende,

om Bijvoegelijke Naamwoorden of Adjectieven te vormen, als te zien is in *eer*LOOS, *vader*LOOS, *lust*LOOS, *smake*LOOS, *acht*LOOS, *roeke*LOOS enz.

Men ziet, dat het meest achter allerlei foort van Substantieven geplaatst wordt, want zelfs *acht* in *acht*LOOS moet men, ten minste in beteekenis, niet als Werkwoord, maar als Substantief voor achtgeving aanzien. *Acht*LOOS is *laag* / dat is *zonder* het achten of de achgeving.

Beteekenis en kracht van laag.

Loag duidt berooving, duidt het *misfen*, of het *zonder zijn* aan van hetgeen in het begrip des woords, waarachter het gevoegd wordt, ligt opgefloten. *Eer*LOOS, *vrucht*LOOS is *zonder* eer of vrucht. *Roeke*LOOS is *ontbloomt van roeke*, of zonder *roeke*, d. i. zonder nadenken, doorzigt, van het oude Substantief *roeke*, d. i. oplettendheid of toezigt enz. Dit eene en andere heeft geen verder betoog noodig.

Oorsprong van laag.

Loag is eigenlijk een woord op zich-zelf, een Adjectief, spruitend uit een oud Werkwoord *lieren* of *liezen* / *laaz* of *laag* / *gelaoren* of *gelazen* / waarvan wij nog het Afleidfel *verliezen* / *verlaaz* / *verloren* in gebruik hebben. Dit laatste Werkwoord drukt het denkbeeld van kwijt raken, misfen, derven uit, en teelt weêr *verlozen*, in den zin van aan een'ander iets, dat onaangenaam is, doen kwijt raken. *Eer*LOOS is dus eermisfend, ledig, *loos* van de eer. Houd toch in het oog, dat ons Adjectief *loos*, *looze* in den zin van ledig, ijdell, b. v. eene *looze* noot voor eene noot zonder pit of kern, *looze* kleppen of zakken, voor rokkleppen, rokkzakken zonder werkelijkheid, of die het slechts in schijn zijn, in den grond met ons Achtervoegfel *laag* één

en hetzelfde is. Zoo hebben wij ook het Werkwoord *loozen* voor ontlasten, vrij of ledig van iets maken, b. v. het water uit het land *loozen*, d. i. het land ledig maken van water. Ja, bij overdragt, hangt ons Adjectief *loos*, in den zin van geslepen, listig, er misfchien ook mede zamen, daar dit woord oorspronkelijk eene zielsgefteldheid fchijnt aan te duiden zonder waarheid, *loos*, d. i., verftoken, van opregtheid, en daardoor bedriegend voor anderen. Dit maakt dan ook, dat wij aan dit Adjectief *loos*, even als aan dat van *listig*, altijd meer of min het begrip van iets kwaads, ten minfte van iets op kwaad doelend verftandigs, hechten. Wie zou ooit van de Godheid durven zeggen, dat zij *loos* was? De brave is wijs, fchrander, verftandig, de flechte is *loos*, slim en listig. Iemand een' *loozen* vos heeten, is voor hem eene buiging maken en hem tevens een' klap aan de ooren geven. —

Loof is een overoud Achtervoegfel, reeds in het Duitsch der vierde eeuw, en verder in alle Duitfche talen en tongvallen voorkomend. Het luidt in dezelve *laus*, *loos*, *leas* enz.

Vele Substantieven ontspruiten, met behulp van het Achtervoegfel **heid**, uit de Adjectieven, door **loof** gevormd. Van *goddeLoos*, *eereloos* enz. komt *goddeLoosheid*, *eerLoosheid* enz. In *verroekelozen* zien wij **loof** tot een Werkwoord verheven. Dit is echter zeldzaam.

Over het Achtervoegfel niġ.

§ 48.

Gelijk door **loof** / **achtig** / **haftig** enz. alleen Adjectieven ontstaan, ontstaan door **niġ** alleen Substantieven, meest van het vrouwelijk, enkel ook van het

onzijdig geflacht. Voorbeelden hebben wij in *schennis*, *droefenis*, *getuigenis*, *geheimenis*, *gedachtenis*, *ontvangenis*, *kennis*, *duisternis*, *vuilnis*, *beeldnis*, (*beeldtenis*, thans gefchreven) *begrafenis*, *erkentenis*, *gevangenis* enz. Men ziet, dat **niġ** vooral achter primitieve en afgeleide Adjectieven, Deel- en Werkwoorden geplaatst wordt, en in fommige gevallen wel eens met **ing** en **heit** afwifelt. *Begrafenis* b. v. en *begraving*, *schennis* en *schending* kunnen foms bijna hetzelfde beteekenen. Zoo *droefenis* en *droefheid*. Ook **niġ** in *kennis* drukt fchier hetzelfde uit wat **fchap** in *wetenschap*.

Beteekenis en kracht van het Achtervoegfel niġ.

Diġ flaat nog minder dan **heit** en **ing** op perfonen, maar drukt meest eene werking of uitwerkfel, of wel datgene uit, wat in het woord, waarachter het gevoegd wordt, als hoedanigheid of handeling ligt opgefloten. *Schennis* is de daad, de handeling, of wel de uitwerking van te fchenden, of van gefchonden te zijn. *Droefenis* is het *bedroefd of droevig wezen*, als handeling gedacht. *Getuigenis* is de bevatting der handeling van te getuigen, of foms, meer paffief, de zaak, die getuigd is geworden. *Vonnis*, zaamgetrokken uit *vondenis*, is hetgeen is bepaald of goedgevonden, van **binden** / **bond** / **gebonden** / dat ook wel bepalen, beftellen, befchikken, fchikken beteekent. **POOT** zingt b. v. ergens van een' minnaar, dat het uur van deszelfs komst op dien en dien tijd *gevonden is*, dat is, bepaald, vastgefteld. En zoo zegt men: de zaak is tufchen hen-beiden *gevonden*, d. i. gefchikt, of, met een bastaardwoord, gearrangeerd.

Met of van de Subftantieven op **niġ** ontstaan in

zeer enkele gevallen soms Werkwoorden. *Vonnis* b. v. teelt het verbum *vonnissen*. Hij is *gevonnist*.

Oorsprong van niſ.

Sommigen houden *niſ* in den oorsprong voor een woord op zich-zelf, met ons *nis*, d. i. holte in den muur, zamenhangend, en zoo veel als hol, en dien ten gevolge gefchikt, om in dat holle iets te bevatten, kortom, bevassing, omvatting van iets aanduidend. *Droefenis* zou dus *letterlijk* bevassing van het droevige, *duisternis* bevassing van het duistere beteekenen. *Deze beteekenis* laat ik gelden.

De beroemde GRIMM wil *niſ* echter *in vorm* als geen afzonderlijk wortelwoord befchouwd hebben, maar brengt het tot de afleidingen, die door middel der letter *f* ontftaan, waarover hier boven bl. 97 en volg.

Ik durf te dezen aanzien, in een gefchrift als het onderhavige, geene uitſpraak doen. GRIMMS gevoelen ſchijnt echter door de oudſte Duitſche tongvallen gerugſteund, en onze ſcherpziende TEN KATE ſchijnt vóór honderd jaren dit ook reeds zoo begrepen te hebben.

Niſ/ voor het overige, komt van de oudſte tijden aan in de Duitſche talen voor, luidende 't vroegst, zonder *n* / *asfus*, *usfi*, *isfa*, *usfa*, *asfi*, later *nasfa*, *nisfa*, *nisfi*, *nusfi*, *nesfi*, weér later *nis*, *nesfe*, *nisfe* enz.

Het aantoonen der kennelijke overeenkomst van dit Achtervoegfel met fommige Griekſche en Latijnſche terminatiën, vooral als men aanneemt, dat het oorfpronkelijk niet *niſ*/ maar, zonder *n*, *iſ* was, behoort niet in dit populair gefchrift.

Over het Achtervoegfel ſchap.

§ 49.

In *Koningschap*, *priesterschap*, *boodſchap*,

gezelschap, *broederschap*, *zusterschap*, *landschap*, *graafschap*, *meesterschap*, *manschap*, *ridderschap*, *maagschap*, *kondschap*, *verwantschap*, *heerschap* enz., ziet men dit sterk in het oog vallend, en duidelijk van het woord, waaraan het gehecht is, te onderkennen Achtervoegfel, met hetwelk wij doorgaans Substantieven van het vrouwelijk en onzijdig geslacht vormen, en dat zoo wel achter zoogenaamde Stamwoorden, als afgeleide woorden geplaatst wordt.

Beteekenis en kracht van ſchap.

Schap komt in beteekenis fomtijds met **dom** (bl. 118) overeen, inzonderheid voor zoo ver hetzelfde het begrip eener veelheid of verzameling van personen uitdrukt. *De priesterschap* en *het priesterendom* beteekenen beide de gezamenlijke Priesters. Met dat al kan men daarom in zulke gevallen niet altijd **dom** en **ſchap** door elkaar gebruiken, maar men moet zich in dezen naar het gebruik regelen. Men zegt toch wel *de ridderschap*, dat is, de gezamenlijke ridders, die den ridderstand uitmaken, de *burgerſchap*, d. i. de burgerij, de *manschap* voor de mannen van eene krijgsbende gezamenlijk, maar daarom kan men niet zeggen *het ridderendom*, het *burgerendom*, het *mannendom*; ten minste 't zou vreemd luiden. Gelijk voor het overige **dom** tweederlei beteekenis heeft, als te zien is, hierboven bl. 119, heeft ook **ſchap** *thans* een' verschillenden zin, naarmate het of vrouwelijke, of onzijdige woorden vormt. De vrouwelijke Substantieven op **ſchap** beteekenen deze of gene personen, in vereeniging of collectief gedacht, zoo als wij dit in *de Priesterschap* enz. zien. De onzijdige Substantieven op **ſchap** integendeel drukken meestal den stand, de waardigheid,

of de betrekking van zulke personen uit; b. v. *het priesterschap*, *het burgerschap* zegt zoo veel als het ambt, de regten van priester of burger; b. v. hij is met *het priesterschap* bekleed, hem is *het burgerschap* geschonken. Niet altijd gaat dit evenwel door. *Het gezelschap* toch drukt niet alleen het zijn van metgezel uit, maar ook de gezamenlijkheid der metgezellen. Het eerste namelijk, als ik zeg: uw *gezelschap*, d. i. dat gij mijn metgezel zijt, bevalt mij, het tweede bij 't zeggen: *het geheele gezelschap* stond op. — In *het Landschap* schijnt *schap* het begrip eener streek lands, met al zijn toebehooren gedacht, te beduiden. Zoo ook in *het Graafschap*, waarin *schap* hetzelfde zegt, als b. v. *dom* in *het Hertogdom*. Oudtijds waren bij ons al dergelijke Substantieven op *schap* vrouwelijk, weshalve men ook in mijn Geldersch vaderland niet van *het*, maar van *de Graafschap* Zutphen spreekt. En zoo levert het Hoogduitsch nog in het geheel geene onzijdige woorden met *schap* op. — In ons woord *Heerschap* verliest *schap* zijn' verzamelenden zin. *Zie dat Heerschap* beteekent: zie dien Heer, maar met eene zekere verachting aangeduid. 't Schijnt eene spotternij op het Hoogduitsche *Herrschaft*, dat, schoon *heerschappij* beteekenend, ook wel van een' enkel perfoon, maar met diepen eerbied, gebezigd wordt, b. v. *die gnädige Herrschaft*, *die gnädigen Herrschaften*.

In *vergezelschappen*, *boodschappen* ziet men Werkwoorden, door *schap* ontstaan.

Oorsprong van schap.

't Is duidelijk een op zich-zelf bestaan hebbend woord, vorm, geschapenheid, omvang, geaardheid der dingen uitdrukkend, en later ook op personen toegepast. Het

hangt dus met *scheppen* / *schiep* / *geschapen* / met het daarvan stammende *schaffen*, *schafte*, *geschafte*, met een oud-Duitsch Substantief, dat waardigheid, ambt, gesteldheid beteekent, met ons *schip* (zoo veel als omvattend vaartuig), en foortgelijke woorden te zamen. *Schap* is een oud Achtervoegfel, dat in de oud-Duitsche talen en tongvallen *scaf*, *sceff*, *scaft*, *scepi*, *sceäft*, *scipe* enz., bij ons oudtijds *scap* en *scepe*, en bij de Hoogduitschers tegenwoordig *schaft*, in het Deensch en Zweedsch *skap*, *skab*, in het Engelsch meestal *ship*, enkel ook *skip* en *skape* luidt.

Van de Substantieven op *schap* worden, met behulp van andere Achtervoegfels, soms nieuwe Substantieven, Adjectieven en Adverbiën afgeleid, b. v. *maatschapp-ij*, *maatschappe-lijk* en *vriendschappeli-ijk*, *vriendschappe-lijkheid*, enz.

Over het Achtervoegfel zaam.

§ 50.

Een Achtervoegfel, Adjectieven *scheppend*, en achter verschillende woorden, 't meest echter achter, 't zij meer primitieve, 't zij meer afgeleide Substantieven en Werkwoorden geplaatst wordende; b. v. *eerzaam*, *deugdzaam*, *spraakzaam*, *gehoorzaam*, *lijdzzaam*, *voedzaam*, *raadzaam*, *eenzaam*, *buigzaam*, *vreedzaam*, *genoegzaam* enz.

Enkele Werkwoorden spruiten uit of met zulke Adjectieven op *zaam* dan wel eens verder voort, b. v. *gehoorzamen*, *veronachtzamen*.

Beteekenis en kracht van zaam.

Het drukt een te zamen zijn, eene vereeniging uit met de zaak of handeling, wier begrip in het

woord opgesloten is, waaraan men het hecht. *Eer*-*ZAAM*, *deugd**ZAAM*, *leer**ZAAM* is letterlijk zoo veel als zamenhangend met eer, met deugd, met leeren. **Zaam** drukt dus vaak schier hetzelfde uit, wat *haar* / *lijft* / *achtig* en *haftig* / soms ook wel *ig* en *schj* / te kennen geven. Vergelijk het gezegde hier boven over die Achtervoegfels.

Zoo kunnen b. v. *eer**BAAR* en *eer**ZAAM*, *deugd**ZAAM* en *deugd**ELIJK*, *voed**ZAAM* en *voed**BAAR* bij wijlen schier fynonimisch zijn.

Oorsprong van zaam.

Zaam is oorspronkelijk een op zich-zelf staand woord, dat het begrip van éénheid, gelijkheid, hetzelfde zijn aanwijst. Wij hebben nog het Bijwoord *te zaam* of *te zamen*, het Adjectief *gezamenlijk*, *gezamenlijke*, de Werkwoorden, *zamen* of *verzamen*, *zamelen* of *verzamelen*, d. i. tot of bij één brengen, en in het Engelsch wil (*the*) *same*, als een woord alleen gebruikt, nog *dezelfde* zeggen. Als Achtervoegfel luidt ons **zaam** in de oud-Duitsche talen en tongvallen *sam*, *samig*, *sum*, *samr* enz., in het tegenwoordig Hoogduitsch *sam*, in het Engelsch *some*.

§ 51.

Lei / *hande* / *bol* / *baft* / *halve* / *wege* / *zal* en *tier* worden ook nog door *TEN KATE* onder de Achtervoegfels der tweede klasfe opgenoemd. Zij komen echter of bijna niet voor, of zijn niet als Achtervoegfels, maar als woorden, ter Zamenstelling of Koppeling dienende, te beschouwen. **Lei** vindt men in *aller***LEI**, *veler***LEI** en eenige weinige andere woorden. 't Schijnt *lage*, *ligging* of zoo iets te beteekenen.

Hande in *allerHANDE*, *velerHANDE* schijnt eigenlijk greep, omvatting aan te duiden.

Vol in *eervOL*, *roemVOL* is ons nog dagelijks gebruikelijk *vol*, en dus geen bloot Achtervoegfel.

Vest in het bijna verouderde woord *erenVEST* is ons bekend Adjectief *vast*, (Hoogduitsch *fest*) waarvan *vestigen*, dat is, vastmaken, en *vest*, *vesting*, voor sterk en vast gemaakte plaats. *ErenFEST* is dus *eervAST*, *vasthoudend* aan de eer.

Halve is ons Adjectief *half*, waarvan het Substantief *de helft* of *helft*. *MijnentHALVE* is letterlijk: wat mijne *helft*, mijn deel aangaat, d. i., met eene basterduitdrukking, *voor mijn part*.

Wege drukt hetzelfde denkbeeld op eene andere wijze uit. *MijnentWEGE* mag het gebeuren, zegt zoo veel als: de zaak in hare strekking, of in *haren weg* naar mij toe gedacht, zoo mag het gebeuren; met andere woorden: *wegens*, d. i. *om* mij behoeft het niet gelaten te worden. **W**ege is dus ons bekend Substantief *weg*, in een' figuurlijken zin genomen.

Zal komt bij ons niet voor. In 't Hoogduitsch is het hetzelfde als ons *sel*. Zie hier boven bl. 79. — **Z**ALIG in *gelukZALIG*, *rampZALIG*, *armZALIG*, geeft voorzien, begaafd met iets, 't zij zulks goed of kwaad zij, te kennen. Soms echter schijnt *zalg* eene verbastering uit de Achtervoegfelen *sel* en *ig*. Zie bl. 79. **T**ier beteekent boom, stam, en komt in het bastaardwoord *eglantIER* (doornboom), in *allertIER* (van allerlei stam of boom), en mischien in *goedertIEREN* voor, zoo dit laatste van *goeder* **TIERING**, dat is van goede groeiing of wasdom te kennen mogt geven.

Men ziet, dat dit een en andere bijna niet onder de Achtervoegfelen te rangschikken is.

c.) *Over de Achtervoegselen van afleiding der derde klasfe, of over de zoogenaamde VOLOPKLEM-STAARTIGE Achtervoegselen.*

§ 52.

Onze beroemde oud-Nederlandsche Taalkenner L. TEN KATE heeft deze Achtervoegselen *volopklemstaartig* genoemd, omdat, gelijk hierboven bl. 60 met een woord gezegd is, de staart, welke door hen aan een woord gehecht wordt, de klem of den klemtoon, dat is den nadruk der uitspraak, of den zoogenaamden accent ten volle naar zich trekt, zoodat, tegen de regelmaat onzer taal aan, niet het Zakelijke Deel of het ware ligchaam des woords, (zie § 8) maar het Achtervoegfel, de staart van hezelve, met verheffing van stem wordt uitgesproken. Terwijl wij dus b. v. het woord *slaper*, uit *slaap* en het Achtervoegfel *er* gevormd, (vergelijk hier boven bl. 62) zoo uitspreken, dat men naauwelijks den staart *er* hoort, valt integendeel in het woord *tuinier*, uit *tuin* en het Achtervoegfel der derde klasfe *ier* bestaande, de accent met volle kracht op dat *ier*. In *slaper* is dus de lettergreep *slaap* lang (of hooger van toon), die van *er* kort, in *tuinier* is omgekeerd *tuin* kort, en *ier* lang. Ik zeg, dat dit geheel indruischt tegen den aard onzer sprake en dien der overige echt-Duitsche talen in het gemeen (bl. 106), en juist ook ten bewijze strekt, dat de meeste, zoo niet alle Achtervoegselen, waarvan wij nu handelen zullen, bastaardachtig en van uitheemschen, onduitschen oorsprong zijn. —

Tot de gemelde Volopklemstaartige Achtervoegselen van afleiding kan men brengen :

aan en *reg.*
aadje.

eel.

ein.

eē / eēje.

et.

ier.

iet.

in / inne.

igt.

ij (ije / rij) en het daarmede misfchien
zamenhangende ri.

ment.

oen.

teit.

en een paar anderen.

TEN KATE spreekt ook van **reen**. Dit is echter eene vereeniging van twee Buigingsdeelen, waarover hier boven bl. 106 reeds gesproken is.

Sommigen, voor het overige, der bovengemelde Achtervoegfelen komen schier niet eens achter Nederlandfche woorden voor.

Over het Achtervoegfel aan.

§ 53.

Dit is bijna achter geene echt-Nederlandfche woorden te vinden, of het moest zijn in *MooriAAN*, waarin *Moor* evenwel nog niet eens van volkomen zuiver Hollandfchen oorsprong is, schoon Hollandfch genoeg er thans uitziende. In *AfrikaAN*, *IndiaAN*, *ItaliaAN*, *EuropeAAN* enz. proeft elk niet alleen het onduitsche van het Achtervoegfel, maar ook van het woord-zelf. *Germaan* fchijnt door het Latijn eene verbastering van het oud-Duitsche *German*, *Herman* of *Heirman*, dat is, krijgsman, man des heirs te zijn, en dus hier niet te behooren.

Beteekenis en kracht van aan.

Men ziet, dat het dient, om Substantieven te vormen, die den landaard van personen aanwijzen. *MOORI*AAN b. v. is een persoon uit Moorenland, gelijk *SPAN*JAARD (bl. 115) iemand uit Spanje.

Soms gebruiken wij tot zulk een einde ook wel het Achtervoegfel *er*. *CHINEES* of *SINEES* b. v. *SIAMEES* enz.

Oorsprong van aan.

Het heeft zijn' oorsprong in het Latijnsche Achtervoegfel *anus*, bij afkorting of zonder het Buiingsdeel *us* (zie § 8) *an* of *aan* luidend. Wat in 't Latijn *AFRICANUS*, d. i. *Afric-AN-us*, in het Fransch *Africain* heet, is bij ons een *AfrikaAN*, of, zoo als de Hoogduitschers, met bijvoeging van het Achtervoegfel *er* / zeggen, *ein AfrikanER*.

Er is het Fransche *ois*, *ais*, b. v. *CHINOIS*, *CHINEES*, *PORTUGAIS*, *PORTUGEES*.

Over het Achtervoegfel aadje.

§ 54.

Men ziet het in *lekkaADJE*, *slijtaADJE*, *boelaADJE*, *boschaADJE*, *vrijAADJE*, welke laatste drie woorden onze oud-Hollandsche Dichter bezigt in het aardig liedje, dat hij de Herderin *DORILÉA* in zijn Herderspel *Granida* zingen laat.

*Het vinnigh straalen van de zon
Ontschuil ik in 't boschaADJE,
Indien dit bosje klappen kon,
Wat melde 't al vrijAADJE!*

en op het flot :

*Oft ik hem ook lichtvaardigh von,
En 't bleef in dit boschaADJE?
Indien dit bosje klappen kon,
Wat melde 't al boelaADJE.*

Zoo hebben wij ook *tuigAADJE*, *stellaAADJE* (steling, plaatfing van balken) *lastAADJE* enz.

Beteekenis en kracht van aadje.

Er worden onderscheidene Substantieven door gevormd, die geene personen, maar zaken aanduiden. *Paadje* toch moet men hiertoe niet brengen. In dat woord is *aadje* geen Achtervoegfel, maar maakt het ligchaam des woords-zelven uit, dat naar het Fransche *page* gesmeed is. Meestal zou zich *aadje* door het Achtervoegfel *ing/* of wel door *fel/* of wel door *ij* (welk laatste evenwel ook wat bastaardachtig is) laten omschrijven, b. v. *sljtaADJE* is *sljting* of *sljterij*, *vrijAADJE*, *vrijing*, *vrijerij* enz. — *BoschaADJE* is boschje, want dergelijke woorden op *aadje* hebben ook somwijlen iets van verkleinwoorden of diminutieven. Vergelijk hier boven bl. 96.

Oorsprong van aadje.

Wij hebben het naar den Franschen uitgang *age*, die weér met den Italiaanschen *aggio* zamenhangt, gevormd. *BoschaADJE* is het Fransche *bocage*, (van *bois*, dat één in oorsprong is met ons *bosch*) in het Italiaansch *boscaggio*. En zoo hebben de Franschen *feuillage*, *ramage*, *outrage* (gebladerte, gekweel, belediging) enz. enz. De Hoogduitschers kennen ons *aadje* achter echt-Duitsche woorden niet, een bewijs te meer, dat het oorspronkelijk in de Duitsche talen niet te huis hoort

Over het Achtervoegfel vel.

§ 55.

Dit komt voor in *rondeel*, *kanteel*, *bordeel*, *tooneel* enz., om van de geheel onduitsche woor-

den *kasteel*, *kandeeL*, *abeel*, *kaneel*, *penfeel*, vermoedelijk ook *tafereel*, en vele foortgelijke niet te spreken; want wij handelen slechts over echt-Hollandsche woorden, waarachter dit Achtervoegfel geplaatst wordt.

Kracht en beteekenis van eel.

Men vormt er onzijdige Substantieven mede, hechtende men het te dien einde aan Substantieven, Adjectieven en Werkwoorden (gelijk dit laatste b. v. in *tooneel* van *ik toon / vertoon*) De weinige echt-Hollandsche woorden, door *eel* gevormd, drukken meest stoffelijke voorwerpen uit, en laten zich over het algemeen niet wel dan door zamengefelde woorden omschrijven. *Tooneel* is *vertoonplaats*, schoon het soms evenwel ook *vertooning* beteekent. *Rondeel* is *rondhoek*, *rondtoren*, *kanteel* *kantwering*, *kantspits*, *borde l* (van 't oude *bord*, d. i. huis, vertrek) is *hoerhuis*.

Oorsprong van eel.

't Is van het Latijnsche Achtervoegfel *illum*, *illum*, (zoo als wij dit b. v. aantreffen in *castellum*, d. i. *kasteel*) welk *illum* bij de Franschen in *eau* overgaat, waardoor dus het Latijnsche woord *castellum* in het Fransch *chateau* wordt. De Hoogduitschers kennen *eel* achter Duitsche woorden bijna niet. Zij hebben echter *bordeLL*, gelijk wij *bordeEL*.

Over het Achtervoegfel ein.

§ 56.

Dit vindt men slechts in oorspronkelijk onduit-

fche Zelfftandige Naamwoorden, b. v. in *fontEIN*, van 't Latijnsche *fons*, (eene bron) waarvan de Franfchen *fontaine*, wij *fontein* hebben; in *kapitEIN* (op zijn echt-Hollandsch *hop-*, dat is, *hoofdman*, in het Hoogduitsch *Hauptmann*) welk *kapitein* van 't middeleeuwsch-Latijnsch *Capitaneus* komt, en dit *Capitaneus* van *caput* (hoofd). — Al verder in *kasteleIN*, ook al een geheel onduitsch woord, verbasterd namelijk uit het Latijnsche *castellANUS*, Fransch *chateLAIN*, van *castellum*, in het Fransch *chateau*, en dus eigenlijk *slotbewaarder*. Men ziet, dat het Achtervoegfel *ein* bijna geheel niet in aanmerking komt, daar het niet achter oorspronkelijk Hollandsche woorden gebruikt wordt. 't Is naar het Latijnsche achtervoegfel *AN-us*, *ANE-us*, het Fransche *aine* gevormd. De Hoogduitfchers schrijven het *än*, of *aine*, b. v. *der Kapitän*, *die Fontäne* of *Fontaine*, schoon zij dit weinig gebruiken.

Over het Achtervoegfel $\text{r}\ddot{\text{a}}$ of $\text{r}\ddot{\text{ä}}$.

§ 57.

Wij treffen het aan in *meesterES*, *zondares* of *zondarESSE*, *godES*, *dienares*, 't onduitsche *prinsES* en *profetes*, en in eenige andere Substantieven, want men vormt er niet dan Zelfftandige Naamwoorden mede. Ook wordt het doorgaans slechts aan Substantieven gehecht, zoo als men in de aangehaalde woorden zien kan.

Beteekenis en kracht van $\text{r}\ddot{\text{ä}}$.

Het dient ter zoogenaamde vervrouwelijking van mannelijke Substantieven, of om het begrip van een' mannelijken perfoon, dat in fommige Substantieven

ligt opgefloten, op eene vrouw over te brengen. Zoo wordt *dienAAR*, een dienend man (van *ik dien*) in *dienARES*, eene dienende vrouw herfschafen. *Mees-ter* is een mannelijke, *MeesterES* een vrouwelijke leeraar of beheerfcher. Tot hetzelfde einde dienen bij ons ook de Achtervoegfelen *ſter* / (zie hierboven bl. 69) *in* / waarover hieronder, en tegenwoordig foms ook wel *r* / b. v. *bakker bakSTER*, *Koning KoningIN*, *echtgenoot echtgenootE*.

Oorſprong van rſ of rſr.

De accent of klem van uitspraak, welken dit Achtervoegfel, tegen de regelmaat onzer taal aan, (zie hierboven bl. 138) naar zich trekt, toont, dat het *in zijne tegenwoordige gedaante* van vreemden oorſprong is. En zoo vinden wij het dan ook bij ons juist op dezelfde wijze gebruikt, als de Franschen hun *esfe* bezigen in de woorden *Maitresse*, *Princesse*, *Duchesse* enz., waarin dat *esfe* weër met den Grieksch-Latijnschen uitgang *isfa* zamenhangt. Of voorts dat Fransche *esfe* en Latijnsche *isfa* niet weër in den oorſprong der talen van Europa met de Duitſche Achtervoegfels op *f* / *ſe* / *ſch* (vergelijk bl. 97—102) ééne en dezelfde afkomst kunne gehad hebben, zoodat *meesterES* dus verklaard kan worden als bij omzetting gevormd uit *meesterESE*, *meesterESCHE*, *meesterESKE*, *dienARESE*, *dienARESCHE*, *dienARESKE*, is eene vraag, welker te ver heen voerende beantwoording in dit gefchrift niet te pas komt. Genoeg, *rſ* / *zoo als het tegenwoordig zich vertoont*, is buiten kijf een verfranscht Achtervoegfel. De Hoogduitschers kennen het ook niet of ſchier niet achter *echt-Duitſche* woorden. Zij gebruiken dan het Achtervoegfel *in* / b. v. *SünderINN*, *DienerINN* (*zondares*, *dienares*).

Over het Achtervoegfel *et*.

§ 57.

Trompet, *banket* en eenige weinige andere woorden vertoonen zich met dat Achtervoegfel, dat uit Substantieven nieuwe Substantieven vormt. *Salét* komt van *zaal*, *klinket* van *klink*, *trompet* van *tromp*, d. i. eene buis of pijp, zoo als wij het woord hebben in *olijfantsTROMP* voor de buisachtige snuit van een' olifant. *Banket* stamt van het werkwoord *banken*, dat wel eens *tafelen* beteekende, omdat men op banken aan den disch plag zitten. *Banket* duidt dus bij ons een' prachtigen maaltijd aan, of wel de lekkernij, op zulk een' maaltijd gebruikt wordende, en voorts in het algemeen eene soort van lekker gebak. Wij hebben er het bastaardwerkwoord *bankettéren* van, in den zin van smulden, smulpartijen houden, waarvoor men oudtijds ook wel *banken* zeide.

Dit Achtervoegfel schijnt naar het Fransche *et*, *ette*, *uet*, gevormd, zoo als men dit aantreft in *trompETTE*, (trompet) in *chansonnette* (liedje), in *bosquet* (bosch, boschje) enz. In het Italiaansch luidt dit Achtervoegfel *etto*, en het dient in die taal, om het denkbeeld van Verkleining uit te drukken; (zoo als daartoe bij ons *je* en *fie* dienen; vergelijk bl. 96). Die diminutieve geaardheid heeft het Fransche *et*, *ette* ook wel, als te zien is in het Adjectief *seulETTE*, hetwelk, letterlijk vertaald, *alleentjes* beteekent, van *seul* (alleen); en in *LifETTE*, d. i. *LijsJE*, verkleinwoord van den eigennaam *Life* of *Elise*, die uit *Elizabeth* verkort is. Dat verkleinend vermogen is echter niet in alle Fransche woorden op *et* zichtbaar, en tot ons Hollandsch bastaardachtervoegfel *et* strekt het zich luttel uit.

De Hoogduitschers bezigen dit Achtervoegfel ook wel, maar fchrijven het *ter* / b. v. *trompETE*.

Van *tromPET* ontftaat bij ons het Werkwoord *tromPETTEN*, van *bankET* *bankettéren*. Van *faLET* *faletten*, *falettéren* enz.

Over het Achtervoegfel ier.

§ 58.

TuINIER, *hOVENIER*, *KRUIDENIER*, *wIJNGAARDENIER*, *RENTENIER*, *AALMOEFENIER*, *VALKENIER*, *BANIER* (van *baan*, 't zelfde als *vaan*, *vaandel*), *JURWELIER* van *juweel* enz. zie daar Hollandfche woorden, door middel van dit bastaardachtervoegfel *ier* gevormd. Men ziet, dat de meesten derzelve afgeleide mannelijke Substantieven zijn, die een' stand, beroep of betrekking in perfonen van het mannelijk geflacht aanduiden.

Ier is, blijkens den daarop vallenden accent, een Achtervoegfel van onduitschen oorsprong, en niets anders dan het Fransche *ier* / op zijn Hollandsch uitgesproken. *TuINIER* b. v. is van *tuin* op dezelve wijs afgeleid, als in het Fransch *JARDINIER* van *jardin*, (d. i. tuin) *OFFICIER* van *office* (d. i. ambt, bediening, en voorts krijgsbediening), *ÉPICIER* (*KRUIDENIER*) van *épice* (kruidenrij, kruiden) enz. In geheel zuiver Hollandsch zou *tuINIER*, *wIJNGAARDENIER* enz. dus *tuINER*, *wIJNGAARDENER* (met het Achtervoegfel *er* / (waarover bl. 62) moeten luiden, maar dit heeft het gebruik, die opperfte wetgever der talen, nu eenmaal in die woorden niet gewild, en der bastaardij in dezen boven de zuiverheid den voorrang gegeven. De Hoogduitschers hebben zich van deze Fransche befmetting weten te vrijwaren, want *ier* is ook wel bij hen in gebruik, maar bijna alleen in woorden, die

van zelve reeds geheel onduitsch zijn, b. v. in *Offizier* enz. En dan nog vertoont *ier* zich in de Duitfche talen niet dan met de dertiende eeuw.

Of voor het overige het Franfche Achtervoegfel *ier* niet oorfpronkelijk uit het overal te vinden Achtervoegfel *er* (bl. 62) gefproten zij, is eene vraag, die wij hier niet behoeven te beantwoorden, en wier bevestigende beantwoording ook niets afdoet tegen het door ons gezegde over het bastaardachtige, dat *ier* op dit oogenblik bij ons heeft.

Van fommige Subftantieven op *ier* ontstaan gelijkvloeiende Werkwoorden, als daar zijn *tuinieren*, *hovenieren*, *wijngaardenieren*, *rentenieren* enz. — Ook vervrouwelijken zich die Subftantieven door middel van het Achtervoegfel *ier*, b. v. van *tuinier* komt *tuinier-ier-ster*. Vergelijk hier boven bl. 69. Zij werpen daartoe echter *ier* niet weg, gelijk de Subftantieven op *er* met dit *er* doen, b. v. *bakker*, *bakster*, niet *bakk-er-ster*. ~~En~~ nemen zij niet aan. Van *tuinier* *tuinieres* te maken, gelijk van *meester* *meesteres*, ware tegen 't gebruik.

Over het Achtervoegfel iet.

§ 59.

Dit Achtervoegfel kan eigenlijk niet in aanmerking komen, daar het achter oorfpronkelijke Hollandfche woorden, voor zoo ver ik weet, niet gebruikt wordt.

Hermiet, (kluizenaar, woestijnier) van een Grieksch woord, dat woestijn of woesteniĳ beteekent, afkomstig, is geheel onecht.

Iet is het Latijnfche of Grieksch-Latijnfch Achtervoegfel *ita*, bij de Franfchen *ite*, b. v. *hermite*, *profeliete* (d. i. volgeling of aanhangeling).

Over het Achtervoegfel in / tunc.

§ 60.

Een zeer gebruikelijk Achtervoegfel, gelijk wij het zien in *vriendIN*, *koningIN*, *vorstin*, *vijandIN*, *godIN*, *wolvIN*, *apIN*, *beerIN*, *leuwIN*, *ezelIN*, *grayIN*, *keizerIN*, *gemalIN*, *moorIN*, enz. enz.

Er ontstaan van Substantieven nieuwe vrouwelijke Substantieven of zelfstandige Naamwoorden door dit Achtervoegfel.

Beteekenis en kracht van in.

Het strekt doorgaans bij ons ter vervrouwelijking van mannelijke Substantieven, dat wil zeggen, het strekt, om het begrip van iets, dat aan een' mannelijk perfoon wordt toegekend, op eene vrouw over te dragen. *Vriend*, van *vriën*, d. i. *liefhebben*, *vrijen*, is de *vriend-man*, *vriendIN* de *vriend-vrouw*.

In komt dus hierin met het Achtervoegfel *ig* overeen, (vergelijk bl. 143) welk *ig* echter doorgaans aan reeds met een duidelijk Achtervoegfel voorziene woorden gehecht wordt. Van *meester* maken wij wel *meesteres*, maar niet *meesterIN*, van *zondaar* *zondares*, maar niet op zijn Hoogduitsch *zondarin* (*sünderINN*). — In sommige woorden heeft men *ig* en *in* beide, b. v. *godes*, *godin*.

Het Achtervoegfel *ster* / dat ook in een' zekeren zin vervrouwelijkt, (zie bl. 69) kan *in* niet vervangen, eerder kan *in* zulks *ster*. *Bakker*, *bakkerIN* zou nog half en half door den beugel kunnen, ja, is zelfs geldig in het Hoogduitsche *BäckerINN*, maar *vriend*, *vriendSTER* voor *vriendIN* ware onzin.

Woestijn van *woest*, schijnt ook bij ons tot de woorden, door *in* gevormd, te behooren, en zoo

veel als *woestIN* (oud-Duitsch *wuost-INNA*, *wuastINNA*) te zijn. Hier komt het begrip van vervrouwelijking evenwel niet te pas.

Oorsprong van in.

Naar den sterken klemtoon te oordeelen, die bij ons op dit Achtervoegfel valt, wordt men verlokt het voor onzuiver van oorsprong, ten minste voor vervalscht door vreemden tongflag aan te zien. Zie bl. 138.

En zoo zou het wel naar het Latijnsche Achtervoegfel *IN-a*, zoo als wij dit b. v. in *reg-INA* (koningin) van *rex* (koning), dat van *regere* (regeren) komt, aantreffen, kunnen gevormd zijn. Ik moet hier echter opmerken, dat men in het Hoogduitsch niet op *in* den nadruk der uitspraak laat vallen. *GöttINN* b. v. wordt niet, (als ons *godIN*) *GöttINN*, maar *GöttINN* uitgesproken; waardoor de kracht van het bewijs, uit den accent getrokken, zeer verzwakt wordt, en men ten slotte mischien moet zeggen, dat het schijnbaar bastaardachtige van dit Achtervoegfel slechts aan onze *Nederduitse* uitspraak (die zich hier mischien door het Latijn en Fransch heeft laten van het spoor brengen) toe te schrijven is. Ook is het niet te ontkennen, dat *in* reeds in zeer oude Duitse tongvallen wordt aangetroffen, waarin het *inna*, *unna*, later *in*, *inne* luidt. Tevens vindt men het in vele hedendaagse Duitse talen, vooral ook in het Hoogduitsch. Het verdiende dus door *TEN KATE* eigenlijk niet onder al dat bastaardvolkje der derde klasse van Achtervoegfelen geplaatst te zijn.

Over het Achtervoegfel ijt.

§ 61.

't Is achter fommige Hollandse woorden

aan te treffen, b. v. achter de Substantieven *fluit*, *droog*, *harp*, *klok*, *bloem*, waarvan de afgeleide Substantieven *fluitist*, *droogist*, (verkooper van droogerijen, gedroogde kruiden, in het Fransch *drogues*) *harpenist*, *klokkenist*, *bloemist* (bloemminnaar, bloemhandelaar) stammen. Men ziet, dat er soms eene *n* voor *igt* geplaatst wordt, misfchien om de gemakkelijheid der uitspraak te bevorderen. *Klokkenist* (klokkespeler) b. v. staat voor *klokkeist* of *klokkist*. De Hoogduitschers plaatsen het Achtervoegfel *in* (zie bl. 148) nog wel eens achter zulke met *igt* gevormde Substantieven, die zij anders weinig gebruiken; b. v. van *Harfener* (harpenaar of *harpenist*) heb ik wel *harfenistinn* (harpenaarster) gevonden. Wij doen dat niet. Des noods zou men zich misfchien met toevoeging van *r*/ waarover bl. 127, bij ons kunnen veroorloven te zeggen: zij is eene regte *bloemiste* voor bloemliefhebster.

Igt zweemt in kracht iets naar *er*/ *ier*. Naar den sterken klemtoon te oordeelen, fchijnt het een basterdachtervoegfel, uit het Grieksch-Latijnsche *ista*, in 't Fransch *iste* gevormd, b. v. *Jean Baptiste* (Johannes de Dooper.)

Over het Achtervoegfel *ij* / *ije* / *fchijnbaar* soms *erij* / *voorts* over *ei*.

§ 62.

Wij zien het in *maatschappij*, *voogdij* of *voogdije*, *huichelarij*, *hovaardij*, (van hoogvarend) *bastaardij*, *tooverij*, *woesteny*, *bakkerij*, *boekery*, *razernij*, (verbastering van *razery*) *snoeverij* enz. De laatste woorden fchijnen uit de denkbeeldige werkwoorden *ik bakker*, *bocker*, *raser*, d. i. ik bak bij herhaling ik zamel boeken enz., en niet uit de Substantieven *bakker* en *boeker* te moeten worden afgeleid, ten zij men in zulke vormen als *bakkerij* enz. bloot misbruik

en verbastering zien wil. **A** duidt eene handeling, of haar uitwerkfel, of de plaats daarvan aan. In beteekenis komt het veel met **ing** overeen. *Maatschappij* enz., wilde zulks 't gebruik, zou b. v. met het Achtervoegfel **ij** niet ongepast *maatschapping*, *voogding*, *toovering* enz. kunnen luiden. Er is evenwel foms een denkbeeld van minachting met **ij** verbonden; b. v. dat is *praterij*, *babbelarij*, *nalooperi*, *zwijnerij*, (op zijn Hoogduitsch *schweineri*) *aperij*, enz., welke woorden echter meer in den omgangs-, dan in de boekentaal te huis hooren. —

Dit Achtervoegfel, oudtijds **ī** luidend, is, blijkens den accent, van vreemden oorsprong, en naar het Latijnsch, of middeleeuwsch-Latijnsch of Romanisch *iā*, *iē* gebootst. De oudste Duitfche tongvallen kenden het niet. Later begint het zich het eerst in Duitfche woorden van vreemden oorsprong te vertoonen, b. v. in *astronomie*, *prophezie*, *abbetie*, (d. i. *abdij*, van 't Latijnsche *abbatia*). Met de dertiende eeuw hecht het zich bij ons en andere Duitfchers ook aan echt-Duitfche woorden. De Hoogduitschers schrijven het thans **ei** / en gebruiken 't niet minder dan wij Hollanders. Met **ij** moet men bij ons **ei** niet verwarren, dat in sommige meer onduitsche woorden, als Achtervoegfel voorkomt, b. v. in *liverēi*, *schalmēi* (zijnde dit laatste woord vermoedelijk van 't Fransche *chaluveau*, d. i. rietpijp, en dit van 't Latijnsche *calamus*). Evenwel schijnt **ei** met **ij** zamen te hangen, en een op zijn Hoogduitsch geschreven **ij** te zijn.

Over het Achtervoegfel ment.

§ 64.

Wij hebben het in *dreigement*, op zijn goed Hollandsch *bedreiging*, *dreigtaal*. Andere Hollandsche woorden op **ment** herinner ik mij niet. **ment**

is het Latijnsche Achtervoegfel *mentum* ('t Fransche *ment*) in *DOCUMENTUM*, *TESTAMENTUM*, bij ons *DOCUMENT*, *TESTAMENT*. Naar zulke bastaardwoorden is *dreigEMENT*, waarvan het voorste deel zuiver Duitsch is, gevormd.

Over het Achtervoegfel enen.

§ 65.

Dit bastaardachtervoegfel komt eigenlijk niet eens, geloof ik, achter echt-Duitsche woorden voor. *SaizoEN*, *festoen*, *latoEN*, *katoEN*, *rantsoen*, *fatsoen* (waarvan *fatsoenéren*) *meloEN*, *galjoEN*, *harpoEN*, *blazoEN* schijnen allen, ten minste de meesten, uit den vreemden. *En* luidt in het Fransch *on*, in het Italiaansch *one*.

Over het Achtervoegfel teit.

§ 66.

Ook slechts in 't een of ander vreemd woord gebruikelijk, b. v. in *majesteIT*. *Teit* is het Latijnsche Achtervoegfel *tas*, in het Fransch *té*. *Majestas*, *MajestÉ* beteekenen beide letterlijk *grootheid*, of nog letterlijker *grooterheid*, van het Latijnsche Adjectief *majus*, *major*, d. i. grooter, ouder.

Van meer zulke bastaard-Achtervoegfelen spreken wij niet, daar zij bijna niet voorkomen, *ent* b. v. in *Student*, *aal* in *kanaal*, *ant* in *predikant*, (van 't Latijnsche *praedicare* en zijn Deelwoord *praedicans*), *uur* / 't Latijnsche *ura*, in *schriftuur*, *kwetsuur* enz.

§ 67.

En zoo hebben wij nu de drie klasfen der Achtervoegfelen van Afleiding, dat wil zeggen, de zoodanigen, die zich meer of min duidelijk vertoonen, afgehandeld. Men kan bij de opgenoemden nog wel

enkele andere mischien voegen, maar deze zijn te moeilijk van de woorden, waarmede zij vereenigd worden, af te scheiden, ja soms te twijfelachtig, dan dat wij er in een geschrift, waarin de gronden eener eenigzins zekere, en niet eener bloot gisfende Woordafleidkunde (zie § 3) ontvouwd worden, bij zouden kunnen stilstaan. Ook veronderstelt de beschouwing van zulke min zekere Achtervoegfelen meer taalkennis, dan ik bij de Lezers van deze bladen over het algemeen veronderstellen moet.

Ten slotte geven de hier behandelde Achtervoegfelen nog gezamenlijk tot de volgende opmerkingen aanleiding:

1.) Men ziet, dat sommige van dezelve dienen, om Substantieven, anderen om Adjectieven, nog weêr anderen om Substantieven en Werkwoorden, nog weêr anderen om Substantieven, Adjectieven en Werkwoorden, ja meer rededeelen te vormen.

2.) Men ziet, dat bij het vormen der Substantieven sommige dier Achtervoegfelen, als b. v. *er* / *aar* / *ster* enz. dienen, om het begrip van een' werker of werkster uit te beelden, anderen, als b. v. *el* / soms dat van een werktuig, anderen, als b. v. *ing* / *nis* / dat van werking, anderen, als b. v. *ing* / *aard* / *aan* enz. aard, afkomst, bediening, stand, betrekking, anderen, als *de* / *te* / *en* / *se* / *je* enz., om soms meer stoffelijke, anderen als b. v. *heid* / om soms meer onstoffelijke zaken aan te duiden, anderen, als *he* / *je* / om het begrip van verkleining te beteekenen enz. — Achtervoegfelen, waarmede wij Adjectieven, en daarvan stammende Adverbiën afleiden, drukken, gelijk men ziet, de eigenschappen uit, of van gelijkheid, overeenkomst, neiging enz., gelijk *ig* / *achtig* / *zaam* / *sel* enz., of van de stof en natuur van iets, als b. v. *en* / of van berooving en gemis, als *loos* enz. enz. Het is echter niet zelden zeer

moeijelijk, de verschillende beteekenissen, die deze en gene Achtervoegfelen aan de woorden, door hen gevormd, bijzetten, tot een bepaald hoofdbegrip te brengen, weshalve men vooral niet te sterk drukken moet op hetgeen wij te dien aanzien van sommigen hunner gezegd hebben. De Substantieven b. v. op **de** en **te** geven, ja, soms wel eens iets afgetrokken of abstracts te kennen (zie bl. 95), en komen daarin eenigzins met die op **heid** (bl. 122) overeen, gelijk men in *bilTE*, *vreugDE*, *liefDE*, *vrolijkHEID*, *goedHEID* enz. zien kan, maar men zou zich zeer bedriegen, indien men die beteekenis in al dergelijke Substantieven zoeken wilde. Vaak drukt **te** / **t** / **de** / **d** bloot het gewrocht eener handeling, en dus iets passiefs uit. *GrafTE* of *graft* van *graven* / is iets, door graven voortgebracht. *Schrift* is het geschrevene enz. In nog weêr andere Afleidfels met **d** en **t** heerschen nog weêr andere beteekenissen. Een zoo beknopt geschrift echter als dit, kan onmogelijk al die *nuances* of schaduwingen aanroeren.

3.) Moeijelijk is het ook soms op te geven, achter welke soort van taal- of rededeelen (*partes orationis*) ieder Achtervoegfel zich zoo al hechten laat. Men zal opgemerkt hebben, (en wij hebben het ook hier en daar bepaaldelijk uitgedrukt) dat sommige Achtervoegfels schier alleen achter Werkwoorden, anderen alleen achter Werkwoorden en Substantieven, anderen achter Werkwoorden, Substantieven en Adjectieven, anderen schier alleen achter Substantieven of Adjectieven, enkelen ook achter kleinere rededeelen zich plaatsen. Intusschen is het wel eens niet gemakkelijk te beslissen, of men in deze en gene woorden het Achtervoegfel als gehecht aan een Werkwoord, dan wel aan een ander taaldeel te beschouwen hebbe. Is *ij* in *slaperig* b. v. vereenigd met een denkbeeldig Werkwoord *slaperen*, of met het Substantief *een slaper*? Vergelijk bl. 88. In

honderden van woorden daarenboven is de geheele romp onkennelijk. Zie het gezegde op bl. 64.

Ik heb, bij die onzekerheid, niet overal bepaaldelijk durven opgeven, achter welke foort van Stam- of afgeleide woorden zich dit of dat Achtervoegfel ter voortbrenging van nieuwe woorden hechten laat. 't Liefst, voor het overige, en het meest, paren de Achtervoegfels zich met een Werkwoord, Adjectief of Substantief, 't minst met de kleiner rededeelen of Partikelen, als daar zijn Adverbiën, Conjunctiën, Praepositieën, en Interjectiën. Men heeft evenwel b. v. van *na*, *naër*, nu bij zamentrekking *naar*, (zie bl. 66) van *op over*, van *voor vorig*, van *over overig* enz. Ook heeft men Werkwoorden, die regtstreeks en zonder Achtervoegfel van een Tusschenwerpsel of Interjectie zijn afgeleid; van *foei*, b. v. *foeijen*, *verfoeijen*, van *ju*, *jui* vermoedelijk *jui-chen*, van *sus*, *sus* denkkelijk *susfen*, van *sa*, *sa* misfchien *sarren*.

Afleidfels, door middel van Achtervoegfels uit Voornaamwoorden gevormd, zijn er ook wel, maar voor een ongeoeffend oog niet zeer zichtbaar, weshalve wij ze hier met stilzwijgen voorbijgaan. Zoo ook de Afleidfels van Telwoorden, b. v. van *een eenig*.

In een uitvoerig en eigenlijk geleerd geschrift (op welken naam dit werkje geene aanspraak maakt) zou dit alles naauwkeurig moeten uiteengezet worden.

4.) Men ziet, als reeds met een woord gezegd is, dat sommige Achtervoegfels zeer voelbaar zijn, en zich zeer gemakkelijk van het woord, waaraan zij zich hechten, laten afscheiden, als b. v. *aar/ aard/ iing* en bijna alle overige van de tweede en derde klasfe, dat anderen integendeel met zulk een woord bijna zijn ineengegroeid en schier voor een dagelijksch oog niet van hetzelfde te onderkennen;

als b. v. *em* / *ft* / *f* / *t* en vele anderen der eerste klasfe.

5.) Men ziet, dat fommigen in zich-zelve een' verftaanbaren zin opleveren, ja de kennelijkfte fporen vertoonen van oudtijds afzonderlijke woorden geweest te zijn, dat anderen integendeel bloot uit één of een paar letters bestaan, zonder dat men zeggen kan, waardoor nu juist die letters, als *Achtervoegfel* gebruikt, zulk eene kracht van afleiding hebben, of hoe men er in de taal aan gekomen zij, om ze tot zulk een einde te bezigen. Vergelijk de gezegden over den oorsprong van bijna al de *Achtervoegfelen* der eerste klasfe.

6.) Men ziet, dat door fommige *Achtervoegfelen* veel, door anderen slechts weinig woorden gevormd worden. Tot de rijkften behooren b. v. *er* / *el* / *ing* en dergelijke. Tot de armften de *bastaardachtervoegfelen* der derde klasfe, b. v. *aan* / *ier* / *igt* enz.

7.) Men ziet, dat fommige *Achtervoegfelen* nog een' frisfchen bloei en jeugdig leven vertoonen, anderen integendeel half dor en vermolmd fchijnen. Door middel van de eerste laten zich dus nog dagelijks nieuwe afleidfels fcheppen. De vormkracht der laafte bepaalt zich meer tot de woorden, die er nu eens mede gemaakt zijn. Aan niemand zal het b. v. *fluiten*, dat men ons *Achtervoegfel* *er* achter een aantal woorden plaatfe, die nu eerst daarmede vereenigd worden. Neem eens, dat men van *viool* *violER*, van *orgel* *orgelER* make. Slechts een paar dagen behoeven zulke woorden gebruikt te worden, en ze hebben het burgerregt. Zou men echter ook nog zoo ligt met het *Achtervoegfel* *aar* nieuwe afleidingen kunnen fcheppen? b. v. *fluitAAR*, *fchrijvAAR* voor *fluitER*, *fchrijver* enz. Gevoelt men niet, dat dit *Achtervoegfel* meer binnen den kring van die woorden beperkt is en blijft, die er eens

mede gevormd zijn, en dat het zich aan nieuwe moeilijker hechten laat, dan *er*? Zoo is *niġ* veel stugger en onbruikbaar, dan *ing* en *ling*. Vooral het laatste helpt nog dagelijks nieuwe derivaten vormen, als in *loteling* en foortgelijke woorden te zien is. Maar wij behoeven geen meer voorbeelden, om dat verstorvene van het eene, dat nog meer levende van het andere Achtervoegfel in het licht te stellen. Hoe duidelijker zich de beteekenis van een Achtervoegfel door de groote menigte van woorden, die het in de taal gebragt heeft, voelen laat, of ook hoe meer het een woord op zich-zelf uitmaakt en door zich-zelf verstaan kan worden, des te beter zal het nog telkens nieuwe afleidfels telen kunnen.

8.) Men ziet, dat de echt-Duitsche (Opper- en Nederduitsche) Achtervoegfelen der eerste en tweede klasfe allen van hoogen ouderdom zijn, terwijl de bastaards of zoogenaamde *Volopklemstaartigen*, die in de derde klasfe behooren en waarvan velen alleen aan 't Hollandsch eigen zijn, zich meestal eerst in de elfde, twaalfde en dertiende eeuw beginnen te vertoonen. Evenwel ook de echt-Duitsche Achtervoegfelen treden allen niet even vroeg in de Duitfche talen te voorschijn. Ook zijn allen bij alle Duitfche stammen niet even geldig.

9.) Men ziet, dat de woorden, door Achtervoegfels gevormd, soms één, soms meer Achtervoegfelen hebben. In *wandel* (bl. 76) heeft men er één, *el* namelijk, in *wand-EL-ING* twee, *el* en *ing* / in *lasterAAR* (voor zoo ver *laster* niet zelf reeds is afgeleid) één, te weten *aar* / in *laster-AAR-STER* twee, *aar* en *ster*. Bij wijlen komen, als in *teug-EL-LOOSHEID* drie Achtervoegfelen in één woord voor, enkele keeren zelfs vier, als men in den wortel-zelven nog een' dieperen wortel zoeken, en woorden, gelijk b. v. *berg* en foortgelijke, reeds als afgeleid,

wil. Eene zoodanige woordafleiding echter ware voor dit geschrift te fijn uitgeplozen. Vergelijk over *berg* bl. 91.

10.) Wij merken nog op, dat vele echt-Duitsche Achtervoegfelen zich ook vertoonen in woorden van vreemden oorsprong, b. v. *er* in *keizer*, *el* in *tempel*, *aar* in *kandelAAR* enz. Niet van allen evenwel geldt dit, en in een uitvoeriger geschrift dan dit zijn kan, ware het niet onbelangrijk dit nader te ontwikkelen.

11.) Wij moeten voorts hier nog herhalen, dat wij slechts zoodanige afleidingslettergrepen aan het einde der woorden beschouwd hebben, als zich op eene kennelijke wijze voordoen. Wil men in het gebied der gisfende Etymologie (vergelijk § 3) treden, dan moet men geregeld alle letteren doorloopen, en vragen, in welke woorden is b. v. de *r* / de *f* / de *l* / de *p* / de *h* / de *g* / de *n* / de *nd* / de *ng* / de *ng* / de *b* / de *t* / de *h* / de *m* enz. enz. een Achtervoegfel van afleiding? Onder de *r* b. v. behooren dan onze Achtervoegfels *er* / *aar* / en zoo in andere vroeger of later Duitsche talen *are*, *ari*, *ur*, *or* enz., waarin nu eens eene vokaal vóór, dan na, dan vóór en na beide, bij de *r* gevoegd wordt, of wel waarin de *r* geheel alleen het middel van afleiding uitmaakt. Vergelijk op bl. 66 het gezegde over de zamentrekking van *er* / als mede dat op bl. 80 over *em* / *m*. Zoo ook hetgeen over sommige vermoedelijke afleidingen door middel der letter *f* op bl. 99 is aangemerkt. Wanneer men echter alles zoo fijn uitpluizen wil, wandelt men dikwerf op een' glibberigen en onzekeren bodem, waarvan minkundigen het best doen zich verwijderd te houden, en dien wij dus met de Lezers van dit geschrift niet hebben willen betreden. Tot zulke meer gisfende Etymologische onderzoekingen (gelijk ik zoo hier en daar er even een' wenk van heb gegeven) behoort ook

de vraag, of men b. v. niet op dezelfde wijze, als wij *met zekerheid heilAND, vijAND, avOND* en foortgelijke woorden voor oorspronkelijke Deelwoorden of Participiën kunnen aanzien, (zie bl. 105) een aantal andere Substantieven op *nd* uitgaande voor zulke samengetrokken Participiën te houden hebbe, b. v. of men de woorden *hand, tand, rand, zand* enz. niet kunne verklaren door *haëND, taëND, raëND, zaëND*, d. i. *de haënde, de taënde, de raënde* enz. Wel mogelijk! maar wie kent evenwel de Werkwoorden *haën, taën* enz., waarvan zulke Deelwoorden dan afftammen? Men kan zulke Verba soms wel eenigzins *veronderstellen*, men kan uit andere beftaande Werkwoorden wel eenigermate gisfen, dat zulke wortelverba in den eerften aanvang der taal beftaan hebben, maar men kan zich ten aanzien van vele woorden hierin ook bedriegen, en zulk een woord op *nd* kan soms een Werkwoord van eene geheel andere beteekenis tot vader gehad hebben, dan datgene, hetwelk men voor dien vader houdt.

Om kort te gaan, de Etymologie wordt in zulke gevallen zeer onzeker, en, bij al den eerbied, welken men voor het vernuft en de kundigheden van den Heer BILDERDIJK hebben moge, moet men echter niet zelden meesmuilen, als men ziet, hoe stout deze groote Dichter zulke bloot gisbare Etymologiën, als waren het onfeilbare Evangeliën, voordraagt, en daarop zijne leer der Geflachtsbepaling poogt te gronden. Vergelijk hier ook nog het gezegde op bl. 23.

12.) Eindelijk! Men zal uit het vlugtig daarover door mij aangefipte hebben kunnen opmerken, dat de oorsprong van vele Achtervoegfelen nog zeer onzeker is, zoodat ik, al ware ik er ook bekwaam toe, mij niet heb willen verdiepen in gisfingen over dien oorsprong, en flechts ter loops het gevoelen van sommige geleerden over denzelfden heb aangeroerd. De hoofdvragen bij zulk

een onderzoek blijven altijd deze drie: 1) is het Achtervoegfel, waarover men spreekt, in den oorsprong der taal een afzonderlijk, op zich-zelf staand woord geweest, dat eene bepaalde beteekenis had, of 2) was het oorspronkelijk eene foort van Buigingsdeel (zie bl. 13), of wel 3) was zulk een Achtervoegfel blootelijk eene beteekenlooze toegevoegde letter of syllabe, waaraan men evenwel willekeurig of onwillekeurig eene zekere kracht hechte, om, het zij het begrip van een' werker of werkster, het zij van eene werking, het zij van het gewrocht eener werking, of wat dan nu het gezegde Achtervoegfel beduiden moge, uit te drukken? Deze vragen zijn ten aanzien van sommige Achtervoegselen vrij gemakkelijk te beantwoorden, want verscheiden derzelve, als b. v. **loog** / **schap** / **baar** / **heid** enz. zijn zeer vermoedelijk oudtijds ook afzonderlijk gebruikte woorden geweest, gelijk zoo van den anderen kant **and**, **ond**, **end** (zie bl. 105) regtstreeks Buigdeelen des Deelwoords genoemd kunnen worden, maar welk antwoord zal men op die vragen geven, wat b. v. de meeste Achtervoegselen der eerste klasse aangaat, al daar zijn **er** / **em** / **el** / **fem** / **f** / **ig** enz? Wie zal ons zeggen, hoe die eigenlijk ontstaan, wat die oorspronkelijk geweest zijn? Zijn het afzonderlijke woorden geweest, wat hebben zij dan beteekend, en welke bewijzen kan men voor het bestaan van zulke woorden bijbrengen? Waren het Buigdeelen, waren b. v. de Achtervoegselen **sch** en **em** de **f** en **n** van den tweeden naamval (zie bl. 102 en 87) (*), wat

(*) Hier moet ik met een woord opmerken, dat het over 't algemeen eene belangrijke vraag is: in hoe ver kan men sommige Buigdeelen en sommige daarmee in gedaante overeenkomende Achtervoegselen voor één en dezelfde in hunnen oorsprong houden? Is er b. v. in den aanvang der

is men dan nog gevorderd, want zoo rijst de nieuwe vraag: hoe zijn weér die Buigdeelen ontstaan, welke reden heeft men er voor gehad, om b. v. het begrip, dat in den tweeden naamval ligt opgefloten, door middel van *f* of *n* bij ons uit te drukken? Moet men die *f* of *n* (en welke vokalen men daar nu vóór of achter geliefde te voegen) als bloote letteraanhechtingen, dan wel als in den oorsprong afzonderlijke, verstaanbare woorden beschouwen? — Geloofst men het eerste, en houdt men eindelijk en die Buigdeelen, en tevens al die duistere Achtervoegselen der eerste klasfe voor zekere, aan de woorden

taal overeenkomst geweest tusfchen ons Buigdeel van den Comparatief ER (*groot, grootER*) en het Achtervoegfel ER/ waarover bl. 62? Was de uitgang van den Superlatief ST (*groot, grootST*) oudtijds hetzelfde, als ons Achtervoegfel **ft** in *kunst, gunst* enz., waarover bl. 102)? Laat het Flectiedeel der Onbepaalde wijze wijze onzer Werkwoorden, dat van EN, b. v. in *hooren, spreken*, of wel laat dat EN in den eersten en derden perfoon des Meervouds van de Verba, b. v. *wij, zij lezen, handelen* enz. zich uit ééne bron afleiden met ons Achtervoegfel **nn**/ b. v. in *molen, gouden*, waarover bl. 83, en hangen die verschillende EN dan in den oorsprong ook soms weér met het Buigdeel des Meervouds onzer Substantieven en Adjectieven met N of EN (*boek, boeken* b. v.), of wel met het EN des Genitiefs, b. v. *de mensch, des menschen*, zamen? Is er oorspronkelijk eenige maagschap tusfchen s, als Meervouds-, of wel als Genitiefsteeken, (b. v. *de kok, de koks, des koks*) en tusfchen **f** als Achtervoegfel van Afleiding in *spts, fons* enz., waarover bl. 97)? Heeft het Buigdeel DE of TE in de Onvolmaakt Verleden Tijden onzer Gelijkvloeiende Werkwoorden, b. v. *ik drukTE, ik hoorDE, ik bouwDE*, ook punten van aanraking gehad met de Achtervoegselen **de/ d/ te/ t** in *liefDE, vreugDE, deugd, schrift* enz. (waarover bl. 93)? Wie zal op deze en meer

gehechte letteren of lettergrepen, *die slechts in verbindtenis met die woorden eenige beteekenis hadden, en die nooit op zich-zelf staande, ook afzonderlijk gebruikte woorden hebben uitgemaakt*, zoo kan men toch altijd vragen: welke is dan de reden, dat men bij die aanhechting van letteren of lettergrepen, om b. v. dit begrip uit te drukken, de **r** / om dat de **l** / om een derde de **m** bezigde? Kortom, men komt dan weer tot die moeilijke bespiegelingen over den aard der eerste grondklanken in de taal, waarvan hier boven bl. 23 een enkel woord gerept is.

foortgelijke diepgaande vragen een stellig, hetzij bevestigend, hetzij ontkennend antwoord durven geven; want wie kent nog den oorsprong der Buigdeelen en veler Achtervoegselen? Wie legt ons uit, hoe men b. v. op het denkbeeld gekomen zij, om het begrip van Meervoud bij ons door de letter **n** of **s** aan te duiden? Wie zegt ons, wat die **s** of **n** eigenlijk geweest zij, en waarom men niet heengegaan is, om, gelijk, meen ik, in het Maleitsch plaats heeft, het Meervoud door eene herhaling des woords te kenmerken? *Paard paard* b. v. voor *paarden*, *boek boek* voor *boeken*? Wie zegt ons, of die Buigdeelen van Naamen Werkwoorden in den aanvang der taal al dan niet woorden op zich-zelve geweest zijn, of (om bij het Meervoud te blijven) dat **en** van ons Meervoud ook b. v. *veel*, *meer*, of zoo iets kunne beteekend hebben, zoodat *paarden* hetzelfde kunne geweest zijn, als *paard veel*, *paard meer* dat is, *veel paarden*, *meer dan een paard*? Inderdaad, bij dergelijke vragen, waarover het genoeg zij hier voor nadenkenden een' enkelen wenk te hebben gegeven, verliest men zich in gissingen. Onderwijl is de samenhang, die er tusfchen Buig- of Flectiedeelen, Voor- en Achtervoegselen, en Koppelingen (over welke laatste hier onder breedvoerig) heerscht, bij wijlen te zeer in het oog loopend, dan dat zulke vragen niet bij ons zouden opkomen.

Niemand zal het derhalve vreemd kunnen vinden, dat in een voor het groot Publiek gefchreven werkje, als het onderhevige, spitsvindige onderzoekingen naar den oorsprong van ieder Achtervoegfel vermeden zijn.

En dit zij over de Achtervoegfelen, die bronnen van rijkdom voor onze taal, genoeg. Wij gaan tot de befchouwing der Voorvoegfelen over, waarbij wij echter herhalen moeten hetgeen op bl. 29. door ons gezegd is, dat namelijk de vorming van woorden met behulp dier Voorvoegfelen door sommige Taalkenners geene *Afleiding*, maar *Zamenftelling* of *Koppeling* geheeten wordt. Wij bepalen echter duidelijkheidshalve met TEN KATE de Zamenftelling tot de vereeniging van twee of meer, elk ook afzonderlijk bruikbare woorden, b. v. *avondmaal*, *strandrotskloof*, *voorgevoel* enz. Afzonderlijke woorden nu zijn de onfcheidbare Voorvoegfelen, waarvan wij nu fpreken zullen, niet meer. *Ver* in *verloopen* is even min alleen te gebruiken, als *er* in *looper* en *ſchap* in *priefterschap*. Nog minder zijn *die* Voorvoegfels of Praefixen als afzonderlijke woorden te befchouwen, welke flechts uit eene enkele letter bestaan, gelijk b. v. de *h* in *k-nijpen*, dat van *nijpen* komt. En of voor het overige het Voorvoegfel de afleiding aan den kop, het Achtervoegfel haaraan den ſtaart des woords te weeg brenge, is tamelijk onverſchillig. Ook de wijze, waarop wij woorden, met die Voorvoegfels gevormd, uitspreken, geeft ons een zeker regt, om ze niet onder de Koppelingen of Compoſita te rangſchikken. Terwijl toch (gelijk wij hier onder zien zullen) in Zamenftellingen of Koppelingen de accent doorgaans eenigzins op het eerſte woord rust, b. v. *daglicht*, trekt over het algemeen het Voorvoegfel dien zelden naar zich, b. v. *gehoor*, *begrip*, *ontzct*, *her-nieuwd* enz.

d). *Over de Voorvoegselen van Afsleiding.*

§ 68.

Onze voornaamste Voorvoegselen van afsleiding zijn *ge / be / her / er / her / on / ont*.

Men kan hier nog een enkel weinig gebruikelijk bijvoegen, b. v. *ant / man* / en voorts eenige voorvoegde letters, waarover straks nader.

Over het Voorvoegsel ge.

§ 69.

Wij hebben het in *Gelukken, Gedenken, Geraken, Gezond, Gezwind, Gehoorzaam, Gering, Gemeen, Gevogelte, Gebloemte, Gesprek, Gedeelte, Genoot, Gevloek, Gebrek, Geraas*, en duizend andere Werkwoorden, Substantieven en Adjectieven. Men moet het niet verwarren met het voorgevoegde Buigingsdeel onzer Deelwoorden *ge*, b. v. *hooren, hoorde, gehoord, spreken, sprak, gesproken*. Dit *ge* van het Participium bedoelen wij hier niet. Vergelijk het gezegde over het onderscheid tusschen Buigingsdeelen en Achtervoegselen in § 8. Of er intusschen niet een zamenhang zij tusschen dat Buigingsdeel *ge* en het Voorvoegsel *ge* / ziedaar eene vraag, tot de diepere taalkennis, en niet in dit geschrift behoorende. Zoo ook, of men rekenen moet, dat in woorden als *ge-loop, gevloek*, het Voorvoegsel *ge* met het Substantief *loop, vloek*, dan met het Werkwoord *ik loop, ik vloek* vereenigd zij.

Kracht en beteekenis van ge.

Dit Voorvoegsel zet in vele Werkwoorden tegen-

woordig dikwerf bijna geene verandering aan hunne beteekenis bij. *Lukken* en *GELukken*, *denken* en *GEDenken* b. v., wat verschil is er tusfchen, dan dat het tweede wat deftiger luidt dan het eerste? Van daar dat *ge* in zoo vele woorden nu gebruikt wordt, dan weggelaten, zoo als men in dat *lukken* en *GELukken*, *luk* en *GELuk* zien kan. Van daar, tevens, dat fommige Duitfche talen het zelden hebben, zoo als b. v. de Scandinavisch-Duitfche en het Engelsch. Wat meer is, ook het Buigingsdeel *GE* heeft men niet in de Deelwoorden dier talen. De Engelschen zeggen: *ik heb hoord*, *ik heb daan*, (*i have heard*, *done*) voor *GEhoord*, *GEDaan*, iets waarin de Groningers en Friezen met hen overeenstemmen, die ook *GE* in het Participium of Deelwoord weglaten. Met dat al is het niet onmogelijk, dat die talen dit Voorvoegfel oudtijds gehad hebben.

Sommige Substantieven, die met *ge* gevormd worden, drukken hetzelfde uit, wat in andere door een Achtervoegfel wordt aangeduid. *Het GEhoor* b. v. zou, hadde het gebruik zulks gewild, op eene andere wijze hebben kunnen luiden: *de hoorING*, *het GEzigt*, *de zienING*. Vergelijk bl. 114. Moeijelijk is het echter, de fijne zinsonderscheiding in al zulke Substantieven met *ge* afgeleid, en hunne verhouding tot andere woorden van denzelfden ftam op te geven. Vergelijk eens tegen elkaar *het GELach*, *het lagchen*, en *de lach*, of wel *het GEloop*, *het loopen*, *de loop*; of wel *het GEBak*, *het Gebakkene*, *het bakken*, *het bakSEL*, over welk *fel* bl. 77. Dat fommige Substantieven met *ge* zuivere Deelwoorden zijn, kan men uit *het GEBak* zien, hetwelk zeker bij afkorting staat voor *het Gebakkene*. *Het GEbed* beteekent foms meer *het bidden*, foms meer *het gebedene*.

Dikwerf duidt het Voorvoegfel *ge* het begrip van vereeniging of gezamenlijkheid aan. Zoo b. v.

in *GEvogelte*, *GEbloemte*, *GEwormte*, *GEboomte*, *GEDierte*, *GEfarnte*, en in een aantal voortgelijke, in onze taal meer dan in het Hoogduitsch voorkomende woorden. *GEvogelte* enz. zegt hier zoo veel als de vogels, de boomen enz. vereenigd of gezamenlijk gedacht. Men ziet, dat wij hierbij tevens het Achtervoegfel *te* gebruiken, *GEvogelte*. Vergelijk over dat Achtervoegfel bl. 95. De Hoogduitschers laten, voor zoo ver zij zulke woorden bezigen, dat *te* weg, en zeggen eenvoudig *het GEworm*, *het GEsteen*, (*das Gewürm*, *das Gestein*). Wij hebben evenwel, behalve die opgenoemde Verzamelwoorden of Collectieven in de volle kracht des woords, een aantal andere Substantieven, waarin het Voorvoegfeltje *ge* eenen vereenigenden, verzamelenden, of wel herhalenden zin schijnt te hebben, b. v. *het GEzin* voor de personen, die in een huis behooren, de huisgenooten. *GENoot* behoort hier ook toe. Van 's gelijken *GEMAAL* (echtgenoot), welk woord, volgens GRIMM, oorspronkelijk iemand beteekent, die zich bij een ander voegt, om deszelfs regtszaak te verdedigen. Ten blijke dier collectieve kracht van *ge* vindt men vroeger, in stede van het Voorvoegfeltje *ge* / wel eens de woorden *zamen*, *met* gebezigd b. v. *het ZAMENZIN* voor het *GEzin*. In *GEvaders*, *GEbroeders*, *GEzusters* heerscht ook die vereenigende kracht van *ge* / want die woorden drukken uit wat men in het Fransch, door het Voorvoegfel *com* of *con*, dat *met* beteekent, aanduidt, b. v. in *compère*, *confrère*, *contubernal*, *contemporain* enz. Zelfs in *het GEvloek*, *het GESchreeuw*, *het GEloop*, *het GETier*, *het GERAAS*, *het GEBulder*, en honderd zulke woorden, die nagenoeg hetzelfde schijnen te beteekenen, als *het vloeken*, *het schreeuwen*, *het loopen* enz. is toch nog een klein bijbegrip van eene zekere vereeniging en herhaling opgefloten, dat in 't gemelde *het vloeken*, *het*

schreeuwen zoo bevat ligt. Men kan daarom ook niet onverschillig zeggen: *het vloeken* staat leelijk, en *het gevloek* staat leelijk. Nog duidelijker merkt men die collectieve kracht van *ge*, als men b. v. *een schreeuw* tegen *een geschreeuw* overfelt. *Een schreeuw* is een enkele schreeuw, *een geschreeuw* meer eene verzameling van schreeuwen. Kortom, het uitdrukken van vereeniging, gezamenlijkheid, zamenzijn of zaamverbinding met iets anders schijnt mij de grondkracht, de grondbeteekenis van het Voorvoegfeltje *ge* te zijn, eene grondkracht evenwel, die thans in een aantal woorden afgeleeten, en niet meer aan te wijzen is; zoodat daardoor die woorden hunne zelfde beteekenis schijnen te behouden, om het even, of zij met, dan zonder *ge* gebruikt worden. Vergelijk de hier boven aangehaalde voorbeelden, en zoo de Adjectieven *regt* en *geregt*, *wis* en *gewis*, *lijk* en *gelijk*. Men moet evenwel *geregt* (d. i. *regtvaardig*) niet beschouwen als afgeleid van het Adjectief *regt*, maar omgekeerd mischien het laatste als verbasterd uit het eerste door weglating van *ge*. Te weten, van het Substantief *regt* (afstammend van een oud Werkwoord *regen*, d. i. zich uitstrekken, opheffen) komt het Adjectief *geregt*, b. v. *eene geregte zaak*, hetwelk, ten gevolge der vereenigende kracht van *ge* / eigenlijk beteekent het vereenigd zijn eener zaak met het *regt*, iets, dat met een Achtervoegfel, indien het gebruik dit nu medebragt, zou kunnen luiden *regtlic*, *rightic*. Op dezelfde wijze *mischien* laat zich de vereenigende kracht van *ge* in een aantal andere Adjectieven aantoonen. Een *gebaard* man is een man, die een' baard heeft, dus een man, met wiens voorstelling ik in mijne gedachten de voorstelling vereenig van een' baard, welke vereeniging ik nu in de taal door voorvoeging van *ge* poog uit te drukken.

Hij is *GEbaard* zegt zoo veel, als : hij is *MET* een' baard, iets, dat met een Achtervoegfel zou kunnen luiden : hij is *baardIG*, zoo als de Hoogduitschers hun Adjectief *bartig* gebruiken. *GEhaard*, (voor *harig*) *GETand* enz., kunnen op dezelfde wijze verklaard worden. Wil men dit geene Bijvoegelijke Naamwoorden, maar Deelwoorden noemen van de Werkwoorden *baarden*, *baardde*, *gebaard*, *haren*, *haarde*, *gehaard*, die men zich hierbij dan als bestaande denken moet, 't is mij om het even, ja, zulks brengt mij op het denkbeeld, of het Buigingsdeel *GE*, 't welk wij in al onze Verleden Deelwoorden bezigen, als *lezen*, *las*, *GElezen*, *schrijven*, *schreef*, *GESchreven* niet aanvankelijk één en hetzelfde zij met het Voorvoegfel *ge* / en in den grond mischien niets anders te kennen geve dan het begrip van vereeniging. Dien ten gevolge zou het Deelwoord *GElezen* in de woorden : *het boek is GElezen*, moeten beschouwd worden als uitdrukkende, door middel van *ge* / de plaats gehad hebbende verbinding of zamenvatting van het begrip *lezen* met het begrip *boek*. Deze bespiegeling gaat echter, als reeds bl. 164 gezegd is, wat te diep voor dit eenvoudig geschrift. Ik moet hier nog bij voegen, dat in Werkwoorden, als *GEzeggen*, *GEvallen* enz., ook iets collectiefs heerscht.

Oorsprong van ge.

In aanmerking nemende, dat, *voor zoo ver ge bij ons en in de overige Duitſche talen nog een' bepaalden zin heeft*, die zin *meestal* tot het grondbegrip van vereeniging, verzameling, bevatting of zoo iets dergelijks kan worden teruggebragt, komt het mij geheel niet onwaarschijnlijk voor, dat *ge* oudtijds een Voorzetfel of Praepositie geweest is, die

hoofdzakelijk hetzelfde als ons tegenwoordig *met* of *mede* te kennen heeft gegeven, en van één en denzelfden oorsprong geweest is met het Latijnsche voorzetsel *cum*, *con*, *co* (bij de Franschen *con*, *co*) (*), dat juist in de Latijnsche taal in zeer vele woorden op dezelfde wijze gebruikt wordt, als ons *ge* thans, en voorheen nog veel meer, werd gebezigd. Die de Latijnsche taal magtig is, zal dit genoegzaam inzien. En schoon ons *ge* in zijne tegenwoordige gedaante weinig overeenkomst schijnt te hebben met dat *cum*, *con*, *co* der Latijnen, wordt die gelijkheid grooter, als men ziet, hoe *ge* in vroeger eeuwen geschreven werd. Toen namelijk luidde het dikwerf *ga*, *ka*, *go*, *cha*, fomwijken vermoedelijk *gam*, *cam*, *cham*, *gan*, *kan*. De beroemde GRIMM heeft dit door honderden van voorbeelden uit alle vroeger en later Duitfche talen aangetoond.

Ik maak hier ten slotte nog opmerkzaam er op, hoe grootelijks door het Voorvoegfel *ge* en al onze overige middelen van afleiding de rijkdom der taal vermeerderd wordt, en op hoe veel onderscheidene wijzen wij van een stamwoord afgeleide woorden vormen kunnen. Men neme b. v. het Werkwoord *wandelen*, dat van *wenden* komt. Daarvan of te gader daarmede kunnen wij vier Substantieven vormen, die de daad of werking van wandelen onder verschillende kleuren afbeelden, als 1) *het wandelen*, 2) *het gewandel*, b. v. daar is heden een onophoudelijk *gewandel* op de wallen, 3) *de wandel*, b. v.

(*) Men vergelijkte het Latijnsche *consors*, *conjux*, *cohaeres* enz., der Franschen *compère*, *concert*, *coassocié* enz. met ons *GENoot*, *deelGENoot*, *GEërfde*, *GEvader*, *GEzang* enz.

iemands handel en wandel, 4) *de wandeling*. En op diezelfde wijze laten zich van onze meeste Werkwoorden drie of soms vier zulke Zelfstandige Naamwoorden afleiden. Stel daar eens de Fransche Werkwoorden, stel daar b. v. het Werkwoord *promener* (ons wandelen) tegen. Dat teelt niet anders dan het Substantief *la promenade* (de wandeling), want van de Onbepaalde Wijze des Werkwoords een Substantief te vormen, zoo als wij Hollanders bijna altijd doen kunnen, zeggende *het loopen*, *het schrijven*, *het wandelen* enz. is in de Fransche taal maar zelden geoorloofd. *Le promener* kan men ten minste niet zeggen, en een Voorvoegfeltje, als ons *ge* / waarmede men van ieder Werkwoord woorden, als daar zijn *geloop*, *geschreeuw*, *gewandel*, *gelach*, *gebabbel* enz. afleiden kan, is den Franschen onbekend.

Over het Voorvoegfel ge.

§ 70.

Dit Voorvoegfel is zeer gebruikelijk, als elk weet, weshalven het schier noodeloos is voorbeelden, gelijk *bevatten*, *begrip*, *bekend*, *belang*, *bevorens*, *benevens*, *behooren*, *beschrijven*, *berekenen*, *betellen*, *bevreemd*, *bevriend*, *bedrag*, *betoog*, *bezijden* enz. aan te halen, om te doen zien, dat wij met dit Voorvoegfel allerlei Werkwoorden, Substantieven, Adjectieven en Participiën, Voorzetselen enz. verbinden en afleiden.

Kracht en beteekenis van het Voorvoegfel ge.

Ge heeft reeds veel meer kracht, en zet meer zinsverschil aan de woorden bij, dan het dikwerf

niets uitdrukken *ge*. Soms evenwel heeft het dat beteekenlooze van *ge* / ja, wordt wel in plaats van hetzelfde gebezigd. *Wat gelieft u*, en *wat belieft u* b. v. zegt in den omgang nagenoeg hetzelfde. Over het algemeen ligt in *he* de kracht opgefloten, om de handeling, die door een Werkwoord uitgedrukt wordt, bepaaldelijk op dit of dat voorwerp toepasselijk, en daardoor van zoogenaamde Onzijdige Werkwoorden Handelende te maken. *Ik wandel* kan geen voorwerp achter zich hebben, waarop het slaat, want men kan even min zeggen b. v. *ik wandel dat pad*, als *ik word gewandeld*. *Bewandelen* integendeel heeft altijd tot zulk een voorwerp of zaak betrekking. *Ik bewandel* zou eene zotte uitdrukking zijn, als er niet bijgevoegd werd, *wat men bewandelt*; dit of dat pad b. v., dezen of genen weg. Zulk eene kracht nu heeft het Voorvoegfel *ge* nooit. Al plaats ik toch vóór Werkwoorden, als daar zijn *loopen*, *gaan*, *springen* enz. enz. honderdmalen het Voorvoegfel *ge* / nooit zou ik daarom kunnen zeggen: *ik heb dit of dat geloopen*, *ik heb dit of dat gesprongen*, terwijl integendeel, wanneer ik het Voorvoegfel *he* voor die Werkwoorden hecht, ik dadelijk zeggen kan: *dit of dat heb ik belopen*, *heb ik besprongen*, *heb ik begaan*. Deze kracht is zoo sterk in *he* / dat het in Werkwoorden, waarin het die niet uitoefent, nietsbeduidend wordt. Zoo zegt *berusten in iets*, en *rusten in iets*, (voor zoo ver men nu beide deze uitdrukkingen in een' figuurlijken zin neemt) genoegzaam hetzelfde, want *ik berust* en *ik rust in Gods bestel* zullen beide door onze Dichters gebruikt worden. En juist mischien wijl in het Werkwoord *believen he* zijn gewoon vermogen, om van een zoogenaamd Onzijdig Werkwoord een Actief te maken, cenigzins

mist, wordt het daarin ook met het beduidinglooze *ge* / d. i. met *gElieven*, verwisfeld.

De grondbeteekenis voorts, die in de meeste woorden, met *he* afgeleid, heerschend is, is die van *om* en *bij*, of laat mij zeggen, die van *nabijheid* in 't gemeen. — In *BEwinden*, *BEsnoeijen*, *BEvatten*, *BEgriipen*, *BEgrip*, *BEsproeijen*, *BEdekken*, *BEdeleyen*, *BEgraven*, *BEspringen*, *BEbinden*, *BEstrooijen* enz., schuilt altijd het hoofdbegrip, dat de handeling van winden, van snoeijen, van vatten, van grijpen enz. gedacht wordt, als plaats hebbende *in de nabijheid* of *bij* de voorwerpen, die door *he* met die handeling in aanraking worden gebragt. Die *nabijheid* nu kan bestaan in een *nabijzijn rondom*, en dan beteekent *he om, rondom*, zoo als in *BEwinden*; of in een *nabijzijn boven op*, en dan beteekent *he over of op*, b. v. in *BEdekken*, *BEsproeijen*, dat zich door *OVERdekken*, *OVERsproeijen* laat omschrijven; of in een *nabijzijn van voren*, en dan beteekent *he* zoo veel als *aan*, b. v. *BElanden* is komen aan een land, dat men voor zich heeft; of in een *nabij zijn in*, en dan beteekent *he* zoo veel als *in*, b. v. *BEgraven* is iets graven in eene zekere plaats; of in een *nabijzijn ter zijde van iets*, b. v. *BErooven* is het ter zijde brengen van iets door roof, het afrooven. Kortom, ik geloof, dat men *he* / voor zoo ver het iets beteekenen moet, oorspronkelijk altijd, tot dat algemeen denkbeeld van *nabijheid*, van *een zijn bij iets* kan terugbrengen. Trouwens, wij worden hierin versterkt door den:

Oorsprong van he.

He luidt in de oud-Duitsche talen en tongvallen, die 't bezitten, *bi* of *pi*, zoo als nog tegenwoordig ons

Voorzetsel *bij* in vele provinciën door het volk als *bi* wordt uitgesproken. *Bi* of *pi* beteekent ook in de oud-Duitsche talen zoowel *te* als *bij*; en dien ten gevolge schijnt het Voorvoegfeltje *te* oorspronkelijk niets anders dan ons Voorzetsel *bij*, waaraan men dan in het algemeen de kracht moet toekennen van het begrip van een *zijn bij*, van eene *bijheid* (men vergunne mij het nieuwe woord) uit te drukken. Het beperkte begrip echter, dat tegenwoordig in ons Voorzetsel *bij* ligt, en hetwelk zich alleen bepaalt tot dat van eene *bijheid op zijde van iets, naast iets*, (b. v. hij stond *bij* mij) is in *te* van oneindig meer uitgebreidheid, en beteekent, zoo als wij zeiden, nu eens *bijheid IN*, dan *bijheid OP*, dan *bijheid OM*, dan *bijheid OVER*, dan *bijheid AAN*, terwijl somtijds de gang van den mensch in het uitdrukken zijner denkbeelden door middel van hetzelfde niet eens regt meer is na te gaan. Goddelijk vermogen der taal, om zoo veel verschillende onderbegrippen van één hoofdbegrip door middel van een enkel tweekletterig woordje, dat onnoozele *te* / uit te beelden!

Merk nog op, geachte Lezer! die der Fransche taal kundig zijt, dat in die spraak een Voorvoegfel als *te* / hetwelk op zulk eene gemakkelijke wijze de beteekenis van duizenden van Werkwoorden en andere woorden wijzigen kan, evenzeer ontbreekt, als het Voorvoegfel *ge*. Men make toch eens van de Fransche Werkwoorden *promener, courir, chanter, parler, aller, sauter, pleurer, rire* enz. enz. zulke Afleidfels, als wij door ons Voorvoegfeltje *te* van *wandelen, loopen, zingen, spreken, gaan, springen, weenen, lagchen* enz. in *BEwandelen, BEloopen, BEzingen, BESpreken, BEgaan, BESpringen, BEweenen, BELagchen* maken kunnen. Neen, zulke woorden zijn even min in het Fransch te vormen, als *GESchreeuw, GEloop, GERAAS, GEwan-*

del, *GEWEEN*, *GEZING*, *GESPRING* enz., waarvan hier boven bl. 169.

Over het Voorvoegfel her.

§ 71.

Een Voorvoegfel van menigvuldig gebruik en kracht, en zich aan velerlei foort van woorden hechtend, om in dier voege nieuwe Werkwoorden, Zelfstandige en Bijvoegelijke Naamwoorden of Deelwoorden, Bijwoorden en andere kleiner rededeelen te vormen. Wij zien het in *VERbranden*, *VERdoen*, *VERlangen*, *VERhooren*, *VERbruiken*, *VERmisen*, *VERwaarloozen*, *VERgeven*, *VERstaan*, *VERstand*, *VERNuft*, *VERraad*, *VERgrijp*, *VERbaasd*, *VERvreemd*, *VERheven*, *VERmits*, *VERmiddels* enz. enz.

Kracht en beteekenis van her.

Deze is zeer verschillend in verschillende woorden. Somtjds zet het bijna geene verandering aan de beteekenis van een woord bij, en is, als *ge* zoo dikwerf, en *he* enkele keeren is, beduidingloos. B. v. *VERbergen*, *VERmisen*, *VERhelen*, *VERmeerderen*, *VERwifelen*, *VERzwijgen*, zeggen weinig meer dan *bergen*, *misen*, *helen*, *meerderen*, *wifelen*, *zwijgen*. Somtjds geeft *her* vernietiging te kennen, te weeg gebracht door de handeling, in het Werkwoord, waaraan het gehecht wordt, uitgedrukt; b. v. *VERbranden*, *VERdoen*, *VERspelen*, *VERzuipen*, *VERdansen*, *VERdrinken* is door *branden*, door *wegdoen*, door *drinken* enz., vernietigen of vernietigd worden. — Somtjds herhaling; zoo als b. v. in *VERschrijven* voor iets overfchrijven; fomtjds gebrek en verkeerdheid, b. v. in hetzelfde *VERschrijven* voor ver-

keerd of mis schrijven, zich met schrijven vergifsen. Soms beroving en vermindering, b. v. *verachten*, dat zoo veel is als niet of minachten, tegen welk *verachten* echter *vereeren* zonderling overstaat, want *vereeren* is geenszins niet of minder eeren, maar wel degelijk eeren in de kracht des woords. Soms Maar het zou vervelend zijn al die verschillende beteekenissen op te noemen. HUYGENS zinspeelt op eenige van dezelve, als hij raadfelchtig zingt:

*Mijn paerd gaet slijten, dat men 't siet,
 Het eet en drinckt en anders niet;
 Wat reden is hier uyt te delven?
 't Vergaet, omdat het niet vergaet;
 Wat raed? De plaester licht op straet;
 Verstaet Ghy 't niet? — 't Verstaet zich seken.*

De zin van dit raadfeltje, waarmede mijne goede Moeder ons kleine kinderen wel plag te verschalken, is:

„Mijn paard verkwijnt, teert uit op eene wijze, die elk in het oog valt. — En toch heeft het niets te werken, en behoeft niets anders te doen, dan te eten en te drinken. Welke is dan de reden, dat het bij zulk een gemakkelijk leven toch vervalt? Deze. Het *vergaat*, d. i. het gaat te niet, teert uit, wijl het niet *vergaat*, d. i. wijl het niet van zijne plaats gaat, altijd op stal is, niet afgereden wordt. — Maar wat daar dan nu tegen te doen? Wat raad, wat middel daartegen? Ik zal 't u zeggen: De pleister, het geneesmiddel, is op straat te vinden. Begrijpt gij niet, wat ik hier mede te kennen geven wil? *Verstaat* Gij dat niet? Hoor, het paard moet beweging hebben, het bederft zich-zelf door staan; dat is, het *verstaat* zich.” —

Het komt mij echter voor, dat men de meeste beteekenissen van *het* mischien tot één algemeen grond-

of hoofdbegrip kan terug brengen, een hoofdbegrip, dat zich uit de Etymologie van dit Voorvoegfel ontwikkelen laat, even als *he* en *ge* ook zulke hoofdbegrippen, maar niet met zoo veel schijnbare tegenstrijdigheden, bevatten. *Der* namelijk drukt de verschillende begrippen en onderbegrippen uit, die thans in de woorden *voor*, *voorder* of *verder*, en *voort* opgefloten liggen, en daar *voorder* of *verder*, mitsgaders *voort*, beide van *voor* stammen, is *ter* oorspronkelijk niets anders dan *voon*. *Hooren* b. v. is bloot hooren, maar *verhooren* is hooren naar iemand of naar iets, wien ik mij als *voor* mij staande denk, b. v. een' getuige *verhooren*; en in eene tweede beteekenis beteekent *verhooren* dan 't geen ik *voor mij*, of ook wel 't geen ik al *voorthoorende* gehoord heb, *gunstig hooren*, b. v. iemands gebed *verhooren*. *Verstaan*, in den zin van begrijpen, is *voorstaan*, en *voorstaan* is hetzelfde als *voorstellen*, d. i. *voor de ziel stellen*. Ik *versta* dus eene zaak, als ik ze mij juist, gelijk zij is, voor de ziel stel, als zij mij juist *voorstaat*. Zegt men nog zoo niet *het staat mij voor*, dat dit of dat een paar jaren geleden, gebeurd is, dat is, ik heb in mijne ziel, in mijn geheugen nog eene *voorstelling* daarvan. *Verklaren* is klaren, d. i. ophelderen *voor* een' ander. 't Is dus klaren, gedacht in betrekking tot een' tweeden persoon. — *Verneemen*, in den zin van hooren, gewaarworden, is iets nemen *voor* zijne ziel, *voor* zijne aandacht. *Verbranden* is *voortbranden*, dat wil zeggen, wegbranden. Dat huis b. v. is *verbrand*, laat zich verklaren door: dat huis *is voortgebrand*, *is weggebrand*, is *voort*, is *weg door het branden*. Houd hierbij in het oog, dat *voort* uit *voor* met bijvoeging van *t* ontstaan is. — *Verschrijven*, in den zin van mis schrijven, is het geen geschreven moest

worden *voort-* of *wegschrijven*, en iets verkeerd
 daarvoor in plaats schrijven, en zoo laat zich
vergrijpen, waarvan *vergrijp* (misgreep), ook
 uitleggen. *Verschieten*, in den zin van geld lee-
 nen, is *voorschieten*. *Vernagelen* is *voornage-*
len, *nagelen voor iets slaan*, zoo als de deur
vergrendelen *grendelen voor* de deur doen betee-
 kent. *Verwarren* is *voortwarren*, d. i. meer en
 meer verwarren, schoon het die beteekenis verloren
 heeft, en thans weinig meer dan *warren* zegt.
Verzetten is weêr *voortzetten*, dat is *zetten voort*
 of *weg* van de eene plaats op de andere. Even
 zoo moet men *verschuiven*, *verplaatsen*, *ver-*
varen, *verhuizen*, *verreizen*, *verschenken*, *ver-*
loopen, *vergieten* enz. verstaan. In al die woorden is
ver zoo veel als *voort*, en *voort* drukt een geheel
 of gedeeltelijk *wegzijn* uit. Als ik een' stoel *ver-*
schuif, schuif ik denzelfden of veel, of een weinig
voort. Hij raakt *voort*, dat is met andere woorden,
 hij raakt *weg* van de plaats, waar hij stond. Zoo
 is *tijdsverloop* de *voortloop van den tijd*, en
 daar het geen *voortloopt*, telkens *weg* raakt van het
 punt, waar het vroeger was, beteekent *verloopen*
 voorts verdwijnen. — *Verdragen* is *voortdra-*
gen. Ik *verdraag* mijn leed zegt letterlijk: ik
 draag dit of dat leed van mij *voort*, van mij af.
 Ik maak, dat ik ben, als of ik dat leed niet te
 dragen had, gevolgelyk ik duld het. *Verglazen*,
verkalken, *versteenen* is al *voortglazen*, al *voort-*
kalken, al *voortsteenen*, en dien ten gevolge ge-
 heel *overkalken*, *overglazen*, *oversteenen*. *Ver-*
sneeuwen is al *voort*, en dus ook weêr *oversneeu-*
wen, b. v. dat huisje is geheel *versneeuwd*. *Ver-*
breken is al *voort*, al *verder en verder* en daar-
 door ten laatste in stukken breken. *Verleiden*
 is *voortleiden*, en dien ten gevolge van eene

plaats *wegleiden*. Van deugd tot ondeugd iemand *verleiden* is dus iemand *wegleiden* van de eerste naar de laatste. *Verachten* is *voortachten*, dat is, *iemand achten of beschouwen als voort*, of *ver*, of *weg zijnde van 't geen loffelijk is*. *Verereen* integendeel is *vooreeren*, d. i. *voor of boven anderen eeren*. *Verdoemen*, *veryloeken*, *veroordeelen* is doemen, vloeken *bij weg-* of *voortzetting* gedacht. *Vergeven* is *voort-* of *weggeven*. *Verlangen* is *voortlang*, dat is zijne begeerte *voort-* of *uitstrekken* naar dit of dat. Ik *verlang* naar geluk zegt in deszelfs eigenlijken zin: *ik maak mij lang voort*, d. i. *in de strekking naar geluk*: mijne begeerte, mijne ziel rekt zich uit, *maakt zich lang* naar geluk. *De ziel zich lang maken!!* zal men lagchend uitroepen: maar men lagche niet. De zinnelijke mensch ontleent, bij het vormen der taal, van zinnelijke voorwerpen zijne uitdrukkingen, om geestelijke werkingen daarmede aan te duiden. Gelijk men nu zijnen arm uitstrekt en *verlengt*, om iets, dat men hebben wil, te krijgen, zoo heeft men die uitdrukking, welke oorspronkelijk tot de werking van hand en arm betrekking had, later ook van de ziel gebezigd, als deze iets hebben wilde. Zegt men zoo in onze taal ook niet *naar geluk REIKHALZEN*, en wat is *reikhalzen* anders, dan den hals naar iets *reiken* of *rekken*, gelijk men doet, wanneer men vol verwachting naar iets uitzielt? De Hoogduitschers noemen dat *sehnen*, d. i. de zenuwen spannen. Tot opheldering van *verlangen* kan ook nog dienen, dat het Werkwoord *langen* nog in onze volkstaal voor *toereiken*, *overhandigen* gebruikt wordt. *LANG mij dat bord, dat glas eens aan* beteekent op vele plaatsen: *reik mij dat bord of glas over, maak uw' gebogen arm regt,*

en breng denzelyen daardoor in eene VERLENGDE houding, om mij dat bord of glas te geven. *ERlangen* is voorts dan weér ten gevolge van dat *langen* iets bekomen, gelijk zoo in 't Hoogduitsch *ERbetteln* iets bekomen door *bedelen* aanduidt. Zie bl. 184. — Zoo lost zich op eene fraaije wijze alles in de taal op, vooral in eene taal, die zoo oorspronkelijk is als de onze, en die geheel en al uit hare eigen wortelen is opgegroeid. Vergelijk § 7.

Ik twijfel er niet aan, of de aangehaalde voorbeelden zullen voldoende zijn, om aan te toonen, dat, gelijk in het Voorvoegfel *ür* de beteekenis der meeste, door middel van hetzelfde afgeleide woorden zich om het begrip van *bij iets zijn* draait, in *ür* het grondbegrip van *voor*, van ons Bijwoord en Adjectief *ver*, van *voort*, *verder* enz. heerschend is. Trouwens in dit gevoelen, hetwelk door onzen voortreffelijken TEN KATE slechts met een enkel woord flauwelijk wordt aangeduid, maar waarvan hij niet regt weet, of hij het al dan niet omhelzen zal, worden wij bevestigd, als wij op den oorsprong en de Etymologie van *ür* acht geven, zoo als die door den verwonderlijk geleerden GRIMM met duizenden van voorbeelden, uit vroeger en later Duitfche talen ontleend, is in het licht gesteld.

Oorsprong van ür.

Ür luidt in de oud-Duitfche talen, die het bezitten, *fair*, *faur*, *fra*, *far*, *fer*, *fir*, *for*, *für* enz. Al deze woordjes, waarvan sommigen zich van de woorden, waaraan zij gehecht worden, scheiden laten, anderen niet, vertoonen eene duidelijke overeenkomst in gedaante met ons Voorzetsfel *voor*, in het Hoogduitsch *für*, in 't Engelsch *for*, terwijl zij te gelijker tijd nu eens *voor*, dan *ver*

beteekenen. **Der** en *voor* met het daarvan gevormde *voort*, alsmede ons Bijwoord *ver* schijnen mij dus toe oorspronkelijk één en dezelfde vorm te zijn, en met elkander op eene foortgelijke wijze zamen te hangen, als (gelijk iemand, der Latijnsche tale magtig, weet) de Latijnsche Voorzetsels en Voorvoegfels *per, prae, pro, por-, pre-*, of der Franschen *par, pour, pre-*, tot elkander in betrekking staan. Dit hier verder uiteen te zetten en aan te toonen, dat die vreemde woordjes-zelve weêr met ons **ver** vermaagschapt zijn, ware met den aard van dit ons eenvoudig en ook voor min geletterden opgesteld gefchrift niet overeenkomstig. Ik moet alleen nog opmerken, dat, wanneer ik **ver** als van ééne oorsprong met *voor* beschouw, ik daarmede niet zeggen wil, dat **ver** uit *voor* ontstaan is. Integendeel het omgekeerde kan waar zijn. **Der** kan ouder zijn van gedaante dan *voor*; maar ik wil er slechts mede aanduiden, dat in **ver**/ in *voor*, en in het daarvan afgeleide *voort* één en hetzelfde grondbegrip, dat namelijk van VOOR ZIJN in al deszelfs gevolgen en wijzigingen, ligt opgesloten, en dat, hetzij men **ver** als uit *voor*, of *voor* als uit **ver** ontstaan beschouwe, men aan beide dezelfde wortelkiem moet toekennen. Welke echter de wortelkiem van dit **ver** en *voor* geweest zij, wie zal ons dit met zekerheid vertellen?

Ik dien hier echter nog met een woord te zeggen, hoe ook de woorden *voort* en *verder* in hunne grondbeteekenis met *voor* kunnen zamenhangen, en hoe daardoor *voort* en *verder* van *voor* kunnen afgeleid zijn. Wat drukt het denkbeeld van *voor* in deszelfs volle kracht en in al zijne gevolgen uit? Wat zou men in den oorsprong der taal met *voor* hebben willen zeggen? Welke onderscheidene begrippen b. v. zou men hebben willen

aanduiden door de uitdrukking: *dat is* VOOR *mij*, in tegenoverstelling b. v. van *dat is*, IN *mij*, *dat is* BIJ *mij*, *dat is* ACHTER *mij* enz.? Laat ons zien!

Dat staat VOOR *mij* duidt iets aan, 't welk niet IN *mij* is, maar op eene zekere wijze VAN *mij* verwijderd.

In het begrip van *voor* ligt dus reeds dadelijk opgesloten, dat iets *verder* zich bevindt dan de plaats, waar ik mij bevind. Wat *voor* mij is, staat meer *vooruit*, het staat *voorder*, of met eene andere uitspraak *veurder*, dat is, *meer voor*, dan ik. Het staat *verder*. Zie daar reeds, hoe *verder* en *voorder* in beteekenis oorspronkelijk samenhangen, en hoe het dus daardoor reeds vermoedelijk zou zijn, dat *verder* niets dan eene veranderde uitspraak van *voorder* of *veurder*, dat is, van *meer voor* is. Beteekent zoo ook ons woordje *voorts*, dat weêr van *voort* komt, niet juist hetzelfde als *verder*? *Voorts moet ik u zeggen* laat zich even goed uitdrukken door: *VERDER moet ik u zeggen*. — Maar ook uit de overeenkomst der gedaante van de woorden *voorder*, *veurder*, en *verder*, als men namelijk ziet, hoe die woorden van oudsher en nog in verschillende Duitsche talen geschreven worden, merkt men duidelijk, dat het dezelfde woorden zijn. Het zou ligt vallen, dit hier aan te toonen, indien dit geschrift met al die geleerdheid gediend ware. Genoeg, er is geene bedenking over, dat *voor* en **ver-** / en vervolgens *voorder*, dat is *meer voor*, en *verder*, alsmede het Bijwoord en Adjectief **ver** dezelfde woorden oorspronkelijk zijn, en dat in ons Voorvoegfeltje **ver** reeds al de beteekenissen liggen opgesloten, welke thans onder die uitdrukkingen zijn verdeeld. Wat nu het Bijwoord *voort* betreft, ook dit laat zich zeer goed uit het begrip van *voor*

en **ver** afleiden. Wat *voor* mij is kan 1) digt *voor* mij zijn, 't kan 2) *voorder* of *verder* zijn, 't kan eindelijk 3) *zoo* sterk *voor*, *zoo ver* wezen, dat het mijn gezicht ontfnapt. En wat is het in dit laatste geval? Dan is het voor mijne uitwendige zinnen **voort**, dat is, *weg*, *verdwenen*. Men gevoelt dus, hoe in het begrip van **voor** **zijn**, in zijne volle kracht en gevolgen gedacht, dat van *voort* of *weg zijn* ligt opgefloten, en hoe daardoor het Voorvoegfel **ver** / waaraan wij die volle kracht van **voor** toekennen, onder zijne verschillende beteekenissen ook die van *voort* moest hebben, en al mede door *voort* kan verklaard worden (*). Tot

(*) Verplaats u in den oorsprong der taal en op een oogenblik, dat de mensch nog slechts het woord *ver* of *voor*, niet dat van *voort* bezit. Daar ziet hij een' perfoon *voor* een' ander uitgaan. *Voor!* roept hij: om dit denkbeeld van *vooruit zijn* aan een' derden mede te deelen. Nu raakt echter die *vooruitgaande* perfoon *zoo vooruit*, dat hij hem eindelijk uit het gezicht verliest. Stel nu, dat hij nog geene uitdrukkingen bezit, om dit uit het gezicht verdwijnen aan te duiden. Is het dan niet natuurlijk, dat hij al met meer nadruk *voor! voor!* roept, om den telkens vermeerderenden graad van het *vooruitzijn* te beteekenen, en dat *zoo*, door toevoeging van de letter *t*, die de tong er misfchien onbewust, schoon zeker niet zonder rede, (zie bl. 74) bijvoegt, *voort* ontstaat? Men moet wel in het oog houden, dat bij den oorsprong der talen, toen men nog maar zeer weinig woorden had, een enkel woord tienwerf meer verschillende beteekenissen uitdrukte, dan tegenwoordig, nu men allengskens voor elk van die verschillende beteekenissen afzonderlijke woorden gevormd heeft. Ons Voorzetsel **voor** heeft nu zijnen vasten, beperkten zin; in den beginne integendeel moest het alle mogelijke beteekenissen bezitten, waarvoor het begrip van *voor iets zijn* in al zijne rigtingen en gevolgen vatbaar is. Al die mogelijke beteekenissen nu zijn nog in ons Voorvoegfeltje **ver** / de oudste gedaante misfchien van *voor*, zigbaar, en vandaar al die kleuren, die dat woordje aanneemt.

welk Werkwoord voor het overige de Praepositie *voor* of *ver*, die in dit **ver** nu blootelijk tot Voorvoegfel dient, gebragt moet worden, en of men *voor* mischien met TEN KATE van het Ongeijkvloeiende Werkwoord **waren / waer / getaren** zou kunnen afleiden, laat ik in het midden.

Over het Voorvoegfel er.

§ 72.

Dit komt slechts in zeer weinig woorden bij ons voor, b. v. in **ervaren**, **erkennen**, **erlangen**, **erachten**, waarvan **erachtens**, en in een paar andere. De Hoogduitschers gebruiken het duizendmaal meer.

Kracht en beteekenis van er.

Deze is bij ons gering en naauwelijks aan te duiden, daar het in zoo weinig woorden voorkomt. Neemt men echter andere vroeger en later Duitse talen te baat, zoo ziet men, dat **er** oorspronkelijk het begrip schijnt uit te drukken van de rigting eens handelens, gedacht naar den kant van den persoon of het voorwerp toe, die ons dat handelen vermelden, of wel gedacht, als van binnen naar buiten uit iets te voorschijn komend. Men heeft nog in het Hoogduitsch voor die begrippen een afzonderlijk Bijwoord, dat van **HER** namelijk. Zoo zegt men toch in die taal b. v. *Er lief HIN und HER*, in welke woorden *hin* meer het loopen van onzen kant weg, *her* het loopen naar onzen kant toe te kennen geeft. Van 's gelijken zegt men: *das kommt DAHER*, d. i. dat komt daaruit voort, daar van daan, waarin men ziet, dat *her* de beweging aanduidt, als 't ware van binnen uit eene zaak naar buiten zich vertoonend. Wij gebruikten dat **HER** vroeger ook wel, en hebben het nog in enkele woorden,

b. v. in ons *HERwaarts*, dat is, naar onzen kant toe; b. v. komt *HERwaarts*. *HERwaarts* is naar ons heen, *DERwaarts* van ons af. Misschien is dus *er* en dat *her* oorspronkelijk hetzelfde, en *er* zou in zijn grondbegrip zulk een werken of handelen van binnen naar buiten, of naar zich toe (*) in al zijne wijzigingen kunnen uitdrukken. *Erkennen* zou dus een kennen zijn, uit het diepst des perfoons, die kent, uitgaande en tot hem terugkeerend, en *ik erken*, *dat dit waar is*, zoo veel kunnen zeggen, als: *ik ken HER*, *dat dit waar is*, met andere woorden: uit mij en in de rigting naar mij-zelfen toe ken of weet ik, dat dit waar is. Het kennen wordt hier dan als met vollen nadruk van binnen uit het gemoed naar buiten voorfroomend beschouwd, en daarom zegt *Erkennen* meer dan bloot *kennen*. *Ik erken* mijne zonden is niet eenvoudig *ik ken ze*, maar ik ben er door en door van overtuigd; ik belijde, ik *Beken ze*.

Maar genoeg van dit Voorvoegfel, dat bij ons van luttel gebruik is, en meest door *her* en *ver* vervangen. Het luidt in de Duitsche talen, die het bezitten, *us*, *ur*, *ar*, *ir*, *ä*, *er* enz.

Over het Voorvoegfel her.

§ 73.

Dit Voorvoegfel komt vrij wat meer voor, dan het voorgaande. Wij hebben het in *HERinneren*, *HERvat-ten*, *HERnieuwwen*, *HERboren*, *HERschapen*, *HERstellen*,

(*) *Ersingen*, *Erbetteln* beteekent in 't Hoogduitsch door zingen, door bedelen verwerven. Hier ligt duidelijk het begrip in van een handelen naar ons toe, of welks gevolgen hunne rigting naar ons heen hebben. Op eene foortgelijke wijze moet ons *ERlangen* uitgelegd worden. Vergelijk bl. 178.

HERademen, HERkennen, HERoveren, HERdruk, HERkoop en een aantal dergelijke Werk- en Deelwoorden, waaruit dan foms weér Substantieven enz. ontftaan. De Hoogduitschers gebruiken voor hetzelfde **er**.

Kracht en beteekenis van her.

Dit Voorvoegfel heeft de meest vaste en bepaalde beteekenis. Het drukt, (hierin gelijk aan der Franschen **re** in *refaire* enz.) zoo als elk weet, de herhaling of vernieuwing van een handelen uit.

HERademen is op nieuws ademen, HERoveren weér op nieuws veroveren, HERinneren op nieuws inneren, dat is op nieuws weér inbrengen in de ziel. Inneren namelijk, dat buiten de Zamenftelling HERinneren echter niet gebruikelijk is, komt van het Werkwoord *innen*, welk *innen* van het Voorzetsfeltje *in* ftamt en nog gebruikelijk is in onze spreekwijze *geld innen* voor geld beuren, inbeuren. HERinneren is dus iets bij vernieuwing in onze gedachten *innen* of *inbrengen*. — HERtrouwen is andermaal trouwen, het huwelijk HERhalen enz. enz.

Oorsprong van her.

Dit Voorvoegfel, anderen Duitschen talen vreemd, fchijnt zamen te hangen met het voorgaande **er** / en tevens (fchoon **TEN KATE** dit niet fchijnt te willen) met het Bijwoord **HER** in den zin van naar een voorwerp toe gedacht. Zie bl. 183. Dit Voorvoegfel **er** dan, het gemelde Bijwoord *her* in den zin van *herwaarts*, en ons **her** / waarvan wij hier nu fpreken, zijn vermoedelijk van afkomst één en hetzelfde woord, hetzij dit woord nu eerst als

er (bij omzetting *re*) zonder aanblazing, dat is, zonder **h** / of als **her** met eene aanblazing is uitgesproken. Het eerste is evenwel 't waarschijnlijkste, want slechts laat begint **her** zich te vertoonē, en nog tegenwoordig verwisfelen wij het wel eens met **er** / b. v. **HER**inneren en **ER**inneren zijn beide te vinden bij onze Nederlandsche schrijvers. De vaste beteekenis voor het overige van *herhaling*, die thans aan ons Voorvoegfel **her** eigen is, schijnt uit het op bl. 183 hierboven vermelde grondbegrip van **er** ontwikkeld te moeten worden, schoon mij evenwel de gang, dien de menschelijke geest hierin volgde, nog niet regt duidelijk is.

Over het Voorvoegfel on.

§ 74.

Wij plaatsē dit Voorvoegfel vóór allerlei stamen afgeleide Substantieven en Adjectieven of Participiën. Vóór Werkwoorden komt het niet voor. Wij vinden het in *ongeloof*, *ondank*, *onwetend*, *onkundig*, *onwijs*, *onmagtig*, *ongedaan*, *onwillens*, *oneens*, *onervaren*, *onvoorzigtig*, *onvermogen*, *onzin*, *ondoorzigtbaar*, *onwelsprekend* enz. enz.

Kracht en beteekenis van on.

Deze is, even als die van **her** / zeer vast en bepaald. **On** geeft het misfen, ontberen, het niet hebben van datgene te kennen, wat door het woord, waarvoor het gehecht wordt, is uitgedrukt; weshalve het zich vaak, schoon niet altijd, door *niet* omschrijven laat. *Onwijs* is die *niet* wijs, *onmagtig* die *niet* magtig is. Voor dit *onmagtig* zeide men oudtijds ook wel *amagtig*, waar-

van wij nu nog *amechtig* hebben. *Ongeloof* is NIET-*geloof*, het misfen van geloof. *Ondank*, *ondankbaarheid* is NIET-*dank*, NIET-*dankbaarheid*. Met dat al versterkt zich foms het begrip van het *niet hebben* in *on* / en *on* drukt dan nog meer uit, dan wij door *niet* te kennen geven. Een *ondankbaar* mensch zegt nog meer dan een bloot *niet dankbaar* mensch. Wij bedoelen door het eerste niet slechts iemand, die het hem bewezen goede niet erkent en met goed vergeldt, maar die bij wijlen er kwaad voor in de plaats geeft. Zoo zal men zeggen: de menschenmin van CHRISTUS werd door de Joden met den zwartsten *ondank* beantwoord. Hetzelfde geldt van woorden, als *onmensch*, *ondier*, *ondaad*, die eene zeer booze beteekenis hebben.

Oorsprong van on.

On zal wel aanvankelijk een op zich-zelf staand woord geweest zijn, welk vermogen, om, ook, afgescheiden van andere woorden, gebruikt te worden, het misfchien nog vertoont, als het bij onze vroeger Nederlandfche fchrijvers in de gedaante van *oon*, of *one*, of ook wel van *aan* voorkomt. Zoo zingt SPIEGHEL, een oud-Hollandsch Dichter uit de 16de eeuw.

Ghi flokt en ghelptet in oon proef of kuer.

d. i. Gij flokt en verzwolgt zonder te proeven of te kiezen.

Oon beteekent hier *zonder*, en in dien zin gebruiken de Hoogduitschers hun Voorzetfel *ohne* nog duizendmalen. B. v. *ohne Geld*, *ohne Wissenschaft* enz. (zonder geld, zonder wetenfchap). Dit *oon* en *ohne* nu drukken dus vrij juist uit, wat

on als Voorvoegfel aanduidt, want een *onwetend* man zou op zijn oud-Hollandsch kunnen luiden een man *oon weten* of *wetenschap*. Voor het overige is **on** eeuwen oud, en niet alleen in al de Duitfche talen van derzelve vroegften oorsprong, maar ook in het Latijn en Grieksch aanwezig, hier eens *un*, daar *in*, ginds *o*, *ana*, *an*, *a*, *u* enz. luidend, of met die Voorvoegfeltjes ten minfte zamenhangend. De Heer BILDERDIJK wil de beroovende of privatieve kracht van dit aloud Voorvoegfel in den aard der neusletter *n* zoeken. Dit kan zeer gegronnd zijn. Met voortgelijke onderzoekingen kunnen wij ons echter in dit eenvoudig gefchrift niet ophouden. Zie § 14.

Let er op, hoe aardig de taal in honderden van woorden, door dit kleine woordje vóór aan dezelve te hechten, weér op eene andere eenvoudige wijze hetzelfde uitdrukt, wat zij in honderd anderen door het Achtervoegfel *looſ* te kennen geeft Zoo toch is *onkundig* meer of min hetzelfde, wat op eene andere wijze *kundeLOOS* zou hebben kunnen heeten, ſchoon nu evenwel het gebruik dit laafte woord niet heeft goedgekeurd. Vergelijk het gezegde over het Achtervoegfel *looſ* in *goddeLOOS*, *eerLOOS*, *vruchteLOOS* enz. op bl. 128. Dit onderscheid heerscht er echter tuſſchen **on** en *looſ*/ dat het laafte flechts Adjectieven, het eerſte ook vele Subſtantieven vormt.

Let er ook op, dat de Franſchen wel een Voorvoegfel hebben, hetwelk de kracht van ons **on**/ maar geen Achtervoegfel, hetwelk die van *looſ* bezit. *Ongeleerd*, *onmagtig* enz. kan men vertalen door *indocte*, *impuiſant*, maar *eerLOOS*, *roemLOOS* en zulke woorden moeten omſchreven worden door *sans honneur*, *sans gloire*, d. i. *zonder eer*, *zonder roem*. —

Let er eindelijk op, dat dit Voorvoegfel, meer dan de overige, *het* en *ont* in eenige woorden uitgenomen, soms eene wat sterker doorklinkende uitpraak heeft, b. v. *ōnzīn*, *ōnwīl*, waardoor des te duidelijker blijkt, dat het vroeger wel een affcheidbaar woord geweest zal zijn.

Over het Voorvoegfel ont.

§ 75.

Een zeer gebruikelijk Voorvoegfel, gelijk wij het aantreffen in *ONTvlammen*, *ONTmoeten*, *ONTslag*, *ONTwerp*, *ONTzet*, *ONTvreemd*, *ONTbladeren*, *ONTsteken*, *ONTstaan*, *ONTfeld*, *ONTvonken*, *ONTbranden*, *ONTgelden*, *ONTblooten*, *ONThalzen*, *ONTwaken*, *ONTrusten* en een aantal andere Werkwoorden, of daarvan afkomstige, of met die Werkwoorden zamenhangende Substantieven en Participiën. Voor eigenlijk gezegde Adjectieven wordt het niet, of maar zelden gevoegd. Woorden, als b. v. *ONTklein*, *ONTgroot* zouden zijn, komen bij ons niet voor.

Kracht en beteekenis van ont.

Deze is veel meer uiteenlopend dan die van het voorgaande *on* / 't welk bepaaldelijk niets dan gemis of berooving uitdrukt. *Ont* integendeel geeft soms berooving te kennen, b. v. in *ONThalzen*, *ONThoofden*, dat van hals en hoofd berooven wil zeggen. Zoo ook in *ONTbladeren*, *ONTgroenen*, *ONTvolken*, *ONTheiligen*, *ONTmoedigen*, *ONTreinigen*, *ONTzondigen*, *ONTlijven*, *ONTzielen*, *ONTbinden* enz. Soms drukt *ont* een begin of aanvang uit; b. v. *ONTylammen*, *ONTbranden*, *ONTdooijen* enz. is beginnen te branden, te vlammen, te dooijen, in de werking van branden, vlammen, dooijen geraken, *AANylammen*, om het zoo te heeten. Bij wijlen ligt weêr in *ont* het begrip eener

zekere tegenstelling opgefloten. B. v. *ontgelden* zegt zoo veel als tegen hetgeen iemand gedaan heeft, hem iets anders laten doen of lijden. Zoo zeggen wij: dat hij mij dien hoon heeft aangedaan, zal hij met zijn leven *ontgelden*, d. i. zijn leven zal gelden of moeten opwegen tegen dien hoon. — In *ontmoeten* is ook die kracht van *tegen* opgefloten. *Ontmoeten* is *tegenmoeten*, d. i. *te ontmoet komen*. Fijnere schaduwingen der beteekenis van *ont* gaan wij met stilzwijgen voorbij. Men ziet, dat sommige beteekenissen van dit Voorvoegfel elkander schijnen te weder spreken, zoo als dit met die van *ver* ook dikwerf het geval is. Vergelijk hierboven bl. 175. *ontylammen* en *ontwolken* b. v. staan schijnbaar geheel tegen elkaar over. Immers *ont* drukt in het eerste *een ontstaan* (der vlam), en in het tweede *een verdwijnen* (der wolken) uit. Met dat al laten zich mischien alle beteekenissen van *ont* wel uit één hoofdbegrip verklaren, namelijk uit dat van *tegen* en *weder*, welk hoofdbegrip, (als men de oud-Duitsche talen raadpleegt) het oorspronkelijkst, het grondbegrip van dit Voorvoegfel schijnt te wezen.

Zoo drukt *ontylammen*, *ontslapen* het beginnen eener handeling uit, die men zich, als *tegen* haar vroeger *niet daar zijn* overgesteld denkt, want die *ontslaapt* doet iets, *tegen* het *niet slapen* of waken overstaande. Even zeer is *onthoofden* het tegenovergestelde van hetgeen *hoofden* zou beteekenen, indien wij zulk een Werkwoord hadden. *Hoofden* zou dan *het hoofd geven* moeten aanduiden. Hiertegen staat *het hoofd nemen* over, d. i. *onthoofden*. Maar deze ontwikkeling van het grondbegrip van *ont* / en de poging, om tot die grondbeteekenis alle overige terug te brengen, zou voor dit geschrift ligt te spitsvondig kunnen worden. Wij willen er dus een speldje bij steken.

Oorsprong van ant.

Ont zal in den vroegsten tijd wel een oud op zich-zelf staand woord, een scheidbaar Voorzetfel of Bijwoord geweest zijn, even als de meeste andere Voorvoegselen. In de oud-Duitsche talen luidt het beurtelings *and*, *int*, *in*, soms *en*, *on*. Tegenwoordig is er echter, naar ik weet, geen Voorzetfel aanwezig, dat met hetzelfde, gelijk b. v. *oon* of *ohne* met **on**/zamenhangt. — Bij de Hoogduitschers wordt het **ent** geschreven, welk **ent** wel eens in **emp** verbastert, b. v. *empfangen* (ons *ontvangen*) voor *entfangen*. Den geleerden laten wij voorts over aan te toonen, hoe **ant** met deze en gene Latijnsche en Grieksche praepositiën zamenhangt, en hoe ook ons Voorvoegsel **ant** of **ant** in *antwoord* (d. i. letterlijk *tegenwoord*, woord, *tegen* een ander woord overgesteld) denzelfden oorsprong mischien als **ant** heeft.

Dit zijn onze voornaamste Voorvoegsels. **Ant** komt slechts in *antwoord* voor. **Wan** in *wanhoop* en eenige anderen. Dit **wan** is een oud woord, ledig, misfend, ijdel beteekenend, en ook wel als Substantief gebruikt. **Oor** in *oordeel* enz. hangt met **er** en **her** zamen. *Misdaad* enz. behoort tot de Koppelingen.

Over de Voorvoegsels, uit eene enkele letter bestaande.

§ 76.

Behalve de hier nu opgenoemde, duidelijk van het ligchaam des woords te onderkennen Voorvoegsels, zien wij ook nog soms eene enkele letter voor het eene of andere woord gevoegd, en daardoor nieuwe woorden gevormd. Deze letters zijn 1) of verkortingen en zamentrekkingen der door ons beschouwde Voorvoegselen, of 2) meer op zich-zelve staande aanhechtfels.

Tot de eerste foort b. v. behoort de voorvoeging van **h**/ als verkorting van **he**/ gelijk wij die zien in het Werkwoord *blijven*, hetwelk uit **BE-ljyven** is samengetrokken, beteekenende het oude Werkwoord *ljyven* of *liven* duren, voortduren, en denkelyk vader zijnde van ons Substantief *leven*, dat oorspronkelyk een' staat van during aanduidt. Zoo is *biechten* uit **BE-iechten** of **BE-jiechten**, d. i. belijden, *barmhartig* uit **BE-armhartig** zamenge-trokken.

Tot de tweede foort brenge men de voorvoeging der **h** in *dwarrelen* van *warrelen*, d. i. *warren*. *Dwarrelwind* is een wind, die alles dooreen draait en *wart*. Het *dwarrelt* mij voor de oogen beteekent: alles draait verward voor mijn gezigt. Zoo stamt ook mischien *dwarsch* van *warsch*.

Tot de eerste foort weêr behoort de voorvoeging van **g**/ bij verkorting voor **ge**. *Gunnen* b. v. staat voor **GEunnen**, van 't oude Werkwoord *unnen*, d. i. genegen zijn. *Glijden* voor **GElijden**, van 't oude *liben* / *leed* / *geleden* / in den zin van gaan, zich bewegen, waarvan wij nog *ver-* of *voorleden*, in den zin van voorgaand, voorgegaan, vergaan, of, op zijn Hoogduitsch, *vergangen* hebben. En zoo staat, *gloeijen* voor **GEloeijen**, *groeijen* voor **GERoeijen**, *gluipen* voor **GEluipen** enz. allen van bekende oude, maar nu niet meer gebruikelijke Werkwoorden afkomstig. Vooral vertoont zich bij onze Hoogduitsche taalbroeders die zamen-trekking van **ge** tot **g** zeer dikwerf. Zij zeggen b. v. *glück*, *gnade*, *gleich*, *glied*, *glaube* enz. voor ons *geluk*, *genade*, *gelijk*, *gelid* of *lid*, *geloof* enz. — Bij wijlen vertoont dat verkorte **ge** zich bij ons ook wel onder de gedaante eener voorgevoegde **h**. Zoo komt van *nijpen*, **GENijpen** in den zin van *bijeen-* of *zamen-nijpen* (vergelijk het gezegde bl. 166 over **ge**),

en dat bij zamentrekking *knijpen*. Zoo zeggen de Hoogduitfchers *nagen*, d. i. knaauwen, knab-belen, maar wij *knagen*, zijnde zoo veel als *gnagen*. En op dezelfde wijze ontspruit *knikken* uit *nikken*, *kwellen* (in den zin van opborrelen) uit *wellen*, *opwellen*, *krimpen* uit *rimpen*, d. i. zamentrekken, ineenplooijen, ineenfronsen, ineenfchrompelen, van welk oud Werkwoord *rimpen* wij het Substantief *rimpel* voor plooi, frons in 't gelaat hebben. — *Klap* hangt welligt met *lap* zamen, gelijk wij nog wel zeggen iemand een' *lap*, *klap*, of *flap* aan de ooren geven; *Klomp* met *lomp*, in den zin van stuk, brok. Wij spreken toch van vodden en lompen. Enz. enz.

Ook de *f* hecht zich wel eens voor de woorden, om daardoor nieuwe Afleidfels te vormen. Zoo komt van *laauw* *flaauw*, van *likken*, in den zin van glad, effen maken, *flikken*, *opflikken*, b. v. hij ziet er regt *gelikt* en *gefikt* uit. Van *niesen* *fniesen*, van *leppen* *fleppen*, waarvan *aan de FLEP* zijn enz. Vermoedelijk staat die *f* bij verkorting voor *fe/* en dit *fe* is eene veranderde uitspraak van het Voorvoegfeltje *lie/* daar toch de *li* en *fi* als beide lipletters zijnde, d. i. door de lippen gevormd, zeer dikwerf in de talen verwisfeld worden. HOORT zingt van *Cupido*, terwijl deze de schoone *Doris* om eenige haren uit heure lokken verzoeken wil:

't Boefje *quam*, toen zij zich *kemde*,
Stelen *darde* (d. i. *durfde*) 't niet, maar *LEMDE*
Met een *bedelende stem* enz.

Lemmen beteekent hier met eene half *flamelende*, als 't ware gebrokene en *verlamde* stem spreken, gelijk kinderen al vleijend doen. Het komt van het Adjectief *lam*, waarvan ook het Werkwoord *belemmeren*, dat is *lam maken*. Uit *lemmen* nu is, met voorvoeging

van *f*/ ons tegenwoordig Werkwoord *fleemen* ontstaan, dat nagenoeg hetzelfde als *lemmen* beteekent, en voorts voor vleijen, flikfloojien genomen wordt.

Van de voorvoeging der *ϕ* hebben wij een voorbeeld in *ϕlomp* van *lomp*, d. i. ruw. Ook in die *ϕ* schijnt men een ingekrompen *ϕ* te moeten zoeken.

De *ϕ* dient ook wel eens tot Voorvoegfel van afleiding. Zoo komt *schrappen*, *schrappen*, van het verouderde Werkwoord *rappen*, d. i. afschaven, afkrabben. *Schrumpelen*, *verschrumpelen*, b. v.: de ouderdom heeft haar vel doen *verschrumpelen*, stamt van het reeds aangehaalde *rimpen*, in het Hoogduitsch *rümpfen*, d. i. fronsen, ploojien, waarvan wij *rimpel* en *rimpelen* hebben.

De voorhechting der bloote *f* doet van *lijm* (in het Hoogduitsch *leim*, *leimen*) dat is, eene kleverige stof, *sljm* ontstaan; van 't oude *labben*, d. i. leppen, florpen, *slabben*, *slabberen*. Van 't oude Werkwoord *luimen*, *luimeren*, dat met half geloken oogen, als de katten doen, naar iets zien of loeren beteekende (gelijk wij daarvan nog de spreekwijs *op zijn luimen liggen* hebben) komt *sluimeren*, in den zin van zoo wat half en half de oogen dicht hebben en slapen. Van *muil*, (in 't Hoogduitsch *maul*) d. i. mond, komt het platte *smuil* of *smoel*; van *likken* misfchien *slikken*, van *tronk stronk*; van 't Engelsche *trot* (*throt*, *throat*) d. i. keel, ons *strot*; van *trekken*, *strekken*; van 't oude *ropen*, *roppen*, dat is, plukken, afscheuren, bij de Hoogduitschers in *rupfen* nog voortlevend, komt, door voorvoeging der *st*/ *stroopen*, b. v. een' haas het vel *afstroopen*.

Ook de *t* leidt wel eens af. Zoo komt welligt van *rommelen* *trommelen*, van *rekken* *trekken*.

Deze voorvoegingen van *ϕ*/ *f*/ *st* en *t* kunnen niet als verkortingen van bekende Voorvoegfels beschouwd worden. Misfchien echter heeft men oudtijds de nu ver-

dwenen Voorvoegfelen *as, is, us, te, to*, gehad, waarvan het nog overblijffels zijn.

Der krimpt wel eens zaam tot *ur*. Zoo ontstaat, schoon GRIMM dit ergens in twijfel trekt, *vreten*, (waarvan *vraat*) vermoedelijk uit *vereten*, dat is al voort en voort eten. Vergelijk het gezegde op bl. 176 over het Voorvoegfel *urr*.

Ook de *iu* leidt af en hangt welligt met de *f* zaamen. Door de voorklamping van *iu* ontstond *wriyven* uit het oude *riyven*, hetwelk de Hoogduitschers in hun Werkwoord *reiben*, hetzelfde als ons *wriyven* beteekenende, nog overig hebben.

En zoo kan welligt *wraak* van een vroeger Substantief *raak* stammen, bij de Hoogduitschers in hun *Rache*, dat bij hen *wraak* beteekent, nog voortlevend. — Van 's gelijken *wroegen* van *roegen*, bij de Hoogduitschers nog in hun Werkwoord *rügen* gebruikelijk, hetwelk *gisp*, *befchuldigen* te kennen geeft. De *wroeging* des geweten is dus de *befchuldiging*, die het ons doet.

Met eene voorgevoegde *z* ontspruiten ook wel woorden. Van *wijken* / *week* / *geweeken* b. v. komt, gelijk wij bl. 35 gezien hebben, het Adjectief *week*, dat zoo veel als het geen bij den druk *terugwijkt* beteekent. Van dit *wijken* nu, of naar de vroeger uitspraak *wiken*, komt mischien *zwiken* of *zwikken*, hetwelk van kinderen gezegd wordt, die men ineen heeft laten zakken, dat is, eensklaps, als het ware, heeft laten weg- of terugwijken. Zoo komt van het Werkwoord *wijken* ook *bezwijken*, in den zin van *neêrziygen*, *neêrzinken* onder een' last, *terugwijken* voor den last van iets; b. v. hij *bezweek* onder de ellende. — Daartoe behoort ook ons Adjectief *zwak*, eigenlijk en letterlijk zoo veel als *week*, *wijkend*, *bukkend* beduidend. Al verder komt door de *z* van *wenk* *zwenk*, van *waaijen*

zwaaijen, d. i. al heen en weër met iets waaijen; van *wellen* of *opwellen* *zwellen*; van *wanken* of *wankelen* *zwanken*, bij de Hoogduitschers in hun Werkwoord *schwanken* gebruikelijk. Enz. enz.

Misfchien is die *z*/ even als de *g*/ eene verkorting van een oud verdwenen Voorvoegfel.

Dit moge over de voorvoeging van enkele letteren genoeg zijn. De kracht van Afeiding, aan haar toegeschreven, is niet altijd even zeker. Er waren er voorts nog enkele andere op te noemen, deels echter zijn deze te weinig bekend, deels meer verbasteringen van de regte schrijfwijze, dan regelmatig gevormde afleidingen te noemen. De voorvoeging der *n*/ waardoor wij b. v. van *iemand* *niemand*, van *iets niets*, van *ergens nergens*, van *ooit nooit*, van *immer nimmer* enz. vormen, is vaak eene afkorting van het in alle oud-Duitsche talen voorkomende woordje *NE*, of bij omkeering *EN*, dat berooving, ontkenning aanduidde, en waarvoor wij nu het zamengestelde *niet*, dat is *NEiet*, gebruiken. Zoo zeide men voorheen, *ik NE*, of *ik EN kan*, dat is, *ik kan NIET*. *Ik NE wil*, *ik wil niet*. Het zij mij vergund korthedshalve te verwijzen tot mijne aantekeningen op het eerste deel van BLAIR bl. 170. Dien ten gevolge is *niemand*, *nimmer* enz. *NE ieman* (niet een man of *mand*, gelijk de Denen voor *man* schrijven) *NE immer* enz. *Nijver*, (van *ijver*) *naars* (van *aars*) enz. moeten op eene geheel andere wijze uitgelegd worden.

§ 77.

Hetgeen wij over de Voorvoegfelen van afleiding te zeggen hadden, zullen wij met de volgende aanmerkingen besluiten.

1.) Men ziet, dat de Voorvoegfelen deels voor Naamwoorden, deels voor Werkwoorden, deels voor

Naam- en Werkwoorden beide geplaatst worden. **Der** heeft men b. v. in het Substantief *verlof*, maar daarom geen Werkwoord *verloven* voor verlof geven, *veroorloven*. Wel integendeel *vergeven* en *vergift* beide.

2.) Men ziet, dat door middel derzelve de taal een onnoemelijk aantal van woorden vormt, en dat hierin vooral de Duitfche talen zeer boven het Fransch uitmunten. Men beproeve toch eens, (gelijk wij dit hier boven reeds eenigzins aanftipten) van een Fransch Werkwoord zoo veel Derivaten en Koppelingen te maken, als wij 1) door onze Voorvoegfels, en 2) voorts door onze Voorzetsfels of Praepositieën van een Hollandsch Werkwoord maken kunnen. Neem eens ons *springen*, *bespringen*, *bijspringen*, *toespringen*, *inspringen*, *opspringen*, *afspringen*, *naspringen*, *verspringen*, *doorspringen*, *herspringen*, *misspringen*, *overspringen*, *meespringen*, *uitspringen*, *achterspringen*, *tegenspringen*, *ontspringen*, *voorspringen* enz. en vergelijk er het Fransche *sauter* tegen.

3.) Men ziet, dat de meeste Voorvoegfelen oorspronkelijk op zich-zelf staande woorden, met name afscheidbare Voorzetsfels, of liever eene foort van Adverbiën van ruimte schijnen geweest te zijn, ja, geleerde taalkenners hebben aangetoond, dat men in overouden tijd sommigen derzelve nog werkelijk afgescheiden gebruikt vindt.

4.) Men ziet voorts, dat de Voorvoegfels tot de oudste bestanddeelen onzer taal behooren, en dat men uit de menigerlei beteekenissen, die zij aan de woorden bijzetten, besluiten kan, dat zij ontstaan zijn in een' tijd, toen een enkel woord nog dikwerf een aantal verschillende dingen moest uitdrukken. Vergelijk het gezegde over **het** bl. 181.

5.) Offchoon onze meeste Voorvoegfelen van

oudsher in de meeste Duitfche talen voorkomen, moet men van die talen echter de zoogenaamde oud-Noordfche of Scandinavifch-Duitfche talen, het oud-Zweedsch, oud-Deensch en IJslandsch uitzonderen. In deze namelijk komen *te* / *ge* / *ter* / *er* en *ont* of geheel niet, of slechts zeer enkel voor, fchoon het evenwel niet onvermoedelijk zij, dat dit mangel dier talen toch oorfpronkelijk niet eigen is geweest. Ook tegenwoordig bezigt men ze in het Duitfche Noorden nog niet bovenmatig veel, gelijk *ge* in het Engelsch uitgefcorven is.

6.) Bij de Voorvoegfelen *ge* / *te* / *ter* / *er* / *ter* en *ont* moet men nog dit eigenaardige opmerken, dat in de conjugatie der Werkwoorden, waarvoor zij gehecht worden, het lijdende Deelwoord, (Participium Paffivum of Praeteritum) dat anders in onze taal altijd het Buigingsdeel *ge* vooropneemt, b. v. *fchrijven*, *fchreef*, *gefchreven*, dit *ge* nu wegwerpt. Dus conjugeeft men *gelukken*, *gelukte*, *gelukt*, *verfchrijven*, *verfchreef*, *verfchreven*, *bedekken*, *bedekte*, *bedekt*, *ontloopen*, *ontliep*, *ontloopen*, *hermaken*, *hermaakte*, *hermaakt*, *erkennen*, *erkende*, *erkend* enz., niet *gelukken*, *gegelukt*, *verfchrijven*, *vergefchreven*, *verloopen*, *verge-loopen* enz. Het waarom hier van is nog duifter. —

7.) Onze naaste taalverwanten, de Hoogduitfchers, hebben, behalve de door ons opgenoemde Voorvoegfelen, (die zij allen evenwel niet altijd in dezelfde beteekenis als wij bezigen) nog het Voorvoegfel *zer* / (fpreek uit *tzer*) dat wij misfen. Het drukt bij hen vernieling of vernietiging uit, te weeg gebragt door de handeling, die in de Werkwoorden, waaraan het gehecht wordt, is aangeduid. Zoo zegt men in het Hoogduitsch: *ZERbrechen*, *ZERreifen*, *ZERftören*, *ZERtrümmern* enz. d. i. *verbreken*, *verfcheuren*, *verwoesten*, *verbrijzelen*, of dit laafte letterlijk *verpuinen*. Men ziet, dat

wij de kracht van dit **zer** dikwerf in ons Voorvoegfel **ber** bezitten. Niet altijd evenwel. De Hoogduitsche woorden *ZERbersten*, *ZERreiben*, *ZERspalten*, *ZERspringen*, *ZERkochen*, *ZERkratzen*, *ZERTanzen* en foortgelijke kunnen wij niet wel anders vertalen dan door *IN STUKKEN barsten*, *wrijven*, *klieven*, *springen*, *koken*, *krabben*, *dansen* enz. Of om het met een platte bastaarduitdrukking te benoemen door: *KAPOT barsten*, *wrijven*, *dansen* enz. Oudtijds luidde dit Voorvoegfel *za*, *ze*, *zi*, ook *zar*, *zir* enz. In de volkstongvallen van ons Vaderland, b. v. in mijne Geldersche geboortestreek, hoort men nog wel eens: *dat is tebroken* zeggen voor *IN STUKKEN gebroken*. Dit voorgevoegde **te** is juist het Hoogduitsche **zer** / want in sommige oud-Duitsche tongvallen vindt men voor **zer** of wel *ze*, naar den aard van den Neêrduitschen tongslag, die den Opper-Duitschen fisklank *z* gewoonlijk in *t* verandert, *te* en *to* geschreven. Ook bij onze Nederlandersche Schrijvers uit de dertiende en veertiende eeuw komt dat *te* in den zin van het Hoogduitsche **zer** wel voor. — De overeenkomst in gedaante en beteekenis van dit Voorvoegfel **zer** met het Latijnsche Voorvoegfel *dis* (b. v. in *DISrumpere* d. i. verbreken) aan te toonen, zou voor dit geschrift te geleerd zijn. —

8.) Ons woord **mis** in *misdaad*, *misdoen*, *misgreep*, *mislukken*, wordt door sommigen wel eens onder onze Voorvoegfels gerangschikt. — 't Is echter daar niet toe te brengen, maar vermoedelijk een oud Substantief, (soms ook Adjectief) dwaling beteekenende, en dat ook thans nog wel als een afzonderlijk woord gebruikt worden, b. v. *ik heb het mis*. *Misdaad* is dus regtstreeks eene Zamenstelling of Koppeling (*Compositum*) te heeten. Vergelijk bl. 191.

DERDE HOOFDSTUK.

Over de Zamenstelling, Koppeling of Zamenkoppeling (Compositie) van woorden in het Nederlandsch.

§ 78.

Behalve de vorming van woorden door middel van Afleiding, is er in de Duitfche talen nog een ander, zeer vermogend middel, om woorden te fcheppen, namelijk de *Zamenstelling*, *Zamenkoppeling*, of korter gezegd *Koppeling*. Hierdoor verstaan wij, als boven reeds met een woord is aangeroerd, het bijeenvoegen, verbinden of vereenigen van twee of meer, elk op zich-zelve en buiten die verbinding ook afzonderlijk bruikbare en gebruikt wordende woorden, om indiervoege, door die verfmelting als het ware, een nieuw woord te vormen, dat in staat is in eens dat denkbeeld uit te drukken, waartoe men anders eene omschrijving van meer, los en gefcheiden staande woorden noodig zoude hebben. Zoo maken wij uit *kaars* en *licht* *kaarslicht*, uit *vuur* en *berg* *vuurberg*, uit *berg*, *rots* en *kloof* *bergrotskloof*, uit *bewonderen* en *waardig* *bewonderenswaardig*, uit *pik* en *zwart* *pikzwart*, uit *groot* en *magtig* *grootmagtig* enz. enz.

Dergelijke Woordvereeningen noemt men *Zamenstelsels* of *Koppelingen* (in het Latijn *Composita*), en, in tegenoverftelling van haar, noemt men alle woorden, die niet uit zulk eene verfmelting ontstaan, hetzij ze nu, voor het overige, meer ftam-, of meer afgeleide woorden, dat is, meer Primitieven of meer Derivaten zijn, (zie bl. 18) *Enkelvoudigen*, of, zoo als men misfchien zeggen zou kunnen, *Enkelvoudelingen* (in het Latijn *Simplicia*).

Men voege deze onderscheiding van Enkelvoudige woorden en Koppelingen (*Simplicia et Composita*) bij hetgeen op bl. 18 over het onderscheid tusfchen 1) Stam-, 2) Afgeleide-, en 3) Zamengestelde of Gekoppelde woorden gezegd is. Elk blootelijk of Stam-, of Afgeleid woord is altijd een *Enkelvoudig woord*. *LeeraAR*, b. v. *gunstIG*, *flaper* enz. zijn, zoo wel als *leer*, *gunst*, *flaap*, Enkelvoudig.

Wij moeten echter dit onderwerp der Woordkoppeling of Compositie wat naauwkeuriger behandelen, daar het in onze en in de overige talen van Duitfchen fтамme vooral geene minder aanzienlijke plaats bekleedt, dan dat der Afleiding, en tevens daar het misfchien door onze Taalkundigen nog niet zoo volledig uiteengezet is, als het wel verdiende. Vreemd is het, dat de voortreffelijke TEN KATE hetzelfde fchier niet heeft aangeroerd.

Ten einde in de befchouwing van dit ftuk geleidelijk te werk te gaan, zullen wij de volgende punten ontwikkelen.

1.) Over hetgeen men door Woordkoppeling of Woordzamenftelling (Compositie), in onderscheiding van Woordafleiding, verftaan moet, en over het foms moeilijke, om beider ineenlopende grenzen af te bakenen.

2.) Over de verfchillende foorten van woorden of zoogenaamde Rededeelen (in het Latijn *Partes orationis*), die zich met elkander laten zamenkoppelen.

3.) Over zekere, bij ons nog ongebruikelijke foort van Koppeling.

4.) Over het onderscheid in de Koppelingen tusfchen *eigenlijke* en *oneigenlijke*.

5.) Over de Vokaal van verbinding, oudtijds in echte Koppelingen in de Duitfche talen vermoedelijk aanwezig.

6.) Over het getal van woorden, waaruit eene Koppeling beftaan kan.

7.) Over Koppelingen van geheele Zegswijzen of Zinfreden.

8.) Over de twee hoofdbestanddeelen, die in elke Koppeling, hetzij ze uit twee, of uit meer woorden besta, worden aangetroffen, en over den grondregel, ten aanzien dier bestanddeelen geldend.

9.) Over de verandering of toevoeging, die de woorden door de Koppeling soms in hunne gedaante ondergaan.

10.) Over de Declinatie, Motie, Comparatie en Conjugatie der Koppelingen.

11.) Over den Accent of Klemtoon in onze Koppelingen, of op welk gedeelte derzelve die Accent doorgaans valt.

12.) Over de verschillende zinsbeteekenissen, die door middel der Woordkoppeling zoo al worden uitgedrukt.

13.) Over het nut en de fraaiheid, die het vermogen, hetwelk onze taal bezit, om op allerlei wijze Koppelingen of *Composita* te vormen, aan haar bijzet, en over de voorregten, waarop het Nederlandsch in dat opzigt boven sommige andere spraken roemen mag. —

14.) Over eenige Voorschriften, tot het vormen van Koppelingen betrekkelijk.

15.) Slotaanmerkingen over de Woordkoppeling.

1.) *Over hetgeen men door Woordkoppeling of Woordzamenstelling, (Compositie) in onderscheiding van Woordafleiding, verstaan moet, en over het soms moeilijke, om beider ineenlopende grenzen behoorlijk af te bakenen.*

§ 79.

De AFLEIDING, voor zoo ver zij niet onmiddellijk uit den stam van een Werkwoord plaats heeft (zie

§ 18) hecht aan een zoogenaamd Stamwoord (§ 9), of in het algemeen aan een vroeger woord, 't zij aan deszelfs einde, 't zij aan deszelfs begin, één of meer letteren of lettergrepen, die, zoo zij alleen en op zich-zelve staande gebruikt werden, thans niets zouden beteekenen, maar waardoor, in vereeniging met dat vroeger woord, een nieuw woord van eene veranderde of anders gewijzigde beteekenis ontstaat, terwijl echter het grondbegrip, in het stam- of vroeger woord opgesloten, altijd heerschend blijft. Zoo komt van *lēs* *leZER*, van *gunst* *gunstIG*, van *jong* *jongeLING* enz. enz. In al die woorden speelt het begrip van *lezen*, *gunst*, *jong*, hoe dan ook gewijzigd, en of met personen en zaken, of met hoedanigheden in verband gebragt, de hoofdrol.

De WOORDKOPPELING integendeel vereenigt met een ander woord, geene op zich-zelve meer of minder donkere, niets beteekende letteren of lettergrepen, maar voegt twee of meer, ieder ook voor zich-zelf gebruikelijke en verstaanbare woorden bij elkander, om indiervoege uit hunne verfmelting een nieuw woord te vormen. Niet echter het eerste, of de eersten van die bijeengevoegde woorden maken het hoofdbegrip van dat nieuw woord uit, gelijk in de eigenlijke Afleiding met Achtervoegselen de kracht in het stam- of vroeger woord ligt, (in *leZER* b. v. in het denkbeeld *lezen*), maar meestal wordt dat hoofdbegrip door het laatste woord der Koppeling uitgedrukt. Zoo bevat in *avondSTAR* het tweede woord, dat van *star* namelijk, het hoofdbegrip, en *avond* strekt slechts tot wijziging van dit begrip. Maar straks hierover nader! —

Offchoon dus (om van andere, *minder vast doorgaande* kenmerken van onderscheid niet te spreken), Afleiding en Koppeling reeds hierdoor ge-

noegzaam van elkander onderscheiden zijn, loopen beider grenzen op sommige plaatsen echter zeer ineen, en het is dikwerf moeilijk te zeggen, of men dit of dat woord als Afgeleid, dan als Zaamgekoppeld beschouwen moet. Vooreerst geldt dit van Afleidfels, gevormd door middel van die Achtervoegfelen, waarvan wij met zekerheid, of ten minste nagenoeg met zekerheid, zeggen kunnen, dat zij voorheen op zich-zelf staande, afscheidbare woorden geweest zijn, zoo als dit met *haar / lijst / loog* en de meeste overige Achtervoegfelen der Tweede klasse het geval is. Vergelijk hierboven bl. 108 en volg. Zijn dit nu Afleidfels of Koppelingen? Het eerste zijn ze tegenwoordig, nu die Achtervoegfels niet meer als afzonderlijke woorden gebruikt worden. Het laatste waren ze voorheen, toen dit nog plaats had. Wij hebben ze met *TEN KATE* als Afleidfels beschouwd. GRIMM brengt ze onder de Koppelingen. Vergelijk bl. 108.

Van dubbelzinnigen aard ten tweede zijn de Afgeleide Woorden of Afleidfels, gevormd door Voorvoegfels. Ook deze kunnen als Koppelingen beschouwd worden, voor zoo ver men die Voorvoegfels voor oorspronkelijk afscheidbare en ook afzonderlijk toen bruikbare en gebruikte Voorzetsfelen of Voorzetselachtige Adverbiën houdt, iets, wat zeer vermoedelijk is. Vergelijk bl. 197.

Ik heb dus de woorden, door middel van die Voorvoegfelen uit anderen voortspruitende, met *TEN KATE* bloot daarom onder de Afleidfels gerangschikt, wijl de gemelde Voorvoegfelen, als daar zijn: *te / ge / her / her* enz., thans niet meer als afzonderlijke woorden gebruikt worden, terwijl ons voorts het gevoelen van hen, die *Afleiding* slechts *aan het einde*, en niet *aan het begin* der woorden willen doen gelden, in eene vrij willekeu-

rige bepaling des denkbeelds van Afleiding gegrond schijnt. Vergelijk het gezegde op bl. 29.

Ten derde kan men vragen: indien men door Koppeling verstaan moet, gelijk gij er door verstaan wilt hebben, de vereeniging van twee of meer, ieder nog afzonderlijk bruikbare woorden, hoe het dan te maken met woorden, als *bruidegom*, d. i. bruidman, *juffer*, dat is jongvrouw, (zie bl. 3) en foortgelijke, van welke een gedeelte verouderd, en, als zij gescheiden zijn, niet meer bruikbaar is. Immers het woord *gom* in de beteekenis van man of mensch, is even min meer in omloop, als het oude *ver* voor vrouw. Zijn dit dan nu Afleidfels of Koppelingen? Noemt men ze het laatste, zoo kan men ons tegenwerpen: waarom is *bruidegom* minder Afleidfel dan *vruchteLoos*, welk *loos* in de beteekenis van *zonder* (zie bl. 129) oudtijds zoo wel een afzonderlijk woord zal geweest zijn, als *gom* in den zin van *man* zulks was? Noemt men ze integendeel Afleidfels, zoo is de tegenwerping even gereed: waarom is *bruidegom* minder eene Koppeling dan *bruidMAN* b. v. zijn zou? Waren *gom* en *man* oudtijds niet schier van eene beteekenis? Zijn het niet beiden Substantieven? Ook hier is dus de scheidslijn tusschen Afleiding en Koppeling moeilijk te trekken, en dat ik *bruidegom*, maar b. v. niet *vruchteloos*, *adellijk* enz. eene Koppeling zou heeten, is alleen daarom, omdat het woord *gom* zich niet, gelijk *loos* / *lijft* enz. als een *ieder oogenblik* voorkomend middel vertoont, waarmede men woorden afleidt, maar slechts in dat enkele *bruidegom* (of mischien hier en daar nog in eene dergelijke uitdrukking) zichtbaar is. Het is door de taal dus niet geijkt en gestempeld als Achtervoegfel, gelijk *loos* / *lijft* / *baar* enz. zulks wel zijn, met welke woorden ik toch honderden van nieuwe Afleidfels vormen kan. —

De gezegde voorbeelden zullen voldoende zijn, om te doen zien, hoe moeilijk het soms zij Afleiding en Koppeling van elkander te onderscheiden. Maar is dit soms ook niet het geval met Afleiding en Buiging, dat is smelten hier en daar de Achtervoegselen en Voorvoegselen niet met de Verbuig- of Buigingsdeelen (Partikelen van Flectie, zie bl. 13) ineen? Is het niet half en half nog twijfelachtig, of men **and** in *heil*AND, *vij*AND als Buigdeel, dan als Achtervoegsel hebbe aan te zien? Vergelijk bl. 61 en het gezegde op bl. 105. Hoe zou zich het in veel opzichten gelijkfoortige en gelijkaardige niet vermengen, daar de meest tegenstrijdige dingen ten laatste ineenvloeijen? Zelfs het zwart wordt door trapswijze verheldering op het laatst wit, zoodat men aan de grenzen van beider gebied tusfschenkleuren erlangt, waarvan men even moeilijk zeggen kan, of zij tot het zwart, dan of zij tot het wit behoorren. Gelijk echter niemand daarom aan het grondonderscheid tusfschen wit en zwart zal twijfelen, zoo heeft men evenmin reden Afleiding en Koppeling *tegenwoordig* voor hetzelfde te houden, omdat er woorden zijn, die schier met hetzelfde regt zoo wel tot de eerste, als tot de laatste zouden kunnen gebragt worden.

2.) *Over de verschillende soorten van Woorden, of van Rededeelen (in het Latijn Partes Orationis), die zich met elkanderen laten zamenkoppelen.*

§ 80.

De Rededeelen, in derzelve ruimsten omvang, zijn het Lidwoord of de Artikel, het Zelfftandig Naamwoord of Substantief, het Bijvoegelijk Naamwoord of Adjectief, het Voornaamwoord of *Pronomen*,

het Getalwoord of *Numerale*, het Werkwoord of *Verbum*, het tusschen Adjectief en Verbum zwevende Deelwoord of *Participium*, het Bijwoord, Bijwerkwoord of *Adverbium*, het Voeg- of Koppelwoord of Conjunctie, het Voorzetsfel of Praepositie, en het Tusschenwerpfel of Interjectie.

De meesten dezer foorten van Woorden zijn voor Koppeling vatbaar, sommigen harer zelfs met bijna ieder andere foort. Het doet er ook niet toe, of de woorden Stam- of Afgeleide woorden zijn (§ 9). Primitieven koppelen zich met Primitieven, of met Derivaten naar believen.

Het Lidwoord alleen vertoont zich, naauwkeurig gefproken, niet in Koppelingen. Is *de* in *DEgene*, *DEzelve* dit dan niet, zal men vragen. Ik antwoord: die woorden hebben wel den schijn van Koppelingen, omdat men die woorden meest aanéén schrijft, maar in den grond is *DEgene*, *DEzelve* even min eene Koppeling, als *DE man* zulks is. Het bewijs hiervoor is, dat men, *degene* en *dezelve* verbuigend, zoowel het woordje *de*, als de woorden *gene* en *zelve* verbuigt, b. v. *dezelve*, *deszelfs* of *deszelveN* enz. Dit nu doet men nooit in Koppelingen. In Koppelingen wordt slechts het laatste woord gedeclineerd, b. v. *de appelboom*, *des appelsbooms*, niet *des appelsbooms*. Hierover straks nader.

Men heeft schijnbaar enkele Bijwoorden of Adverbia, waarin zich eene Koppeling van het Lidwoord vertoont, b. v. *DEsgelijks*, *DEswege* enz. *Des* is hier echter geen Lidwoord, maar een oud Voornaamwoord.

Wij zullen nu de voornaamste foorten van Composita doorloopen, en ons hierbij regelen naar den aard van het woord, dat in de Koppeling *vooraan* staat, en dus het eigenlijke middel of werktuig is derzelve.

Het Substantief hecht zich zeer dikwerf vóór

het Substantief, b. v. AVOND*stond*, MANE*schijn*, water*stroom*, vuur*werk*, wijn*stok*, appel*boom*, blik*semlicht*, morgenuur, vree*verbond*, jaar*markt*, kerk*gebouw*, fruit*verkooper*, dag*dief*, pennem*es*, kurke*trekker*, kinders*spel*, koepok, krent*brood* enz. enz.

Het Substantief plaatst zich zeer dikwerf vóór het Adjectief, b. v. BLOEM*rijk*, ROEM*ruchtig*, eerzucht*ig*, rozerood, goudgeel, jammerhart*ig*, bloeddorst*ig*, bijbel*vast*, vogel*vrij*, ijzerhard, ijskoud, pikdonker, grasgroen, geldarm, schatriek, armdik, bloedzuur, stokoud, koolzwart, ellentlang, loodzwaar, honigzoet, pijlsnel, leliewit, moedernaakt, manmoedig enz.

Het Substantief plaatst zich niet vóór het Voornaamwoord of Pronomen, wel omgekeerd het laatste vóór het Substantief, schoon evenwel zelden, b. v. ZELF*moord*, zelf*stiefde*.

Het Substantief hecht zich niet vóór het Getalwoord, wel omgekeerd het Getalwoord vóór het Substantief, b. v. EEN*dragt*, TWEE*dragt*, honderdman, tienman, duizendhout, duizendkunstenaar enz., waarvan straks nader.

Het Substantief koppelt zich somwijlen met het Werkwoord of Verbum, b. v. KIEL*halen*, DAG*dieven*, radbraken, ledebraken, s*uiptrekken*, buik*spreken*, raaskallen (d. i. kallen of praten in razernij) pluim*srijken*, raad*plegen*, hand*haven*, zege*vieren*, zege*pralen*, ziel*togen*, mugge*ziften*, glim*lagchen*, weer*lichten*, brand*schatten*, beraad*slagen* en eenige andere. Over het algemeen echter schijnt het Substantief het Werkwoord niet gaarne achter zich te nemen. Met deszelfs handelend Deelwoord (*Participium actiyum*) verbindt het zich niet onwillig, b. v. VUUR*vyretend*, BLOED*spuwend*, leedvoorspellend, halsbrekend, heilbrengend, vrucht*dragend*, tijddoodend, oogbetooverend, hart*ver-*

scheurend, haatdragend enz. Vooral gunnen zich de Dichters in het scheppen van zulke Koppelingen veel vrijheid. Enkele Composita hebben wij ook met het Verleden Deelwoord (*Participium praeteritum*) b. v. *GODvergeten, EERvergeten, schriftgeleerd, krijgsgevangen, mingevangen*, d. i. gevangene der Min, (bij *POOT*) enz.

Over andere, bij ons nog weinig gebruikelijke Koppelingen met het Verleden Deelwoord of *Participium praeteritum*, als daar zijn *mosbewasfen, bloedbevlekt*, zullen wij straks een woord zeggen.

Het Substantief koppelt zich enkele keeren vóór het Adverbium of Bijwoord, b. v. *spoorflags, handtastelijk*. Evenwel moet men zulke Bijwoorden beschouwen als eerst gevormd, nadat de Koppelingen *spoorflag, handtasten* waren ontstaan. Hetzelfde geldt van alle, met een Substantief voorop gekoppelde Adjectieven, die men, gelijk alle onze overige Adjectieven, ook als Adverbiën bezigen kan; b. v. *vuurrood schitteren, loodzwaar wegen*. Vuurrood en loodzwaar zijn hier Adjectieven in vorm, maar Adverbiën in beteekenis.

Het Substantief hecht zich niet vóór het Voegwoord of de Conjunctie.

Ook niet vóór de Praepositie of Interjectie, ten zij men in Koppelingen, als *stokop* en foortgelijke *stok* als een Substantief wil aanzien. Maar over die vreemdfoortige Koppelingen straks nader. Wel heeft er omgekeerd Koppeling van die rededeelen met het Substantief plaats. Vergelijk § 87.

§ 81.

Het Adjectief plaatst zich vóór het Substantief in *EIGENZIN, ZUURstof, grootmoedigheid, lediggang, blaauwoog, roodborstje, geelzucht, langoor, stomp-*

neus, *kroeskop*, *geheimschrijver*, *roodyonk*, *jonkheer*, *booswicht*, *hoogtijd* enz.

Het Adjectief paart zich met het Adjectief in *BLEEKblauw*, *GOEDhartig*, *kleinmoedig*, *edelaardig*, *boosaardig*, *zoetsappig*, *hooggeleerd*, *halfjarig*, *vrijwillig*, *goedgunstig* enz. Eigenlijk echter neemt in zulke Koppelingen het Adjectief de beteekenis van een Adverbium aan. *GROOTmagtig* is *ZEER* of *GROOTELIJKS* *magtig*.

Het Adjectief plaatst zich niet of zelden vóór het Pronomen of Voornaamwoord. Men zou *ALwie*, *alwat* kunnen noemen, zoodat evenwel *Composita* zijn, en men *al* als Adjectief wil aanzien.

Het Adjectief zet zich vóór het Getalwoord in *ALLEen*, d. i. *al-één*, hetwelk dan als Adverbium gebruikt wordt.

Het Adjectief hecht zich vóór aan het Werkwoord in *LIEFkozen*, *OPENbaren*, *vermenigvuldigen*, *voltoojen*, *volbrengen*, *volmaken*, *volvoeren*, *minachten*, *grootspreken*, *hoogachten*, *staroogen* (zoo veel als *strakoogen*, met *strakke* oogen zien) *dwarsoomen*, *kortwieken* enz. In den grond strijd het echter tegen den aard van het Werkwoord een Adjectief voorop te nemen, en waar die Koppeling plaats heeft, ontvangt eigenlijk het Adjectief de natuur van een Bijwoord of Adverbium. Koppelingen, als *hoogachten*, *minachten* en soortgelijke, verliezen ook nog hunne Koppelgeaardheid, als men ze conjugeert. Men zegt toch niet *ik hoogacht iemand*, maar *ik acht iemand hoog*.

Bij wijzen paart zich het Adjectief alleen met de Deelwoorden der Verba, zonder zulks met die Verba in andere tijden of wijzen te doen. Zoo hebben wij de Koppelwoorden *oudbakken*, *nieuwbakken*, *vrijgelaten*, *eerstgeboren*, *alwetend*, *alvermogend*, terwijl wij intusfchen noch *ik oudbak*,

noch *ik bak oud*, noch *ik alweet*, noch *ik weet al* enz. zeggen.

Het Adjectief plaatst zich, zoo men wil, vóór het Bijwoord of Adverbium telkens, als het zich met een Adjectief koppelt, dat bij wijze van Bijwoord genomen wordt, b. v. GROOTmoedig iets doen. Hier heeft *moedig* de kracht van Adverbium, en staat voor *moediglijk*. Met eigenlijke Adverbia, die zulks niet slechts in beteekenis, maar ook in vorm zijn, vindt men zelden Adjectieven gekoppeld, tenzij men *anderwerf*, *anderwaarts*, *eertijds* en foortgelijke daartoe brengen wil, of wel in Adverbia, met *lijkt* / *loog* / *zaam* enz. afgeleid, Composita wil zien, b. v. *eerbaarlijk*, *openlijk* enz. Wij noemen dit echter Afleidingen. Vergelijk bl. 108.

Alhier, *aldaar* enz. zou men ook mischien Koppelingen van het Adjectief met Adverbia kunnen heeten.

Het Adjectief plaatst zich niet of zelden vóór het Voegwoord of de Conjunctie. *Alhoewel* is meer of min mischien zulk eene Koppeling, zoo ook *althans*. *AL* heeft echter dan adverbiale kracht.

Van Koppelingen des Adjectiefs vóór Praepositiën en Interjectiën kan ik mij ook weinig voorbeelden herinneren. *Rondom*, uit het Adjectief *rond* en het Voorzetsel *om* gekoppeld, ware aan te voeren.

§ 82.

Het Voornaamwoord hecht zich vóór aan het Substantief in *zelfmoord*, ZELFliefde, ZELFbedrog, *ikzucht* (eene, in onzen tijd in zwang geraakte Koppeling) *ikliefde* en eenige weinige foortgelijke, want over het algemeen is die vereeniging der Pronomina en Substantiva zeldzaam, en zoo zij plaats heeft, zijn het doorgaans *oneigenlijke* Koppelingen, over welke benaming hieronder nader.

Even schaars treft men Koppelingen van Voornaamwoorden met Adjectieven, Verba en de kleinere rededeelen aan. Men kan echter *elkander*, *desgelijks*, *dergelijk*, waarin *des* en *der* geene Lid-, maar oude Voornaamwoorden zijn, *mijnenthalve* enz. eenigzins tot die foorten van Composita brengen. *Gijlicden*, *ik-zelf* zijn geene Koppelingen. *Elkeen*, *iedereen* zweemen er iets naar.

§ 83.

Het Getalwoord koppelt zich vóór Substantieven in *drieman*, *tienman*, *honderdman*, *driemanschap*, *vierhoek*, *vijshoek*, *drieëenheid*, *drielijvigheid*, *viertal*, *zesttal*, *duizendtal*, *duizendkunstenaar*, *eendragt*, *tweedragt*, *eenhoorn*, *zevengefarnte* enz. enz.

Vóór Adjectieven in *eenvoudig*, *tweevoudig* enz. in *eenhoofdig*, *drielijvig*, *vierhoekig*, *zesjarig*, *derdehalf*, *zesthalf*, *tientalig* enz.

Vóór Getalwoorden-zelve in *dertien*, *veertien* enz. ontsproten uit *drietien*, *viertien*.

Vóór Werkwoorden in *vertiendubbelen*, *verhonderdvoudigen*, *vereenvoudigen* en enkele foortgelijke, waarin echter, gelijk men ziet, het Getalwoord zich eerst met een ander woord reeds gekoppeld heeft, waaruit dan voorts het Werkwoord met voorvoeging van *ter* (bl. 174) ontstaan is.

Vóór Adverbiën in alle Adjectieven, als Adverbiën gebruikt. Vergelijk bl. 211. Voorts in *tweemaal*, *tienmaal* enz. Ook in *eensklaps*, (d. i. als op of met éénen slag of klap). Van 's gelijken in *tweezins*, *driezins* enz. Ook in *eenwerf*, *tweewerf* enz. enz. Eigenlijk staat echter in zulke woorden het Getalwoord gehecht vóór aan een Substantief, maar uit die Koppeling ontstaat dan het Adverbium.

Vóór Conjunctiën, Praepositiën en Interjectiën vertoont het zich zelden of nooit gekoppeld.

§ 84.

Het Werkwoord plaatst zich koppelend vóór Substantieven en Adjectieven. Schier altijd echter met wegwerping van zijne Buig- of Vervoegdeelen; (zie bl. 13) niet *etenlust*, b. v. maar *eetlust*. In *beminnenswaardig*, *bewonderenswaardig*, die tegen dit laatste schijnen te strijden, is *beminnen*, *bewonderen* tot Substantief geworden. Met het Verbum zelf verbindt oorspronkelijk zich het Verbum zelden, of nooit. Ook vertoont zich in de Werkwoordkoppelingen van Ongelijkvloeiende Verba geene andere vokaal, dan die van den Tegenwoordigen Tijd (Praefens), of, wat op één uitkomt, van de Onbepaalde Wijze (Infinitivus). *Eetlust*, *drinklust*, *breekijzer*, *leesboek* van *ik eet*, *ik drink*, *ik breek*, *ik lees*, dat is, van *eten*, *drinken*, *breken*, *lezen*, zijn bekend, niet *atlust*, *dronklust*, *brakijzer*, *lasboek* van *ik at*, *dronk*, *brak*, *las*. Vergelijk § 19 en volg. In Composita, die dit schijnen te logenstraffen, moet men het schijnbare Werkwoord als Substantief aanzien. *Spraakleer* b. v. is niet zamengesteld uit het Werkwoord *ik sprak* (*wij spraken*), maar uit het Substantief *de spraak* en het Substantief *de leer*. Over het algemeen is het soms moeilijk uit te maken, of men het eerste deel van sommige Composita als Werkwoord, dan als Substantief hebbe aan te zien. Is in *roofvogel* b. v. het woord *roof* het Substantief *de roof*, of het Werkwoord *ik roof*?

Koppelingen van het Verbum vóóraan het Substantief ziet men in *schrijven*, *knijptang*, *rijd baan*, *rijdknecht*, *vloei papier*, *gietskan*, *eettafel*, *dorsch-*

vlegel, zwemschool, spinhuis, springvloed, brandglas, pleegvader, leerschool enz. Hier is b. v. *schrijffen* uit *schrijven* en *pen* vermolten.

Vóór het Adjectief in *EETgraag, LEERgraag, gedenkwaardig, woelziek* en eenige weinige andere. Voorts in Adjectieven, uit de Koppelingen van het Werkwoord met het Substantief afgeleid, b. v. *KNIJPTangachtig, spinhuisachtig*. Zeer veel verbindt zich het Verbum met *lijft / haar / zaam* enz., welke woordjes wij echter onder de Achtervoegfels gerangschikt hebben. Vergelijk bl. 108.

Wij zeiden, dat het Werkwoord zich niet aan het Werkwoord koppelt. Men heeft echter uit deszelfs Koppelingen vóór het Substantief eenige afgeleide Verba; b. v. *kenteeken, kenschets, brandmerk* telen de Werkwoorden *brandmerken, kenteekenen, kenschetsen*.

Vóór andere rededeelen hecht zich het Werkwoord zelden of nooit. —

De Participiën of Deelwoorden der Verba vertoonen zich gehecht vóór *hebt / lijft* en foortgelijke woordjes, b. v. *GELEGENheid, bescheidenheid, gevangenlijk, wezenlijk* van de Participiën *gelegen* enz. Wij noemen dat echter Afleidfels, geene Koppelingen. Vergelijk bl. 108.

§ 85.

Het Adverbium of Bijwoord, voor zoo ver het niet een als Bijwoord gebruikt Adjectief is, zien wij zelden in andere Koppelingen vooraan, dan in die met zich-zelf of met Conjunctiën en Praepositiën, b. v. *DAARheen, DAARna, daarin, daarom, erna, derwaarts, wederom, nimmermeer* en eenige foortgelijke. In *HOEDanig, zoodanig* (d. i. hoe gedaan, zoo gedaan) heeft men 't Adverbium vóór een Adjectief.

Koppelingen, als *hoogachten*, *minachten* enz., waarin *hoog* en *min* eene Adverbiale beteekenis bezitten, hebben wij onder die van Adjectieven met Verba gerangschikt. Zie bl. 210.

§ 86.

Het Voegwoord of de Conjunctie plaatst zich in de Koppeling ook zelden anders dan vóór zichzelf, vóór Adverbiën en Praepositieën, *ofschoon* (uit de Conjunctie *of* en het Adjectief *schoon*) en een paar foortgelijke woorden uitgezonderd. Als voorbeelden van Koppelingen met een Voegwoord vóóraan kunnen dienen *alsnu*, *alsdan*, *zoodra*, *welaan*, *hoewel* en foortgelijke, die echter bijna geene Koppelingen te heeten zijn en vaak gefcheiden worden gefchreven.

§ 87.

Allertalrijkst zijn de Koppelingen, waarin het Voorzetsfel of de Praepositie het eerste deel uitmaakt.

Wij zien het vóór Substantieven in *voorkeur*, *TEGENzin*, *naijver*, *inkomsten*, *omstandigheden*, *afgrond*, *afgod*, *voorhof*, *aandrift*, *oploop*, *overstap*, *doortogt*, *toevloed*, *bijstand*, *medelijden*, *uitzet* en tienduizend anderen.

Vóór Adjectieven in alle Adjectieven, van de voorgemelde Substantieven afgeleid, b. v. *naijverig*, *oplopend* enz. Zoo in *overschoon*, *overfraai*, *overrijk*, *bovenmatig*, *bovenaardsch*, *inkoud*, *inwarm*, *doortrapt*, *doorstepen*, *afzigtig*, *meëwarig*, *buitenlandsch*, *aanminnig*, *aanvallig*, *omstandig*, *uitvoerig*, *voorzigtig*, *voorbarig*, enz.

Vóór Voornaamwoorden ziet men het niet of zelden. Des te meer vóór allerlei Werkwoorden,

Gelijkvloeiende en Ongelijkvloeiende (zie bl. 22), b. v. *AANlagchen*, *AANzien*, *aandrijven*, *omloopen*, *overwinnen*, *opbrengen*, *uitkiezen*, *bijstaan*, *doorstrijken*, *afleiden*, *bovendrijven*, *toezien*, *toejuichen*, *ondergaan*, *indruifchen*, *binnenkomen*, *naspringen*, *voorspellen* en tienduizend anderen, waarin het fomtijds scheidbaar, fomtijds onscheidbaar is; het eerste b. v. in *aandrijven*, hetwelk, geconjugeerd wordende, niet *ik aandrijf*, maar, gefcheiden, *ik drijf aan* luidt, het laatste in *voorspellen*, dat in de conjugatie *ik voorspel*, niet *ik spel voor* heeft. Hierover straks een woord nader.

Vóór Praepositiën zelve in *vooraan*, *achteraan*, *vooruit* en foortgelijke Adverbiale zeggingen met *voor*. Zoo ook in *ondertuschen*, eene uit twee Praepositiën zamengestelde Conjunctie.

Vóór Adverbiën in *voorwaarts*, *achterwaarts*, *overal*, *doorgaans*, *oudtijds*, *terstond*, *namaals*, zoo men evenwel hier de woorden *al*, *gaans*, *tijds* enz. niet eerder als Adjectieven en Substantieven wil aanzien, voor welke de Praepositie geplaatst wordt, en die dan, ten gevolge hunner Koppeling met deze, Adverbiën vormen. —

Hetzelfde laat zich zeggen van de Voegwoorden of Conjunctiën, door voorvoeging eener Praepositie ontstaande, b. v. *opdat*, *indien*, *nademaal*, *overmits*, *omdat*, enz.

§ 88.

Tusfchenwerpfels of Interjectiën vertoonen zich zelden in Koppelingen. Men zegt echter wel eens van iemand, die zeer leelijk is, *hij of zij is FOEILEELIJK*, dat is zóó, dat men er *foei* van zegt. En zoo kunnen er enkele andere zijn. De Interjectiën

ocharm, *eilaas* zijn ook eene halve foort van Koppelingen.

Men ziet, op hoe talloos veel wijzen onze taal Koppelingen weet te vormen, maar dat echter die van Substantieven met Substantieven, van Substantieven met Adjectieven, van Adjectieven met Substantieven, van Adjectieven met Adjectieven, van Werkwoorden met Substantieven en Adjectieven, en van Praepositiën vóór Werkwoorden, Adjectieven en Substantieven wel de talrijkste zijn. De overigen zijn slechts of daarvan gevormd, of meer Bijenvoegingen en Aaneenschrijvingen dan regte Koppelingen, of, zoo 't Composita zijn, slechts in geringeren getale. Men ziet tevens, dat door Koppeling allerlei foorten van nieuwe woorden ontstaan. *Maanlicht* is b. v. een Koppelsubstantief, *vuurrood* een Koppeladjectief, *niemand* (uit *niet* en *man* zaamgekoppeld) eene foort van Koppelpronomen; *dertien*, *veertien*, gekoppelde Getalwoorden; *pluimstrijken* een Koppelwerkwoord, *stapvoets* een gekoppeld Adverbium, *nademaal* eene gekoppelde Conjunctie, *rondom* eene gekoppelde Praepositie, *eilaas*, *helaas*, zoo men wil, gekoppelde Interjectiën.

3.) *Over zekere, bij ons nog ongebruikelijke foort van Koppeling.*

§ 89.

Men heeft in andere Duitsche talen nog eene foort van Koppeling, die bij ons nog zeldzaam is. Ik bedoel die van een Substantief, gehecht vóór aan een Adjectief of wel Participium, bij welke Koppeling dan een Voorzetsfel stilzwijgend gedacht moet worden. Zoo zeggen de Hoogduitschers, die in de laatste jaren deze foort van Composita veel gevormd

hebben, *Mosbewasfen*, *DONDERzwanger*, *bloedbeylekt*, *woudebekranst*, *zeeomspoeld*, *winddoorbruist*, *waterdruipend*, *fluimerzwaar* enz. enz. voor *bewasfen* MET *mos*, *zwanger* VAN *donder*, *druipend* VAN *water*, *omspoeld* DOOR *de zee* enz. Ook in de Duitfche talen des hoogen Noordens, in het Zweedsch en Deensch, treft men foortgelijke Koppelingen aan, terwijl zij van 's gelijken in de ftammoeder dier talen, het oud Noordsch, vóór eeuwen reeds aanwezig waren. De Engelfchen, wier taal in hare grondbeftanddeelen Duitsch is, fchoon later zeer verfranscht, kennen die foort van Koppelingen ook zeer goed. Wij flechts verfmaden ze nog, dat, mijns inziens, vooral in de Poëzij, jammer is, daar deze Compofita, *met mate en op hun' tijd gebruikt*, het korte, krachtige en fchilderachtige van den dichtftijl zeer bevorderen kunnen, en dikwerf niet dan op eene matte wijze omfchreven kunnen worden. Ik erken, dat men ze bij onze Hollandfche vroeger fchrijvers wel niet veel aantreft, maar geheel vreemd zijn ze onzer taal toch niet, en zelfs de Heer BILDERDIJK, die tegen derzelve invoering, als tegen iets Hoogduitschachtigs, bij herhaling het harnas heeft aangefchoten, heeft er enkele gefmeed.

Vergelijk nader hetgeen ik over deze foort van Compofitie gezegd heb in mijne Aanteekeningen op BLAIR'S *Lesfen over de Redekunst*. Gron. bij J. OOMKENS, 1832, bl. 145.

4.) *Over het onderscheid in de Koppelingen tusfchen eigenlijke en oneigenlijke.*

§ 90.

Wanneer men onze onderscheidene Koppelingen aandachtig gadeflaat, merkt men, dat allen niet even

vast ineen zijn gegroeid, allen niet een even onverbreekbaar geheel uitmaken, maar dat fommigen slechts los zamenhangen, en bijna even goed gefcheiden, of als waren het twee woorden, gefchreven kunnen worden. *Wijnftok, windmolen, leesboek, leerlust, pluimhoed, luchtsprong, vuurrood* en foortgelijke Koppelingen zijn veel hechter ineengeklonken, dan b. v. wanneer ik zeg: *de koningsdochter, de etenslust, de hongersnood, het donkerbruin*, voor welke laatften ik slechts het Lidwoord *de* in *des* behoef te veranderen, zoo kan ik even goed gefcheiden fchrijven *des konings dochter, des etens lust, des hongers nood* enz. Dit zou ik met *de wijnftok, de windmolen* niet doen kunnen, daar hier het teeken van den tweeden Naamval of Genitivus, de *s*, in de woorden *wijn* en *wind* ontbreekt. En wat zou ook *des wijns ftok, des winds molen* beteekenen?

Dit eene en andere nu maakt het onderscheid tufchen *eigenlijke*, aloude Koppelingen, en *oneigenlijke*, zoo van lieverlede in later tijd gevormde uit, een onderscheid, hetwelk zich door alle Duitfche talen heen uitftrekt, en, hoe hooger men in dezelve opklimt, des te duidelijker en fterker in het oog valt. Immers Geleerden van onzen tijd hebben doen zien, dat de oneigenlijke Koppelingen zich in den ftijl der oude fchriften meestal als van elkander afgefcheiden woorden vertoonen, waarvan dan het eerfte met het Buigdeel van dien Naamval voorzien is, in welken het met betrekking tot het tweede staat.

Ook merkt men in zulke oneigenlijke Koppelingen niet de Vokaal van verbinding op, die in echte Composita oudtijds gevonden werd, en waarvan wij zoo ftraks nog een woord zeggen zullen. Kortom, offchoon het onderscheid tufchen *eigenlijke* en *oneigenlijke* Compositie tegenwoordig moeilijk overal is na te fporen, en offchoon ook vele oneigenlijke

Koppelingen in beteekenis van de eigenlijke niet meer verschillen, ja, offchoon sommige, bij ons oneigenlijk schijnende Composita, weér in het Hoogduitsch, of in andere verwante Duitse talen den vorm van eigenlijke hebben zullen — en zoo ook omgekeerd — is echter het gemelde onderscheid, in deszelfs grondtrekken en grondkleur, nog altijd meer of min zichtbaar, en gevoelt elkeen in sommige Koppelingen iets meer zaamgesmoltens, iets meer ineengegroeids, dan in andere. —

Koppelingen, in welker eerste woord zich het Buigdeel des tweeden naamvals, 't zij van het Enkel-, 't zij van het Meervoud, vertoont, of wel, die men bijna even goed gescheiden zou kunnen schrijven, als b. v. *vriendschapspligt*, *hongersnood*, *kindEREN-* of bij verkorting *kindERSpel*, *bakkersvrouw*, *landsheer*, *ambtsbezigheden*, *krijgsgevangenen*, *boekenlijst*, *oogbetooverend*, *hartvermurwend*, *allERSchoonst*, *allERliefst*, *middERNacht*, *bewonderENswaardig*, *levensloop*, *noemENswaard*, *afgodENDienaar*, *adelaarsnest*, *levensverzekering*, *AllERheiligendag*, *GodEWelbehagelijk*, *Godegetrouw*, *menschenmin* en soortgelijke, maken, en in beteekenis, en in vorm, veel minder één geheel uit, dan b. v. de hier boven aangehaalde *wijnstok* enz., alsmede *lotbusch*, *waterland*, *stormwind*, *bruggeld*, *landman*, *kerkampt*, *edelman*, *donderlucht*, *dagloon*, *winterkoren*, *almagtig*, *alwijs*, *gedenkwaardig*, *hoogtijd*, *bloedдорstig*, *breekijzer*, *hartzeer*, *appelboom*, *rosmollen*, *lachspier*, *radbraken*, *kielhalen*, *welvaart*, *oorvijg*, *brandheet*, *ijskoud*, *bloedwarm*, *kerkgang*, *domkop*, *wijsneus*, *waterbaars*, *peperduur*, *ijsbeer*, *graffchrift*, *distelvink*, *slaapdrank*, *drinklust*, *speelzucht*, *speelziek* enz. Elk van deze laatstgenoemde Composita is in den eigenlijken zin één

woord, één begrip, één denkbeeld, maar in allerlei wijzigingen voorkomend en zoodanig, dat het zich niet dan door omschrijving laat uitdrukken. *Donderlucht* is b. v. eene lucht, vol donder, *dagloon* een loon, voor den arbeid van één' dag verdiend of te verdienen, *slaapdrank* een drank, gegeven, om te doen slapen enz. De eerstgemelde oneigenlijke Composita integendeel drukken zelden meer uit, dan hetgeen wij, buiten Compositie, eenvoudig door den Genitivus zouden te kennen geven. *Bakkersvrouw* is eens of des bakkers vrouw, *afgodendienaar* der afgodendienaar, *landsheer* des lands heer, *ambtsbezigheden* zijn des ambts bezigheden, *oogbetooverend* is het oog betooverend, *allerschoonst* de schoonste van allen, *adelaarsnest* eens of des adelaars nest, *bewonderenswaardig* des bewonderens waardig, *Godwelbehagelijk*, aan God welbehagelijk. Ik herhaal echter, dat vele van dergelijke oneigenlijke Koppelingen den meer bekrompen zin, dien zij in den aanvang hebben, allengskens uitbreiden, en daardoor in hare tegenwoordige beteekenis van de eigenlijke Composita schier niet meer te onderscheiden zijn. Ook schijnen enkele ware, oorspronkelijke Composita welluidendheidshalve wel eens eene s achter het eerste woord ingelascht te hebben.

Dit moge over dit onderwerp voor dit geschrift genoeg zijn.

5.) *Over de Vokaal van verbinding, oudtijds in echte Koppelingen in de Duitfche talen vermoedelijk aanwezig.*

§ 91.

Slechts kortelijk zij hier opgemerkt, dat men in sommige der oud-Duitfche tongvallen, die ons in gefchifte bekend zijn, de twee woorden, waaruit

eene Koppeling, bepaaldelijk echter eene *eigenlijk gezegde* Koppeling, bestaat, door eene tuscheningelasschte Vokaal verbonden ziet, welke Vokaal dus het eerste met het tweede woord vereenigt, en die men niet als een Buigdeel of iets voortgelijks van het eerste woord aan kan merken. Het ziet er dus in oude Koppelingen uit, als of wij b. v., tegenwoordig *wijn* en *stok* tot één woord vereenigende, niet zeiden *wijnstok*, maar *wijn-A-stok*, en dus de *a* tot eene soort van lijmfel gebruikten, om het woord *wijn* aan het woord *stok* (dat is stam, boom) te hechten.

In oneigenlijke Composita treft men zulk eene Verbindingsvokaal niet aan, waardoor dus *eigenlijke* en *oneigenlijke* Koppelingen oudtijds des te beter te onderscheiden waren.

Spoedig is echter die Vokaal van vereeniging, waartoe oorspronkelijk de *a*, die evenwel soms in *o*, en later in *e* overging, gediend schijnt te hebben, uit de Duitsche talen verdwenen, en thans schijnt zij schier nergens meer aanwezig te zijn. Wij voegen, wel is waar, eene *e* achter het eerste woord van sommige Koppelingen. Wij zeggen b. v. *perEboom*, niet *peerboom*, *manEschijn*, niet *maanEschijn*, *hartEleed*, *dageraad*, *dennEtak*, *paardeE vleesch*, *hondeEhok*, en men zou dus kunnen wanen, of die *e* ook nog een overblijffel van de oude verbindingsvokaal ware; maar, schoon dit in enkele woorden mischien werkelijk zoo zijn kunne, is dit kenteeken over het algemeen echter vrij onzeker. Die *e* toch wordt ook buiten Compositie in vele woorden soms nog aangetroffen, en was voorheen achter een aantal woorden in zwang, gelijk men zeide *de zoneE*, *de HeereE*, *de vrouweE*, *de manE*, *de bloemeE*, enz. enz. Ook staat die *e* wel eens bij verkorting voor het teeken

des Meervouds EN *leeuwemoed* b. v. voor *leeuwenmoed*.

Dieper behoeven wij in dit onderwerp hier ter plaatse niet te treden. Alleen zij nog gezegd, dat deskundigen in vele Griekfche en Latijnsche Composita ook zulk eene Vokaal van verbinding, als oudtijds in de Duitfche talen geldig was, kunnen aantreffen. Zie een paar voorbeelden in het Handboek *over Nederlandsche Spraakkunst, Stijl en Letterkennis*, dat ik ten gebruike bij een gedeelte mijner Akademifche Voorlezingen heb opgefteld, en waarin ik zoo deze en gene punten van taal- en ftijkennis vlugtig aangeroord heb.

6.) *Over het getal van woorden, waaruit eene Koppeling of Compositum bestaan kan.*

§ 92.

De meeste Koppelingen, ten minfte de *eigenlijke*, bestaan uit twee woorden, gelijk men uit de tot dus ver aangehaalde voorbeelden zien kan. Men heeft echter ook *Composita* van drie, ja, van nog meer woorden, die men wel eens *Decomposita* of Voortgezette Koppelingen heet. Zoo vinden wij b. v. *veld-post-meester*, *koe-pok-in-enting*, *strand-rots-den*, *zee-meer-min*, *berg-fneeuw-leeuw*, (bij BILDERDIJK) *lees-lust-koorts*, *hand-fchoen-maker*, *brande-wijns-vat*, *hemel-vaartsdag*, *avond-maal-tijd*, *fchoen-makers-baas*, *moerbezie-boom*, *hand-werks-man*, *vee-artfenij-kunst*, *aarts-boos-wicht*, *oyer-groot-vader*, *bet-oyer-groot-vader*, *bet-oyer-groot-vaders-ftoel*, *avond-zonne-ftraal*, *water-oorlogs-leeuw*, (gelijk de oud-Hollandfche Dichter ANTONIDES onze matrozen heet) *Rijn-fcheep-vaart*, *opper-hof-maar-fchalk*, *fteen-kolen-bergwerk*, *ezels-kinne-bakken*, *Moeder-Gods-beeld*, *Lieven-*

Heers-wormpje en een aantal foortgelijke, waarin men nu eens een Enkelvoudig woord (*vocabulum simplex*) (bl. 200) met eene Koppeling, dan omgekeerd eene Koppeling met een Enkelvoudig woord, dan zelfs twee Koppelingen vereenigd ziet, en die wij hier niet verder behoeven uit te pluizen. In de vroegere taal zijn echter zulke ellenlange *Composita* over het algemeen zeldzaam, en ook thans fluiten zij ligt door duisterheid en stroefheid. Onze bureu en taalbroeders, de titelzieke Hoogduitschers, verscheuren ons dikwerf de ooren met hunne aaneengekoppelde eeretitels, b. v. *Rhein-schiffahrts-central-commission*, *Ober-berghaupt-mann*, *Kreis-feuer-ein-nehmer*, met welke ambtsbenamingen hunne Vernuftenzelve vaak den spot drijven.

Men kan echter soms eene Koppeling van verscheiden woorden hebben, die toch niet onaangenaam is, hetzij omdat zij uit korte, of wel uit zoodanige woorden bestaat, waarin eene gelukkige opvolging van letteren plaats heeft. *Koe-pok-in-enting* b. v. kwetst het oor niet. Even min *moerbeije-boom-blad*. Voor zoo ver men, voor het overige, ook de woorden, met *sommige* Voor- en Achtervoegfelen gevormd, als *Composita* wil aanzien, gelijk beroemde Taalkenners thans plegen, kan men Koppelingen, uit een aantal woorden bestaande, aanhalen, die toch in het minste niet stooten, b. v. *on-sterfe-lijk-heid*, *on-ver-ant-woorde-lijk-heid*. Wij noemen dit echter in dit geschrift liever Afleidingen. Vergelijk bl. 108.

7.) *Over de Koppeling van geheele Zegswijzen of Zinsneden.*

§ 93

Niet alleen echter hebben wij Koppelingen, uit

meer dan twee, ja, uit meer dan drie woorden soms bestaande, maar wij voegen somwijlen de woorden eener geheele zegswijze met de daarbij behoorende Voorzetselen enz. bijeen, en maken er eene soort van Compositum uit. Zoo is b. v. ons Bijwoord *mischien* uit de volledige zinsnede *het mag geschieden*, dat is, het kan gebeuren, het is mogelijk, op dezelfde wijze gevormd, als de Franschen van het zeggen: *il peut être* hun *peut-être* gemaakt hebben. Indiervoege voorts smeden wij Koppelingen, als daar zijn *een kijk-in-de-pot*, *een spring-in-'t-veld*, *een pis-in-de-broek* enz. enz. CATS noemt een' zoogenaamden Jan Hen, die altijd in de keuken omknuffelt, een' *roer-de-pot*.

Deze laatste soort van Koppelingen is echter zeldzaam, en meestal ook slechts in den dagelijkschen spreek- of schrijfrant gebruikelijk. Ze strijden tevens somwijlen, zoo als b. v. met *roer-de-pot* voor *potroerder* het geval is, tegen den hoofdregel, die in al onze Composita geldig is, en waarover wij nu met een woord spreken zullen.

- 8.) *Over de twee hoofdbestanddeelen, die in elke Koppeling, hetzij dezelve uit twee, of uit nog meer woorden besta, worden aangetroffen, en over den grondregel, ten aanzien dier bestanddeelen geldend.*

§ 94.

Ieder Compositum, het moge uit nog zoo veel woorden bestaan, heeft twee hoofdbestanddeelen, namelijk één omschrijvend, wijzigend, of bepalend, en één omschreven, gewijzigd of bepaald gedeelte. Het omschrijvende maakt het eerste, het omschrevene het tweede gedeelte der Koppeling uit, met

andere woorden : in Koppelingen , die b. v. uit twee woorden gevormd zijn , ligt het hoofdbegrip in het tweede of laatste woord opgesloten , en dit woord maakt dus het voornaamste bestanddeel der Compositie uit , terwijl het begrip , in het eerste woord bevat , dient , om dat van het tweede nader te omschrijven , te bepalen , of te wijzigen . In *avondster* b. v. wordt het begrip *ster* nader gewijzigd door dat van *avond* , zoodat dus door het geheele woord het denkbeeld wordt uitgedrukt , niet van iedere ster in het algemeen , maar van die ster , die bij het vallen des avonds al mede het eerste zichtbaar is , en die wij *Venus* heeten .

Zoo beteekent *morgendauw* , *herfstbloem* , *jaarmarkt* , *winterrok* , *dagdieven* , *oranjegeel* , *leliewit* , *koolzwart* , *zielroerend* , *hellewicht* , *engelschoon* , *bronwater* , *dondergod* , *melkstraat* , *spekvet* , *suikerzoet* enz. de dauw , die 's morgens valt , eene bloem , in den herfst prijkend , eene markt , jaarlijks gehouden wordende , een rok , voor den winter geschikt , een dieven of ontfelen van den tijd , waarin men arbeiden moest , geelachtig als oranje , wit als eene lelie , zwart als eene kool , roerend geheel de ziel , een mensch , als uit de hel geboren , schoon als een engel , water , uit een bron opborrelend , een god , den donder beheerschend , dat gedeelte , dat oord , hetwelk , gelijk eene straat , zich aan den hemel uitstrekt , en er witachtig uitziet , als ware er (luidens de fabelleer) melk op geplengd , — vet als spek , zoet gelijk suiker enz. Telkens wordt , zoo als men ziet , het tweede woord , waarin de hoofdgedachte ligt , nader omschreven door het eerste , *DAUW* b. v. door *morgen* , *BLOEM* door *herfst* , *SCHOON* door *engel* enz.

De hoofdregel dus bij alle Koppelingen is : *plaats het omschrijvend gedeelte vóór- , het omschreven*

achteraan, want, zoo gij dat niet doet, zult gij of onzin schrijven, of iets geheel anders uitdrukken dan gij begerdet.

Geheel iets anders toch is *dag*REGEN, (een regen des daags plaats hebbende, of wel den geheelen dag voortdurend) dan *regen*DAG, *bloem*VELD dan *veld*BLOEM, *berg*VUUR dan *vuur*BERG, *venster*GLAS dan *glas*VENSTER, *ambts*REGTER dan *regter*AMBT, *appel*BOOM dan *boom*APPEL (tegen *aard*APPEL overstaande) *boom*NOOT dan *noot*BOOM, *heuvel*GRAS dan *gras*HEUVEL, *bed*STROO dan *stroob*ED, *brief*WISSEL dan *wisfel*BRIEF, *kelder*BIER dan *bier*KELDER, *sneeuw*JAGT dan *jagts*SNEEUW, *veld*SLAG dan *slag*VELD, *spiegel*GLAS dan *glass*SPIEGEL, *zuur*KOOL dan *kool*ZUUR, *pluim*HOED dan *hoed*PLUIM, *vleesch*SOEP dan *soep*VLEESCH (vleesch voor soep) *botervat* dan *vat*BOTER (*winter*BOTER) *berg*ZAND, dan *zand*BERG enz. enz.

Dat elk Compositum uit twee hoofddeelen bestaat, en het omschrijvende vóór, het omschreven achteraan komt, geldt niet alleen ten aanzien der Koppelingen van twee, maar ook van die van drie en meer woorden. Hierbij kan echter 1) het omschrijvende gedeelte soms uit twee, het omschrevene uit één woord bestaan, of 2) wel het omgekeerde kan plaats hebben, of wel 3) het kan eene dubbelde Koppeling zijn, zoodat beide deelen elk evenveel woorden tellen. In *over*-GROOTVADER heeft het door *over* nader bepaalde tweede hoofddeel GROOTVADER twee woorden. Ook in *veld*-POSTMEESTER is het omschreven deel POSTMEESTER van twee woorden. *Veld* beperkt dat begrip bepaaldelijk tot een' *postmeester te veld*. Men zou evenwel deze Koppeling soms ook omgekeerd kunnen uitleggen, als ware het *veldpost*-MEESTER, dat is, meester of bestuurder der veldpost.

In *handschoen*-MAKER is MAKER het omschreven

deel, dat door de Koppeling *handschoen* omfchreven of beperkt wordt. *Wateroorlogs-LEEUEW* (bij ANTONIDES) is LEEUEW in den *wateroorlog*, fchoon men evenwel het woord ook zou kunnen uitleggen als OORLOGSLEEUEW *te water*, (*water-oorlogsleeuw*), in welk geval het omfchreven deel uit twee woorden bestaan zou.

Bergfneeuw-LEEUEW; eene Koppeling van BILDERDIJK, is LEEUEW in de *fneeuw* der *bergen* zich ophoudend, de Neméifche leeuw, die door HERCULES verflagen werd. In *avond-maal-tijd* zou het weér wat twijfelachtig kunnen fchijnen, of dit woord *den tijd des avondmaals*, en dus *avondmaal-TIJD*, dan wel *avond-MAALTIJD*, d. i., de maaltijd, des avonds gehouden, beteekende. Beide kan de zin van het woord zijn, maar daarom moet men het foms uifpreken: *avondmaal-TIJD*, foms meer *avond-MAALTIJD*, en den accent dan op het woord *maal* wat laten rusten. In *steen-kolen-BERG-WERK* is eene dubbelde Koppeling duideljk te onderfcheiden. De omfchrevene Koppeling is BERG-WERK, de omfchrijvende of wijzigende *steen-kolen*. Het geheel drukt dus uit *een BERGWERK, tot het uitdelyen van fteenkolen dienende*. — Men ziet uit deze voorbeelden, dat alle Koppelingen van meer dan twee woorden toch altijd maar uit de twee hoofddeelen van iedere Koppeling bestaan, en dat dus één dier hoofddeelen fteeds vroeger reeds eene Koppeling moet bevatten; dat wil zeggen: een Compofitum b. v. van drie woorden kan nooit gerekend worden te zijn zamengefteld uit drie afzonderlijke woorden, maar twee dier woorden-zelve moeten altijd reeds vooraf eene Koppeling hebben uitgemaakt, of ten minfte als zoodanig gedacht zijn geworden. *Handschoen-MAKER* kon niet ontftaan, of er moest eerst een Compofitum *handschoen, nacht-verrekijker*, of er moest eerst een Compofitum *verrekijker* d. i.

werktuig, om in de verte te kijken, aanwezig zijn. —

Het *omschrijvende* hoofddeel der Composita moet, ten gevolge van het gezegde, dus ook altijd slaan op het geheel des begrijs, dat in het *omschrevene* gedeelte bevat is, en zulke Koppelingen van meer dan twee woorden, waarin dat niet plaats heeft, zijn eigenlijk gebrekkig, schoon wij er intuschen zulke gebrekkige bezitten, waarop het gebruik zijn zegel heeft gedrukt. Zoo zijn b. v. *een zijdekoufe-WEVER*, *een zoetekoek-BAKKER*, *een oudkleere-KOOPER* onnaauwkeurige Koppelingen, want zij beteekenen eigenlijk niet: *een wever van zijden kousen*, *een bakker van zoete koek*, *een kooper van oude kleederen*, wat wij intuschen er mede zeggen willen, maar veeleer, naar de letter genomen: *een kousen-wever van zijde*, *een zoete bakker van koek*, *een oude kooper van kleederen*. Immers wij hebben geene voorafgaande Koppelingen *zijdekousen*, *zoetekoek*, *oudekleeeren*. De woorden *zijden*, *zoete*, *oud* zijn dus als op zich-zelf staande Adjectieven te beschouwen, of, voor zoo ver men ze als bestanddeelen der Koppeling aanziet, en ze aanéén met die Koppeling schrijven wil, moeten zij niet bloot op een deel van het omschrevene hoofdbegrip, maar op dat ganfche hoofdbegrip slaan, en *zijdekousenwaver* is niet een *zijdekousen-WEVER*, dat is een wever van zijden kousen, maar een *zijden-KOUSENWEVER*, dat is dus letterlijk, een kousenwaver van zijde, een zijden man, die kousen weeft. Ik herhaal echter, dat het gebruik dergelijke gebrekkige Koppelingen, even als zoo veel ander gebrekkigs, de taalpoort heeft laten binnensluipen, zonder zulke landloopers behoorlijk naar hun' pas te vragen.

Wij hebben nog enkele Composita hier en daar, die tegen den hoofdregel der geheele Compositie in

de Duitſche talen, dat het omſchreven begrip het laaſte gedeelte der Koppeling uitmaakt, ſtrijdig zijn, b, v. woorden, als *brekeſpel*, *brekebeen*, *kushand* (onderſcheiden van *handkus*), het ſtraks aangehaalde *roer-de-pot*, *ſortebeker* (oud-Frieſche bijnaam) *deugniet*, *ſlokop*, *moeial*, en miſchien nog een paar foortgelijke. Men ziet toch, dat hier het omſchreven of hoofddeel der Koppeling *vooraan*, in plaats van *achteraan* komt. *Brekeſpel* is een breker of ſtoorder van het ſpel. Het begrip van *breker* is dus het hoofddenkenbeeld, dat nader bepaald wordt tot dat van breker van een ſpel. De Koppeling diende dus *ſpelbreker* te luiden. En zoo is een *roer-de-pot* een potroerder, een *ſortebeker* een bekerſtoorter, dat is, iemand, die den wijn met de grootſte gulzigheid inzwelgt, *deugniet* is een *nietdeuger*, *wipſtaart* een den ſtaart opwippend vogeltje, *kwipſtaart* een hond, die met den ſtaart kwispelt, *houvaſt* een *vaſthouder*, *ſlokop* een *opſlokker*, *moeial* een *albemoeijer* enz. Dergelijke Koppelingen, wier eerſte deel men niet als Subſtantief, maar als Werkwoord moet aanzien, ſchijnen bij ons naar het Franſch gevormd, dat ten allen tijde veel invloed op onze taal heeft uitgeoefend. De weinige echte, uit hunne eigen taal, en niet regtſtreeks uit het Griekſch of Latijn ontleende Koppelingen toch, die de Franſchen hebben, vormen zij meermal op die wijze; b. v. *un porte-manteau* (kapſtok) is letterlijk een *draag-den-mantel*, *un iire-bouchon* letterlijk een *trekkurk*, d. i. *kurketrekker*; *un vaut-rien* letterlijk ons *deugniet*; *un casse-cou* letterlijk een *breekhals*, gelijk wij op diezelfde wijze *brekebeen* gekoppeld hebben; *un chauffe-pied* letterlijk een *warmvoet*, d. i. een *voetwarmer*, een *voetwarmtuig*, eene ſtoof; *un casse-noix* is een *kraak-noot*, d. i. *notckraker*; *un baise-main* een *kushand*; *un cure-*

dent letterlijk een *stooktand* of *zorgtand*, d. i. een *tandestoker*, zorg voor de tanden; *une garde-robe* een *bewaar-het-kleed*, d. i. een *kleederenkast*, *kleërenverzamelplaats*; *une porte-feuille* letterlijk een *draag-(het)-blad*, d. i. *blad- of papierdrager*, iets, waarin men zijne brieven en papieren bij zich draagt. En zoo spreken de Franschen op dezelfde wijze van *un coupe-gorge*, *un coupe-jarrét*, *un brise-fer*, *un tourne-broche*, *un tourne-sol*, *un tue-mouche*, *un crève-cœur* enz.

Die der Griekfche en Latijnsche tale kundig is, weet, dat men in die spraken, vooral in de eerste, ook foortgelijke Koppelingen heeft, hoewel het getal diergene, waarin het omschrevene deel achteraan komt, in haar toch aanmerkelijk grooter is.

9.) *Over de verandering, of toevoeging, die de woorden, in hunne gedaante, soms door de Koppeling ondergaan.*

§ 95.

Deze veranderingen hebben betrekking tot het eerste of omschrijvende deel, niet tot het laatste, hetwelk door de Koppeling, als Koppeling, onveranderd blijft. Het eerste woord neemt echter soms eene *f* aan, die men als Buigdeel des tweeden naamvals moet aanzien, en uit het onderscheid tusschen *eigenlijke* en *oneigenlijke* Koppeling kan verklaren, schoon deze twee foorten tegenwoordig wel eens in elkaâr loopen. Vergelijk bl. 219.

De invoeging dier gemelde *f* zien wij b. v. in *arendsneus*, *haviksnus*, *doodsnood*, *doodshoofd*, *vriendschapspligt*, *hondsvot*, *hondshonger*, *hongersnood*, *bewonderenswaardig*, *ezelsoor* enz.

De eerste gedeelten van andere Koppelingen vertoonen soms op het einde eene *n* of *en*, b. v. *vrien-*

*denraad*¹, *menschENmin* enz. Dit *vriendEN*, *menschEN* schijnt men hier als een' tweeden naamval van het Meervoud dier woorden te moeten aanzien, en de Koppeling dus te beteekenen *raad van vrienden*, *min of liefde van d. i. tot menschen*.

Bij wijlen vertoont zich een *er* of *r* achter het eerste woord; b. v. *kinderpligt*, *ouderliefde*. Dit schijnt bij verkorting voor *kinderENpligt*, *ouderENliefde* te staan, en dus ook oorspronkelijk een Genitief des Meervouds en eene *oneigenlijke* Compositie.

In nog andere Koppelingen hecht het eerste woord zich eene *e* aan, b. v. *pennEMes*, *zonneschijn*, *maneschijn*, (niet *manElicht* evenwel) *zonnebloem*, *eikeboom*, *pereboom* enz. Deze *e* schijnt of de *e* te wezen, voorheen telkens achter een groot aantal onzer Substantieven gevoegd, gelijk men zei en nog wel zegt: *de zonne*, *de mane*, *de vrouwe*, *de zone* enz., of eene verkorting van den zoo evengemelden Genitief des Meervouds *en*. Indiervoegde toch zou *rozekoon* voor *rozenkoon* kunnen staan, en eene koon, als het ware van rozen, d. i. zoo rood als rozen beteekenen. Enkele keeren mischien kan in die *e* ook nog de oude Verbindings-Vokaal van Compositie schuilen, waarover bl. 221 gesproken is.

Men ziet voor het overige in sommige Koppelingen een woord wel eens door lang gebruik, of wel zoethuidendheidshalve verminkt en misvormd. Zoo staat *hoovaardig* voor *hoogvaardig*, d. i. eene hooge, trotsche vaart, gang of beweging hebbende, want *varen* beteekent oorspronkelijk gaan, bewegen. Vergelijk bl. 38. *Jonker* is ineengekrompen uit *jonkHEER*, *Jufvrouw* uit *Jonkvrouw*, (bl. 3) *vierel* uit *viereNDEEL* of *vierdedeel*, *Vrijdag* uit *FreYadag* of *FRIDADag*, (dag der Godin *Freya*), *Kermis* uit *KERKmis*, *Kerspel* uit *KERKspel* (*spel* beteekent menigte, volksmenigte) *wijnkooper* uit *wijnVERkooper*, want hij

koopt zoo zeer niet , maar verkoopt den wijn. *HERberg* sproot uit *HEERberg* , bergplaats voor een heer of leger , *leidSELS* of *leisELS* (van paarden) uit *leidZÉLEN* ; 't platte *hanSEN* uit *handsCHOENEN* , *BONGert* uit *BOOMgaard*. Vooral zien wij zulke vervormingen in eigennamen van personen en plaatsen , b. v. *ZutPHEN* uit *ZuidVEEN* , *BetUW* uit *BataUW* , *WilLEM* uit *Wil-HELM* enz. Omgekeerd ontstaan weêr schijnbare Koppelingen uit woorden , die 't niet zijn. Zoo is *muizenESTEN* in de spreekwijze *het hoofd vol muizenESTEN hebben* verbasterd uit *muizenIS* , dat bepeinzing , zorg beteekende , en een woord is , met het Achtervoegfel *nig* gevormd , waarover bl. 130. Even zoo is *bakkes* tot *bakHUIS* verlopen. Zie bl. 5.

10.) *Over de Declinatie , Motie , Comparatie en Conjugatie der Koppelingen.*

§ 96.

Eigenlijk behoort dit onderwerp minder hier , daar wij slechts over de wijze , waarop de woorden gevormd worden , spreken , en niet , hoe zij verder naar de regelen der spraakkunst worden gebruikt. Een enkel woord dienen wij er echter van te zeggen.

De hoofdregel is , dat in alle ware Koppelingen slechts het laatste of omgeschreven deel de wijzigingen ondergaat , die , hetgeen men in de talen Declinatie , Motie , Comparatie en Conjugatie noemt , te weeg brengen. *Appelboom* wordt gedeclineerd *de appelboom , des appelbooms , den appelboom , de appelboomen* enz. Het woord *boom* neemt slechts het Buigdeel (bl. 13) aan , het woord *appel* ondergaat geene de minste verandering. Wij zeggen nooit in den tweeden Naamval *des appelsbooms* , of in het Meervoud *de appelenboomen*. Even zeer is *edel* in *edelman* altijd onver-

anderlijk, en daardoor juist is die Koppeling onderscheiden van de twee op zich-zelf staande woorden een *edel man*, eens *edelen mans*, de *edele mannen*. — Hetzelfde geldt van de Koppeling *jonkvrouw*, *der jonkvrouw*, *de jonkvrouwen*, in tegenoverstelling van *eene of de jonge vrouw*, *de jonge vrouwen*, in welke laatste, afzonderlijk staande woorden het Adjectief *jong* zoo wel, als het Substantief *vrouw* gedeclineerd, en, wat men noemt, gemoveerd wordt. Op dezelfde wijze zeggen wij *de groote*, *moedige held*, maar in Koppeling *de grootmoedige held*, het Adjectief *groot* onverbogen latende. Van 's gelijken zeggen wij: *de goedkope waren*, niet *de goedkope waren*. In de Comparatie der Koppeling *grootmoedig* luidt het ook niet *grootermoediger*, maar alleen het laatste woord *moedig* neemt het teeken des vergelijkenden en overtreffenden traps *ER*, of *ST* aan, en wij zeggen: *grootmoedig*, *grootmoediger*, *grootmoedigst*, *edelaardig*, *edelaardiger*, *edelaardigst*, *doldriftig*, *doldriftiger*, *doldriftigst*, *hooggeleerd*, *hooggeleerder*, *hooggeleerdst*, *volmaakt*, *volmaakter*, *volmaaktst*, *hooghartig*, *hooghartiger*, *hooghartigst*, *langbeenig*, *langbeeniger*, *langbeenigst*, *wijdloopig*, *wijdloopiger*, *wijdloopigst*, *blauwoogig*, *blauwoogiger*, *blauwoogigst* (dat echter weinig gebruikelijk is), *teérgevoelig*, *teérgevoeliger*, *teérgevoeligst*, *veelkleurig*, *veelkleuriger*, *veelkleurigst*, *algemeen*, *algemeen-ER*, *algemeenST* enz. enz. Men ziet, hoe telkens alleen het tweede of laatste woord de Comparatie ondergaat. Dien ten gevolge ben ik dan ook in het beruchte verschil, of men *goedkooper* dan *BETERkoop* moet schrijven, van oordeel, dat men analogisch aan *goedkooper* de voorkeur moet geven, daar *goedkoop* buiten kijf als een gekoppeld Adjectief moet aangezien worden. Ware het dit toch

niet, zoo zou men ook niet schrijven, b. v. *de goedkoope waren*, maar *de goedkoopere waren*, welk laatste echter niemand doen zal. Erkent men dus in de Declinatie en Motie de Koppelnatuur van *goedkoop*, dient men ze ook in de Comparatie aan te nemen. Trouwens, de Hoogduitschers maken zoo van hun *wohlfeil* ook niet *BESSERfeil*, maar *wohlfeiler*. Wat *koop* in *goedkoop* oorspronkelijk zijn moge, is in dezen vrij onverfchillig; genoeg, het toont zich in zijne verbuiging van *koop*, *koopje*, *koopjen* enz., (b. v. *ik heb daar een' goedkoopjen ring gekocht*) tegenwoordig als een Adjectief, waarmede dat van *goed* tot eene *ware* Koppeling vereenigd is. De Conjugatie van Composita heeft ook alleen tot het Werkwoord, dat het *omfchreyen* hoofddeel of het laatste woord uitmaakt, betrekking; het eerste, het omschrijvend of wijzigend blijft door haar onaangeroerd. — In de Conjugatie echter der Koppelingen van Werkwoorden met eene voorgehechte Praepositie heeft dit merkwaardige plaats, dat zeer dikwerf de Praepositie zich geheel van het Verbum afscheidt, en de Koppeling daardoor ontbonden wordt. B. v. *omloopen*, *aanlagchen*, *aankijken*, *doorzetten*, *inhalen*, *nasnelen* enz. conjugeert men niet *ik omloop*, *aanlach*, *aankijk*, *doorzet*, *inhaal*, *nasnel* enz., maar *ik loop om*, *ik lach aan* enz., terwijl men evenwel in sommige woordfchikkingen weér zeggen zal b. v.: zie, hoe hij u *aanlacht*, 't is noodig, dat ik dit *doorzet* enz. In andere dergelijke Koppelingen blijft de Praepositie altijd vasthechten; b. v. in *voorspellen*, *voorzeggen*, *omringen*, *overwinnen* enz., die men toch conjugeert *ik voorspel*, *ik voorzeg*, *ik omring*, *ik overwin*. Nog weér andere Koppelingen hebben, naar gelang van hare verschillende beteekenis, de Praepositie nu fcheidbaar,

dan onfscheidbaar. Maar dit is te bekend, om er hier langer bij fttil te fttaan. Ook behoort het niet in dit gefchrift. Intusfchen maakt deze wiffelende fcheidbaarheid en onfscheidbaarheid de Duitfche talen zeer moeiljik voor vreemdelingen.

In den grond tevens zijn de Werkwoordkoppelingen met fcheidbare Voorzetsfels (en men kan er die met fcheidbare Subftantieven, Adjectieven enz. bijvoegen) geene regte Composita, ja, het ware de vraag, of men niet beter deed, b. v. *aan lagchen* gefcheiden, als waren het twee woorden, dan *aanlagchen* vereenigd, als eene Koppeling te fchrijven. En zoo *form loopen*, *vol gieten* enz.

Over het algemeen is het dikwerf een moeiljik punt in onze taal Koppelingen en Niet-Koppelingen te onderscheiden, en dien ten gevolge te beflifen, of men fommige woorden elk afzonderlijk, dan verbonden te fchrijven hebbe. Er kunnen foms even veel redenen voor het eerfte, als voor het tweede pleiten. Ik bejegen onder het fchrijven ieder oogeblik zwarigheden in dezen, en beken eerlijk, dat ik mij dikwerf niet gelijk blijf. Met hoe vele fchrijvers heb ik dit echter niet gemeen (*).

(*) Moet men b. v. fchrijven *achteruitgaan* of *achteruit gaan*, of *achter uit gaan*, *naarmate* of *naar mate*, *ieder-een*, of *ieder een*, *elk een*, of *elkeen*, *oog betooverend*, of *oogbetooverend*, *storm loopen*, of *stormloopen*, *te vrede*, of *tevrede*, *inacht nemen*, of *in acht nemen*, *donker bruin*, of *donkerbruin*, b. v. *zie dien* DONKER BRUINEN *hengst*, of *zie dien* DONKERBRUINEN. De onverbuigbaarheid van het eerfte woord bewijst in dit laafte voorbeeld niets voor het aanwezig eener Koppeling in *donkerbruin*, want al onze Adjectieven zijn onverbuigelijk, als zij, bij wijze van Bijwoord of Adverbium, in een' zin vóór een ander Adjectief geplaatst worden; b. v. *een* REUSACHTIG GELEERD man. Hier zal niemand *reusachtig geleerd* als een Compositum be-

II.) *Over den Accent of Klemtoon in onze Koppelingen, of op welk gedeelte derzelve die Accent doorgaans valt.*

§ 97.

Als een' vrij algemeenen regel kan men aannemen, dat in de meeste Koppelingen de Klemtoon of nadruk der uitspraak eenigzins op het *eerste* of *omschrijvende* woord valt. Neem b. v. *donderbui*, *regenvlaag*, *roemrijk*, *kielhaven*, *wedijveren*, *kaalkop*, *bloedhond*, *speelzucht*, *grasgroen*, *doofstom*, *zelfzucht*, *hardlooper*, *naaigaren* enz. telkens hoort gij, dat de eerste woorden, dat *donder*, *regen*, *roem*, *kiel*, *wed*, *kaal*, *bloed*, *speel*, *gras*, *doof*, *zelf*, *hard*, *naai*, den accent naar zich trekken, zoodat die woorden iets langer dan de tweede worden uitgesproken, en *donderbui* b. v. niet als *donderbui*, maar meer als *donderbui* klinkt. Men merkt dus reeds door de uitspraak, dat een *edel man* iets anders dan een *edelman* is, *zuurkool* iets anders dan *zure kool* enz.

Met dat al, schoon de bovengemelde regel in de meeste Koppelingen doorgaat, en daardoor ook voor het oor Composita van niet Composita onderscheiden worden, houdt dezelve vaak geen strek 1) in sommige

fchouwen, en toch wordt het woord *reusachtig* in het zeggen *ik bewonder dien REUSACHTIG GELEERDEN man* zoo min verbogen, als het woord *donker* in de Koppeling *donkerbruin* (nu eens aangenomen, dat het werkelijk eene Koppeling is) wanneer ik zeg: *zie dien DONKERBRUINEN hengst*. Inderdaad, gelijk de grenzen van Compositie en Derivatie vaak in een *warren* (moet het in een *warren* of *ineenwarren*, of *ineen warren* zijn?) zoo als bl. 204 gezegd is, zijn de scheidpalen tusschen die van Compositie en niet-Compositie soms ook moeilijk te stellen.

Koppelingen, waarin het tweede woord een Afleidfel is, gevormd door een Achtervoegfel (bl. 56). Dan toch wordt de Accent zeer dikwerf weifelend, en dezelve schijnt van het eerste woord wat over te springen op het *zakelijk deel* (bl. 12) van het tweede. *Hoogmoed*, b. v. heeft eenigen nadruk op *hoog*, maar in *hoogmoedig*, waarin het tweede woord uit *moed* en het Achtervoegfel *ig* gevormd is, (zie over *ig* bl. 88) verliest het woord *hoog* wat van dien klem, en de toon rust vooral op het zakelijk deel *moed* van *MOEDig*. *HooG-MOEDig*. Hetzelfde mag men opmerken in *edelAARDig*, *krankZINNig*, *bloedDORSTig*, *wraakGIERig*, *stiefMOEDerlijk*, *vienvOUDig* en dergelijke woorden meer. Het is, om het schertfend uit te drukken, of de Accent in dezelve de tramontane kwijt is geraakt.

2.) In de Koppelingen van een Werkwoord met eene voorgeklampte Praepositie valt ook dikwerf de Nadruk der uitspraak niet op het *omschrijvende* of *eerste* gedeelte der Koppeling (vergelijk § 94), en dus niet op de Praepositie, maar op het Werkwoordzelf, en dien ten gevolge op het *omschreven* deel. B. v. wij zeggen *voorspellen*, *voorzeggen*, *overwinnen*, *aanbidden*, *ondergaan*, *overhooren* (de les b. v.), *overtreffen* enz. waarin telkens met verleniging (of wil men 't liever *verheffing* heeten?) van toon, de eerste syllaben der woorden *spellen*, *zeggen*, *winnen*, *bidden*, *gaan*, *hooren*, *treffen* worden uitgesproken. Merkwaardig is het hierbij, dat dit juist plaats heeft in zoodanige Koppelingen met Voorzetsfels, als met regt zoo heeten mogen, daar in dezelve, ook wanneer zij geconjugeerd worden, de Praepositie onscheidbaar is. Immers men conjugeert *ik voorspel*, *ik voorzeg*, *ik overwin*, (zie bl. 235). Integendeel in Composita met scheidbare Voorzetsfels, en die dus veel minder van *eigenlijke*

Koppelingen hebben, trekt de Praepositie den Accent naar zich. De Koppelwoorden *aanlagchen*, *aanzien*, *omloopen*, *nasnellen* enz. toch, die in hunne Conjugatie *ik lach aan*, *ik loop om* enz. hunne geheele Koppelbaarheid verliezen, spreken wij uit met den Nadruk op de Voorzetsels *aan*, *om*, *na*. Ja, zelfs de hier bovengemelde *overwinnen*, *ondergaan*, verliezen den accent op *winnen*, *gaan*, als zij niet meer in de beteekenis van zegevieren, of van lijden, b. v. *den vijand overwinnen*, *zijne straf ondergaan*, maar in die van verdienen en nederdalen genomen, en dan scheidbaar geconjugeerd worden. Iedereen weet toch, dat het twee verschillende Werkwoorden zijn: *ik win geld over*, en *ik overwin den vijand*, *ik ga in droefheid onder*, en *ik onderga mijne straf*, maar iedereen weet tevens, dat de eersten in de uitspraak *overwinnen*, *ondergaan*, de anderen meer *overwinnen*, *ondergaan* luiden.

Het schijnt, dat de Werkwoorden, met onscheidbare Voorzetsels gekoppeld, zich, wat den Accent aangaat, geheel en al geregeld hebben naar de Verba, die door middel der Voorvoegfels *he* / *ge* / *het* / *het* enz. afgeleid, zijn, welke Werkwoorden door velen als Koppelingen worden aangezien, en die zulks oorspronkelijk zeker ook geweest zijn. Vergelijk bl. 197.

Deze namelijk hebben ook bijna nooit den toon op het Voorvoegfel, maar steeds op het Werkwoord, b. v. *verhooren*, *gelukken*, *herstellen* enz. Zie bl. 163. Ze zijn te versteend, te levenloos geworden, dan dat zij langer voor twee op zich-zelf staande woorden konden worden aangezien.

De Regel in Koppelingen is dus, herhalen wij, dat het eerste of omschrijvende woord den Nadruk van uitspraak heeft, maar die regel is aan verschillende *uitzonderingen* onderhevig.

In de Koppeling van Adverbiën, Conjunctionen,

Praepositiën en voortgelijke kleine rededeelen met elkander, die men echter dikwerf meer voor Aaneenschrijvingen dan voor Koppelingen moet aanzien, is de Accentplaatfing vrij weifelend. Wie zal zeggen, of men b. v. *hierheen* of *hierheen*, *daartegen* of *daartegen* enz. moet zeggen? Beide kunnen op hun' tijd goed zijn.

12.) *Over de verschillende zinsbeteekenisfen, die door middel der Woordkoppeling zoo al worden uitgedrukt.*

§ 98.

Ongemeen veel verscheidenheid heerscht er in de *beteekenisfen*, die Koppelingen, ten gevolge harer Koppeling, bij ons hebben kunnen, en, schoon die beteekenisfen dikwerf uit de vereenigde beteekenis der twee of meer met elkaar gekoppelde woorden kunnen worden verklaard, leent echter het gebruik wel eens aan de *Composita* een' zin, dien men door het gebruik-zelf moet leeren kennen. Wie b. v., schoon hij de woorden *kaars* en *schoon* verstaat, zal, zoo hij zulks door het gebruik niet weet, uit de Koppeling dezer twee woorden, uit *kaarschoon* de beteekenis opmaken, dat *kaarschoon* iets aanduidt, hetwelk *alleen* bij de *kaars*, en niet bij het daglicht, *schoon* is, in welchen zin ook HOOFD dat woord gebruikt. — Zie de Opdragt voor zijne *Nederl. Hist.*

Wij zullen eenige voorbeelden van hetgeen door middel der Koppeling al zoo kan worden uitgedrukt, opgeven, en daartoe de hoofdsoorten van *Composita* beschouwen, namelijk 1) die van *Substantieven* met *Substantieven*, *Adjectieven* en *Werkwoorden*, 2) die van *Adjectieven* met *Substantieven*, *Adjectieven* en *Werkwoorden*, en zoo ook omgekeerd, 3) die van *Voorzetsfels* met de bovengemelde.

In de Koppeling van Substantieven met Substantieven (bl. 208) dient men in de eerste plaats het onderscheid tusschen *eigenlijke* en *oneigenlijke* Composita, waar over wij hierboven in § 90 gesproken hebben, niet uit het oog te verliezen. De zogenoemde *oneigenlijke* Koppelingen, voor zoo ver zij nog kenbaar zijn, laten zich meestal eenvoudig door de verhouding van eersten en tweeden Naamval verklaren. *De Koningszoon, de menschenhulp, het adelaarsnest, de vriendenraad, het ezelsoor, de vriendschapspligt, de nieuwjaarsdag, het doodsuur, de hongersnood, de tijdsomstandigheden, het tijdsgewricht, de krijgsgod, de hemelsbode, het eigendomsregt, de beeldendienst, de kleederpracht, het pligtsbefef, de pligtsbetrachting, de dorpschool, de scheepsbevelhebber, de scheepskapitein, de menschenzoon, het duivelskind, het bruidsvertrek, de gerstenkorrel, het Godsrijk, het Moorenland, de broedersvrouw, de koningseed, de levensvreugd, het levensgenot, het kalfsyleesch, het Hessenland, de gerigtsdag, de mansnaam, de ambtsbode, de doodsangst, de manskleederen, het landsgebruik, de kindskinderen* zeggen niets meer bijna dan *de zoon des (of eens) konings, de hulp van menschen, het nest des adelaars, de pligt der vriendschap, het oor des ezels, de kapitein van het schip* enz. of, zoo als men ook zou kunnen zeggen: *des konings zoon, der menschen hulp, des adelaars nest, der vriendschap pligt, des ezels oor, des schips kapitein*, of eenvoudig *eens konings zoon* enz. Ware Koppeling, noch in *vorm*, noch in *denkbeeld*, heeft hier plaats, en de Duitfche talen zouden op hare vatbaarheid voor Compositie niet veel te roemen hebben, indien alle overige Koppelingen even weinig boven niet gekoppelde woorden vooruit hadden. Maar laat ons niet afdwalen, en

gaan wij voort! Enkele *eigenlijke*, ten minste *eigenlijk* thans *schijnende* Koppelingen van Substantieven met Substantieven, laten zich ook nog meer of min op dezelfde wijze door de betrekking van Genitivus en Nominativus uitleggen, b. v. *daglicht*, *rundvleesch*, *bergkruin*, *bloeddruppel*, *molenrad*, *jaargetij*, *zomertijd*, *wintertijd*, *vuurvlam*, *watervloed*, *raadhuys*, *geestdrift*, *moederliefde*, *zwaluwnest*, *ridderpligt*, *riddereer*, *bliksemstraal*, *broedermoord*, *wijndrinker*, *geschiedschrijver*, *landbewoner*, *zeeploeger*, *aardbeschrijving*, *hemeltrans*, *regenvlaag*, *haangekraai*, *paardgebriesch*, enz. zijn ook te omschrijven door *licht des dags* of *des dags licht*, *vleesch van een rund*, *kruin of top van den berg*, *rad des molens*, *getij des jaars*, *tijd des zomers* enz., en men zou ze, wat dus den zin betreft, vrij goed met de bovengemelde *oneigenlijke* kunnen gelijk stellen.

Maar hoe gering is haar getal, als men ze tegen dat van al die overige ware, echte, oorspronkelijke Koppelingen van Substantieven met Substantieven stelt, die op eene geheel andere wijze dienen verklaard te worden!

Te weten, de zin van velen dier talrijke klasfe van Composita moet worden omschreven of 1) door Voorzetselen, als daar zijn *aan*, *in*, *naar*, *door*, *met*, *om*, *bij*, *uit* enz., of 2) op eene geheel vrije wijze.

Wij zullen van beide foorten slechts eenige voorbeelden bijbrengen.

Hemelvaart is *vaart* NAAR *den hemel*, *hemelval* is *val* UIT *den hemel*, *landleyen* is *leyen* OP *het land*, *giftbeker* is *beker* MET of *vol gift*, *schildpad* *pad* MET *een schild*, *regenkleed* *kleed* TEGEN *den regen*, *adeltrots trotschheid* OP *adel*, *krentebrood* *brood* MET *krenten*, *armband* *band* OM *den arm*, *koordedanser* *danser* OP *de koord*, *luchtsprong*

sprong IN de lucht, *skekelyarken varken* MET *stokels*, *venstersprong* *sprong* UIT het venster, *oorvijg vijg* of *veeg* AAN het oor, *kinnebakken bakken*, dat is *wang*, AAN de kin grenzend, *kerkgang gang* NAAR de kerk, *dolksteek steek* MET een *dolk*, *kamerorgel orgel* IN een kamer, *huishond hond* IN huis, *keelpijn pijn* IN de keel, *zilvergesp gesp* UIT zilver enz.

Men gevoelt wel, dat men voor deze *Composita* niet in de plaats zou kunnen stellen *vaart des hemels*, *leven des lands*, *pad des schilds*, *brood der krenten* enz., zoo als de vroeger gemelde *Koppelingen* zich verklaren laten, ja, dat zelfs niet eens nog door middel van de *Voorzetselen*, ter hunner uitlegging gebezigd, hunne beteekenis *volkomen duidelijk* gemaakt wordt; met andere woorden: men ziet, dat men ook niet eens nog *alleen* door *Voorzetselen* in den stijl hunne *Koppeling* zou kunnen laten vervangen. *Huishond* b. v., met eene *Praepositie* omschreven, is *hond* IN *huis*, maar kan ik nu voor het zeggen: *onze* HUISHOND is uit het huis *geloopen* de uitdrukking bezigen: ONZE HOND IN HUIS is uit het huis *geloopen*? Zou zich dat zeggen IN *huis* en UIT *het huis* niet tegenspreken? Of kan ik even goed zeggen: *Ik heb een'* HOND IN HUIS, als *ik heb een'* HUISHOND? Gevoelt men dus niet, dat er door middel der *Koppeling* eene veel *inniger* vermelting van denkbeelden plaats heeft, dan door *Praepositieën*, buiten haar, kan aangeduid worden?

Maar er zijn daarenboven een aantal *Koppelingen* van *Substantieven* met *Substantieven*, wier zin geheel en al niet door middel van *Voorzetselen*, maar slechts op eene voor elk dier *Koppelingen* verschillende en vrije wijze kan worden verklaard. Hiervan

wilden wij in de tweede plaats eenige voorbeelden bijbrengen.

Windmolen is niet een molen MET, of AAN, of VAN, of VOOR, of IN, of BUITEN, of OM enz. *den wind*, ook niet een *molen des winds*, maar een molen, die door den wind gedreven of bewogen wordt. *Schrikdier* is niet een dier IN, MET, VAN, DOOR *schrik*, maar een dier, dat *schrik aanjaagt*; *doodzonde* niet eene zonde MET, UIT, VAN, AAN enz. *den dood*, maar eene zonde, die de *straf des doods verdient*. *Bloedgetuige* is iemand, die zijn *getuigenis met zijn bloed*, dat is met zijn leven, *bevestigd heeft*, *bloedwraak* eene wraak, die om *gestort bloed uitgeoefend en door het storten van 's vijands bloed bevredigd wordt*, *goudvink* een vink, wiens *vederen roodachtig als goud blinken*, *stofregen* een regen, die *zoo fijn is als stof*, *jagtsneeuw* eene sneeuw, die *met snelle, als voortgejaagde vlokken neêrzinkt*, *weërhaan* de haan op den toren, die de *rigting van weër en wind aanwijst*, *vogelroer* een roer of snaphaan, *waarmede vogelen geschoten worden*, *kraambed* een bed, *waarop eene vrouw in de kraam ligt*, of dat daartoe bestemd is, of was. *Weduwvrouw* eene vrouw, die *weduw*, *weeskind* een kind, dat *wees is*, *koebbeest* een beest, *tot de koeijen behoorende*, *grondwet* eene wet, die *tot grond der geheele Staatsregeling strekt*, *zondeval* de val des menschen, *door de zonde veroorzaakt*, *zondvloed* de *watervloed tot straf voor de zonden* enz. enz.

De beteekenissen der Koppelingen van Substantieven vóór Adjectieven (bl. 208) laten zich tot drie hoofdklassen brengen. 1.) Eenigen zijn door Praepositiën meer of min te omschrijven. *Bedlegerig* b. v. is *legerig*, dat is, bij voortdoring gelegen of liggende TE of OP *het bed*, *lendenlam lam*

IN de lendenen, boeglam lam IN den boeg, schijnheilig, schijndood zijn heilig, dood IN SCHIJN, waterrijk, waterarm, geestrijk, roemrijk enz. rijk, arm IN water, IN geest enz., eeryol vol VAN eer, zeeziek ziek DOOR, of OP zee, wagenziek ziek DOOR, of IN den wagen, ziek door 't rijden enz. enz.

2.) Anderen behelzen eene vergelijking en laten zich uitdrukken door invoeging van *als* of *gelijk*; b. v. *galbitter*, *pikzwart*, *korenblauw* (bij verkorting voor *korenbloemblauw*), *ijzerhard*, *peperduur*, *aschgrauw*, *rozekleurig*, *engelzacht*, *suikerzoet*, *pijlsnel*, *beeldmooi*, *spiegelglad*, *spekvet*, *doodsbleek*, *puikschoon* enz. beteekenen zoo veel als *bitter ALS gal*, *hard ALS ijzer*, *zwart ALS pik*, *blauw ALS de korenbloem*, *duur ALS peper* (of mischien *gepeperd*, d. i. bijtend, vinnig, scherp, *duur*), *mooi ALS het schoonste beeld maar zijn kan*, *schoon ALS het puikje van iets* enz.

3.) Eene derde klasfe eindelijk bevat Koppe-lingen van allerlei verschillende beteekenis. B. v. *moedernaakt* is noch *naakt ALS*, noch *IN*, noch *OP* enz. *de moeder*, maar kan niet anders uitgelegd worden, dan door zoo *naakt als een kind, dat pas uit moeders schoot ter wereld komt*. *Kaars-schoon* is niet *schoon ALS eene kaars*, ook niet *schoon BIJ de kaars*, maar bepaaldelijk *schoon ALLEEN bij de kaars*, en niet *bij den dag*; — *appelgrauw* (een woord in alle Duitfche talen te vinden, en niet, gelijk de Heer *BILDERDIJK* wil, uit het Engelsch *dapplegray* verbasterd, maar wel omgekeerd dit laatste uit het eerste) is *roodachtig grijs* of *grauw met appelvormige vlakken*; *vogelvrij* is, ja, letterlijk *vrij ALS een vogel*, maar beteekent in het gebruik iemand, *wien men als een' vogel in de lucht mag vervolgen, vangen en dood schie-*

ten. Immers men zegt van hem, wiens hoofd op prijs gesteld is, *hij is VOGELVRIJ verklaard*. — *Stokoud* is zoo oud, *dat men een' stok of kruk behoeft, om op voort te hompelen, schatrijk, zoo rijk, dat men schatten heeft, doodziek, dood-arm, ziek, arm, tot stervens toe, nagelnieuw, zoo nieuw, dat er pas de spijkers of nagels in geslagen zijn*, terwijl *fonkel-nagel-nieuw* beteekent: zoo nieuw, *dat de pas ingeslagen spijkers nog glimmen en fonkelen*. Indiervoege zegt men ook *spik-splinter-nieuw*, d. i. zoo nieuw, *dat de frische spijkers en splinters nog in het oog vallen*. Al deze uitdrukkingen zijn van timmerlieden ontleend. — *Brandhelder* is zoo helder er uitziende, als iets, *dat door het vuur gereinigd en gelouterd is*, of wel: *helder als eene vlam er uitziende*.

Men ziet, dat deze en foortgelijke Koppelingen van Substantieven vóór, en Adjectieven achter, even als fommige Composita van Substantieven met Substantieven, niet dan door een' geheelen omhaal van woorden omschreven kunnen worden, en op welk eene uitnemende wijze dus de korthed van uitdrukking door die Koppelingen bevorderd wordt.

In de Composita van Substantieven met Werkwoorden, (bl. 208) welke Composita meestal uit vroeger gevormde of gedachte Substantieven voortspuiten, heerscht ook datzelfde, onder geen' algemeen regel te brengen verschil van beteekenis. En schoon ook al fommigen door Praepositiën meer of min omschreven kunnen worden, is dit echter nog maar op eene gebrekkige wijze mogelijk, terwijl anderen veel breeder zwier van woorden vorderen.

Kielhalen b. v. is niet blootelijk *halen ONDER de kiel*, maar *halen onder door de kiel, en dan weér naar boven; radbraken is de leden breken of verpletteren op het rad, wedijveren is ijveren, als om*

cene wedde (Hoogduitsch *Wette*) of *weddingschap*, *handhaven* is *heffen*, *bestieren*, *staande houden* met de hand; *plukharen* is *elkaar*, al *vechtend*, *de haren uitplukken* ('t woord zou natuurlijker *haarplukken*, *haarplukkeren* luiden); *kwispelstaarten* is *met den staart kwispelen*, d. i. *heen en weêr flingeren*, en dus eigenlijk *staartkwispelen*, *huilebalken* onder *gehuil balken*, *grimlagchen lagchen met een' grim* of *al grimmend*, welk *grimmen* oorspronkelijk niets anders dan de spieren des gelaats vertrekken, zoo wel *vrolijkheids-*, als *droefheids-* en *toornshalve* beteekende, schoon het nu echter alleen voor dit laatste genomen wordt. — *Zinspelen* is *met zijne zinnen of gedachten op iets toespelen*; *kokermuilen* is *den muil of mond als een' koker spitsen*, gelijk men spottend wel eens pleegt te doen; *brandschatten* is *een' prijs doen betalen*, *waarvoor de overwonnenen zich tegen plundering en brandstichting vrijwaren kunnen*, met andere woorden: *schatting heffen* voor de vrijlating van *plundering* en *brandstichting*; *pluimstrijken* is letterlijk *met eene pluim strooken*, *streelen*, *aaijen*, of wel, *het pluimachtig bont*, waarmede de staatsiekleederen van groote heeren oudtijds *verfied* waren, *glad strijken*, en *figuurlijk* voorts iemand *vleijen*, hem *honig om den mond smeren*; *tafelschuimen* is letterlijk: *het beste*, *het vet van den maaltijd afschuimen*, en *overdragtelijk*: *zich als een' ongenoodigden gast indringen*, of, gelijk men het wat platter noemt, *op de klep loopen*. Men vergelijke de *Koppelingen zeeschuimen*, *een zeeschuimer* enz. — *Kladschilderen* is *in ruwe omtrekken*, *met kladden en kletsen schilderen*, gelijk gewone *verwers* plegen. *Kladschilderen* staat dus, als *verwen*, tegen het eigenlijk *kunstig en fijn schilderen* over. — *Rinkelrooijen*, vroeger ook wel *rinkelroden* geschreven, is *met luid gerinkel*, *ge-*

rinkink, of *geraas* bijeen of zamenrotten, en voorts door de wijken en straten, al tierend, omzwerfen; — *kieskaawven* is *langzaam met de kiezen kaawven*, gelijk men wel doet, als ons iets niet bijzonder fmaakt. Men noemt het ook wel *met lange tanden eten*. *Gatlikken* is te plat om uitgelegd te worden; *muilbanden* is *den muil vast of dicht binden*, van het Substantief *muilband*. — *Weërlichten*, dat is *weder-lichten*, (in 't Hoogduitsch *Wetterleuchten*) is *onweerachtig schitteren en stralen*. *Weërlicht* namelijk is denkelijk bij verkorting voor *onweërlicht*, en dit Substantief *weërlicht* teelt het Werkwoord *weërlichten*. Maar genoeg, men ziet, hoe veel onderscheidene begrippen in zulke Koppelingen versmelten. — Het is voor het overige in sommige van die Koppelingen echter nog moeilijk te bepalen, of men ze al dan niet onscheidbare Koppelingen heeten kunne, en of men ze dus scheidbaar of onscheidbaar moet conjugeren. Moet het b. v. van *buikspreken* luiden: *ik buikspreek*, of *ik spreek buik*? Ik geloof, het eerste, schoon men dikwerf hoort zeggen: *die man spreekt buik*. Kan men schrijven, als wel geschied is, *psalmzingt den Heere*, en dus *psalmzingen* als eene echte Koppeling beschouwen? Zegt men met gepastheid *ik lofhunker* voor *ik hunker naar lof*. Alles hangt in dezen van het gebruik en de voorbeelden van goede schrijvers af. Men dient echter wel in het oog te houden, dat niet elke Koppeling van een Substantief met een Werkwoord wettig is, omdat er eene soortgelijke van een Substantief met een Substantief bestaat. Wijl *lofspraak* gebruikelijk is, kan ik daarom nog niet *ik lofspreek* zeggen. De Heer KINKER heeft over zoo iets trefsend gesproken.

Adjectieven, gekoppeld vóór Substantieven, (bl. 209) laten zich soms meer of min uitleggen, als stonden beide gescheiden; soms echter nemen zulke Koppelingen geheel vrije, en slechts door breede omschrijving uit te duiden beteekenissen aan. *Hij is een KAALHOOFD* zegt weinig meer dan *hij is een KAAL HOOFD*, *een SCHEEFNEUS*, *een SCHEEVE NEUS*, *een LANGOOR*, *een LANG OOR*, *de GEELZUCHT*, *de GELE ZUCHT*. Met dat al zijn de begrippen van *kaal* en *hoofd*, *scheef* en *neus* enz. in de Koppeling veel meer vermolten, dan buiten dezelve. Ook nemen zij soms een' meer figuurlijken zin aan, want als ik zeg: *daar gaat een KAALHOOFD*, *een SCHEEFNEUS heen*, begrijpt elk een, dat het woord *hoofd* hier figuurlijk voor den geheelen perfoon, en dus in den zin van *man* of *mensch met een kaal hoofd*, *met een' scheeven neus* genomen wordt. Integendeel het gezegde: *daar gaat een KAAL HOOFD*, *een SCHEEVE NEUS heen* ('t welk men ook met een' anderen accent uit zou spreken; vergelijk bl. 237) zou slechts letterlijk kunnen verstaan worden, als stapte daar werkelijk niet geheel een perfoon, maar bloot deszelfs *hoofd* of *neus* heen. Dit figuurlijke is nog sterker in *heethoofd*, *losbol*, *vrijgeest* en soortgelijke woorden, wier beteekenis geheel anders geworden is, dan die van *een vrije geest*, *een heet hoofd* enz. zijn zoude. *Een VRIJGEEST* toch is iemand, die, ten gevolge van zijn vrij denken, aan de gewone godsdienstbegrippen niet geloofst, *een HEETHOOFD* een zoodanige, die allerlei verhitte, doldriftige denkbeelden koestert en poogt te verwezenlijken. Nog veel vrijer moeten andere Koppelingen van Adjectieven vóór Substantieven verklaard worden. Zoo is

grootvader niet een *groot vader*, maar 's *vaders vader*, *kleinkind* niet een *klein kind* maar *kindskind*, *oudoom*, niet een *oude oom*, maar iemand, *die reeds de oom van mijne ouders was*, *schoonzoon* niet een *schoone zoon*, maar *mijn dochters man*, *bestemoër* niet eene *beste moeder*, (*) maar eene *groot- of over-grootmoeder*, *groffsmid* niet een *grove smid*,

(*) Intusfchen zijn dergelijke woorden oorspronkelijk van eene vrij letterlijke beteekenis geweest. Men schijnt aan kinderen het denkbeeld van *vader van hun' vader* te hebben willen verduidelijken door middel van het woord *groot*, dat kleine kinderen in allerlei beteekenissen vaak gebruiken. Zoo was dan de jongere, of hun eigen vader de kleiner, maar de oudere, de vader van hun vader moest *de groote vader* verbeelden. Dat het *kindskind*, in tegenstelling van het volwasen eigen kind, bij deszelfs geboorte het *kleine kind* genoemd werd, en dat zoo *kleinkind* in den zin van *kindskind* ontstond, is allernatuurlijkst. De *oudoom*, als zoo veel ouder altijd dan de eigenlijke oom, kon ook al ligt dien naam krijgen, want men moest al ligt zeggen b. v.: die man daar is mijn oom, gene is mijn *ouder oom*, waaruit dan bij verkorting en Koppeling van lieverlede *oudoom* geboren werd. *Bestevaâr bestemoër* is denkelijk eene vleijende benoeming, door kleinkinderen aan hunne grootouders gegeven, en zoo allengskens ook door anderen gebezigd. In Schotland heet zoo de huisbaas bij zijne vrouw en kinderen de *goedman*, de vrouw de *goedvrouw*. *Schoonzoon*, *schoonvader* schijnen ook oorspronkelijk vleijende benamingen te zijn geweest, die aangehuwde ouders en kinderen in de wittebroodsweken elkander gaven; of men moest *schoon*, dat van *schijnen* komt (zie bl. 34) uitleggen door *schijn*, en zeggen: *schoonzoon* is *zoon in schijn*, in tegenoverstelling van eigen zoon. De Heer BILDERDIJK wil zulks ergens, meen ik. Maar dit geloof ik niet, wijl de Franschen even zeer van *beau-père*, *belle-mère*, *beau-fils* spreken, en hun *beau* met een woord, dat den zin van *ons schijnen* heeft,

maar die in de grover, ruwer metalen, als ijzer, enz. werkt, en die dus tegen een' *zilver-* en *goud-*smit overstaat. Enz. enz.

De Koppelingen van Adjectieven met Adjectieven (bl. 210) drukken meestal datgene, maar op eene inniger wijze uit, wat, buiten de Koppeling, door de plaatsing van een Adverbium vóór het Adjectief zou uitgedrukt worden.

Het HOOGDOORLUCHTIG *huis van Oranje* b. v. zegt zoo veel als *het* HOOG of *het* ZEER *doorluchtig huis van Oranje*. ZACHTzinnig, ZACHTaardig is *zachtelijk zinnig* d. i. *gezind*, *zachtelijk aardig*, dat is *geaard*, *van aard*. ZOETSappig is *zoetelijk sappig*, *zoet van sappen*. Vergelijk zoo DIRbuikig, HARDhoorig, ZWAARlijvig, KORThalzig. Met dat al heeft het tweede woord der Compositie dikwerf in die Koppelingen eene andere beteekenis, dan wanneer het alléén gebruikt wordt. Wij zien dit reeds in *aardig*, dat, alléén gebruikt wordende, *beyallig*, *aangenaam*, *geestig* beteekent, b. v. een *aardig* mensch, een *aardige* inval — maar in de Koppeling *zachtaardig* blootelijk *van geaardheid*, *van aard* aanduidt. Zoo is *geestig*, als afzonderlijk woord gebezigd, *vernuftig*, *vol geestigheid*, maar *kleingeestig* is niet blootelijk *klein* of *gering van vernuft en geestigheid*, maar *klein en bekrompen van verstand*, *van geest*, *van ziel* in het algemeen. In sommige Koppelingen van het Adjectief met het Adjectief laat zich het eerste woord niet wel als Bijwoord of Adverbium verklaren, maar het eene

niet samenhangt. Vermoedelijk zijn onze Koppelingen *schoonvader* enz. naar die der vleijende Franschen gevormd, want den Hoogduitscheren zijn ze onbekend. Zij zeggen niet *Schönvater*, *Schönmutter*, maar *Schwiegervater*, *Schwiegermutter*, d. i. *zwager-* of *verzwagerde vader* enz.

Adjectief schijnt aan het andere door middel van eene verzwegene Conjunctie EN verbonden. Zoo is *doofflom* niet wel uit te leggen door *doofachtig flom*, maar eenvoudig door *doof* EN *flom* tevens.

Adjectieven vóór Werkwoorden gekoppeld (bl. 210) zijn in geen grooten getale aanwezig; ten minste geldt dit van de zoodanige, die *onscheidbaar* met het Werkwoord verbonden zijn, want *hoogachten*, ja, schijnt wel, als het zoo in den Infinitivus of Onbepaalde Wijze staat, een Compositum, en wordt dan ook als Koppeling meestal aaneen geschreven (gelijk zoo ook het daarvan afgeleide *hoogachting*), maar in de Conjugatie scheidt *hoog* zich meestal van *achten*, en wij zeggen niet meer *ik* HOOGACHT *dien man*, maar *ik* ACHT *dien man* HOOG (bl. 200, 236). Zuiverder en inniger Koppelingen zijn *dwarsboomen*, *kortwieken*, *volmaken*, *voltoojen*, *volvoeren* enz. Deze blijven *ik volmaak*, *ik dwarsboom*, enz. Meestal hebben zij ook een' figuurlijken zin aangenomen. *Volmaken* b. v. is letterlijk en oorspronkelijk wel hetzelfde wat *vol maken* zijn zou, en als ik dus zeg: *ik heb dat werk volmaakt*, drukt dat in deszelfs eerste beteekenis uit: *ik heb dat werk vol gemaakt*, dat is, *ik heb er alles aan gedaan, wat noodig was om het vol, volledig te doen zijn*. Maar deze eerste, grove, zinnelijke beteekenis heeft zich verfijnd, vergeestelijkt, vervlugtigd, en *volmaken* is nu in het algemeen: eene zaak tot het toppunt van het geen ze zijn moet brengen. Iets anders dus beteekent het tegenwoordig *het snijwerk op een glas te volmaken*, en *een glas vol te maken*, met wijn of bier b. v. De ware, onscheidbare Koppelingen dus van Adjectieven met Werkwoorden hebben alleen foms eene breedvoeriger omschrijving noodig. De onscheidbare, als *hoogachten*, *minachten*, *geringschatten*, *volfchenken* enz. zeggen niet veel meer dan

hoogelijk achten, *gering achten* enz. Moeijelijk is het echter soms te bepalen, of men zulke Koppelingen voor echte, en dus voor onscheidbare, dan voor scheidbare en scheidbare te houden hebbe. Is b. v. *harddraven*, *hardloopen*, aaneengefchreven, het eerste, of het laatste, en moet men dus zeggen: *ik HARDLOOP*, *ik HARDDRAAF*, of *ik DRAAF*, *ik LOOP HARD*? Het gebruik moet dit beslissen; ik geloof echter, dat men moet zeggen: *ik HARDLOOP*. Zijn zulke woorden toch werkelijke Composita, zoo zal men ook hunne beteekenis altijd wat veranderd zien. En dit zien wij hier juist. *Wij zullen onze paarden dezen middag laten HARDDRAVEN* zegt wat anders dan: *wij zullen onze paarden dezen middag HARD laten DRAVEN*. Ook is een *hard draver* en een *harddraver*, een *hard looper* en een *hardlooper* niet hetzelfde. Even min is zulks hetzelfde, of ik zeg: *welaan, ik HARDLOOP tegen u*, dan wel: *o, hoe HARD moesten wij daar met elkander LOOPEN!* Vergelijk hier boven.

§ 100.

De Koppelingen van Werkwoorden vóór Substantieven moeten op verschillende wijze in een' handelenden, lijdenden, of onzijdigen zin (actief, passief, of neutraal) uitgeduid en omschreven worden, waarbij men zich dikwerf van de Voornaamwoorden *die*, *welke* enz., van het woordje *om*, of wel van het Deelwoord bedienen kan. *BLAASBALG* is een *balg*, *die blaast*, of *tot blazen dienende*, *HEKELDICHT* een *gedicht*, dat *hekelt*, een *hekelend gedicht*, *SPRINGSTOK* een *stok* om mede te *springen*, *DRIJFTOL* een *tol*, *die gedreven wordt*, *DRINKBEKER* een *beker om uit te drinken*, of *waaruit gedronken wordt*, *DRAAIORGEL* een *orgel*, dat *gedraaid wordt*, *TEELDRIFT* *drift om te telen*, *PRAALZUCHT* *zucht om te pralen*, (tenzij *praal* hier een Substantief is, en

dus PRAALzucht door *zucht tot praal* uit te leggen), KWEEKschool een *school om aan te kweeken*, OEFENschool een *school, die oefent*, of *waarin men geoefend wordt*, of *waarin men zich oefenen kan*, DRAAIkolk een *kolk, die draait*, een *draaijende kolk*, DWARRELwind een *wind, die dwarrelt*, alles *dooreen wart*, (bl. 192) TREURLIED een *lied, dat treurt*, of *het treuren wekt*, of *het treuren uitdrukt*, LAATband een *band om mede ader te laten* of *te aderslaten*, of *liever, dien men bij het aderslaten gebruikt*, SLIJPsteen een *steen, tot slijpen dienende*, een *slijpende steen*, BERGplaats eene *plaats om in te bergen*, of *waarin geborgen kan worden*, GENEESheer, GENEESmeester een *heer of meester, die geneest*, of *poogt te genezen*. Maar genoeg, men kan zoo SCHAAFbank, SCHILDERkunst, SCHUIFlede, SCHEIDbrief, SCHIETgebed, RENbode, LEERmeester, KLAAGtoon, LICplaats, BAKoven, NAAigaren, PLAAGgeest, PLEEGvader, KLATERgoud, ERFzonde, LASTertong, DRINKgelag, STAMELtaal, STAPELregt, LACHlust, DORSchyloer, ZAAGmolen, RATELwacht en honderd foortgelijke Koppelingen, wier eerste woord een Verbum is, vergelijken, en men zal zien, dat zij zich meestal op eene van de bovengemelde wijzen laten omschrijven, terwijl echter in sommigen meer dan één zin ligt opgesloten.

Werkwoorden met een daaraan gehecht Adjectief (bl. 211) komen (voor zoo ver ze niet van Werkwoorden met Substantieven afgeleid zijn als b. v. *pleegvaderlijk* van PLEEGvader) niet veel voor. Met *lustig, graag, ziek*, in den zin van *verlangend, sterkbegeerig* (gelijk men wel zegt *ik ben ZIEK naar dit of dat*) en foortgelijke Adjectieven achterop heeft men BEHAAGziek, SCHRAAPziek, DANSlustig, EETgraag, LEERgraag, en enkele foortgelijke, die door *ziek om te behagen, te schrapen,*

belust om te dansen uitgelegd kunnen worden. *SPRINGlevend* is eene vrije Koppeling, beteekenende, dat men zoo frisch en levend is, dat men danst en springt, of wel zou willen dansen en springen. B. v. *is die man niet dood?* — *Hoe komt gij er aan!* *hij is nog SPRINGLEVEND*. Zoo moet *FONKELnieuw* door *nieuw*, dat het nog fonkelt, worden verklaard. Vergelijk bl. 246. *PIERjong* is zoo jong als een vogel, die pas *piept*, en nog niet *zingt*. *KRAAKzindelijk* is zoo zindelijk, dat de geboende matten enz. ons onder de voeten kraken, of wel, dat het huisraad onder al het gewrijf en geboen kraakt. *KLINKklaar* is zoo klaar en helder, dat het klinkt; *KLINKklaar goud* b. v., *KLINKklaar zilver* is goud, zilver, dat echt en zuiver is, en, als men 't vallen laat, een' helderen klank geeft. Vergelijk ook het gezegde over de vermenging van zichtbare en hoorbare werkingen, hierboven bl. 51.

§ 101.

Bij het uitleggen der hoofdbeteekenissen, die andere foorten van Koppelingen, dan de nu opgenoemde, hebben kunnen, willen wij niet stilstaan. Die van Voorzetsfels met Werkwoorden moeten naar de verschillende, hetzij letterlijke, of figuurlijke beteekenissen, welke zulke Voorzetsfels bij ons in het taalgebruik hebben, worden uitgelegd, b. v. *ONDERgaan*, *VOORzeggen*, *VOORspellen* enz. Meestal zal men, als die Koppelingen scheidbaar zijn (zie bl. 235), eene meer letterlijke, zijn zij onscheidbaar, eene meer vergeestelijkte, figuurlijke beteekenis aantreffen. Vergelijk b. v. de zeggingen *iemand iets VOORZEGGEN*, en *iemand iets vóór ZEGGEN*, *de zon GAAT ONDER*, en *een booswicht ONDERGAAT de straf*. Hoe veel figuurlijker is het laatste dan

het eerste! Hier geldt hetzelfde wat van VOLMAKEN en *volmaken* hierboven aangemerkt is, bl. 252.

Koppelingen van een Voorzetsfel met Substantieven hebben echter veelal de beteekenis, die ook in het Werkwoord, waarvan zij afgeleid zijn, of dat zij-zelve ontstaan deden, heerschende is. *Inleg*, *indruck*, *inflag* enz. moeten als *inleggen*, *indrucken*, *inflaan* verklaard worden. Niet echter altijd vindt men juist de Praepositie met een Substantief gekoppeld, waar zij gekoppeld met een Werkwoord voorkomt, — en zoo ook niet omgekeerd. *Inslapen* is gebruikelijk, maar daarom niet de *INSLAAP* (wel *het inslapen*). Men zegt *inschuld* voor *schuld*, *die men te vorderen heeft*, maar niet *ik inschuld*, of *ik schuld IN* voor *ik vorder schulden in*. Zoo heeft men *overdaad*, *afgunst*, maar daarom niet *overdoen* in den zin van verfpillen, of *afgunnen* in dien van *niet gunnen*. Even zoo is het met *overspel*, *medelijden*, *bijgeloof*, *voorkeur* gelegen. Soms heeft ook het Compositum van de Praepositie met het Substantief eene meer leenspreukige beteekenis, dan die, welke in de Koppeling der Praepositie met het Verbum heerscht. *Doorzigt* b. v. is meestal niet letterlijk het gezigt, dat men door iets heen heeft, maar de kennis, het begrip, die men heeft van eene zaak.

Koppelingen van Praepositiën vóór Adjectieven laten zich ook uit beider beteekenis, of meer letterlijk, of meer figuurlijk verklaren. *Innet*, *inkeurig*, *inschrander* is net, keurig, schrander *tot in zijne binnenste deelen*. *Doorkundig*, *doorgeleerd* is wat *door en door* met geleerdheid en kunde *doortrokken* is. *Overfchoon*, *overfraai*, *oversijn*, *overjuist* (het laatste bij HOOFT gebruikelijk) is schoon, fraai, fijn *over* of *boven* datgene, wat zulks gewoonlijk geheeten wordt, dus *bovenmate*, *buitengewoon* fraai, fijn

enz. Soms echter drukt dat OVER wel eens eene *al te groote* mate van iets, en dus iets gebrekkigs uit, b. v. in *overtollig*, hetwelk voor *overtallig*, dat is, boven het vereischte getal staat, en een' kwaden zin heeft. Even zoo in *overgevoelig*, *overgeloovig*. — *AANminnig*, *AANvallig*, *AANlokkelijk* is *minnig*, *vallig*, (dat is *bijvallend*, *medevallend*, *toevallend*) *lokkelijk*, voor zoo ver wij zulks denken, als die hoedanigheden jegens anderen ten toon spreidend. Het Voorzetfel *aan* drukt toch dikwerf eene rigting uit *naar iets toe*. Zoo is *AANlagchen* op die wijze lagchen, dat dit lagchen zich naar een' ander uitstrekt, betrekking heeft tot een ander, dien ik mij tegenover den lagchenden denk, gelijk men daarom de uitdrukkingen *iemand AANlagchen* en *iemand TEGENlagchen*, of *TOELagchen* soms door elkander bezigt. — Maar het is niet noodig, dat wij indier voege meer andere Koppelingen van Praepositiën met Adjectieven aanhalen, om bij de beschouwing van derzelve beteekenis stil te staan. Ook de beteekenissen, die andere, nog zeldzamer voorkomende soorten van Composita hebben kunnen, zullen wij korthedshalve niet aanroeren, om liever nog iets te zeggen :

13.) *Over het nut en de fraaiheid, die het vermogen, hetwelk onze taal bezit, om op allerlei wijzen Koppelingen of Composita te vormen, aan haar bijzet, en over de voorregten, waarop het Nederlandsch in dat opzigt boven sommige andere Spraken roemen mag. —*

§ 102.

De vatbaarheid voor Compositie is eene der fraaiste eigenschappen van de Nederlandsche taal, en van de

Duitsche talen in het algemeen, eene eigenschap, die zij met het oud-Grieksch gemeen hebben. Niet alleen toch kunnen wij door Koppelingen onzen Woordenschat onophoudelijk vermeerderen, en de rijkdom der taal wordt dus door die Koppelbaarheid (om ze dus te noemen) ongemeen bevorderd, maar ook de kortheid, de kracht en de nadruk, het fierlijke en schilderachtige van den stijl hebben aan die eigenschap zeer veel te danken. Men vergelijke hetgeen wij in de naast voorgaande § § over de verschillende beteekenissen onzer Composita gezegd hebben, en denke er over na, hoe verlegen wij zijn zouden, indien wij al die beteekenissen door omschrijving moesten uitdrukken. Met name zetten Koppelingen veel luister aan de Poëzij bij, en een Hollandsch Dichter is dikwerf in gelegenheid, om door een enkel Compositum dit of dat denkbeeld op het levendigst voor den geest af te schilderen, en vaak in één woord datgene uit te drukken, waartoe b. v. een Franschman (zoo hij het Grieksch en Latijn niet gaat plunderen) twee en drie woorden noodig heeft. Woorden, die dan nog niet eens juist dat zeggen, wat door het Hollandfche Compositum wordt aangeduid!

HELMERS zingt b. v.

*Helaas! Europa stort in 't graf der Middeneeuwen,
En de aard wordt weér een MOORDWOESTIJN.*

Elders :

*Hij komt met schrikbre kaak, met BLIKSEMSCHIETENDE oogen,
Op RAVENVLEUGLEN zweeft hij aan.*

Elders :

De MIJNSLAAF wroete vrij in Peru's tastbaar duister.

Elders :

De breede ZWANENHALS is als de sneeuw zoo wit.

BILDERDIJK zingt in zijn' *Ondergang der eerste
Wareld* :

*Zoo lag op 't oogenblik bij 't zich verdelgend heir
Verbittring, grimmigheid en HARTSTOCHTBARNING neêr.*

Elders in hetzelfde gedicht :

Tavoach GRIJNSLACHT.

Elders :

*- - - - Nacht en dag schein door elkaâr te spelen,
Niet als de roos der wang met donzig LELIEBLANK,
Of 't git der oogen, met des levens FLONKERSPRANK
Versmolten enz.*

Elders :

*Nu rezen moord, geweld en BLOEDDORST, 's afgronds Koning
Sloeg de ijz'ren valdeur op der Hellsche GRUWELWONING.*

Elders :

Gij kent hun ECHT-, en WEE-, en ROUW-, en MOORDgeschiedten.

Elders :

*Nog hoor ik 't BLIKSEMVUUR, dat door de wolken gromt,
Waar nooit dan ENGLENZANG den weérklank had doen hooren
Der HEMELMELODIJ van de onbevleete Choren.*

Elders :

*Het PARADIJSOOFTE bleekte en 't VOOGLENZANGCHOR zwoeg,
Dat dwars door 't BLADGEWELF ten hoogsten hemel steeg.*

Elders :

*Zij voelt het drukken van die armen, voelt het kloppen
Van d'eigen boezem aan haar hart, en vangt de droppen
Van 't ROZENRIEKEND hair, dat om zijn schedel speelt,
En HEMELBALSEMS dauwt, in hooger lucht geteeld.*

STARING zingt boertend van een moeras :

Ja, klonk het uit de MODDERZEE :

Elders :

Zoo dringt de RAMPMAAR hem in de ooren.

Elders van de *ontyleeschte* hand eens spooks :

Hij volgt, onmagtig om de BEENDERHAND te ontsnappen.

Elders :

- - - - *De LOSGEGIERDE slaart*

*Der slang verschijnt! Rots wordt naast rots gespleten,
Bij iederen KRONKELSLAG. Luid sissend in heur vaart,
Schiet nu de VLIJMSPITS hemelwaart enz.*

Elders. Maar genoeg ! Andere voortgelijke voorbeelden uit onze taal en het Hoogduitsch heb ik aangehaald in mijne Aanteekeningen op het Eerste Deel eener nieuwe uitgave van BLAIRS *Lesfen over de Redekunst, of Voorschriften over Taal, Stijl, Welsprekendheid en Dichtkunst*, bl. 64 en 207. —

Ziet men echter nu in de hier ter plaatse aangehaalde verzen niet, hoe zinrijk die Koppelingen *moordwoestijn, blikfemschietend, ravenyleugelen, mijnslaaf, zwanenhals, hartstogtbarning, grijns-lagchen, lelieblank, flonkersprank, bloeddorst, gruwelwoning, echtgeschichten, moordgeschichten, bliksemvuur, Engelenzang, Hemelmelodij, paradijsooft, vogelenzangkoor, bladgewelf, rozenriekend, hemelbalfems, modderzee, rampmaar, beenderenhand, losgegierd, kronkelflag, vlijmspits* enz. zijn, hoe iedere Koppeling ons twee of drie denkbeelden in eens voor den geest roept ?

Het is vooral boven de zoogenaamde Romanische talen, waaronder men hoofdzakelijk het Fransch, Italiaansch, Spaansch en Portugeesch verstaat, maar inzonderheid boven het Fransch, dat de Hollandfche taal, even als het Hoogduitsch en de overige Spraken van Duitfchen bloede, in het vermogen, om Koppelingen te vormen, uitmunt. Het Fransch bezit slechts

zeer weinig *Composita*, die uit haar' eigen boezem ontleend zijn, en den zin der meeste Hollandfche Koppelingen moet het door omschrijving met den tweeden Naamval, of door Praepofitiën, of op eene andere dergelijke wijze uitdrukken. Zoo is ons *avondftar* in het Fransch *étoile du soir*, ons *eetzaal* *salle à manger*, ons *vederhoed* of *pluimhoed* *chapeau à plumes*, ons *melkkan* *pot au lait*, ons *windmolen* *moulin à vent*, ons *vaderlandsliefde* *amour de la patrie*, ons *doodzonde* *péché mortel*, ons *bloeddorst* *soif de* of *du sang*, ons *huisdieren* *animaux domestiques*, ons *dolkfteek* *coup de poignard*, ons *sabelhouw* *coup de sabre*, ons *geweerschot* *coup de feu*, ons *vuistflag* *coup de poing* (*), ons *melkfoep* *soupe au lait*, ons *moederliefde* *amour maternel*, ons *zonnestraal* *rayon du soleil*, ons *heldenmoed*, *heldendeugd*, *heldendaad*, *heldendood* enz. *courage héroïque*, *vertu héroïque*, *fait ou action héroïque*, *mort d'un héros ou des héros*, ons *oogbetooverend* *ce qui ravit*, *ce qui enchante les yeux*, ons *zielverrukkend* *ce qui touche ou émeut l'ame*, ons *wellustademend* *ce qui respire la volupté*, ons

(*) Geen woord heeft het zoo druk in de Franfche taal, als dat arme woord *coup*. Ons *houw*, *flag*, *fteek*, *freek*, *fchoot*, *fchot*, *fneede*, *fak*, *fchok*, *teug*, al die woorden, en hoe veel andere nog, moeten in het Fransch door *coup* vertaald worden, b. v. *fabelhouw* is *coup de sabre*, *dolkfteek* *coup de poignard*, *geweerschot* *coup de fusil*, *fneede* met een *mes* *coup de couteau*, *vuistflag* *coup de poing*, *roedefreek* *coup de verge*, *donderflag* *coup de foudre*, *proefftuk* *coup d'essai*, *oogopflag* *coup d'oeil*, een *teug* drinken *boire un coup*, *rukwind* *coup de vent* enz. — 't Is altijd *coup* voor, en *coup* na. Zeker, het pleit niet voor den rijkdom eener taal, dat men hetzelfde woord in zoo talloos veel verfchillende beteekenifen nemen moet.

omloopen, naloopen, inloopen, voorloopen, uitloopen, medeloopen en allerlei foortgelijke Koppelingen van Voorzetsels en Werkwoorden door *courir ça et là*, *courir après*, *courir dans*, *courir avant*, *courir dehors*, *courir avec* etc.; ons engelschoon *beau comme un ange*, ons heethoofd *tête de feu*, *tête volcanique*, ons zelfiefde *amour de soi-même* (*égoïsme*), ons spiegelglad *uni comme un miroir*, ons ijzerhard *dur comme le fer*, ons marmerkoud *froid comme le* of *du marbre*, ons roemrijk *riche en gloire*, ons overfraai *parfaitement beau*, ons kleingeestig *borné d'esprit*, ons rozerood *couleur de rose*, ons roofvogel *oiseau de proie*, ons regenboog *arc-en-ciel*, ons bloedregen *pluie de sang*, ons vuurdoop *baptême de feu*, ons schrikdier *monstre horrible*, ons ridmeester *capitaine de cavallerie*, ons donderstem *voix de tonnerre*, ons bliksemgod *dieu du* of *de la foudre* enz. enz. Men ziet, hoe hier overal drie en meer woorden noodig zijn, om zulke Hollandfche Koppelingen in het Fransch te vertalen, daar men in die taal geene vrijheid heeft, om, als wij, b. v. de woorden *sang* en *pluie*, d. i. *bloed* en *regen*, bij elkaar te voegen, en daaruit *sang-pluie*, gelijk ons *bloedregen*, te maken. Wel is waar, het Fransch heeft vele Koppelingen, als daar zijn *géographie*, *astro-nomie*, *parri-cide*, *matri-cide*, *légis-lateur*, *odont-algiste*, *my-ope*, *biblio-thèque*, *telescope*, *philo-sophie*, *aéro-naute*, *aéro-lithe*, (d. i. aardrijksbeschrijving, sterrekunde, vadermoorder, moedermoorder, wetgever, tandmeester, bijziende, boekerij, verrekijker, wijsbegeerte, luchtshipper, luchtsteen) enz., en het vermeerdert die in vakken van kunst en wetenschap nog dagelijks, maar die Koppelingen bestaan uit geheel vreemde, meest uit het Grieksch of Latijn ontleende woorden. Want welk ongeletterd Franschman weet, wat *géo-* en

graphie in het woord *géographie* beteekent? Het zijn twee Griekſche woorden, die elk afzonderlijk niet in het Fransch gebruikt worden, en waarvan het eerſte *aarde*, het tweede *beſchrijving* wil zeggen. *Géographie* is dus in goed Hollandsch *aardbeſchrijving*, welk *aardbeſchrijving* of *aardrijksbeſchrijving* door eigen kracht voor ieder Hollander dadelijk verſtaanbaar is, even als in het Fransch het Compoſitum *terre-description* zijn zou. Maar zulke Koppelingen, als dit *terre-description*, mogen nu juist de Franschen niet vormen. Slechts enkele Koppelingen hebben zij, die niet uit vreemde, maar ook in het Fransch nog gangbare woorden beſtaan, b. v. *porte-manteau* (kapſtok), *tire-bouchon* (kurketrekker), en eenige van die foort op bl. 230 genoemd. Zoo ook *bienvieillant* (welwillend), *malfaitteur* (kwaaddoener), *malaise* (kwaaligheid, ongemakkelijk gevoel), *malsain* (ongezond), *oui-dire* (hooren-zeggen) *rendez-vous* (plaatsaanwijzing), *clairvoyant* (helderziende), *bienfaisance* (weldadigheid), *gentilhomme* (edelman), *sang-sue* (bloedzuiger), *pourvoir* (voorzien), *parcourir* (doorloopen), *parfait* (volmaakt, of letterlijk doormaakt, d. i. door en door gemaakt; zijnde dit Fransche woord *parfait* eene foortgelijke Compoſitie, als b. v. ons *doorschrander*), *sans-culotte* (ongebroekt) *demi-dieu* (halfgod) en foortgelijke, wier regelmaat van Koppeling echter niet tot andere woorden mag uitgeſtrekt worden, zoo als wij naar ééne Koppeling er honderd anderen van dezelfde foort gemaakt hebben, en foms nog maken mogen. Wij zeggen b. v. *weldadig*, *weldoende* op dezelfde wijze, als de Franschen *bienfaisant* zeggen, maar tevens hebben wij de Koppelingen *wellustig*, *wellevend*, *welſprekend*, *welyarend*, *welzalig*, *welberaden*, *welkomst*, *welkom*, *welzijn*, *welgemaakt*, *welwil-*

lend, *welaan*, *welgemoed*, *wellicht*, *weldra*, *wel-luidend*, *welgeboren*, *welmeenend*, *welhebbend*, *welgevalen*, *welgesteld*, *welbehagen*, *welstand*, *welstaanshalve*, *welvoegelijk* enz. enz., die allen met *wel* gevormd zijn, terwijl de Franschen slechts voor een paar andere woorden hun Adverbium *bien*, ons *wel*, plaatsfen durven. —

Men moet evenwel erkennen, dat de Fransche taal meer Enkelvoudige woorden (*simplicia*) heeft, dan de onze, dat wil zeggen, dat zij dikwerf in één woord uitdrukt, waartoe wij eene Koppeling bezigen. Vergelijk bl. 201. Zoo zeggen wij *vederbosch*, *morgenrood*, *pereboom*, *stormwind*, *zondvloed*, *godsdienst*, *goedaardig*, *hekeldicht*, *geneesheer*, *regenvlaag*, *schildpad*, *hemelvaart*, *behaagziek*, *toonkunst*, *schilderkunst*, *beeldhouwkunst*, *nakomeling-schap*, *voorvaderen*, *geldmiddelen*, *ademhalen*, *overtrekken*, *doortrekken*, *oorvijs*, *elleboog*, *zee-wezen*, alles met *Composita*, waar de Franschen eenvoudig *panache*, *aurore*, *poirier*, *ouragean*, *déluge*, *religion*, *débonnaire*, *satire*, *medecin*, *ondée*, *tortue*, *ascension*, *coquet*, *musique*, *peinture*, *sculpture*, *postérité*, *aieux*, *finances*, *respirer*, *passer*, *soufflet*, *coude*, *marine*, gebruiken. Van daar, dat dezelfde woorden, en daardoor dezelfde klanken bij ons wel eens wat dikwerf in den stijl wederkomen, omdat één en hetzelfde woord in zulk een groot aantal Koppelingen wordt aange-troffen. Zoo hebben wij b. v. *kunst* in *ToonKUNST*, *SchilderKUNST*, *DichtKUNST*, *BeeldhouwkUNST*, *TeekenKUNST*, *GeneeskUNST* enz. Van den anderen kant hebben echter onze *Composita* dikwerf weér het voordeel van duidelijkheid en schilderachtigheid boven zulke Fransche, niet Zamengefelde of Enkelvoudige woorden. Vooral ook daarom, wijl zoo velen dier Fransche woorden hunne wortelen

in 't Latijn of Grieksch hebben (vergelijk § 7.) Is b. v. ons woord *Hemelvaart* niet aanfchouwelijkjer van begrip, dan het Fransche *Ascension*? Is *Zelfzucht* niet door zich-zelf verstaanbaarder dan *Égoïsme*? Drukt *Godsdienst* (dienst van God) niet duidelijker uit, wat het zeggen moet, dan *Religion*? Bij *Godsdienst* toch *voel* ik de beteekenis, bij het woord *Religion* weet ik ze maar van hooren zeggen, en slechts iemand, die Latijn verstaat, zal mij mischien kunnen leeren, waar dat woord *Religion*, dat het Latijnsche *Religio* is, toch eigenlijk van aftamme, wat deszelfs oorspronkelijke zin zij.

Het is echter vooral in de Poëzij, dat het vermogen van Woordkoppeling bij ons het meest op prijs gesteld moet worden; want juist onze Poëtische *Composita* zijn het minst in het Fransch, noch door enkele woorden, noch door Koppelingen vertaalbaar. Beproof b. v. eens de vertolking diergene, die hier boven op bl. 258 en volg. en in de aantekeningen op BLAIR voorkomen.

In dit Geschrift behoeven wij hierbij niet langer stil te staan, daar hetzelfde meer over de wijze van woordvorming door Koppeling, dan over de voordeelen dier woordvorming te handelen heeft.

De overeenkomst dus ook onzer taal met het oud-Grieksch, wat Koppelbaarheid aangaat, uiteen te zetten, behoort niet te dezer plaats. —

14.) *Over eenige voorschriften, tot het vormen van Koppelingen of Composita betrekkelijk.*

§ 103.

Offchoon er, gelijk wij zagen, ongemeen veel partij te trekken is van het vermogen onzer taal,

om uit haren eigen boezem duidelijke, fraaije en schilderachtige Koppelingen te vormen, moet men echter in dezen niet buitensporig te werk gaan, noch wanen, dat men maar voetfoots allerlei Composita maken kan, om het even, of dezelve door het Gebruik al dan niet eenigzins gewettigd, en met den aard der taal al dan niet overeenkomstig zijn. Niet alles hetgeen wij *kunnen*, *mogen* wij daarom ook, en bij alle Woordkoppeling moeten wij de volgende regels en voorschriften niet uit het oog verliezen.

1.) Elke Koppeling moet door het Gebruik meer of min bekrachtigd en goedgekeurd zijn. Het gebruik moet haar, om het zoo te noemen, meer of min geijkt en gestempeld hebben. Gelijk men zonder die ijking geene Afleidfels mag vormen, gelijk men nog niet *OnderwijZAAR* mag zeggen alléén daarom, omdat men *LeeraAR*, *MiddelaAR* en meer andere woorden door middel van het Achtervoegfel **aar** afleidt (zie bl. 109), is het ook niet geoorloofd Composita, als b. v. *domhoofd*, *wijskop*, *roodkool*, *witkool*, *kwaadbol*, *kwelijkdaad*, *zoetaardig*, *zacht-hartig*, *zusterlandsch*, *broederlandsch*, *ombeenen*, *snelwiekig*, *grootigheid*, *voormoeder*, *hooggedraafd*, *geelkoorts* zoo maar *eensklaps* te bezigen, alléén op grond daarvan, dat men *domkop*, *zuurkool*, *losbol*, *welddaad*, *zachtaardig*, *goedhartig*, *vaderlandsch*, *omarmen*, *snelvoetig*, *kleinigheid*, *voorvader*, *hoogdravend*, *geelziekte* bezigt, en dus zou meenen te mogen zeggen: is het Zamenstel of de Koppeling *ZUURkool* geoorloofd, waarom mag ik dan ook niet *WITkool*, *ROODkool* vormen?

Men gevoelt echter, dat het 1) in dezen een groot onderscheid maakt, van welken aard de Koppeling zij, voorts, 2) of iemand, die zulk eene nieuwe Koppeling vormt, eenig gezag als schrijver

bezitte, en 3) waar ter plaatse, mitsgaders onder welke voorbehoedmiddelen, hij zulk een nieuw Compositum gebruike. Ook blijft dit altijd het groote voorregt onzer taal, *dat, schoon ook al het Gebruik zijne regten in de Woordkoppeling gelden doet, en niet ieder Zamenstelsel door zich-zelven reeds wettig is, wij echter in allen gevallen in onze taal-zelve en in hare geheele natuur de stof en de middelen bezitten, om aan dat gebruik Koppelingen ter goedkeuring aan te bieden*, terwijl intengendeel de Franschen zulks in hunne taal doorgaans zoo niet kunnen, *daar het Fransch de kracht van Woordzamenstelling of Woordkoppeling over het algemeen mist, en ten gevolge van zijnen aanleg misfen moet*. Voorts, hoewel men dan ook al soms aan nieuwgesmede Koppelingen bij ons Ongebruikelijkheid moge kunnen te last leggen, Onverstaanbaarheid kleeft haar evenwel zelden aan. *Zachthartig* b. v. zou wel niet gebruikelijk, maar zoo mir onverstaanbaar zijn, als het aan elk bekende *goedhartig*.

2.) Schoon nieuwgevormde Zamenstelsels of Koppelingen bij ons al ligt verstaanbaar zijn zullen, zoude men er echter enkele kunnen vormen, die deze deugd niet bezaten. Hiervoor nu moet men zich wachten. Die b. v. naar de regelmaat of Analogie van *kaars-schoon*, d. i. *schoon slechts bij kaarslicht*, (zie bl. 240) *dag-schoon* in den zin van *schoon slechts bij dag* ging koppelen, zou misfchien (ten zij men het uit den zin van andere bijgevoegde woorden kon opmaken) niet verstaan worden, wijl *kaars-schoon* slechts een enkel Compositum van die foort is, en een zoodanig, hetwelk zijne beteekenis niet ligt op anderen zal overdragen. Juist op dezelfde wijze zou het met Koppelingen gelegen zijn, die wij

naar *vensterziek* vormen wilden. *Vensterziek* zegt men van iemand, die ligt ongefteld is, zoodat hij aan het venster nog zitten kan. Zouden wij nu evenwel daarnaar *bedziek* in den zin van zwaar ziek maar dadelijk invoeren kunnen?

3.) Koppelingen moeten echter ook weér niet al te duidelijk wezen, dat wil zeggen: de twee deelen, waaruit zij bestaan, moeten beide niet hetzelfde beteekenen, en één van hen dus overtoellig zijn. Zoo zegt tegenwoordig het woord *einddoel* niet veel meer dan wat *doel* alleen reeds aanduidt, weshalve men dan ook het woord omkeeren kan, en zoo goed fchier *doeleind*, als *einddoel* zeggen. *Sneeuwbuivlaag* ware ook te overduidelijk, want *sneeuwbuif* of *sneeuwvlaag* drukt niet veel minder uit, dan *sneeuwbuivlaag*. Wat geeft tegenwoordig *ftilzwijgen* al meer dan *zwijgen* te kennen? Met dat al wil ik het door het gebruik nog altijd gewettigde *ftilzwijgen*, zoo min als *einddoel* of *doeleind*, verworpen hebben. Het meest loopt men echter gevaar van zulke nuttelooze Koppelingen te vormen, als men een Hollandsch met een vreemd woord verenigt. Zoo lacht men onkundigen uit, die van *zeemarine*, *portebriſédeur*, *ridmeester van de kavallerie* enz. ſpreken.

4.) Koppelingen moeten ook niet ſtroef en onwelluidend zijn. In dit gebrek kan men ſomtjids vervallen, als men meer dan twee woorden verenigt. Stroef klinkt b. v. *gedachtenisleerrede*; zeg liever of *gedenkleerrede*, of zonder Koppeling, *leerrede ter gedachtenis*.

5.) Vooral moet men in Proza, waarin men door maat noch rijm gebonden is, zulke lange Zamenſtelfels liever vermijden. *Wetenschappenminnaar*, *toonkunſtliëfhcbbcr*, *godsdiensivoorschriften* en foort-

gelijke *oneigenlijke* Composita (§ 90) klinken, dikwerf gebruikt, ligt vreemd en onaangenaam. Waarom niet *beminnaar der wetenschappen, liefhebber der toonkunst, voorschriften van den godsdienst?*

6.) Maar ook zelfs in de Poëzij — en hoe veel veel meer dus in Proza — moet men zich voor gezochte en buitensporige Composita wachten. Van zulke overdrevene, valsch-vernuftige Koppelingen leveren de nieuwere Hoogduitfche Dichtkunst en Proza voorbeelden genoeg op, want de Hoogduitfchers misbruiken wel eens de vatbaarheid hunner taal, en die der Duitfche talen in het algemeen, voor Zamenftelling, waardoor soms Koppelingen ontftaan, vol onzin en wanfmaak. Wil men fraaije en gepaste Composita in het Hoogduitfch, zoo kan men ze bij GÖTHE, SCHILLER, TIECK, KLOPSTOCK, VOSS en andere groote Duitfche Vernuften in overvloed aantreffen.

7.) Bij het vormen van nieuwe Koppelingen voege men, wat nu de inlafsching der s, e en dies meer zij betreft (zie bl. 231), dezelfde regelmaat, welke in andere Composita, naar wier voorbeeld zij gefmeed worden, geldend is. Wij zeggen b. v. *zonneftaal, zonneblik*, niet *zonftaal, zonblik*. Zeg dus ook b. v. *zonnelonk, zonnelachje* (als gij zulke Composita gebruiken wilt), en niet *zonlonk, zonlachje*. Wij zeggen *reuzen- of reuzeleest, reuzegedaante*, niet *reusleest* enz.; — zeg dus ook *reuzen- of reuzegeleerdheid, reuzengebouw*. Wij zeggen *kinderfpel*, niet *kindfpel*, zeg dus ook *kinderluim, kindergril* enz. Wij zeggen *arendsblik, haviksneus*, niet *arendblik, havikneus*, zeg dus ook *arendsklaauw, roofvogelsneus*, en laat niet uit onkunde, gelijk fommige zotten in Duitschland doen, de s zonder onderscheid in alle Composita weg. Zeg evenwel *arendsnel* (niet *arendsfnel*), wyl men *vogelsnel, windsnel* zegt, en

hier ook geen teeken des tweeden naamvals ooit veronderfeld kan worden. Vergelijk toch bl. 245 over de beteekenis van dergelijke Koppelingen.

8.) Vorm eindelijk geene Koppelingen geheel buiten noodzaak, dat is, vorm ze niet, als gij voor uw denkbeeld reeds een goed, gebruikelijk Compositum hebt. Waarom zou men *zachtmatig* koppelen, daar men *zachtzinnig*, *zachtmoedig*, *zachtvaardig* heeft, en ééne dezer drie Koppelingen al ligt voor hetgeen wij uitdrukken willen voldoende zal zijn. Men heeft *bijgeloof*, zoo kan men misfchien *overgeloof* wel misfen. Men heeft *volkrijk*, *belangrijk*, *roemrijk*, *luisterrijk*, wat zou men in die woorden met het vaak Hoogduitschachtige *vol*, met *belangVOL*, *volkVOL*, *roemVOL*, *luistervOL* doen?

15.) *Slotaanmerking over de Woordkoppeling.*

§ 104.

En zoo hebben wij dan nu het voornaamste, wat er over de Woordkoppeling of Compositie in onze taal te zeggen viel, voorgedragen, en van dit belangrijk onderwerp een iets breedvoeriger (fchoon op zich-zelf altijd nog zeer beknopt) overzicht gegeven, dan tot hiertoe van hetzelfde bij ons gegeven is.

Men ziet, dat dit onderwerp deze befchouwing allezins verdiende, want de rijkdom onzer taal is vooral niet minder aan haar vermogen van Compositie, dan aan haar vermogen van Derivatie toe te fchrijven, ja, wij moeten dikwerf het gebrek, dat wij aan *Enkelvoudige*, het zij Primitieve, het zij Derivate woorden hebben, door Koppelingen vervullen. Vergelijk bl. 264.

Merkwaardig is het te zien, hoe in onze taal

flam- en afgeleide woorden de plaats allengskens voor Koppelingen inruimen, omdat die Composita het voorregt eener meerdere duidelijkheid en aanschouwelijkheid hebben. Houd toch b. v. het Afgeleide woord *geleider* eens tegen het Zamengefelde *geleidsman*, of vergelijk *beschermer* en *beschermerheer*, *tuinier* en *tuinman*, *orgelïst* en *orgelïspeler*, *vruchtbaar* en *vruchtdragend*, *stedeling* en *stadbewoner* enz., zoo vindt gij natuurlijk eene meerdere verstaanbaarheid in de Koppelingen, dan in de Afleidfels; ten minste het valt gemakkelijker, b. v. naar *stadbewoner* de woorden *bergbewoner*, *dalbewoner*, *hutbewoner*, *aardbewoner* enz. te vormen, dan naar de analogie van *stedeling* de woorden *bergeling*, *daling*, *hutteling*, *aardeling* enz. Kortom, het beginfel van Koppeling is tegenwoordig en blijft in onze taal over het algemeen een meer levend beginfel dan dat der Afleiding, gelijk wij trouwens bl. 156 gezien hebben, dat verschillende Achtervoegfelen zich bijna niet meer achter nieuwe woorden hechten laten. Hoe meer daarom ook de Afleiding tot de Koppeling nadert, gelijk b. v. met de Achtervoegfelen der tweede klasfe het geval is, die toch, zoo als wij bl. 108 zagen, oorfpronkelijk woorden op zich-zelve waren, des te meer levend is zij nog. Niemand zal zwaarigheid maken, om het Achtervoegfel *loog* / (zie bl. 128) met nieuwe woorden te vereenigen, waarmede het nog nimmer vereenigd geweest is. Gelijk het ons toch niet fluiten zou, wanneer iemand, ons Adjectief *rijk* achter het Substantief *Willempjes* koppelend, al boertend, zeide: *ik ben WILLEMPJESRIJK*, dat is, *rijk in gouden Willempjes*, zou het ons evenmin hinderen, wanneer hij met behulp van het Achtervoegfel *loog* het Adjectief *willempjesloos* voor *zonder gouden Willempjes* wilde vormen. —

Achter- en Voorvoegfelen zijn evenwel allen oorspronkelijk mischien afzonderlijke woorden geweest, ja, de geheele Afleiding is mogelijk niets anders dan Koppeling, wat zeg ik, zelfs de Verbuiging of Flectie der woorden kan in den aanvang der taal Koppeling geweest zijn. Men komt er dus niet zeer ver mede, als men, gelijk de Heer BILDERDIJK wel eens doet, hen belacht, die overal in de Afleiding door middel van Achtervoegfelen Koppeling of Compositie zoeken; want zoo men met hem vele Achtervoegfelen als Buigdeelen (bl. 13) beschouwt — b. v. *ing*/ waarover bl. 115, als Deelwoord — ontstaat toch altijd op nieuws de vraag: wat zijn dan nu nog die Buigdeelen; zijn dat ook niet mischien oorspronkelijk woorden op zich-zelve geweest? Maar dit is een te duister gebied der taalkennis, dan dat wij er ons in wagen willen. Vergelijk het gezegde op bl. 161.

§ 105.

Ziedaar, geachte Lezer! wat ik in dit geschrift over de gronden der Nederlandsche Woordafleidkunde, en dus over de wijze, waarop de woorden ontstaan, uit elkander afgeleid, en met elkander gekoppeld worden, zeggen wilde. Ik heb te dikwerf reeds verklaard, dat ik in dit Werkje slechts over de Etymologie, voor zoo ver zij zich meer of min duidelijk vertoont, wilde handelen, en te diep gaande onderzoekingen vermijden wilde, dan dat ik dit nogmaals zou behoeven te herhalen, en voor het of niet aanroeren, of niet treden in vele Etymologifche navorschingen verschooning zou behoeven te vragen. Mijn doel was minkundigen op den weg te helpen, waarop zij-zelve nu, zoo het hun lust, verder kunnen voortwandelen,

en aan meer kundigen nog eens geleidelijk datgene te herinneren, wat zij vóór mij reeds geweten hebben, of, voor het grootste gedeelte ten minste, hebben kunnen weten. Heb ik dit doel eenigzins bereikt, heb ik, zoo veel de stoffe toeliet, mij duidelijk en bevattelijk uitgedrukt, heb ik den rijkdom en de oorspronkelijkheid onzer moedertaal doen op prijs schatten, heb ik doen zien, hoe vol kracht en leven zij tot in hare diepste wortelen is, en hoe het grootste aantal harer woorden, zoo te zeggen, van ouder tot ouder op Vaderlandschen, oud-Duitschen (d. i. Hoog- en Nederduitschen, zie bl. 127) grond en bodem geboren en getogen is; heeft men dus hieruit het befluit kunnen trekken, hoe zeer zij, ten minste *in dat opzigt*, der anders zoo bevallige, en thans ook zoo rijke Fransche taal de loef afsteekt (vergelijk § 7); heb ik vooral ook de gelukkige vatbaarheid van het Nederlandsch voor hetgeen men Woordkoppeling noemt, en deszelfs groote voorregten te dezen aanzien eenigzins in het licht mogen stellen, heb ik eindelijk hier en daar een' wenk gegeven, die bij scherpzinniger dan ik ben, den lust tot dieper, mijne eigene en de sfeer van dit werkje te boven gaande, bespiegelingen van nieuws opwekt, zoo zal ik mij den arbeid en de vlijt, aan dit Geschrift besteed, niet beklagen, terwijl ik tevens vertrouw, dat om het goede, hetwelk het mischien te weeg zal kunnen brengen, *deskundige* lezers, wien het in handen valt, de leemten van hetzelfde wel over het hoofd zullen zien.

Als eene toegift laat ik nu hier nog een Ongelijkvloeiend Werkwoord, in deszelfs verschillende Afleidingen en Zamenstellingen, volgen, met terugwijzing op de bladzijden van dit geschrift, waartoe de wijzen van die Afleidingen en Zamenstellingen betrekking hebben. Ik kies hiertoe het Ongelijkvloei-

jende Werkwoord **dzinken / dzonk / gedzonken**.

Welke de hoogere afleiding van dit Werkwoord-zelf zij, is moeilijk te zeggen. Het schijnt echter tot die Ongelijkvloeiende Werkwoorden te behooren, waarvan in allen gevalle een dieper wortel meer dan bij andere te vermoeden is, namelijk tot die Verba, welke achter hunne wortelvokaal eene dubbelde consonant hebben. Vergelijk bladz. 55. — Of dus misschien **dzinken** tot een denkbeeldig *draën*, met het Latijnsche *trahere* zamenhangend, te brengen zij, en zoo veel als *met den mond op-halen*, beteekenen kunne, laat ik daar. Wij zullen, gedachtig aan het zeggen in § 14, den stamboom niet hooger dan tot **dzinken**-zelf nasporen.

I. Van **dzinken / dzonk / gedzonken** dan komen in de eerste plaats door *Afleiding onmiddellijk uit het Zakelijk deel van het Werkwoord-zelf*, (bl. 31) en wel uit den Onvolmaakt Verleden Tijd **ik dzonk /** of oudtijds (bl. 46) **ik dzank /** de Substantieven *een* of *de DRONK*, *een* of *de DRANK*, en *een* of *de DRENKE*, welk *drenke* vroeger een watervat beteekende, en weêr zamenhangt met het Gelijkvloeiend Werkwoord *drenken*, *drenkte*, *gedrenkt*, dat in den zin van *te drinken geven* thans genomen wordt. Meer Gelijkvloeiende Werkwoorden ontstaan op die wijze van Ongelijkvloeienden door verandering der Wortelvokaal (bl. 22) *i* in *e*, en nemen dan eene Actieve beteekenis aan, in stede der Onzijdige, die het Ongelijkvloeiend Verbum heeft. Zoo komt van het Ongelijkvloeiend **liggen / lag / gelegen** het Gelijkvloeiend *leggen*, *legde*, *gelegd*, voor *doen liggen*, want *ik heb dat daar neêrgelegd* zegt eigenlijk zoo veel als: *ik heb dat daar DOEN NEÊRLIGGEN*. Vooral in het Hoogduitsch heeft men vele zulke Werkwoorden. *Drenken*, voor 't overige, beteekende vroeger

ook wel *verdrinken*, en *het land* TE DRENKE *zetten* is (bij HOOFD) *het land onder water zetten*.

DRONK, DRANK, DRENKE en DRENKEN, zijn dus het naaste kroost van het Werkwoord *dzinken* / *dzonk* / *gedzonken*. Men kan er nog het Substantief HET DRINKEN bijvoegen. Vergelijk bl. 30. En zoo ook GEDRINK, b. v. *kijk mij dat gebabbel, dat gekus, dat GEDRINK in die boerenherberg eens aan!* Hier komt echter reeds het Voorvoegfel GE bij, waarvan op bl. 164.

Laat ons nu zien, welke Afleidingen *door middel van Achter- en Voorvoegfels* van die woorden, en tevens ook nog van het Werkwoord *dzinken*-zelf, al zoo gevormd worden. Vergelijk bl. 56.

II. Van *dzinken* zelf komt, door middel der Achtervoegfelen *er* / *ster* / *ing* / *achtig* / *baar* (bl. 62, 69, 114, 112, 116) *drinker*, *drinkster*, *drinking*, *drinkachtig*, *drinkbaar*, *drinkbaarheid*. *Drinker* teelt met *ij* (bl. 150) *drinkerij*, en met *ig* (bl. 88) *drinkerig*, voor *veel drinkend*, b. v. *hoe zijt gij zoo DRINKERIG?* Zoo bij KILIAAN met *lijft* (bl. 123) *drinkelijk* voor tot drinken geschikt.

Van DRONK komt door *en* (bl. 83) het Adjectief *dronken*, dat met het Achtervoegfel *schap* (bl. 132) weer *dronkenschap* vormt, waarvoor men ook wel *dronkenheid* zegt, hetwelk echter meer Hoogduitsch is. Door *aart* (bl. 110) komt van *dronken* het Substantief *dronkaard*, waarvan *dronkaardachtig*. Voorts door de Achtervoegfelen *je* en *ke* (bl. 96) de verkleinwoorden *dronkje*, *dronkske*.

Van DRANK stammen geene Afleidfels. Men zou echter *drankachtig*, *drankeloos* (bl. 128) kunnen zeggen, het eerste voor iets, *dat naar drank gelijk*, b. v. *dat schijnt mij meer spijs- dan DRANK- ACHTIG*, het tweede voor *zonder drank*, b. v.

wij waren spijs- en DRANKELOOS. Ook heeft men van DRANK *drankje*.

Van DRENKEN kan men weër door **er** en **ster** (bl. 62, 69) de Substantieven *drenker*, *drenkster*, door **ing** (bl. 114) *drenkeling* vormen, het laatste in den zin van *een verdrongene*, daar *drenken* oudtijds ook wel voor *verdrinken* genomen werd.

III. *Afleidfels van de woorden **drinken**/ DRANK, DRONK, DRENKEN enz. door middel van Voorvoegfels* (zie bl. 163).

Van **drinken** komt door Voorvoegfelen het *gedrink*, waarvan reeds gesproken is. Voorts *verdrinken*, *herdrinken*, *ontdrinken*. bl. 174, 184, 189). Het laatste zou men b. v. kunnen gebruiken, als men zeide: *zij weddeden om een' dukaat, wie het meest zou kunnen drinken. Jan won het, en had dus den dukaat aan Piet ontdronken*, dat is, *door drinken afgewonnen*. Zie bl. 189.

Van DRENKEN stamt niet dan *herdrinken*, voor *op nieuws te drinken geven*.

Van DRANK stammen geene Afleidfels door middel van Voorvoegfels.

Ook niet van DRONK, of men moest *herdronk* voor *een dronk op nieuws* bezigen willen, gelijk *herkoop* voor *een koop op nieuw*. Zie bl. 184.

Van **drinking** *verdrinking*, ook *herdrinking* enz.

Drenker, *drenkster* (gelijk ook *drinker*, *drinkster*) zouden des noods het Voorvoegfel **her** (bl. 184), voorop kunnen nemen, en men zou *herdrenker*, *herdrenkster* kunnen zeggen voor een' man of vrouw, die op nieuws te drinken geeft.

Het Adjectief DRONKEN neemt geene Voorvoegfels aan, want *verdrongen* is een Deelwoord van *verdrinken*, en *bedronken* schijnt thans meer Hoogduitsch dan Holandsch. Wij zeggen liever *befchonken*.

Dronkenschap noch *drenkeling* worden met Voorvoegfels verbonden. *Drinkbaar* vormt door *on* / waarover bl. 186, *ondrinkbaar*.

Wij gaan thans over tot de Koppelingen of Composita met het Werkwoord *dzinken* en deszelfs Afftammelingen gevormd.

IV. *Koppelingen van dzinken / van DRONK, DRANK, DRENKEN enz. enz.*

1.) Van het Werkwoord *dzinken*-zelf ontstaan met voorgehechte Praepositieën (zie bl. 216) de Composita *opdrinken*, *uitdrinken*, *indrinken*, *nadrinken*, *voordrinken*, *toedrinken*, *overdrinken*, *doordrinken*, *bijdrinken*, *aandrinken*, *afdrinken* enz.

Van *DRENKEN* zijn zulke Koppelingen zoo niet in zwang. Men zou echter zeer goed *nadrenken*, *voordrenken* enz. kunnen zeggen voor aan iemand *na*, of *voor een' ander te drinken geven*.

Vroeger had men ook van *DRENKEN* met een voorgevoegd Substantief (bl. 208) de Koppeling *wapendrenken*, of *wapeldrenken* voor iemand in 't water stooten, of hem water of iets anders vloeibaars in 't aangezicht werpen, over welk woord men onder anderen in het breede het Eerste deel der Werken van de *Maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leyden*, bl. 93 en volg. raadplegen kan, schoon daar echter getwijfeld wordt, of *drenken* in *wapeldrenken* niet eene andere uitspraak van het Werkwoord *dren-gen* of *dringen* zijn.

Van het Werkwoord *dzinken* ontstaan, met een achteraanagehecht woord, en wel *a*) met een Substantief (bl. 213) de Koppelingen *drinkebroër*, (ook *drinkzuster* bij *KILIAAN*) *drinkglas*, *drinkbeker*, *drinkkroes*, *drinknap*, *drinkbokaal*, *drinkschaal*, *drinkkelk*, *drinkkan*, *drinkwater*,

DRINK*lied*, DRINK*gezag* enz., DRINK*geld*, DRINK*penning*, DRINK*gelag*, DRINK*gezelschap*, DRINK*gezel*, DRINK*lust*, DRINK*verlangen*, DRINK*behoefte* enz., DRINK*zaal*, DRINK*vertrek* enz., DRINK*moed* (moed, dien men zich al drinkend verwerft, platweg wel *jeneverkoeragie* geheeten), DRINK*spreuk* (d. i. eene gezondheid, feestdronk, *toast*), en een aantal foortgelijke, die verklaard moeten worden op de wijze, als bl. 253 gezegd is. Sommigen van die Koppelingen hebben eene meer vrije beteekenis, die slechts door het gebruik kan worden geleerd, b. v. het aangehaalde DRINK*broër*, DRINK*penning*, DRINK*spreuk* enz.

b) Van het Werkwoord **drinken** met een aangehecht Adjectief (bl. 214) heeft men Koppelingen, als DRINK*lustig*, DRINK*graag*, DRINK*begeerig*, DRINK*zuchtig*, DRINK*ziek* enz.

c. Van het Werkwoord **drinken** / als Substantief genomen voor *het drinken*, heeft men de *oneigenlijke* Koppelingen (bl. 218) DRINKENS*zat*, DRINKENS*waardig* enz., b. v. *ik ben DRINKENSzat*, dat is een waarlijk DRINKENS*waardige wijn* enz. Zoo ook *het WIJNdrinken*, *het BIERdrinken*, *het TOEDrinken*, *het AFdrinken*, *het GEZONDHEIDdrinken* enz. enz.; b. v. *het WIJNdrinken was voorheen minder algemeen, dan thans*.

2.) Van het Werkwoord DRENKEN met een toegevoegd Substantief heeft men Koppelingen, als DRENK*plaats*, DRENK*water*, DRENK*trog* (trog, waar men vee uit *drenkt*) DRENK*fontein*, DRENK*bron* DRENK*emmer* enz. enz.

Met een bijgevoegd Adjectief kan men van DRENKEN DRENK*lustig* enz. vormen.

3.) Van het Substantief **dronk** komt met een voorgehecht Substantief (bl. 208) *wijnDRONK*, d. i. *wijnteug*, maar ook *dronkenschap van wijn*, b. v.

hij heeft een' kwaden WIJNDRONK. — Voorts *waterDRONK*, *feestDRONK*, (d. i. DRINK*spreuk*, *gezondheid*, of *toast*), *morgendRONK* (een *dronk* of *teug*, 's morgens genomen) *avondDRONK*, *nachtDRONK* enz.

Met eene voorgevoegde Praepositie (bl. 215) zou men er *nADRONK*, *toeDRONK* en foortgelijke Koppelingen van kunnen vormen, b. v. *laat ons nog een' nADRONK van Rijnwijn nemen. Ik heb u toeGEDRONKEN, maar gij hebt mijn' toeDRONK niet beantwoord. Die voordRONK van Madera bij de soep bevat mij wel* enz. enz. De zoogenaamde *Doctors Nel* ware ook in een' deftigen stijl, waarin dat *Snelletje* te gemeenzaam mogt klinken, *een voordRONK* te heeten, b. v. *willen wij niet een' VOORDRONK wijns nemen?* In het vormen van al zulke woorden heeft onze taal veel gemakelijkheid. Doe dat eens in het Fransch! Vergelijk bl. 260. — Men moet evenwel van die Koppelbaarheid of dat Koppelvermogen geen misbruik maken, en zich herinneren het gezegde op bl. 265.

Koppelingen, waarin DRONK het eerste woord uitmaakt, zijn weinig in gebruik, daar DRANK en ~~bzinken~~ dan meest gebezigd worden.

4.). Van het Substantief DRANK komen met voorgevoegde Substantieven (bl. 208) *morgendRANK*, *avondRANK* enz., *feestDRANK*, *koortsDRANK* (drank, in de koorts, of tegen de koorts te nemen), *giftDRANK*, *kinderDRANK*, (b. v. *wijn is geen KINDERDRANK*) enz.

Met voorgevoegde Praepositiën (bl. 215) zou men *nADRANK*, *voordRANK* enz. kunnen vormen, b. v. *koffij is op den maaltijd geen kwade nADRANK. Hij houdt wel van den nADRANK van een likeurtje*. De beteekenis van DRANK en DRONK smelten dan wat ineen.

Met nagevoegde Substantieven heeft men van DRANK de Koppelingen DRANK*offer*, DRANK*kelder*, DRANK*verkooper*, DRANK*meester* (bottelier), DRANK*winkel* (waarin men *drank* verkoopt) enz.

Met een aangehecht Adjectief (bl. 208) DRANK*begeerig*, DRANK*lustig* (iets anders foms dan DRINK*lustig*, en zoo veel als verflingerd op sterke dranken beteekenend, want drank heeft fomtjids den zin van *sterke drank*, of van *dronkenschap*, b. v. *hij is aan den drank*). —

5.) Van DRINKER vormen wij de Koppelingen *wijndrinker*, *bierdrinker*, *waterdrinker* enz. enz. En zoo met Praepositiën *voordrinker*, *nadrinker*, *toedrinker*, *opdrinker*, *afdrinker* enz., die echter niet allen even gebruikelijk zijn.

6.) Dezelfde Koppelingen kunnen ook van DRINKSTER ontstaan, b. v. *wijndrinkster*, *melkdrinkster* enz.

7.) Uit DRINKERIJ, dat is *veelvuldig gedrink* of *zuiperij*, zou *jeneverdrinkerij* enz. kunnen gevormd worden, evenwel slechts in een' zeer gemeenzamen of boertigen stijl. B. v. *dat was daar een wijngedrink*, een *biergezuij*, eene *jeneverdrinkerij*!

8.) Van DRINKING (dat weinig in gebruik is) zou men *toedrinking*, *afdrinking*, *wijndrinking* enz. des noods kunnen vormen. Men zegt echter daarvoor liever *het toedrinken*, *het afdrinken*, *het wijndrinken* enz.

9.) Van het Adjectief DRONKEN vormt men in het Hoogduitsch een aantal van die Koppelingen, waarvan in § 89 gesproken is, die echter bij ons nog weinig gebruikelijk zijn. Zoo zeggen de Hoogduitschers *liefdedronken*, *vreugdedronken*, *wel-lustdronken*, *vuurdronken* (bij SCHILLER in zijn *lied op de vreugde*) enz., dat is, *dronken van liefde*, *van vreugde* enz.

Enkele van die Composita sluipen bij ons allengskens in, en waarom de poort voor hen te fluiten? In allen gevalle zeggen wij *zwijmeldRONKEN* voor *dronken tot bezwijming toe*, b. v. *van wellust ZWIJMELDRONKEN*.

Wij hebben ook het Compositum *stapelDRONKEN*, vermoedelijk zoo veel beteekenend, als *zoo dronken, dat de hersenen door de opeengestapelde wijndampen geheel bedwelmd zijn*. Indiervoege zeggen wij ook *stapelgek*. *StapelDRONKEN* luidt ook wel *stomDRONKEN*, *smoordRONKEN* (dat is, tot smorens toe).

Met Praepositiën zou men *indRONKEN*, *overDRONKEN* voor *door en door dronken* kunnen zeggen. Vergelijk bl. 256.

Van *DRONKEN* is ook de Koppeling *DRONKELap*, dat is *dronkaard*, in gebruik, schoon men dit woord ook wel gescheiden *een DRONKEN lap* schrijft.

10.) Van *DRONKAARD* en *DRONKENSCHAP* zou men de *oneigenlijke* (bl. 218) Koppelingen *DRONKAARDSzin*, *DRONKAARDSmoed*, *DRONKAARDSlust*, *DRONKENSCHAPSroes* enz. kunnen vormen, die echter ligt te lang en stroef worden. Vergelijk bl. 268.

Dit zijn al zoo de voornaamste foorten van Koppelingen, die uit het Ongelijkvloeiende Werkwoord *dzinken* en deszelfs aftammelingen voort kunnen sprouiten. Sommigen 11) kunnen tot nieuwe Composita van drie woorden aanleiding geven, b. v. *wijndrinkersvreugd*, *drink-opperzaal*, *drinkwaterkan*, *drinkebroerslied*, *drinklied-wijze*, waarvan dan het Adverbium *drinkliedsgewijze* stamt, b. v. *dat klinkt meer psalmgewijze, dan DRINKLIEDSWIJZE*. — En zoo meer andere, te veel om op te noemen. Vergelijk echter bl. 265.

Als men nu eens tegen zulk een woord, als ons *dzinken* / het Fransche *BOIRE* overfelt, hoe valt dan de mindere talrijkheid van het kroost in het

oog, dat van dit Werkwoord *BOIRE* geteeld kan worden. Van *boire* stamt bijna niet dan *buveur*, *buyeuse*, *buyable*, *boisson* (drinker, drinkster, drinkbaar, drank), en een paar met Voorvoegfelen en Voorzetsfelen gevormde woorden, als het Substantief *déboire* (walging na het drinken), en het Werkwoord *reboire* (herdrinken, op nieuws drinken). Onze meeste overige Afleidfels en Koppelingen van **drinken** moeten in het Fransch vertaald worden, of 1) door geheel andere Fransche woorden, *verdrinken* b. v. door *noyer*, *drenken* door *abreuver*, *drenktrog* door *auge*, *drankoffer* door *libation*, *drankje* door *potion*, *dronkaard* door *ivrogne*, *indrinken* door *imbiber*, *minnedrank* door *philtre* enz., of 2) door Grieksche en Latijnsche Koppelingen, waaraan dan een Fransch kleurtje gegeven wordt, b. v. *drankmeester*, *keldermeester*, door *oenophore*, *waterdrinker* door *hydropote* enz., of 3) door omschrijving, b. v. *drinklied* door *chanson à boire* enz. Met dat al weet het Fransch die drie hulpmiddelen zoo gelukkig soms te gebruiken, dat het de onmagt en onvruchtbaarheid van deszelfs meeste woorden in eene verdere voortteling niet alleen vermomt, maar *tegenwoordig* bij wijlen zelfs een' schitterenden rijkdom van uitdrukkingen ten toon spreidt. Breedvoeriger kunnen wij hier ter plaatse daarover niet spreken. Vergelijk intusschen nog tot opheldering van het hier gezegde § 7, bl. 188, bl. 197, bl. 260 enz.

EEN PAAR

NALEZINGEN EN VERBETERINGEN.

Bladz. 1 staat *Waarspreking*. Hiermede heb ik het Latijnsche *Veriloquium* vertaald. Men leze echter liever *Waarheidspreking*, daar *Waarspreking* ook voor *Voorzegging*, *Waarzegging* genomen wordt. Dat voor het overige het woord Etymologie in dit geschrift niet dien ruimen zin heeft, waarin het *als een deel der Spraakkunst*, tegen *Syntaxis* enz. overstaat, zal wel geene herinnering behoeven.

Bladz. 17. — Misschien zal men in sommige der door mij genoemde merkteekenen der Nominativen van Latijnsche woorden meer Achtervoegfelen van Afleiding, dan Flectiedeelen zien. Ik durf daar niet hard over twisten, daar beiden dikwerf zeer ineen loopen, (bl. 160) en daar het in het Latijn, waarin zich zelden het *zakelijk* deel (bl. 12) van een woord geheel naakt, maar doorgaans met eene toegevoegde letter of lettergreep vertoont, nog moeilijker soms dan bij ons is Buigingsdeelen en Achtervoegfelen te onderscheiden. De Uitgangen echter van vele Latijnsche Nominativi vergelijk ik bij een toevoegfel, als dat van onze *e* in de woorden wel plag te zijn, b. v. de *zone*, de *vrouwe*. Die *e* zoude ik geen Achtervoegfel van Afleiding durven heeten, zoo min als de *o* in het Latijnsche *homo*.

Bladz. 19. Men beschouwe de door mij in § 11 genoemde woorden van uitheemschen oorsprong, toch niet als Stamwoorden in den striksten zin, (want wat woorden zijn dan Stamwoorden te noemen?) maar blootelijk als zoodanige woorden, die niet zoo kennelijk, als wel vele andere, (b. v. die in § 16 vermeld zijn) de gedaante van Afgeleiden vertoonend.

Bladz. 33. § 20. De Derivatie uit een Werkwoord moet veronderfeld worden altijd plaats te hebben uit het Werkwoord, gedacht in de Onbepaalde Wijze, want in haar ligt, zonder eenige wijziging nog van tijden en personen, het zuiver begrip der handeling, door het Werkwoord aangeduid, opgesloten. Als ik dus van Tegenwoordigen en Verledenen Tijd spreek, doe ik dit slechts duidelijkheidshalve, omdat zich het *zakelijk* deel (bl. 12) des Werkwoords in hen meer naakt vertoont, en men zoo, zonder in den war gebracht te worden door het Buigdeel der Onbepaalde Wijze EN, (bl. 13) het gemakkelijkst ziet, hoe b. v. *lezer* van *lees* komt. De van het Imperfect gevormde Substantieven, b. v. *de spraak* van *ist sprak* / ontspruiten dus niet zoo zeer uit het Imperfectum, als wel uit de Onbepaalde Wijze met dezelfde daarbij plaats hebbende vokaalwisseling, als die, welke wij in het Imperfectum zien. *Spraak* komt van *spreken* met de Vokaalwisseling van *e* in *a*, gelijk *ik sprak* met die zelfde wisfeling van *ik spreek*.

Bladz. 36. — *Blaken* (d. i. vlammen, gloeijen) hangt ook vermoedelijk met *blijken* / *bleek* / *geblijken* zamen. Ik herhaal echter, dat ik slechts eenige, en wel de duidelijkste voorbeelden van Afleiding uit Ongelijkvloeiende Werkwoorden gekozen heb. Zie de aantek. op bl. 33.

Bladz. 45. In *stefen* ziet men eigenlijk, zoo als uit het gezegde blijkt, *vierderlei* Vokaal.

Bladz. 55. Sommige Ongelijkvloeiende Werkwoorden vertoonen ook in hunne beginletters sporen van Afleiding door middel van Voorvoegfelen. B. v. *smelten* uit een vroeger bewijsbaar *melten*. Vergelijk bl. 195.

Bladz. 61. Van de hier opgegeven volgorde der Achtervoegfelen ben ik, bij de beschouwing van elk hunner in het bijzonder, op eene enkele plaats een weinig afgeweken, waarvoor ik reden meende te hebben. Die volgorde voor het overige is geheel willekeurig.

Bladz. 62. Ik heb wat weinig verscheidenheid in mijne voorbeelden van Afleidfels met *er*. Zie hier er nog eenige. *Een veertiger*, *vijftiger*, *zeventiger* enz. zegt men voor een schip met zoo veel kanonnen, of een man van zoo veel jaren. *Een barrevoeter* is eigenlijk een Adjectief, waaronder men *Monnik* verstaan moet, en dat dan als Substantief wordt gebezigd. Zoo is ook *Amsterdammer* eigenlijk *een Amsterdammer burger*. *Er* drukt het mannelijk geslacht uit in *kater*, *doffer*, *ganzer* enz. van *kat*, *duif*, *gans*.

Bladz. 78. Zoo is *voedsel* ook regtstreeks *het voedende*.

Bladz. 85. *Ondertuschen* heeft *de kracht* van Conjunctie, maar is *in vorm* eene Koppeling van twee Praepositiën, vergelijk bl. 216.

Bladz. 86. Het begrip van *Werker* en *Werktuig* loopt voor onze verbeelding zeer ineen, want b. v.

molen is voor den mensch het werktuig, het middel, waardoor hij maalt, maar op zich-zelf is de *molen* een werker, een *malende*. Zoo is *fnuiter* het *werktuig* om mede te fnuiten, maar, verperfoonlijkt, is *fnuiter* het fnuitende voorwerp-zelf, en dus dan weër *werker*.

Bladz. 90. lees voor de woorden: *als het van ig afgeleide achtig* / duidelijkheidshalve *als het door middel van ig* gevormde enz.

Bladz. 92. In de weinige afgeleide Adjectieven, door het Achtervoegfel *utu* gevormd, heeft *utu* eenige overeenkomst met *ig* / waarover bl. 88. *Valuw*, hetzelfde als *vaal* beteekenend, is denkelijk zoo veel als *valig*, gelijk zoo van *zuur zurig* komt, dat is *zuurachtig*, eenigzins den smaak van *zuur* hebbende. Misfchien ligt dus die verkleinende kracht oorspronkelijk ook in *valuw*.

Bladz. 95. Dikwerf drukken de Substantieven door *de* of *te* / bij inkrimping *d* / *t* gevormd, het gewrocht eener werking uit. *Graft* is b. v. het voortgebragte door *g2aben* / *schrijf* het gewrocht van het *schrijven* / het *geschrevene*, dragt het *gedragene*, gift het *gegevene*. Vergelijk bl. 154. In *vlugt* heerscht een meer actief begrip.

Bladz. 101. *Schj* ziet *soms* (ik zeg *soms*) meer op perfonen, *ig* foms meer op zaken. Van de perfoonlijke Substantieven *Pool*, *Rus*, *Frank*, *Deen*, *Zweed* enz. zullen wij wel de Adjectieven *Poolsch*, *Rusfisch*, *Fransch*, *Deensch*, enz. maar niet *Polig*, *Rusig* enz. maken.

Bladz. 102. Dat men *PastoorSKE* flechts boer-

tender wijze voor *Predikantsvrouw* zegt, zal wel geene herinnering behoeven.

Bladz. 105. Ik noem slechts de *voornaamste* vormen op, waaronder *st* in de oud-Duitsche talen voorkomt. Dit gelieve men ook bij alle overige Achtervoegfelen wel in het oog te houden, en op het woordje *enz.* foms wat te drukken.

Bladz. 111. De beteekenis van *er* en *aard* vermengen zich echter ook wel, zoo dat: *hij is een regte veinzER* en *veinsaARD* foms hetzelfde kan beteekenen. —

Bladz. 112. Zoo is *JoodAchtig* iets, in dit of dat opzigt, naar een' Jood of wat Joden aangaat gelijkende, b. v. *eene JoodAchtige spraak*.

Bladz. 186. Oudtijds zag men *on* ook wel vóór Werkwoorden, thans niet meer. Van enkele Adjectieven of Substantieven met *on* maken wij echter nog wel eens een afgeleid Werkwoord, dat dan *her* voorop neemt. Zoo b. v. stamt van *onachtzaam veronachtzamen*, van *ongeluk verongelukken* enz.

Vóór Adverbiën heeft men *on* in *ongaarne*. *ONDanks* is eene uit het Substantief *ondank* ontstane foort van Praepositie.

On is een van onze meest *levende* en bruikbaarste Voorvoegfelen. Vergelijk over dat begrip van *levend* bl. 156.

Bladz. 190. Zoo is *ontloopen*, *ontwijken* loopen, wijken gedacht *tegen over iets*, of *in verhouding tot iets*, waar men van af loopt. *Ik loop* vormt eene gesloten zeggings, maar *ik ontloop* vereischt altijd eene nadere opgave van hetgeen, dat

men ontloopt. *Ik onloop! Goed*, zal men u vragen, *wat of wien ontloopt gij?*

Ont (in verschillende oud-Duitsche talen *ant*, *in*, *unt*, *anda*, *aet* enz. enz.) is ook een Voorvoegfel volleven, en bij onze schrijvers op allerlei wijze zoo al gebruikt. Zoo heeft men **ONTademen** (den adem benemen), **ONTambten** (van zijn ambt afzetten), **ONTankeren** (een schip van 't anker afrukken, of een' muur van zijne ankers berooven), **ONTballasten**, **ONTbitteren** (van ballast, van bitter ontdoen), **ONTblinden** (de blindheid wegnemen), **ONTbloemen** (b. v. een ontbloemd meisje, d. i. die hare kuisheid kwijt is), **ONTbreinen** (iemand *het brein*, de hersens inflaan), **ONTdarmen** (de darmen uitrukken), **ONTdauwen** (den dauw afwisfchen), **ONTduisteren** (licht maken), **ONTeedigen** (uit den eed ontslaan), **ONTeenigen** (oneenig maken), **ONTeigenen** (uit zijn eigendom zetten), **ONTgallen** (de gal uitfnijden), **ONTgoden** (de godheid ontnemen), **ONTgoochelen** (al goochelend ontfutselen), **ONTgrijnzen** (de grijns, het momtuig, of masker afzetten), **ONTgronden** (den grond wegnemen, doen instorten), **ONTgrondvesten**, **ONTharnasfen** (van grondvest, van harnas ontdoen), **ONTheisteren** (letterlijk misfchien van heesters of plantfoen berooven, figuurlijk vernielen, verwoesten), **ONThelderen** (de helderheid benemen), **ONThengfelen**, **ONThersenen**, **ONTheupen**, (allen duidelijk genoeg) — **ONThokkebanden** (van banden, waarmede men aan een hok gebonden is, ontslaan), **ONThuiden** (de huid aftrekken, villen), **ONThuiken** (al huikend ontsnappen), **ONThulden** of **ONThuldigen** (van hulde en eer berooven), **ONTjeugden** (zijne jeugd verliezen), **ONTkerkeren** (uit den kerker vrijlaten), **ONTkernen** (de kern uitligten), **ONTklaauwen** (de klaauwen affnijden), **ONTknieren** (uit zijn knieren of hengfels beuren), **ONTknochten** (losmaken,

ontbinden), *ONTkommeren* (van kommer bevrijden), *ONTkrachten* (de kracht wegnemen), *ONTkoningen* (van koningschap berooven. Een fraai woord, even als *ONTkroonen* en dergelijke. KAREL de X, kan men b. v. zeggen, *de ONTkroonde*, *de ONTkoningsde*, *de ONTpurperde*, *de ONTschepterde*, *de ONTtroonde*. — *ONTkusfenen* (van het kusfen der regering ftooten), *ONTkuischen* (de reinheid en zuiverheid wegnemen) *ONTlauweren*, *ONTleeuwen* (van lauweren, van leeuwenmoed berooven), *ONTleven* (met leven uitscheiden), *ONTlommeren* (van lommer ontblooten), *ONTmaagden* (den maagdom plukken), *ONTmakkeren* (van makker berooven. HOOFT zet er het Latijnsche *disfociare* mede over), *ONTmantelen* (den mantel afnemen, voorts vestingwerken slechten), *ONTmaren* of *ONTmeren* (het touw van een schip losmaken), *ONTmenschen* (van zijn menschzijn berooven), *ONTmergen* (het merg uitzuigen), *ONTmuiten* (uit een muilt of vogelkooi loslaten), *ONTnevelen* (van nevel bevrijden), *ONToefenen* (de oefening verliezen, of doen verliezen), *ONToogen* (van de oogen berooven, blindmaken), *ONToolijken* (het oolijke van iets wegnemen), *ONTouderen* (van ouders berooven), *ONTpapen* (doen ophouden paapsch te zijn), *ONTpleisteren* (de pleisters van iets aflagten), *ONTpoorteren* (het poortterregt ontnemen), *ONTpurperen* (het purper verliezen of doen verliezen), *ONTrampen* (van ramp ontheffen), *ONTremmen* (een' wagen van zijne remketting ontdoen), *ONTroesten* (den roest doen verdwijnen), *ONTruigen* (het ruige van iets door schaving wegnemen. Zoo kan men zeggen: *de ziel ONTRUIGEN en beschaven*). *ONTfatannen* (van den fatan ontdoen, den fatan van zijn fatanschap berooven), *ONTscharen* (eene schare volks uiteenjagen), *ONTscheppen* (zijne aangefchape gedaante verliezen, ook sterven), *ONTschepteren* (den

fchepter ontrukken), *ONTscheeden* (van de scheidde ontblooten), *ONTfchoeijen* of *ONTfchoenen* (van fchoenen ontdoen, maar voorts in meer andere beteekenissen), *ONTfchorren* (de fchorheid wegnemen), *ONTfchreuwven* (al fchreuwend iets ontkennen), *ONTfchroeven* (los fchroeven), *ONTtabbaarden*, (den tabbaard uittrekken), *ONTtanden* (de tanden uitbreken), *ONTtongen* (de tong uitfnijden), *ONTtroetelen* (door troeteling afnemen), *ONTtrouwen* (een huwelijk fcheiden), *ONTtuyjen* (een kabel los maken), *ONTtweeren* (losdraaijen), *ONTvesten* (eene vesting floopen, ontmantelen), *ONTvlakken* (de vlakken uitmaken), *ONTvoogden* (van voogdijschap berooven), *ONTvrienden* (tot onvriend maken), *ONTvrolijken* (de vrolijkheid wegnemen), *ONTwaden* (ontkleeden, van gewaad berooven), *ONTwalgen* (de walging verdrijven), *ONTwederen* (van goed weder flecht weêr maken), *ONTweduwenaaren* (ophouden of doen ophouden weduwenaar te zijn), *ONTwervelen* (een' wervel losfchuiven), *ONTwildereren* (van wildheid berooven), *ONTzoedelen*, *ONTzondigen* (van bezoedeling en zonde bevrijden), *ONTzuren* (het zuur wegnemen), *ONTzwachtelen* (de zwachtels losmaken), *ONTzwijselen* (uit eene zwijmeling ontwaken), enz. enz.

Welk een rijkdom van uitdrukkingen, waarvan men, helaas! vele tegenwoordig bijna niet meer kent, terwijl men zich met langdradige omschrijvingen gaat behelpen. Men ziet, hoe echter de *be-rooyende* kracht tegenwoordig in *ont* wel de meest heerschende is, en hoe het zich het ligtste voor woorden plaatst, als het dien zin heeft.

Men ziet ook, hoe het dan vaak *afgeleide* Werkwoorden vormt, waarvan de Primitieven onbekend zijn. *ONTkoningen*, *ONTherfenen*, *ONThouden* enz. enz. zal men zeggen, maar het werkwoord *koningen*

voor koning maken, *hersenen*, *huiden* voor herfenen, een huid geven is onbekend. Zulks komt daarvan, dat elkeen dadelijk voelt, wat *ONThersenen* zeggen wil, maar dat hij niet zou kunnen begrijpen, wat *ik hersen* beteekent.

Ont neemt enkel weér *on* voorop, b. v. *onONTbeerlijk*, *onONTgankelijk*, *onONTsluitbaar*, *onONTwijkbaar*, enkel ook *het* b. v. *verONTschuldigen*, *verONTreinigen*, *verONTrusten*, *verONTwaardigen*.

Bladz. 218. De Heer BILDERDIJK noemt de *eigenlijke* Koppeling de *innige*, de *oneigenlijke* de *uiterlijke* *Zamenstelling*.

Bladz. 237. Men gelieve hier en elders die teekens van langheid en kortheid toch niet in hunne volle Prozodische kracht te nemen. 't Is slechts een hulpmiddel, om het onderscheid van uitspraak van het eene *gedeelte* des woords, in vergelijking van het andere, *eenigzins* te doen gevoelen.

Bij den Drukker dezès zijn mede de volgende werken
van Mr. B. H. LULOFS gedrukt :

- Inwijdings - Redevoering, gehouden bij het aan-
vaarden van zijn ambt als Hoogleeraar, op den
15 van Slagtm. 1815, gr. 8vo. f0 — 40.
- Eenige kleine dichtstukken, bij het overlijden van
Gade en Kind, 1818. Twee stukjes, te zamen f0 — 55.
- Schets van een overzicht der Duitsche Taal, of
der Germaansche taaltakken, in derzelver oor-
sprong en tegenwoordige verdeeling in het
Hoogduitsch, Nederlandsch, Deensch, En-
gelsch, en andere soortgelijke verwantschape
talen en tongvallen, 1817 gr. 8vo. f1 — 80.
- Over Nederlandsche Spraakkunst, Stijl en Letter-
kennis, als voorbereiding voor de Redekunst
of Welsprekendheidsleer, in hare hoogere be-
teekenis, gr. 8vo. Tweede, geheel overge-
ziena en verbeterde druk, 1831. f3 — 60.
- Nederlandsche Redekunst, of Grondbeginselen van
Stijl en Welsprekendheid voor Nederlanders,
gr. 8vo. Tweede, overgeziene druk, 1831. . f1 — 40.
- Akademische Voorlezingen over eenige paragra-
fen der bovengemelde Nederlandsche Redekunst,
welke over de Vinding in de Welsprekendheid,
naar de denkbeelden der Ouden, handelen,
1822, gr. 8vo. f2 — 40.
- Redevoering over den omvang en de uitgebreidheid
van het vak der Nederlandsche Letterkunde en
Welsprekendheid, 1821, gr. 8vo. f0 — 55.
- Watersnood, een Gedicht, 1820, gr. 8vo. . . f0 — 40.
- Avondmijmering, Dichtst., voorgelezen in verschil-
lende Genootschappen, 1822, in carton, gr. 8vo.. f1 — 00.
- Welkomstgroet aan Z. M. den Koning, bij Des-
zelfs komst te *Groningen*, 1823, 4to f0 — 27½.
- Lijkkrans bij den dood van den Hoogl. HER-
MAN MUNTINGHE, 1825, gr. 8vo. f0 — 25.
- Louize*, een landelijk gedicht naar 't Hoogd. van
voss, 1810, gr. 8vo. f3 — 00.
- Vlugtige woorden over Nederlandsche Taalzuive-
ring en Taalverrijking, inzonderheid ook met
opzigt tot hetgene de nieuwe Wetboeken daar-
toe kunnen en zullen bijdragen; 1826, gr. 8vo. f0 — 50.

Bij den Drukker dezès zijn mede de volgende werken
van Mr. B. H. LULOFS gedrukt :

- Inwijdings - Redevoering, gehouden bij het aan-
vaarden van zijn ambt als Hoogleeraar, op den
15 van Slagtm. 1815, gr. 8vo. f0 — 40.
Eenige kleine dichtstukken, bij het overlijden van
Gade en Kind, 1818. Twee stukjes, te zamen f0 — 55.
Schets van een overzicht der Duitsche Taal, of
der Germaansche taaltakken, in derzelver oor-
sprong en tegenwoordige verdeeling in het
Hoogduitsch, Nederlandsch, Deensch, En-
gelsch, en andere soortgelijke verwantschape
talen en tongvallen, 1817 gr. 8vo. f1 — 80.
Over Nederlandsche Spraakkunst, Stijl en Letter-
kennis, als voorbereiding voor de Redekunst
of Welsprekendheidsleer, in hare hoogere be-
teekenis, gr. 8vo. Tweede, geheel overge-
ziena en verbeterde druk, 1831. f3 — 60.
Nederlandsche Redekunst, of Grondbeginselen van
Stijl en Welsprekendheid voor Nederlanders,
gr. 8vo. Tweede, overgeziene druk, 1831. . f1 — 40.
Akademische Voorlezingen over eenige paragra-
fen der bovengemelde Nederlandsche Redekunst,
welke over de Vinding in de Welsprekendheid,
naar de denkbeelden der Ouden, handelen,
1822, gr. 8vo. f2 — 40.
Redevoering over den omvang en de uitgebreidheid
van het vak der Nederlandsche Letterkunde en
Welsprekendheid, 1821, gr. 8vo. f0 — 55.
Watersnood, een Gedicht, 1820, gr. 8vo. . . f0 — 40.
Avondmijmering, Dichtst., voorgelezen in verschil-
lende Genootschappen, 1822, in carton, gr. 8vo.. f1 — 00.
Welkomstgroet aan Z. M. den Koning, bij Des-
zelfs komst te *Groningen*, 1823, 4to f0 — 27½.
Lijkkrans bij den dood van den Hoogl. HER-
MAN MUNTINGHE, 1825, gr. 8vo. f0 — 25.
Louize, een landelijk gedicht naar 't Hoogd. van
voss, 1810, gr. 8vo. f3 — 00.
Vlugtige woorden over Nederlandsche Taalzuive-
ring en Taalverrijking, inzonderheid ook met
opzigt tot hetgene de nieuwe Wetboeken daar-
toe kunnen en zullen bijdragen; 1826, gr. 8vo. f0 — 50.